
3 1761 07143440 1

GUNDE ROSENKRANTZ.

ET BIDRAG TIL

DANMARKS HISTORIE

UNDER

FREDERIK DEN TREDIE.

AF

CHR. BRUUN.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

1885.

FORTALE.

Is it not evident, that what we have hitherto called history, is not history at all?

J. R. Seeley.

Dette Skrifts Titel falder i to Dele, af hvilke den første er Navnet Gunde Rosenkrantz. Undersøgelsen af hans Historie har fremkaldt denne Bog, hvor en Forklaring af Aarsagen til hans Flugt fra Danmark er given, der lyder anderledes end den Forklaring, som længe har været gjentagen i vor historiske Literatur. Som Grundlag har jeg benyttet en Række Aktstykker af forskjellig Art, hvilke hidtil ikke have været fremdragne. Der har været lagt som en Martyrglands om Gunde Rosenkrantz: en uskyldig, hæderlig dansk Adelsmand Offer for Forfølgelse af Tydskere, af en energisk tydsksindet Dronning og af en svag Konge, som vare daarede af disse Fremmede. Efter min Fremstilling har Gunde Rosenkrantz skabt sig et indbildt Martyrium, hans Ulykke skyldes hans egne Fejlgreb, han var sin egen Forfølger.

Den anden Del af Titlen er: Et Bidrag til Danmarks Historie under Frederik den Tredie. Det er Tydskheden

i Danmark under Christian den Fjerde og Frederik den Tredie, det er Overgangstiden fra Haandfæstningerne til Kongeloven jeg taler om. Det er et stort Æmne, som bør studeres og gjennemarbejdes langt udførligere end jeg har kunnet gjøre det, men et Bidrag til at besvare nogle af de mange Spørgsmaal, saadanne Studier kunne rejse, vil altid være paa sin Plads. Det kan maaske synes, at jeg derved er kommen for langt bort fra min Hovedopgave. Men hertil kan svares, at saavel Gunde Rosenkrantz's Skrifter som Fortolkningen af dem og den hidtil givne Forklaring af hans ulykkelige Flugt 1664 berettige til at give en saadan Undersøgelse Plads i et Skrift om ham. Hans Navn og hans Families Navn kommer da ogsaa paa forskjellig Maade frem under Skildringen.

Som Rosenkrantz's Hovedfjende, som den der især skal have bidraget til at styrte ham i Ulykke, nævnes Christoffer Gabel, Rosenkrantz taler gjentagne Gange om ham. Jeg har benyttet Lejligheden til at fortælle denne Mands Liv. Allerede for flere Aar siden begyndte jeg paa Udarbejdelsen af et Skrift om Christoffer Gabel, men nødsagedes til at lægge dette Arbejde hen. Det er tvivlsomt, om jeg vil kunne optage det, her er da gjort Brug af Noget af det store Materiale, jeg havde tilvejebragt.

Af Titlens anden Del vilde jeg gjerne der skulde lægges noget Eftertryk paa Navnet Frederik den Tredie. Jeg har ikke havt Anledning til at drage Kongen frem i Forgrunden af hele mit Skrift, men han er nævnet ofte, og der er mange Steder i det, hvor han staar ligesom i Baggrunden. Den Regjeringsforandring i Danmark, som Frederik den Tredie førte igjennem, var af en saa gjennemgribende Betydning, den Tilstand, i hvilken Landet paa

hin Tid befandt sig, var saa fortvivlet, at det skulde kunne ventes, at Historikerne havde følt sig særlig dragne til at granske denne Tid og stille Forholdene klart frem. Dette er dog ikke sket. Derimod har den nyere Tids Revolutions-Aand, den nyeste Tids demokratiske Aand og den nationale Følelse ført med sig, at Frederik den Tredie omtales i Udtryk, som ofte vidne om en sygelig Lidenskabelighed, saa voldsomme, saa fordømmende kunne de Ord være, der læses om ham — endogsaa i et fornylig udkommet Skrift. Her er meget at rette, her maa Bedømmelsen modtage betydelige Forandringer, her maa Undersøgelse og Fremstilling ske med Ro i Sindet. Det vil da vistnok vise sig, at Danmark har Grund til at prise sig lykkelig ved, paa hine skjæbnesvangre Begivenheders Tid, at have havt en Konge, der med Sindighed, Klogskab og Uforfærdethed bragte sit Folk gjennem de store Farer og de overvældende Vanskeligheder.

Hvorledes dømte Gunde Rosenkrantz om Frederik den Tredie? Man læse hans Memoire af 1660 igjennem, og man vil faa et Indtryk af, at Rosenkrantz næsten klynger sig til ham som til Redningsmanden. Man læse Rosenkrantz's latinske Apologi fra 1665, skreven Aaret efter at han var flygtet fra Danmark til Sverig, han kalder sin gamle Konge: »rex clementissimus Fridericus III diu multumque desideratus, Pater Patriæ, restaurator regni.« Er det vel klingende Fraser, Rosenkrantz her har udtalt? Eller vil man tro ham paa hans Ord?

Jeg har ikke lagt an paa at udarbejde dette Skrift i en populær Form, den Opgave, jeg har stillet mig, og det Materiale, jeg har havt at raade over, har ikke tilladt en saadan Behandlingsmaade. Under-

søgelsen er ført gjennem en stor Mængde Enkeltheder, som ikke kunde nøjes med en strejfende Omtale i en Skildring, men maatte fremdrages helt. Dette var saa meget mere uundgaaeligt, som Æmnet Gunde Rosenkrantz paa en vis Maade er overmaade lidet, og væsentlig har faaet Betydning ved den Brug, der er gjort af hans Navn og hans Historie, og Urigtigheden heraf maatte godtgjøres gjennem de historiske Dokumenter. Saameget som mulig har jeg benyttet Citater og aftrykt Aktstykker, Samtiden fortæller og forklarer selv bedre end den kan gjøre det, som efter to Hundrede Aars Forløb i sine egne Ord skildrer hin svundne Tid.

Kjøbenhavn, den 22. Juni 1884.

Chr. Bruun.

INDHOLD.

GUNDE ROSENKRANTZ.

INDLEDNING.

Gunde Rosenkrantz i den historiske Literatur.

Det har længe været antaget som en i Danmarks Historie sikker Kjendsgjerning, at den ædle danske Adelsmand Gunde Rosenkrantz uforskyldt nødsagedes til i Aaret 1664 at forlade sit Fædreland. Denne Begivenhed er bleven forklaret saaledes: i sin Iver for at hævde den danske Nationalitet imod Tydskheden, som efter Enevældens Indførelse mere og mere bredte sig i Danmark, og for at opretholde den danske Adel imod det nye Regimente og dettes tydske Tjenere, stødte Gunde Rosenkrantz an imod de nye Magter og blev knust af dem. Han paadrog sig saavel sin Konges Mishag som deres Had, hvem han vilde holde tilbage indenfor de rette Grændser; han blev Gjenstand for en planmæssig Forfølgelse af det tydske Hofparti; ved dettes Kabaler og især ved Christoffer Gabels Intriger blev Stillingen tilsidst gjort utaalelig for ham, og han havde da intet andet Redningsmiddel end at flygte bort fra sit elskede Fædreland. Denne Gunde Rosenkrantz's sørgelige Lod er bleven fremdraget i mangfoldige nyere Skrifter om Danmarks Historie, hans Navn staar jævnsides Kaj Lykkes og Korfitz Ulfeldts, alle tre Mænd tages som Vidnesbyrd om det Omslag, der foregik i Frederik den Tredies indre Politik, efterat han var bleven enevældig

Konge, og om den Voldsomhed, med hvilken man gik frem imod den danske Adel.

Det er Rigtigheden af denne Opfattelse, som i det Følgende skal blive prøvet for Gunde Rosenkrantz's Vedkommende.

Man kan ikke sige, at Opfattelsen hviler paa en Tradition, der kan føres lige ned til Aaret 1664 eller til Gunde Rosenkrantz's egen Levetid. Vel kan der paavises en enkelt Udtalelse, som er fremkommen paa denne Tid, hvor der er sigtet til Begivenheden, men Forfatteren har aabenbart været meget ufuldstændig underrettet, thi Udtalelsen indeholder egentlig ingen Oplysning [1]. Hverken Andreas Hojer eller Ludvig Holberg taler om Rosenkrantz's Flugt i deres Danmarks-Historier (1719 og 1735). Det er først i Aaret 1746, altsaa 82 Aar efter at Rosenkrantz havde forladt Danmark, at Forholdet bliver Gjenstand for lidt udførligere Omtale, idet Tycho Hofman i sine Portraits historiques des hommes illustres de Dannemark [2] foruden at aftrykke et Brev, som Gunde Rosenkrantz strax efter sin Bortrejse skrev til de danske Rigsraader, fortalte om, hvorledes Rosenkrantz havde paadraget sig Kongens Unaade formedelst en mistænkelig Omgang, han havde havt i Gottorp med Hertugen af Holsten, da han kom fra Kieler-Omslaget; det blev forbudt ham at komme til Hove og at sidde i Højeste-Ret; i et Brev til Kantsleren Peter Reedtz havde han beklaget sig over Christoffer Gabel; han havde paadraget sig en Gjæld paa 60,000 Rd., enten ved Krigen, ved Forstrækninger til Kongen eller ved de Skrifter, han havde bekostet udgivne. Denne samme Fortælling gik 1778

[1] Theatrum Europæum, IX., 1672, S. 1288. Rosenkrantz's Brev til Rigsraaderne omtales: »et almindeligt Raab rejste sig om, at han var dragen bort fra Danmark for at søge en Konge, der kunde beskytte ham imod hans egen, hvilket blev optaget meget ilde.«

[2] T. Hofman, Portraits historiques, IV., S. 27—29.

over i den danske Bearbejdelse af Hofmans Værk, det bekjendte Skrift, Historiske Efterretninger om fortjente danske Adelsmænd[1], og disse to Bøger bleve i længere Tid Kilden for hvad der fortaltes om Gunde Rosenkrantz. I sit Værk om Danmarks Historie fortalte Gebhardi[2], at Rosenkrantz havde lagt sig ud med Hans Schack, og havde med bydende Gebærder forlangt af Kongen, at man skulde følge hans Raad; Kongen lod give et eftertrykkeligt Svar paa Rosenkrantz's Brev til Rigsraaderne og forbød ham sine Riger. I Mallets Danmarks Historie fortaltes 1788, at Rigsraaden Gunde Rosenkrantz blev dømt og jaget i Landflygtighed, fordi han ikke havde vist Respekt mod Kongen[3]. Noget Nyt om Rosenkrantz kom ikke frem i lang Tid, men nok noget ganske Urigtigt. Suhm havde 1776 i sin lille Lærebog i Danmarks Historie næsten som i Forbigaaende nævnet Rosenkrantz's Navn, men en Udgiver, Professor Jørgen Kierulf, lagde i en Udgave af denne Bog, som han besørgede 1802, dette til, at Rosenkrantz blev dømt som Majestætsforbryder. Denne Meddelelse forsvandt i Werlauffs Udgave fra 1813, men Suhms Ord, at »man fandt exemplarisk Straf fornøden for at gjøre den kongelige Majestæt æret og frygtet,« blev staaende[4]. Først 1817 fik Fortællingen en lidt bredere Form, da Rasmus Nyerup i sine Efterretninger om Frederik den Tredie dvælede ved Gunde Rosenkrantz, meddelte Udtog af et Forsvarsskrift, som denne havde forfattet og som hverken den Gang var trykt eller senere er blevet det, og i Nyerups Bog begynder For-

---

[1] T. Hofman, Fortjente danske Adelsmænd, II., S. 120—22.

[2] L. A. Gebhardi, Gesch. d. Königr. Dännemark u. Norwegen. II., Halle 1770, S. 2069. Udg. i Allgem. Weltgesch., XXXIII. Th., S. 485. Den danske Oversættelse, V., Kbh. 1797, S. 19.

[3] P. H. Mallet, Histoire de Danemarc, III., Ed., T. IX., Genève 1788, S. 115.

[4] Suhm, Historie af Danmark, Norge og Holsten, Kbh. 1776, S. 146. Udg. Kbh. 1802, S. 148. Udg. Kbh. 1813, S. 155.

klaringen at komme frem om Grunden til at Rosenkrantz forlod Danmark, nemlig fordi han blev forfulgt af Tydskerne ved det Danske Hof, som stemte Kongen ugunstig imod ham: det var blevet en Brøde, at høre til den danske Adel[1]. Dog slog denne Forklaring ikke rigtig Rod, hvilket f. Ex. ses deraf, at Gustav Ludvig Baden i sin Danmarks Riges Historie 1832 endnu siger[2], at der hersker Uvished om Grunden til at Rosenkrantz gjorde det skjæbnesvangre Skridt; han føjer til: »hans Fald var iøvrig ikke forbundet med videre Uheld end en selvvalgt Landflygtighed;« Gabel nævnes som den, der skal have bidraget til Rosenkrantz's Ulykke.

I Aaret 1839 fremkom en temmelig udførlig Afhandling om Gunde Rosenkrantz den Lærde, som er skreven af Tyge Becker og er trykt i det af ham redigerede Tidsskrift Orion[3]. Til denne Afhandling har Becker benyttet et Par Memoirer af Rosenkrantz, som ikke tidligere vare blevne omtalte og som indeholde interessante Oplysninger om, hvorledes Rosenkrantz opfattede Tiden nærmest før Rigsdagen 1660. Men til sin Fortælling om Rosenkrantz's personlige Forhold og navnlig til Opklaring af Aarsagen til hans Flugt har Becker ikke benyttet meget mere end hvad hans Forgængere, Hofman og Nyerup, havde fremdraget. Becker nærer Beundring for Gunde Rosenkrantz, Had til Souveræneteten og til dens tidligste Mænd, som omtrent alle gjøres til Tydskere, og udrustet saaledes, dertil forsynet med Fantasi og Kombinations-Evne, har han skrevet sin Karakteristik af Gunde Rosenkrantz og hans Samtid, som han har fastholdt senere[4] og som er Kilden til

---

[1] R. Nyerup, Efterretninger om Kong Frederik den Tredie, Kbh. 1817, S. 347 ff.

[2] G. L. Baden, Danmarks Riges Historie, V., S. 2—3.

[3] Orion. Historisk-geogr. Maanedsskrift. Redigeret af T. Becker, Kbh. 1839, S. 71—124.

[4] T. A. Becker, Danske Herregaarde, III., 1845, Skafføgaard. VIII., 1856, Fuirendal (Vindinge).

den nyeste Tids Opfattelse og Fremstilling af denne Mand og hans Skjæbne. Siden 1839 er der næppe kommet et eneste nyt Bidrag af Vigtighed frem om Rosenkrantz, og der er ikke Nogen, som enten har underkastet Beckers Skildring en Kritik, eller paa ny har gjort Rosenkrantz's Forhold til Gjenstand for Undersøgelse[1].

En saadan Undersøgelse skal jeg nu foretage mig. Jeg begynder med at meddele Noget om Gunde Rosenkrantz's Liv, en Fortælling som dog ikke gjør Fordring paa Fuldstændighed i alle Henseender, en Samling af enkelte Fakta, ikke en udarbejdet Skildring, dertil er der ikke Materiale nok. Jeg nødsages til at forbigaa at tale udførligere om ham som Godsbesidder, hvortil der hører Forarbejder, som ligge mig fjærnt og som let vilde fordre vidtløftige Undersøgelser, uden at disse vilde faa nogen Indflydelse paa Forklaringen af den Begivenhed i Rosenkrantz's Liv, som det er min Agt fortrinsvis at dvæle ved.

---

[1] I Allens Haandbog i Fædrelandets Historie fortælles som Vidnesbyrd om enkelte uretfærdige Handlinger af Frederik den Tredie, i hvilke Dronning Sofie Amalie havde den største Del, at »Gunde Rosenkrands, en af de gamle Rigsraader, maatte, fordi han havde paadraget sig Kongens personlige Mishag og havde dennes Yndling Gabel til Fjende, forlade sit Fædreland, for hvis Forsvar han havde offret to haabefulde Sønner.« — Se ogsaa Almennyttigt dansk Konversat. Lexikon, VII., Kbh. 1856, S. 2143—48. — I sin Afhandling om den gamle danske Adels Fald og begyndende Opløsning under Frederik III. i Det nittende Aarh., 1877, April-Septb., har Dr. phil. Fridericia S. 117—18 omtalt Konflikten mellem Kongen og Gunde Rosenkrantz, »en af den danske Adels fornemste Medlemmer.« Naar jeg særlig nævner denne Forfatter, er det ikke for at ville kritisere, men for at gjøre opmærksom paa, at denne omhyggelige Forsker i Aaret 1877 ganske har sluttet sig til den Nyerup-Beckerske Opfattelse.

FØRSTE KAPITEL.

Gunde Rosenkrantz's Historie indtil 1660. Hans Skrifter. Memoiren af 1659. Memoiren af 1660.

Gunde Rosenkrantz er født den 2. December 1604[1] paa Rosenholm. Hans Forældre vare den bekjendte Holger Rosenkrantz og Sofie Brahe, Datter af Axel Brahe til Elvedgaard. Om hans Barndom og Ungdom vides meget Lidt. 1616 rejste han udenlands med sine Fættre Erik, Otto og Falk Giøe, Sønner af Henrik Giøe til Thurebygaard og Gundes Moster Fru Birgitte Brahe fra Elvedgaard, under Ledsagelse af Mester Jakob Hassebart og Oluf Slangerup som Hofmestre. Det unge Selskab studerede ved forskjellige Akademier i Tydskland, især i Giessen og Strasborg, 1619 kom de hjem[2]. Sammen med Laurids Ulfeld, Søn af Rigens Kantsler Jakob Ulfeld, rejste Rosenkrantz Aaret efter, 1620, atter udenlands, som »Famulus« havde de Peter Wandal, senere Sognepræst til Magstrup[3]. De besøgte Helmstädt, senere Holland, hvor de unge Adelsmænd bleve indskrevne ved Universitetet i Leiden den 6. September

---

[1] Efter en Notits af Kall Rasmussen.

[2] O. Bentsen, Ligprædiken over Otto Giøe til Thurebygaard. Kbh. 1642, Bl. E-Eij.

[3] Worm, Lexicon over danske lærde Mænd, II., S. 546.

1621, Gunde Rosenkrantz som »lit. stud.«[1], endelig Frankrig. Efter Hjemkomsten har Gunde Rosenkrantz vist faaet sin Opdragelse og Undervisning fuldendt paa Rosenholm under sin Faders Ledelse; fra 1623 til 1630 var Laurids Jakobsen Hindsholm, senere Odense-Biskop, Sønnernes Hofmester.

Som et lille Bidrag til Familiens Historie meddeles nogle Uddrag af en Skrive-Kalender for 1625[2], der er ført af Gunde Rosenkrantz's Søster Mette, gift med Christian Thomesen Sehested, som den 6. Maj i dette Aar var bleven Rigens Raad:

»16. April. Kom min Fader og Moder og min Broder Gunde til Frederiksborg til Christen og mig. [Sehested var Hofmester hos Prinds Christian.]

24. Maj. Drog jeg fra »Onse« og til »Mellfar« og »fulle« min Broder Gunde mig.

4. Juli. Drog min Fader, Christen og jeg fra Slagelse og til Korsør, og min Broder Gunde.

10. November. Kom min Moder og Broder fra Jylland igjen. Gud ske Lov.

10. November. Drog Christen fra Hagenskov og til Bollerslev og udaf Landet til Kongen og siden Gesandtvis i Nederland og Saxen og »Braneborg,« Gud naadelig bevare hannem for Jesus Skyld.

20. November. Drog Otte Giøe herfra Onsekloster og ud af Landet i Krigen, Gud bevare hans Liv og Helbred naadeligen og sende hannem glad hjem til os igjen[3].«

I Aaret 1628 traadte Gunde Rosenkrantz ind i Christian den Fjerdes Kancelli. Sin Tjeneste her fratraadte

---

[1] Se Personalhistor. Tidsskrift, II., S. 113.

[2] Ny kgl. Saml. 8⁰, Nr. 393.

[3] Den 1. Marts 1626 kom Gunde Rosenkrantz i Besøg til Jørgen Brahe paa Hagenskov. Vedel Simonsen, Jørgen Brahe. Odense 1845, S. 27.

han 1630, da han var bleven udnævnt til Hofjunker og ansat som Kammerjunker hos Kongens Søn Hertug Ulrik[1]. I et Brev, skrevet af »Sveno Petræus« Pintseaften 1630 til Gundes Broder Jørgen[2], som var paa Udenlandsrejse, omtales, at Gunde lige før Paaske havde været paa Rosenholm for at tage Afsked med sine Forældre, da han skulde ledsage Hertug Ulrik paa Rejse til Holland, Frankrig og Italien. Rejsen blev dog ikke strakt saa langt, fordi Pesten rasede i Norditalien. Stillingen som Kammerjunker fratraadte han 1631. Ved Festlighederne 1634 i Anledning af Prinds Christian (V.)'s Formæling nævnes Gunde Rosenkratz som Deltager i et af Ridder-Optogene.

Den 18. Maj 1636 udnævntes Gunde Rosenkrantz til Landsdommer i Skaane[3], han fik Helne Kirke og Froste-Herred til Len (sat 1642 til 1414 Rdl.), desuden fik han et Kanonikat ved Lundekapitel, som indbragte ham 2000 Rdl. Species (Imperiales) om Aaret, han var en Tid Dekan ved Kapitlet. Biskop Hans Michelsen har noteret i sin Dagbog[4], at Gunde Rosenkrantz, Landsdommer i Skaane, den 28. Maj 1638 gjorde et Gilde i Lund i Anledning af, at Peter Winstrup Dagen forinden var bleven ordineret til Lunde-Biskop af Hans Michelsen; Broderen Erik Rosenkrantz var tilstede.

Ved Frederik den Tredies Kronings-Højtidelighed den 23. November 1648 var Gunde Rosenkrantz en af de 24 Adelsmænd, som under Processionen til og fra Frue Kirke bar Himmelen over Kongen.

Den 30. December 1648 blev Gunde Rosenkrantz Lens-

---

[1] Joh. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarchivet, 1872, S. 163; 148; 132.

[2] Bøllingske Brevsamling i st. kgl. Bibl., Breve til Rosenkrantzerne. Brevet er i Afskrift.

[3] Cronholm, Skånes politiska Historia, II., S. 622.

[4] Samlinger til Fyens Historie, VII., 1878, S. 127.

mand paa Kalø Slot. 1653 blev han Medlem af Rigens Raad, den 22. Juni aflagde han og Otte Kragh deres Rigsraads-Ed[1]. Da Frederik den Tredie 1653 opfordrede Ridderskabet til at skrive sig for Bidrag til Landets Forsvar, skrev Gunde Rosenkrantz sig for 400 Tdr. Rug og Byg, 3 Skp. Flæsk, 3 Tdr. Smør, samt i Tilfælde af Krig at ville paa sin egen Bekostning hverve et Kompagni til Hest med Officerer paa 70 Mand og besolde det i to Maaneder[2]. 1655 tilbød han i lignende Anledning 6000 Rdl.[3]. Paa Rigsdagen i Odense 1657 skal Gunde Rosenkrantz have stemt med dem, der vare ivrige for at Krigen med Sverig besluttedes, han stræbte derefter at mane Adelen og de andre Stænder til at yde Kongen virksom Hjælp til Krigens Førelse.

Den 7. August 1657 fik Gunde Rosenkrantz Befaling om at komme til Fyen, for med andre Fyens og Jyllands Rigens Raad at befordre Landsens Defension og hvad Tiderne udkrævede[4]. Da Karl Gustav den 31. Januar 1658 kom til Odense, var Gunde Rosenkrantz der, han blev med fire andre Rigsraader tagen til Fange. Det fortælles, at Rigsraaderne fremstillede sig for Karl Gustav uden Kaarde, og at Kongen bad dem tage den paa, det sømmede sig for deres høje Værdighed. Til Gunde Rosenkrantz henvendte Kongen de Ord: »Tag Du kun din Kaarde, med den skal Du ingen Skade gjøre mig.« En anden Beretning melder, at Gunde Rosenkrantz spurgte

---

[1] Vedel Simonsen, Jørgen Brahe. Kbh. 1845, S. 112. — Allerede 1648 var Gunde Rosenkrantz paa Valg; han fik 104 Stemmer af den jydske Adel; ogsaa i Rigsraadet fik han mange Stemmer. Aktstykker til Oplysn. af Danmarks indre Forhold i ældre Tid, II., Odense 1845, S. 97 ff., Notitser af Jørgen Brahe; Originalen til disse findes nu i ny kgl. Saml., Folio, Nr. 634.

[2] Danske Magazin, III. R., 2. B. S. 120.

[3] Danske Magazin, III. R., 4. B., S. 277.

[4] Rigsraads-Brevene i Geh. Archivet.

Kongen, om han maatte tage Kaarden paa, og at Karl Gustav svarede: »En ved hver Side.« Efter en tredie Beretning skal Karl Gustav have udtalt Haabet om, at Rosenkrantz ikke vilde drage Sværdet imod ham.

Længere fremme paa Aaret skrev Gunde Rosenkrantz, den 4. Maj, et Brev til Rigsraadet fra Middelfart[1]. Han jamrer over alle de Klager, som strømmede ind fra Jylland og Fyen, fordi Fjenden efter Freden ikke hurtig nok rømmede Landet, Wrangel anførte som Grund hertil, at Traktaterne ikke bleve fuldkommede; Rosenkrantz tilraader at fremme Freden, for at frelse de Arme og Elendige; Svogeren Mogens Høeg vil rejse bort, han selv har ingen Penge, kort det er Elendighed Alt tilhobe.

Under Kjøbenhavns Belejring var Rosenkrantz i Hovedstaden, paa Stormdagen d. 11. Februar 1659 stod han paa Volden og deltog i Forsvaret.

Det er en ofte anført Fortælling, at det i Fredstraktaten, der siges snart den roskildske, snart den kjøbenhavnske, blev fastsat, at Rosenkrantz's polemiske Skrifter imod Sverig skulde undertrykkes og tilintetgjøres, at han aldrig skulde faa Tiltræde ved Hoffet, og ikke maatte benyttes i nogen Forretning, som kunde berøre Sverig. Denne Fortælling savner vistnok al Grund.

Den 9. April 1660 blev Gunde Rosenkrantz forflyttet fra Kalø til Skanderborg Len, hans Broder Erik fik Kalø.

Gunde Rosenkrantz ægtede 1632[2] Pernille Rosenkrantz, Datter af Jakob Rosenkrantz til Arreskov, Sødskendebarn til Holger Rosenkrantz til Rosenholm, og Pernille Gyldenstjerne. Biskop Hans Michelsen anfører i sin Dagbog, at den 6. August 1634 gjorde Gunde Rosenkrantz's Hustru efter Barsel sin Kirke-

---

[1] Rigsraads-Brevene i Geh. Archivet.

[2] Gunde Rosenkrantz's Efterskrift til Pernille Rosenkrantz's Bog: Guds Børns Tro og Tillid til Gud i Bedrøvelser. Lund 1673.

gang i St. Knuds Kirke i Odense[1]. I dette Ægteskab fødtes otte Sønner og fem Døttre[2]. Fem Sønner, deriblandt Forældrenes Førstefødte, og to Døttre døde ganske unge. Den næstældste Søn, Jakob, døde i Stockholm 1668. Han havde i et Aar været Kammerjunker hos Prinds Christian, da han den 23. Maj 1659 begav sig paa Udenlandsrejse under Ledsagelse af Niels Vanstad, en vel berejst Mand, som senere blev Sognepræst til Skamstrup og Torbenfeld. Om den unge Rosenkrantz kom længere end til Nederlandene, og om han kom tilbage til Kjøbenhavn den 12. November 1660, som Præceptoren gjorde[3], vides ikke.

Den tredieældste Søn Jørgen blev Chef for et Regiment, som hans Fader oprettede. Herom haves følgende Meddelelser:

I Foraaret 1657 tilbød Gunde Rosenkrantz paa egen Bekostning at stille et Regiment til Fods paa 1000 Mand. Efter hans egen Fortælling i den latinske Apologi tillod Kongen ham at udtage 300 unge Mænd af fire Len (præfecturæ) i Jylland og udnævnte Sønnen Jørgen Rosenkrantz til Oberst for Regimentet; denne tjente da under Turenne. Gunde Rosenkrantz kunde kun faa 140 Mand istedenfor 300, han hvervede 700 i Løbet af sex Uger. Regimentet samledes paa Lolland, kom derfra til Nyborg og marscherede til Middelfart. Her blev et Kompagni mønstret af Kongen, som var i højeste Grad tilfreds med det. Den næste Dag var Regimentet opstillet langs Landevejen, da Kongen og Dronningen rejste til Odense; man var i det Hele glad og forbauset over Resultatet. Dagen

---

[1] Samlinger til Fyens Historie, VII., S. 74—75.

[2] Rosenholm-Rosenkrantzerne vare frugtbare Familjer. Holger Rosenkrantz havde sex Sønner og syv Døttre; Sønnen Jørgen havde fem Sønner og fem Døttre; Sønnen Erik havde syv Sønner og syv Døttre.

[3] Kirkehist. Saml., III. R., 2. B., S. 627.

efter gik Regimentet over til Frederiksodde, det var paa 800 Mand.

Af officielle Aktstykker har O. Vaupell gjort følgende Uddrag med Hensyn til Rosenkrantz's Regiment[1]:

3. Marts 1657. Jørgen Rosenkrantz hverver et Fodregiment paa 10 Kompagnier med Løbeplads paa Lolland; Regimentet skal være fuldstændigt i Løbet af 12 Uger; hans Udlæg skal godtgjøres med Jordegods.

4. April. Jørgen Rosenkrantz indmelder, at hans Fodregiment kan mønstres.

2. Juni. Rosenkrantz's Regiment [skal] sendes til Skaane.

11. Juli. Forplejningen af Rosenkrantz s Regiment bestemmes.

11. Juli. Rosenkrantz s Fodregiment er paa Vejen til Lejren i Holsten [?].

27. Juli. Rosenkrantz s Regiment skal fra Lolland føres til Ekernførde og derfra over Rendsborg til Hovedhæren.

31. Juli. Rosenkrantz s Fodregiment skal føres fra Sjælland gjennem Fyen til Frederiksodde; derpaa gaar det til Ekernførde og derfra til Hæren i Holsten.

18. August. Jørgen Rosenkrantz overføres med sit Fodregiment fra Fyen til Frederiksodde.

13. Oktober. Rostjenesten skal holdes i Beredskab og Sognerytterne udrustes under Jørgen Rosenkrantz. Gunde [?] Rosenkrantz skal samle sit og Liebrechts Regiment. —

Jørgen Rosenkrantz blev dødelig saaret under Belejringen af Fredericia.

Han blev begravet »med adelig Proces« i St. Knuds Kirke i Odense den 30. Juni 1658, Biskop Laurids Jakobsen Hindsholm talte over ham[2]. Efter en samtidig udtalt Dom

---

[1] O. Vaupell. Den dansk-norske Hær, II., S. 790 ff.

[2] J. Bircherods Dagbøger ved Ch. Molbech, S. 8. Bloch, Fyenske Gejstlighed, I., S. 128.

skal Jørgen Rosenkrantz ikke have været paa sin Plads som Oberst; Dommen om ham lyder ikke fordelagtig.

Den fjerde ældste Søn, Holger, blev dødelig saaret ved sin Faders Side under Stormen paa Kjøbenhavn.

En Datter, Pernille, døde ung. Hun var forlovet med Jørgen Due, Søn af Mandrup Due til Halkjær og Anne Skeel; Forlovelsen blev hævet, de døde begge ugifte.

Datteren Mette var født i Kjøbenhavn den 2. November 1647. I sit tiende Aar blev hun sendt ud af Forældrenes Hus, for efter Tidens Brug at modtage sin videre Opdragelse hos nære Slægtninge. Først var hun i Huset hos sin Moster, Jomfru Margrethe Rosenkrantz til Gundestrup, dernæst hos Mosteren Fru Edle Rosenkrantz, gift med Knud Ulfeld til Totterupholm (nu Rosendal, Faxe Herred), endelig hos sin Mosters Datter, Fru Sofie Bilde til Damsbo[1], salig Hr. Mogens Rosenkrantz s til Glimminge. Den 3. Oktober 1683 ægtede hun dennes Søn Holger Rosenkrantz til Glimminge. Dette Ægteskab var barnløst. Hun døde den 1. April 1696 og blev begraven den 2. September i Walby Kirke nær ved Cimbritshamn[2]. Rosenholm-Rosenkrantzernes Linie blev ikke forplantet gjennem Gundes Børn.

Paa Rigsdagen 1660 var Gunde Rosenkrantz en af Rigsraadets tre Deputerede, som havde at forhandle med de andre Stænders Deputerede. Efter de Efterretninger at dømme, som ere bevarede om Forhandlingerne paa denne Rigsdag, har Rosenkrantz ikke spillet nogen fremragende

---

[1] Hun var en Datter af Anders Bilde til Damsbo og Sofie Rosenkrantz, Søster til Pernille Rosenkrantz, gift med Gunde Rosenkrantz.

[2] Åke Nielsson Reesløf, Ligprædiken over Fru Mette Rosenkrantz. Lund (1696). Hertil hører et Kobberstik med Portrætter af Holger og Mette Rosenkrantz, beskrevet af A. Strunk, Samlinger til en Katalog over Portraiter af Danske, Norske og Holstenere. Kbh., 1865, S. 517, Nr. 2412.

Rolle; som oftest synes Otte Kragh at have været de tre Deputeredes Ordfører. Rosenkrantz har underskrevet Rigsraadets Erklæring af 12. Oktober 1660 om at overdrage Frederik den Tredie Riget som Arverige. Derimod var han ikke Medlem af det kombinerede Udvalg, som Kongen nedsatte for at udtale sig om, hvorledes »den besluttede Sag om Arveriget paa bedste Maner videre burde at omgaas,« og som i sin Betænkning, afgiven den 14. Oktober, udtalte sig for, at Kongen skulde »sin Ed remitteres og Haandfæstningen overleveres ham.« Ved Arvehyldingen den 18. Oktober førte Gunde Rosenkrantz den 10 Aar gamle Prindsesse Vilhelmine Ernestine i Processionen.

Om Rosenkrantz's offentlige Hverv efter Souverænetetens Indførelse vil blive talt længere fremme i denne Afhandling. Til hvad hidtil er meddelt skal jeg endnu tilføje Navnene paa de Godser. han har ejet (dog næppe alle paa en Gang): i Sjælland Vindinge (nu Fuirendal) og Valdbygaard (nu Juellinge); i Skaane Allerup og Boserup; i Jylland Skabygaard (nu Skafføgaard) og Skaarupgaard, begge i Randers Amt.

Hvis man kunde tænke sig, hvorledes Eftertiden vilde have dømt om Gunde Rosenkrantz i det Tilfælde, at hans Liv var blevet afsluttet ved Udgangen af Aaret 1660, vilde man vist have mødt en saadan Dom, at denne Adelsmands Liv ikke havde adskildt sig fra saa mange andre af hans Standsfællers og at der ikke var meget at fortælle om ham. Hans Virksomhed i Statens Tjeneste havde udviklet sig paa samme Maade som deres, han havde som de taget sin Del af de Nydelser og Goder som ogsaa af de Byrder, Datidens Liv, hans Stilling og Historiens Gang førte med sig, han havde maaske i Aaret 1657 været ivrigere stemt end mange af den adelige Stand for at begynde Krig med Sverig, men han havde lidt et større Tab end de fleste af sine Kammerater, thi Krigene havde berøvet ham to af

hans Sønner. Men nogen fremragende politisk Rolle havde Gunde Rosenkrantz ikke spillet.

Der er imidlertid en Retning, hvor der er mere at sige om Gunde Rosenkrantz end om Mængden af hans Samtidige. Som Forfatter rager han frem blandt dem paa en meget mærkelig Maade, ja han maa nu i denne Henseende staa for os som en enkelt sort Svane i den store hvide Flok.

For den, som havde Lyst til Bogen og Anlæg til at føre Pennen, maatte Opholdet paa Rosenholm og Samlivet saavel med Familiens øvrige Medlemmer som med de unge Mennesker, der bleve opdragede paa denne Herregaard under deres Hofmestres Vejledning, blive af Betydning. Vi se da ogsaa, at Rosenholm-Rosenkrantzerne, baade Faderen og hans tre Sønner, vare Forfattere; — Gundes Søn Jakob blev forøvrig ogsaa Forfatter. Faderen, »den lærde Holger,« var en religiøs Mand, den Opdragelse, som blev hans Sønner til Del, var fremfor Alt en christelig, og derom bære deres Skrifter Vidne. Alle de fire Rosenkrantzer have udgivet religiøse Skrifter, især af opbyggelig Karakter.

De Skrifter af denne Art, som Gunde udgav, ere følgende. 1655 udkom trykt i Sorø: De Helliges Bønner: Davids Psalmebog, med nogle gudelige Tanker, af den Enfoldighed, som er udi Christo Jesu, fremsat af den· som venter udi i sit Hjerte Guds Riges Komme. Det er en Bog i Kvart-Format paa 666 Sider, Forfatteren har skjult sit Navn i Forbogstaverne af Titelens tre sidste Ord. Bogen er dediceret til hans Børn, Dedikationen er dateret fra »Helne Kirke udi Skaane, Anno 1643.« Bogen indeholder Davids Psalmer paa Dansk. ledsagede af Betragtninger til Opbyggelse. 1651 udkom trykt i Kjøbenhavn i 4⁰, 75 Blade: Saligheds Vej udi vor christelig Børne Lærdom vist af vores christelig Kirkes ærværdige Lærefader D. Martino Luthero forklaret og ved Guds egne Ord stad-

fæst, Førstliche Tanker udi at øve og prøve af den fremsat som glæder sig udi Guds Riges Komme. Det er Katekismen med Forklaring, dediceret til den fem Aar gamle Prinds Christian; Dedikationen er paa 12 Blade. 1653 udkom, trykt i Sorø i Oktav, 180 Sider stort, et Skrift om Nadverens Sakrament: De sacrosanctæ Coenæ Dominicæ vero sensu et usu ad filios paterna admonitio. Skriftet indledes med en Dedikation til de tre Sønner, samt med tre Breve indeholdende bifaldende Udtalelser om Afhandlingen fra Professor Hans Svane, dateret Kjøbenhavn 17. Juli 1650, Biskop Peter Winstrup, dateret Lund 31. Maj 1652 og Biskop Jakob Matthisen, dateret Aarhus 19. Januar 1653. Gunde Rozenkrantz, hvis Navn staar paa Titelbladet, har da sysselsat sig med dette Skrift i flere Aar. Det udkom paa Svensk 1694, oversat af Stefan Olofsson Enbom, og paa Tydsk 1715 i Michaelstein. Paa Dansk blev Skriftet oversat 1720 af Sofie Thott, Oversættelsen blev ikke udgiven, den er bevaret i Haandskrift[1]. Disse Skrifter vise os Gunde Rosenkrantz som den oprigtig troende Christen, for hvem Religionen er en Livssag, og hvem det er magtpaaliggende, at den religiøse Følelse kan baade vækkes og styrkes hos dem, til hvem han taler.

Gunde Rosenkrantz træder frem i disse tre Bøger[2] ikke saa meget som den lærde Theolog, langt mere derimod som den gudfrygtige, bibelfaste Mand; han kjender

---

[1] Thottske Saml., Folio, Nr. 104.

[2] Der er bevaret i Haandskrift et Arbejde af G. Rosenkrantz, udateret, men skrevet medens han endnu var Landsdommer i Skaane. Titelen er: Gundæi Rosenkranzii ad Capitulum Lundense de litibus fugiendis et concordia fovenda fraterna admonitio. Uldallske Saml., Folio, Nr. 160. — Thomas Bartholin tænkte allerede 1646 paa at dedicere Gunde Rosenkrantz sit Skrift: Anatomicæ Vindiciæ pro Parente. Hafn. 1648. Epistolæ O. Wormii II., S. 733; samme Sted, S. 736, udtaler Worm sin Billigelse af denne Tanke, thi G. Rosenkrantz var Bartholin venlig stemt, »ut ex nupero ejus colloqvio (apud nos enim jam moratur) satis intellexi.«

sin Bibel, han forstaar at citere den. Dette sidste kommer ogsaa tilsyne i den anden Række Skrifter, han er Forfatter til, de historisk-politiske, hvilke omtrent alle ere skrevne paa Latin. Men i disse Arbejder komme ogsaa Vidnesbyrdene til Syne om Gunde Rosenkrantz's store Lærdom.

Krigen 1644 fremkaldte den første Række af disse Skrifter, som begynder med en Bog i 4°, 30 Blade stor, med Titel: Dania ad exteros de perfidia Svecorum. Her fremstilles, hvorledes de Svenske, uden at Danmark havde givet Anledning dertil, brød Traktaterne og overfaldt de Danske. Samme Aar udkom i Folio, 32 Blade stort, Skriftet: Soterion in honorem Christian IVti, expulsis Svecorum classibus. Det er en panegyrisk Lovtale over den gamle Konge, der saa opoffrende stillede sit Liv i Vove til Fædrelandets Forsvar. Bogen er skreven før Søslaget, i hvilket Pros Mund faldt, den 13. Oktober 1644, dette Slag nævnes ikke[1].

1645 udkom en Bog i Folio paa 14 Blade, der i nogle Exemplarer har Titelen: Corona amoris et obedientiæ, quam Christiano IV. ob desiderium restituendi violatæ pacis securitatem offerunt servati cives, i andre har Titelen: Corona pacis Christiano IV. oblata. Krigen var nær ved at blive endt, Stemningen var nu bleven en anden, Tonen i dette Skrift lyder meget forskjellig fra den, som klinger i det foregaaende, Begejstringen har faaet et Knæk, Landet vaander sig, kun Freden kan hele Saarene. Endelig kom i samme Aar Skriftet, i Folio, 20 Blade stort: Tuba Danicæ pacis eucharistica Deo dicata: Ulykker have ramt Fædrelandet, nu maa man søge Trøst og Styrke ved at vende sig til Gud. Bogen er et længere Opbyggelsesskrift, støttet paa

---

[1] Ole Worm skriver i Anledning af dette Skrift den 14. September 1644 til Stephanius: »Gundæus Rosencrantzius . . . triplicem navalem victoriam multis exaggerat.« Wormii Epistolæ, II., S. 257.

Citater fra Bibelen, især fra det gamle Testament; Citaternes Antal er ikke mindre end 533.

Der fulgte nu stille Aar, Rosenkrantz udgav i dem de ovenfor nævnte religiøse Skrifter. Men da Krigen udbrød 1657, mødte han paa Arenaen. I dette Aar udkom anonymt Skriftet: En Patriots trohjærtig Erindring til sit Fædernelands tro Indbyggere om de rette og fornødne Aarsager, hvorfor de danske Skibe konjungerede sig tilsammen med de Højmægtige Herrer General-Staterne over de Nederlandske Provincer, som de vare i Forbund med, deres Skibsmagt for Danzig; hvorfor vi samtligen med ens Sind og tilfælles Vaaben bør af yderste Formue at sætte os imod de offentlige Rigers og Freds Forstyrrere, 30 Blade i 4°. Dette Skrift udkom paa samme Tid paa Dansk, Latin og Tydsk; den latinske Bog maa sikkert betragtes som den originale[1]. Den lange Titel angiver tilstrækkelig hvad Bogen gaar ud paa, nemlig at forklare Aarsagerne til at Danmark nødvendigvis maatte erklære Sverig Krig, og at opmuntre alle gode danske Mænd, især Adelen, til at støtte Kongen og at møde Fjenden. Skriftet er, som sagt, anonymt. Bl. E siger Forfatteren: »Jeg er intet meget opfødt udi Krigsvæsen; min Tid haver jeg fast ganske til Hove og udi Retten at bisidde og anden

---

[1] I. Worm anfører i sit Forfatter-Lexikon III., S. 677, denne Bog med sin danske Titel under Christen Skeel som Forfatter, uvist om det er ham til Fusingø, eller ham til Gammel Estrup, medens han II., S. 283, anfører Bogen med sin latinske Titel under Gunde Rosenkrantz. R. Nyerup nævner i sit Forfatter-Lexikon, S. 526 den danske Bog under Christen Skeel til Fusingø, S. 502, den latinske under Gunde Rosenkrantz med Bemærkningen: »udkom ogsaa saavel paa Tydsk som paa Dansk.« I Kataloget over Hielmstiernes Bogsamling (1782), som under P. F. Suhms Tilsyn er udarbejdet af J. J. Weber, nævnes S. 379 Christen Skeel som Forfatter til Skriftet paa Dansk; paa Latin og paa Tydsk findes Bogen ikke i dette Bibliothek.

verdslig Handel, men en ringe Del i Krigen fortæret.« Dette passer paa Gunde Rosenkrantz, Stil og Fremstilling ligner den, som møder i hans andre Skrifter. Der tales ikke om, at Krigen allerede er begyndt. Blad Ev⁰ siges: »Vær velkommen, du vor Fædernelands Blomster, som vi se Torvet at være opfyldt med.« Bl. Eijv⁰ nævnes »denne Forsamling,« hvilket kan tyde paa, at Afhandlingen er skreven under Rigsdagen i Odense i Februar Maaned.

1659 udgav Rosenkrantz uden Navn Bogen: Speculum fidei Danicæ et perfidiæ Suedicæ, 4⁰, 126 Sider, dette Skrift udkom ogsaa paa Tydsk [1]. I det latinske Skrift, S. 5, nævnes Frederik den Tredies berømte Ord: »moriar in nido [2].« Samme Aar kom en lille Bog i 4⁰, kun 5 Blade, trykt i Holland: Dissertatio juridico-politica de legato Suecico durante obsidione Hafniensi a rege Daniæ jure detento authore G. R. K. Her er Forfatterens Navn antydet. Der kom snart Svar paa det i et kort Skrift trykt 1659 i Amsterdam: Gundæus Baubator Danicus, dette Svar tillægges Sam. Pufendorf. 1660 kom endelig det største Skrift uden Navn: Tela Suecici aranei leviter et vane injustitiæ armorum Suecicorum prætexta quæ defendit liber cui titulus est: Expositioca usarum quibus S. R. M. Sueciæ bellum a rege regnoque Daniæ sibi illatum, etiam post pacem Roschildiæ initam continuare coacta fuit anno 1658: S. R. M. Daniæ jussu a fideli ac bono patriæ cive disrupta, en Bog i 4⁰ paa ialt 536 Sider. Dette Skrift var det altsaa

---

[1] Nyerup siger i sit Forfatterlexikon, at denne Bog ogsaa udkom paa Hollandsk. Dette er dog ikke rigtigt. Det hollandske polemiske Skrift: Sweedsche Spiegel, udkommet 1659, som Nyerup vist har tænkt paa (se om dette Skrift Warmholtz, Bibliotheca hist. Sv. Goth., IX., S. 83), er ikke Rosenkrantz's Speculum.

[2] Sml. Hist. Tidssk., IV. R., 5. Bd., S. 384, hvor C. L. Løvenskjold har henvist til Hjob, XXIX., 18: »med min Rede skal jeg dø.«

af Kongen overdraget Gunde Rosenkrantz at skrive; det er en Gjendrivelse af et latinsk Skrift af P. J. Coyet: Expositio causarum etc. Ligesom dette er Rosenkrantz's Modskrift ledsaget af stor Del Dokumenter.

Disse politiske Skrifter ere Tendentsskrifter. Opgaven er, at fremstille Modstanderen i et saa uheldigt Lys som muligt, at lægge Skyld og Brøde i fuldeste Maal over paa ham. Det er djærve Slag, som Rosenkrantz overvælder Fjenden med. Skrifterne give os en ret tydelig Forestilling om deres Forfatters Fysiognomi. Stilen er ofte meget tung og uklar, men der er gode Vendinger i Fremstillingen, gode Pointer, en livlig og bevæget Aand har raadet over den. Skrifterne bære Vidnesbyrd om, at deres Forfatter har været hjemme i den hellige Skrift og i sine Klassikere, det bugner med Citater fra Bibelen og fra den græske og romerske Oldtids Forfattere, ofte saa mange og hyppige, at de virke standsende og blive trættende, men det er jo det lærde Tidsrum, saadan Pynt forlangte Tiden, Skrifterne have et for Nutidens Læsere vel deklamatorisk Præg. Men Skrifterne bære ogsaa Vidnesbyrd om, at deres Forfatter har studeret Verdens-Historien, baade den gamle og den nye, og ikke mindre sin danske Historie, at han har studeret Rommerretten og dens Fortolkere, og at han er hjemme i Folkeretten og Statsretten. Citat følger paa Citat, Henvisning paa Henvisning, — mindst gjælder dette om det sidst nævnte Arbejde. Endelig vidne Skrifterne om, at Forfatteren er gjennemtrængt af den varmeste Kjærlighed til sit Fædreland og til det danske Folk, og at han nærer en oprigtig Hengivenhed til sine Konger, Christian den Fjerde og Frederik den Tredie. »Fædernelandet haver mange Velgjerninger i sig, og man er det større Tjenester skyldig end sine Forældre,« sige Rosenkrantz et Sted [1].

---

[1] En Patriots trohjærtig Erindring, Bl. Eij.

Gunde Rosenkrantz har sikkert oftere skriftlig fremsat sin Mening om Sager, der skulde forhandles i Rigsraadet, eller om Foranstaltninger, der skulde sættes i Gang. Han var en Mand, der med Alvor tog sig af Statens Anliggender, tænkte sig om og holdt af at skrive. En Række Betænkninger fra hans Haand vilde have været af stor Værdi for Eftertiden. Nu kan man kun slutte fra det Lidet til det Større. Der er nemlig bevaret en saadan Betænkning, skreven med Gunde Rosenkrantz's Haand, men uden hans Underskrift og uden Datum[1]. Det er dog ikke vanskeligt at bestemme, naar den er skreven, nemlig 1657, første Halvaar, under Forberedelserne til Krigen. Rosenkrantz udvikler, hvorledes man skal gaa frem, for at formaa Adelen og de andre Stænder til at hjælpe Kongen, saa at han kan føre Krigen med tilstrækkelig Styrke. I sit Skrift »En Patriots trohjærtig Erindring« var han mod Slutningen kommen ind paa dette Spørgsmaal, men han dvælede ved det ganske i Almindelighed, han opfordrer Rigsraadet og Adelen at tænke paa Faren, huske paa det elskede Fædreland, yde dette al mulig Hjælp og ikke skaane sig. Det er vistnok ærligt og oprigtigt følt, naar Rosenkrantz indtrængende maner sine Landsmænd til at rejse sig, og anfører Forfædrenes Bedrifter under Vikingetiden og paa Normannertogenes Tid som Exempel for dem. Men læser man hans Formaninger, hans Opraab igjennem, faar man let Indtryk af megen Følelse, megen Patriotisme, men ogsaa megen Bombast. Naar man læser f. Ex. denne Sætning[2]: »Man kan ingen Ting bekvemmere ligne Danmarks Riges Magt ved end en Elefant, den veed ikke sin egen Styrke, men alle forundre sig dog derover, som den og er stor, dersom man vidste at bruge hende,« og naar man

---

[1] Det st. kgl. Bibliothek, Ny kgl. Samling, 4°, Nr. 1037 b. Betænkningen er aftrykt i Tillæget til dette Skrift, Nr. 1.

[2] Anf. Skrift, Bl. Gv°.

husker Krigens Førelse og dens Resultat, staar det klart, at der skulde mere til den Gang end klingende Ord. Forøvrig er i den latinske Udgave af Skriftet Deklamationen bedre dækket under det fremmede Sprogs Former.

Den nævnte Betænkning er nu en Slags Appendix til dette Afsnit af Patriotens Erindringer, idet Rosenkrantz skizzerer en Plan for, hvorledes man skal formaa Stænderne til at yde Hjælp: hist Theori, her Praxis. Men hvilken Forsigtighed, hvilken Ængstelighed gaar der ikke gjennem Forslagene om at banke paa hos Adelen! Er det Begejstring, er det Opoffrelse? Er det Landets egne Sønner, der tales om? Det er som en fremmed Magt, man skulde nærme sig med Bønner og beskedne Miner! Og at den danske Adel næsten skal drages frem ved at omtale, hvad den holstenske Adel mulig vil gjøre for Kongen, er det Vidnesbyrd om stærk Patriotisme? Betænkningen er kun paa otte smaa Blade, men der ligger, synes mig, et lille Stykke Danmarks-Historie skjult i den. I en anden Henseende er Betænkningen ogsaa af Interesse: den tunge Form, som undertiden gjør det helt vanskeligt at forstaa Forfatterens Mening, vidner om Ubehjælpsomhed hos Gunde Rosenkrantz i at skrive Dansk, og lader formode, at der maa være filet ikke saa lidt paa de danske Skrifter, som han har ladet trykke.

Denne Betænkning har tydelig nok været bestemt til at foredrages i Rigsraadet. To Aar efter skrev han en anden Betænkning, hvortil slutter sig en ny, forfattet det følgende Aar, begge af betydeligt Omfang. Tyge Becker har indlagt sig Fortjeneste ved for første Gang at drage disse to mærkelige Memoirer frem i sin ovenfor anførte Afhandling om Gunde Rosenkrantz. Han har der givet store Uddrag af dem, men forøvrig betragtet dem fra et noget ensidigt Standpunkt. Disse Memoirer fortjente at udgives fuldstændig, ledsagede af en Kommentar. Det er

ikke let, og det vilde paa dette Sted føre for langt til Side, at give en Analyse af hele deres Indhold, men nogle Bidrag til deres Karakteristik maa jeg nødvendigvis give, de kunne læses ved Siden af Beckers Udtog.

Den første Memoire med Titel[1]: En dansk Patriots velmente Raad og Betænkende, hvorledes hannem synes (en anden Tid, naar Gud af Naade giver Fred) at Fædernelandets Velstand bør tages i Agt og Regjeringen anstilles, begynder med en Indledning, dateret Hafniæ 15. December 1658. Rosenkrantz siger vel, at han vil have sin Memoire undergiven de gode Herrer Rigens Raad og andre gode Patrioters bedre Betænkende og skarpsindige Censur. Men han føjer strax til, »at dette er ikkun hans egen ringe Mening og Forslag sig selv dermed at kontentere i denne forvirrede og omvendte Tilstand.« Selve Memoiren er allersidst dateret den 29. Januar 1659. Den Opgave, som Rosenkrantz har sat sig, er, at skizzere en Plan til en Regjeringsform for Danmark saaledes, at han, som han selv siger, overfører den svenske Regjeringsform af 1634 paa de danske Forhold. Hyppig har han ligefrem oversat Stykker fra det svenske Forbillede. Og det er da Oprettelsen af fem Kollegier: Rentekammeret, Kancelliet, Militsen, Admiralitetet og Justitien, Kollegiernes Sammensætning og deres Administrations-Omraader, som Rosenkrantz giver en Plan til. Det er første Gang en saadan Plan fremsættes, men Ideen til den er fremkommen tidligere. I en Betænkning, som Rigsraadet skrev den 22. April 1658[2] om en Proposition fra Kongen, udtalte det Ønsket om, at Kongen »vilde naadigst være tilfreds med, at visse Collegia maatte forordnes, efterdi andre Regjeringer, endog de, som mest absolute udi Europa ere, sig derved have vel befundet, iblandt hvilke alle Rigens fore-

[1] En Fossisk Afskrift i gl. kgl. Saml., 4°, Nr. 2699.

[2] Rigsraads-Brevene i Geh. Archivet.

faldende Ærinder deles.« Det var en kollegial Regjeringsform, som Frederik den Tredie indførte, da han var bleven souveræn Konge, denne Regjeringsform laa, som man siger, i Luften. Rigsraadet havde først bragt Ideen hertil frem, en Rigsraad har udkastet den første Plan, det er en Indrømmelse af, at den hidtil bestaaende Maade, at styre Statens Anliggender paa, ikke længere slog til. Dette fremgaar nu ogsaa saavel af Rigsraadets korte Motivering i den nævnte Betænkning som af Rosenkrantz's vidtløftige Motivering: Statsmaskinen var ved at gaa i Staa, den var opslidt. Men Rosenkrantz's Plan er ikke bleven fuldstændig gjennemtænkt, der er især et stort Hul i den, det udvikles ikke, hvorledes Kollegiernes Stilling skulde være ligeoverfor Rigsraadet. Men det er altsaa forholdsvis noget helt Nyt, her er bragt paa Bane. Det er ogsaa noget Nyt, som Rigsraaden, Adelsmanden, udtaler med Hensyn til Besættelsen af højere Embeder, at »Fædrelandet kunde af sine Egne have dygtige og duelige Ministrer [dette Ord maa dog ikke tages i den sædvanlige Betydning om Statens højeste Embedsmænd], eftersom der fandtes vel mangen ærlig Karl, baade Adel og U-Adel, som dertil kunde blive saa dygtig og tro, som nogensinde de Fremmede.« Rigsraadet havde i sin ovenfor nævnte Betænkning udtalt sig paa en lignende Maade, »idet de i hvert Collegio vidste hvad dem med sine Til- og Under-Forordnede af Adel og Privatstand at forrette og svare til vedkom.« Repræsentanterne for det hidtil Bestaaende gjorde altsaa den Indrømmelse, at dygtige Kræfter udenfor den adelige Stand burde drages frem og benyttes i Statsforvaltningen. Frederik den Tredie satte baade Adelige og Ikke-Adelige ind i Kollegierne. Af nye Former, som bringes paa Bane, skal nævnes den, at naar Noget fra Kancelliet skulde forelægges Kongen til Underskrift, skulde det være undertegnet (paraferet) af Kantsleren eller

en af Sekretærerne; dette er taget fra den svenske Regjeringsform, Artikel 12.

Rosenkrantz giver i sin Memoire et tydeligt Billede af sig selv som Statsmand. Paa den ene Side holder han paa Reformerne, han er Fremskridtsmand; paa den anden Side er han Konservativ og det til det Yderste. Han holder fast paa, at som det af Arilds Tid har været, saaledes bør det ogsaa herefter blive, »at næst Kongens Højhed haver Regjeringen været hos Rigens Raad.« Denne Sætning er, med en rigtignok ikke uvæsentlig Forandring, tagen fra den svenske Regjeringsform, hvor det i Artikel 5 hedder: »Nest Konungens höghet hafver af ålder varit, och skall här efter blifva största vördning hos Riksens Råd, som Konungen sig tager och väljer af infödd om Riddarom og Swennom.« De fundamentale Konstitutioner ønsker han opretholdte, kun forandrede ved Beslutning tagen paa et Møde af alle Stænder — Haandfæstningen skulde altsaa kunne ændres ved en saadan Beslutning? Det er atter en Indrømmelse. Han holder af at vise tilbage til, hvorledes det gik til i Christian den Fjerdes, ja i Frederik den Andens Tid, og ønsker, at der maa tages Exempel derfra. Hans patriotiske Følelse kommer frem i Udtalelser som denne: »I dette Land ere de bedste Love og Forordninger gjorte, som nogensteds findes kan.«

Det er ørkesløst at fremsætte det Spørgsmaal: Vilde Gjennemførelsen af Rosenkrantz's Plan have fjærnet alle de Ulemper, som den danske Stats Styrelse led af? Og, det ligger alligevel nær at gjøre Spørgsmaalet. Svaret maa vist blive, at mange Mangler vilde være blevne rettede, men Hovedfejlen ved Forfatningen vilde ikke være bleven fjærnet. Planen bevarede det af mange Medlemmer bestaaende Rigsraad som det Centrum, hvor Magten samlede sig under Haandfæstningens Fane. Kongen vilde fremdeles have været i højeste Grad bunden. Men Begivenhederne

burde have lært, at det, der mest havde manglet, var en stærk koncentreret Magt og Myndighed hos den, der var Statens øverste Styrer, nemlig Kongen. Der trængtes ikke alene til en Forandring i Statsforvaltningen, men ogsaa til en Forandring i Statsforfatningen.

Denne Plan maa bedømmes med Mildhed, det er et velment Arbejde, men ikke noget udmærket Arbejde, kun en Skizze.

Der var næppe nogen saa overlegen Personlighed i Danmark dengang, at han kunde have frembragt et Udkast til en Regjeringsform saa gjennemtænkt og saa helstøbt som den svenske af 1634, skabt af Gustav Adolf og Axel Oxenstjerna. I Danmark blev Regjeringsformen til stykkevis, den kom maaske derved til at mangle Holdning, men det var da altid temmelig let at indføre Forbedringer. Den svenske Regjeringsform har Frederik den Tredie naturligvis kjendt og benyttet, da den kollegiale Regjeringsform blev indført af ham i Danmark.

Der er i Rosenkrantz's Memoire en hel Del Bemærkninger, som have ikke ringe historisk Interesse til Oplysning af, hvorledes han dømte om Forholdene i Tiden før Souverænetetens Indførelse.

Rosenkrantz har nemlig ikke alene givet sin Plan til den kollegiale Styrelse, men ogsaa givet en Mængde Motiver til den. Disse Motiver ere ikke samlede f. Ex. som Indledning, de ere spredte rundt om i Afhandlingen, som derved er bleven noget uheldig bygget. Det Indtryk, man faar af Skildringen af Tiden, som den her er given, er ikke fornøjeligt. Der gaar en Stemning af Utilfredshed igjennem den, ofte fremsat med Harme og Bitterhed; Vidnesbyrdet gaar i det Hele ud paa, at der herskede en stor Konfusion, ja næsten Opløsning. Imidlertid maa det vel tages i Betragtning, paa hvilket Tidspunkt Memoiren er skreven, nemlig under Kjøbenhavns Belejring,

kun to Uger før Karl Gustav forsøgte paa ved Storm at indtage Hovedstaden, medens Landet havde lidt frygteligt ved en Krig, og det nu ved en anden atter var givet Fjenden i Vold. Der var god Anledning til at se Alt saa mørkt som muligt. Klagerne over Tilstandene gjælde dog sikkert ikke alene Øjeblikket, men ogsaa Tiden som gik forud for Krigene 1657—59, og da bliver Indtrykket ikke mindre stærkt af en Tid med mange svage og skrøbelige Sider, for hvilke Skylden laa paa flere end et Sted. Som oftest ere Klagerne holdte i stor Almindelighed, saa at det ikke er let at føre dem hen til de rette Vedkommende. De maa derfor benyttes med Forsigtighed, saa meget mere som Rosenkrantz kan have seet for mørkt paa Forholdene. Et Par af disse Klager ville blive dragne frem længere hen i denne Afhandling, her skal jeg dvæle ved en enkelt af dem.

Idet Rosenkrantz forklarer, hvorledes Kongens Hofholdning skulde forestaas af en Rigs-Marskalk[1] eller Hof-Marskalk, kommer han ind paa at tale om den kostbare Hofholdning, som han ønsker indskrænket. Det var en Sag, som Rigsraadet tidligere havde erindret om. Da Frederik den Tredie besteg Thronen, vare Landets Finantser i en højst trykket Forfatning, og det var ikke let for Kongen at komme igjennem med Pengene[2]. I Juli 1650 omtaler Christen Skeel, at »Kongelig Majestæt selv haver begyndt at reformere og formindske sin Hofhalting, hvorved det hele Land sig glæder[3].« Hofholdningen var imid-

---

[1] Denne Benævnelse for den øverste Hofembedsmand er ny i Danmark, den er laant fra Sverig.

[2] I ny kgl. Samling bevares som Nr. 635 i Folio et gammelt Hefte i Pergamentsbind indeholdende: »Rigtig Fortegnelse paa Danmarks Riges Adels Fordring og Forstrækning udi Krigstid, forfattet 1650.« Summen beløber sig til over 400,000 Rdl.

[3] Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 35. Sml. den svenske Resident M. Durels Indberetninger fra Danmark i P. W. Beckers Samlinger til Frederik den Tredies Historie, I., S. 11 (1649), 35, 38 (1650), 72 (1655).

lertid en Institution, som det var vanskeligt stadig at holde indenfor snævre Grændser, og nogle Aar senere, da Kongen mindede Rigsraadet om, at der maatte tænkes paa Landets Forsvarsvæsen og Midler dertil, udtalte det i sin Betænkning i denne Anledning den 25. August 1655 blandt Andet, at »Eders Kgl. Majestæt naadigst ville lade moderere den store, unødige og usædvanlige Omkostning paa Hofstaten, hvorved underdanigst formenes, en anselig Summe kunde samles til videre højtrængende Fornødenhed, eftersom vi ere forsikrede, Eders Kgl. Majestæt selv dertil ingen Behagelighed haver, hvorfore vi og saa meget des mere herom, i al Underdanighed, vores velmente Betænkende at andrage, foraarsages[1].« Omtrent paa samme Tid noterer Christen Skeel i sin Dagbog blandt nogle Deliberations-Momenter: »Hofstaten reformeres, ingen Gifte.[2]« Hofstaten bestod af en talrig Stab, især løb de Underordnedes Tal betydelig op. Bespisningen af alle disse Mennesker kostede mange Penge, og maatte give Anledning til Misligheder og Underslæb. Rosenkrantz siger selv i sin anden Memoire, hvor han atter kommer til at tale om Hofstaten: »Husholdning er en hemmelig Tyv.« Frederik den Tredie havde stadig sin Opmærksomhed henvendt paa at ordne Hofstatens Forhold, men han naade intet endeligt Resultat inden Krigen brød ud i Aaret 1657.

I denne første Memoire taler Rosenkrantz imidlertid ogsaa om Kongens og Dronningens nærmeste Omgivelser, og nævner baade Christian den Fjerde og hans Dronning Anna Katharina (død 1612) som Exempler paa, hvorledes man kunde nøjes med faa Kammerjunkere og Kammerjomfruer. Skulde dette efter Rosenkrantz's Mening gjælde under normale Forhold, kunde man vistnok sige, andre

---

[1] Danske Magazin, anf. St., S. 272.
[2] Danske Magazin, anf. St., S. 276.

Tider, andre Sæder, hvad der passede ved Aaret 1600, passede ikke ved Aaret 1660.

Hvis Hoffet har været kostbart udstyret i Tiden før 1657—60, da kan det have havt sin Grund i den kongelige Familiers Lyst til at omgive sig med Pragt, det kan ogsaa have havt sin Grund i, at Kongens Hofholdning ikke burde staa tilbage for Undersaatternes Udstyrelse.

Tidsalderen krævede Pragt og Overdaadighed, den danske Adel, saavelsom de andre Stænder, holdt ikke igjen i det Kapitel, det var jo nødvendigt gjentagne Gange ved Luxus-Forordninger at sætte Skranker for Ødselheden, — Forordninger som næppe ere blevne overholdte, Forordninger af Christian IV.: 2. Aug. 1617, 22. Oktbr. 1617, 1. Maj 1618, 1. Juli 1619, 20. Febr. 1621, 23. August 1621 (2 Forordninger), 1. Maj 1625, Christian IV.s store Reces, 27. Febr. 1643, II., Kap. 8; fra Frederik III.s Tid: Forordn. af 24. Septemb. 1651 om ufornøden Overflødigheds Afskaffelse blandt Adelen, »efterdi Adelen selv indstændig derom haver anholdet,« Forordn. af 4. Novemb. 1655 i lignende Retning for den gejstlige og verdslige Stand, Forordn. af 26. April 1656 om Overflødighed ved Begravelser blandt den gejstlige og verdslige Stand. Ja ved en Anordning af 19. Novemb. 1655 blev Henrik Tellemand, Provincial-Toldforvalter i Fyen, Lolland, Falster og Langeland beskikket til som Fiskal at forordne god Inspektion i enhver Kjøbstad »over alt vort Rige Danmark« med at disse Forordninger bleve efterkomne. Adelens Overdaadighed var ikke saa ringe en Anledning til at den ruinerede sig — naturligvis med Undtagelser. Ved Aaret 1650 klager Christen Skeel gjentagne Gange[1] over, hvorledes først den tydske, saa den svenske Krig, endelig Bilager, Brylluper, Begravelser,

---

[1] Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 25, 34, 35-36, 40.

Møder [ɔ: Selskaber], Klædedragt havde foranlediget stor Gjæld og ruineret baade den adelige Stand og de andre Stænder, »som i Tydskland, Frankrig og andre Steder ikke brugeligt er.« Jens Bircherod fortæller i sin Dagbog 12. September 1658[1]: »Førend denne Krig med vores Naboer anno superiori angik, var det kommet paa det Højeste med Folks Overdaadighed, særdeles i Spise og Drikke. In urbe natali mea (som min Fader mig, da jeg blev voxen, fortalte) vare de til en umaadelig Fraadsen fornemmelig hengivne; men Svensken bragte vores Diæt til en meget skikkelig Reduktion.« Efter Souverænetetens Indførelse, da Landet kom i Ro og Forholdene stillede sig bedre, kom Overdaadigheden igjen[2].

Gunde Rosenkrantz opholder sig over, at der ædes og drikkes for meget ved Hoffet, og han nævner som Exempler, hvor mange Ammer Rhinsk Vin »der er ham berettet« at være drukket ved en af Dronningens Jomfruers og en af Dronningens Pigers Bryllup. Han gjør Forslag om, hvorledes der kan holdes Kontrol med Spisningen, »som skete udi Sl. og højlovlig Ihukommelse Kong Frederik den Andens Tid, medens nu ædes og ødes det meste af Rigens Indkomst, hvorudover Kgl. Majestæt haver Intet til at føre Krig eller til anden fornøden Rigens Udgifter.« Er det dog ikke noget smaaligt af Rosenkrantz, at drage dette frem, medens han har saa mange vigtigere Sager at

---

[1] J. Bircherods Dagbøger ved C. Molbech, S. 14. Bircherod var født i Odense 1658.

[2] I Aaret 1667 indgik Oluf Daa til Kongen med en Klage over, at han havde bekostet Axel Arenfeldts Begravelse, uden at Familien vilde godtgjøre ham hans Udlæg. Arenfeldt havde efterladt sine Arvinger over 80,000 Rdl., Begravelsen havde kostet 6000 Rdl. Sml. om Festlighederne ved Holger Thotts Bryllup med Helvig Rosenkrantz den 8. Juni 1673 paa Egholm Meddelelsen i Skaanlunds Autobiografi i Hist. Tidsskr., III., Christiania 1875, S. 101.

behandle? Kunde man ikke have ventet, at han havde Indsigt nok i Forholdene til at forstaa, at, naar Rigets Indkomster ikke strakte til til Krigsførelse og andre Rigets Fornødenheder, saa laa Grunden ikke i at der blev spist og drukket vel rigeligt ved Hoffet, men i en daarlig Ordning af Landets Finantser? Han vidste meget vel, at Statens aarlige Indtægter og Udgifter aldrig balancerede, at, naar der var Udsigt til en Krig, maatte Kongen vende sig til Adelen med de gode Len, og opfordre den til at forstrække sig med Penge, eller Kongen maatte paalægge Skatter og gjøre Laan. Han vidste ligesaa godt som det nu vides, at det var en gammel Skik, at Kongen og Dronningen hyppig gjorde Adelsfolks Brylluper, naar de tjente i Kongens og Dronningens Hus[1], at dette var en af de Former, ved hvilke Hoffet viste Adelen Opmærksomhed, og at Lejligheden benyttedes til undertiden at byde fremmede Ministre og fornemme Besøgende i Hovedstaden til Gjæst. Det var jo ogsaa Skik, at Kongen og Dronningen bekostede underordnet Hofpersonales Bryllup. Ved saadanne Lejligheder beværtede de kongelige Værter deres Gjæster rigelig. Kunde Landet ikke taale de Udgifter, som foranledigedes derved, saa det sandelig kummerligt ud for det. Nu, det gjorde det ogsaa, men Aarsagen laa andre Steder.

Jeg skal nævne et Par Exempler paa Adels-Brylluperne. Den 14. August 1649 viede Hofprædikant Laur. Jakobsen Hindsholm om Natten Kl. 12 velb. Jørgen Kaas, Dronningens Kammerjunker, og velb. Jomfru Margrethe Kathrine von Buchwald, en af Dronningens Hofjomfruer, strax efter viede Hofpræst Magister Bremer to andre Adelspersoner af Hoffet, Ant. Ernst von Krebs og Jomfru Sibylla Juliana von Rüssau. I Anledning af disse Bryl-

[1] Exempler herpaa fra anden Halvdel af 16. Aarh. ere nævnede af Mejborg, Livet ved Christian den Femtes Hof. Kbh. 1882, S. 166-68.

luper havde Kongen udstedt Indbydelser til Adelsmænd og Adelsfruer, til det første over et Hundrede, om at deltage i Bryllupsfesten[1]. Den 22. Oktober 1650 viede Hofprædikant Laur. Jakobsen Hindsholm Peder Juel til Hundsbek og Jomfru Margrethe Juel i Kongens, Dronningens, Prindsessernes, nogle Gesandters, Rigets Raads og mange af Adelens Nærværelse[2]. Kongen gjorde deres Bryllup. Bruden var i »Hendes Kgl. Majst. Dronningens Hof[3].« Margrethe Juel var en Datter af Jens Juel til Kjeldgaard, som 1617 havde været Hofmester for Hertug Frederik paa hans Rejse til Bremen.

1655 gjorde Frederik den Tredie Frands Brockenhus's Bryllup med Christence Lykke, Søster til Kaj Lykke, hun var Hofjomfru hos Dronningen[4].

Da Peder Juel og hans Hustru kort efter Bryllupet rejste til Stockholm, tog de den unge Jomfru Ide Rosenkrantz med sig. Hun var Datter af Gunde Rosenkrantz's Broder Jørgen Rosenkrantz til Kjeldgaard og Christence Juel, Datter af Jens Juel til Kjeldgaard, Søsterdatter til Peder Juels Kone. 1651 døde denne sidste og den unge Pige blev sendt ned til Kjøbenhavn. Efter faa Aars Forløb blev hun forlovet med Hugo Lützow til Backendorff; Dronningen beviste dem begge den Naade og Ære, paa hans Vegne at begære hende af hendes Forældre ved Hofmesterinden og Hofmarskalkens Frue. Det var i Aaret 1656. Strax efter tog Dronningen hende »af hendes Forældres Hus udi sit adelige Fruentimmer, hvor hun opvartede til 22. Juni næstefter samme Aar,« »da Dronningen

---

[1] L. Jakobsen Hindsholms Dagbog, Kbh. 1779, S. 43. Vedel Simonsen, Rugaard, II., S. 27. Otte Kraghs Dagbog, Danske Saml., II. R., 2 Bd., S. 71.

[2] L. Jakobsen Hindsholms Dagbog, Kbh. 1779, S. 47.

[3] Joh. D. Barsker, Ligprædiken over Peder Juel, Sorøe (1657), S. 41-42.

[4] Hist. Tidsskr., IV. R., 5. Bd., S. 189.

gjorde dem et prægtigt og herligt Bryllup paa Kjøbenhavns Slot, hvor der var forsamlet foruden Danmarks Riges Raad og den største Del af Adelen herudi Riget, adskillige fyrstelige Personer og de Hr. Staters Gesandter samt mange af deres Generals-Personer af deres Flaade[1].«

Saadanne Festligheder gav Anledning til at drikke Vin. Om der end ikke blev drukket saa meget under Frederik den Tredie, der selv var maadeholden i sin Nydelse, som under Christian den Fjerde, vedblev man dog at tage godt til sig af Drikkevarerne ved festlige Lejligheder. Et Vidnesbyrd herom er fremdraget for faa Aar siden, nemlig Franskmanden Philippe Boudon de la Salle's Beskrivelse af en Fest, som Frederik den Tredie gav til Ære for den nederlandske Gesandt Nanning Keyser paa Kjøbenhavns Slot i Begyndelsen af Aaret 1653; den franske Herre var tilstede ved Festen[2].

Rosenkrantz fortæller, at han selv har set, »at imod Maaltids Tid da gaar der saa mange op med store Flasker at hente af Kgl. Majestæts Kjælder saa meget, som et hvert familia til et Maaltid behøver, foruden hvis som i Regnskaberne indføres.« Rosenkrantz fortæller ikke, naar han har set det. Har det været under Belejringen, kan Kongen jo have givet Tilladelse til denne rigelige Forplejning. Har det været før Belejringen, under rolige, daglige Forhold, kan det ganske vist have været utilladeligt Slendrian. Braadne Kar i alle Lande, det har næppe været hverken første eller sidste Gang, at Sligt har fundet Sted under Hofholdningen.

Om Hofstatens Forhold under Kjøbenhavns Belejring, altsaa paa den Tid Rosenkrantz skrev sin første Memoire,

---

1 Preben Wandals Ligprædiken over Ide Rosenkrantz, Kbh. 1669, S. 30-31.

2 Meddelt efter et fransk Tidsskrift af J. A. Fridericia i Histor. Tidsskrift, V. R., 2. Bd, S. 238-40.

har Overhofmarskal Løvenskjold meddelt flere interessante Oplysninger[1], blandt hvilke bør fremhæves, at en Del af det underordnede Personale fik Kostpenge istedenfor Spisning[2], og at der i November 1659 blev sluttet Kontrakt med Hofmønsterskriveren Hans Bøyesen om at levere Varer og Kontanter til Hofstaten til et fast Beløb. Rosenkrantz foreslaar, »at man kunde handle med en, som kunde tage sig Spisningen an for en vis Summa, eller akkordere med ham i Maaltider-Tal hvad han skulde have for hvert Maaltid baade for de Høje og for de Lave at spise.« Regjeringens og Rosenkrantz's Tanker mødtes altsaa her. Kostpenge vare iøvrig kjendte og anvendte ved Hoffet mange, mange Aar før Rosenkrantz skrev sin Memoire.

Forøvrig er det nærmest finantsielle Hensyn, som giver Rosenkrantz Anledning til at tale om Hofstaten, og det ligger da nær at fremsætte en Tvivl, om han ogsaa kjendte Tilstrækkeligt til dens Konstruktion og dens indre Forhold, i Embeds Medfør havde han Intet med den at gjøre. En anden Bemærkning, som det ogsaa ligger nær at gjøre i Anledning af Memoiren som Helhed, er den, at Rosenkrantz, der taler om saa mange forskjellige Ting, ikke har dvælet ved det mest saarbare Sted i det danske Statslegeme, nemlig Statens Finantser, eller snarere dens Gjæld, thi Indtægter var der ikke mange af paa den Tid. Det er ikke muligt, enten at fortælle om Statens Tilstand

---

[1] Hist. Tidsskr., IV. R., 5. Bd., S. 404 ff., Bidrag til Oplysning om Forhold ved det danske Hof 1658-60. Den 23. April 1659 udgik Ordre til Rentemester Sten Hondorf og Kammerskriver Christoffer Gabel om at træde sammen med Hofmarskalk Kørbitz, for at udtænke Middel til Hofspisningen.

[2] Blandt dette Personale var Hertug Ernst Günthers Folk, 22 Personer. Han havde frit Bord og fri Stald hos Kongen. Rosenkrantz taler i sin Memoire herom, det kostede Kongen meget »og kunde vel have været sparet.« Ernst Günther, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg, ægtede 15. Juni 1651 Augusta, Prindsesse af Slesvig-Holsten-Glücksborg.

eller om denne Tilstands Forbedring, uden at komme ind paa Skildringen af den finantsielle Misère, det er saa at sige Tidens Alfa og Omega. Derfor bliver Rosenkrantz's Memoire noget fragmentarisk, men det har han vist selv set.

Hvorledes man end vil dømme om denne Memoire, hvor strengt man end kan gaa i Rette med Forfatteren med Hensyn til grundig Prøvelse, forstandig Skjælnen mellem det Væsentlige og det Uvæsentlige, stilistisk Behandling, saa maa Dommen om Forfatteren blive til hans Fordel. Den Plan, han har udviklet i den, og som ikke er original, har vist beskjæftiget ham længe før han nedskrev Memoiren i Januar 1659. At Rosenkrantz kunde gjøre dette under de da værende Forhold, vidner om ikke ringe Styrke hos ham og om en oprigtig Stræben efter at komme sit stakkels Fædreland til Hjælp.

Derefter gaar jeg over til at omtale den anden Memoire[1].

Denne Memoire er udateret og uden Navn. Det omtales imidlertid lige i Begyndelsen af den, at Freden er i Udsigt, og et andet Sted hedder det: »saasnart Portene blive aaben.« Freden blev sluttet den 27. Maj 1660, Kjøbenhavns Porte bleve aabnede senere, den 14. Juli kom Bøndernes Vogne første Gang paa Torvet, følgelig er Memoiren forfattet i Maj—Juli 1660. Et Sted nævner Forfatteren »min S. Svoger Hr. Kanseler,« det er Christian Thomesen Sehested, Rigens Kantsler fra 1630, Kongens Kantsler fra 1640[2]. Et andet Sted nævnes »min Broder

---

[1] Et Exemplar af denne Memoire, skrevet af Gunde Rosenkrantz selv, bevares i den Thottske Samling, 4°, Nr. 1633. En Afskrift i gamle kgl. Saml., Folio, Nr. 914.

[2] Titlen Storkantsler, Benævnelsen Groskantsler er vel kjendt fra Christian den Femtes og Frederik den Fjerdes Tid. Ret mærkeligt er det, at finde Christian Thomesen Sehested i Aaret 1654 blive kaldet af Jens Lauridsen Wolf: »Kgl. M. Grosz Cantzeler.« Encomion regni Daniæ, Kbh. 1654, S. 327.

Erik Rosenkrantz,« heraf fremgaar tydelig nok, at en Rosenkrantz har skrevet Memoiren, og man behøver ikke at læse mange Sider igjennem, før man gjenkjender Gunde Rosenkrantz's Tanke og Form. Memoiren er stilet til Kongen, som tiltales helt igjennem den. Hvorvidt den er bleven Kongen overrakt, vides ikke. Men Hovedtankerne i Memoiren ere vist ikke blevne Kongen ubekjendte, thi i sin Apologi fortæller Rosenkrantz, at han ikke kunde blive træt af at gjentage for sine Venner blandt Adelen sine Forslag til Landets Vel, netop saadanne Forslag, som ere omtalte i denne Memoire. Af disse mange Ørevidner maa Kongen vistnok have lært Rosenkrantz's Ideer at kjende. Der er noget ved Memoiren, som kan tale for den Mening, at Afhandlingen ikke er bleven helt færdig, der er ingen rigtig Afslutning paa den, den ender noget brat.

Dette sidste skulde man netop ikke vente ved denne Memoire, fordi den, bortset fra nogen Ubehjælpsomhed og fra at flere Steder ere affattede temmelig dunkelt. i formel Henseende er meget bedre anlagt end den tidligere. Læser man de to Memoirer igjennem i chronologisk Orden, faar man let Indtrykket af, at Forfatteren ved den sidste af dem har givet sig mere Tid; han har havt mere Ro i Sindet, Krigen var jo nu ogsaa sin Ende nær. Der gaar en hel anden Tone igjennem denne Memoire end igjennem den første, det Bittre og Harmfulde findes ikke, derimod en værdig, alvorlig Tone. Dette kan ogsaa have havt sin Grund i, at Memoiren er henvendt til Kongen. Og det er værdt at fremhæve den Maade, paa hvilken Rosenkrantz taler til sin Konge, frimodigt, ærbødigt, med Udtryk af oprigtig Hengivenhed. Et andet Vidnesbyrd om, at Sindet er kommet i Ligevægt hos Rosenkrantz, ere de hyppige Citater fra græske og romerske Forfattere. De bringe ofte en heldig Afvexling, thi det kan ikke nægtes, at Rosen-

krantz docerer og moraliserer vel meget, mere end det vist behøvedes, for at en klog og forstandig Mand som Frederik den Tredie kunde forstaa hans Mening.

Memoiren har følgende Titel: Underdanigste og trohjærtig Erindring og Betænkende om fire vigtige og fornødne Spørgsmaal. Disse Spørgsmaal dreje sig om: 1. Oprettelsen af en regulær Armé af hværvede Folk; 2. hvorledes Kronens Indtægter kunde forbedres; 3. Uddannelsen af en brugbar højere Embedsstand og dens Lønning; 4. Afbetaling og Formindskelse af Kronens Gjæld. Jeg kan ikke her gaa ind paa en udførligere Analyse af hvorledes Spørgsmaalene besvares, jeg henviser til Tyge Beckers Uddrag og nøjes med nogle almindelige Bemærkninger og med at fremdrage nogle enkelte Yttringer.

Der møder ogsaa i denne Memoire mærkelige Vidnesbyrd om Rosenkrantz som Fremskridtsmanden og som den konservative Politiker paa en Gang. Inden han naar til Behandlingen af det første Spørgsmaal, taler han om den vigtige Sag: Supplering af Rigsraadet og Udnævnelsen af en Kantsler og en Marsk. Kantsler Christian Thomesen Sehested og Marsk Anders Bilde vare begge døde i Aaret 1657. Det var naturligvis en Mangel, at Raadet ikke var fuldtalligt og at de to høje Statsembeder ikke vare besatte, og Rigsraadet havde ogsaa gjort Kongen opmærksom derpaa i en Betænkning skreven den 11. Oktober 1658, altsaa medens Kjøbenhavn var belejret af Karl Gustav. Den 16. Oktober svarede Kongen: at han ikke vil foretage nogen Elektion paa Rigens Raad eller andre deslige Ministre før Krigen er endt, da vil han gjøre det »upaamindet.« I sin første Memoire havde Rosenkrants berørt, hvor nødvendigt det var, at faa Rigens Raad forøget, »som nu synes at være uddøde, af de faa som ere tilbage, ere en Part svage og skrøbelige, og andre formedelst deres høje Alder ubruge-

lige og emeriti[1],« men det maa vel indrømmes, at det under Hovedstadens Belejring ikke var noget heldigt Tidspunkt at vælge til at faa Raadet suppleret. Det er nu interessant at se, hvorledes Gunde Rosenkrantz, Medlem af Rigsraadet, atter kommer ind paa denne vigtige Sag. Paa den ene Side maa han holde paa Rigsraadets Ret, paa den anden Side føler han, at der maa tages særlig Hensyn til hvad Kongen kan ønske. Han ligesom krydser sig frem mellem farefulde Skjær, med mange Omsvøb og stor Forsigtighed nærmer han sig den Tanke, som egentlig ligger ham paa Hjerte. De Forandringer, som bør ske, »bør at ske med Eders Kgl. Majestæts Vilje og af Hs. Kgl. Myndighed, men at frugte udi disse vanskelige Tider, ikke som at komme fra Eders Kgl. Majestæt, eller at ske med hans Vilje alene, men som komme fra Eders Kgl. Majestæts Rigens Raad og efter deres Betænkende.« Rosenkrantz's Raad er da det, at Kongen paa egen Haand skal besætte Kantsler-Embedet, medens efter Haandfæstningens § 45 Rigsraadet skulde indstille tre Kandidater, af hvilke Kongen skulde forordne en til det ledige Embede. Om Udnævnelsen af en Marsk havde Rosenkrantz i sin første Memoire udtalt, »at vi haver ikke mange af vore egne, som

[1] Den 6. Juli 1657 underskrev Rigsraadets Medlemmer (13 Underskrifter) en Overenskomst om, at, naar i et Rigsraadsmøde Votering om en Sag var begyndt, maatte Intet andet bringes paa Bane, og man maatte ikke begynde paa nye Diskussioner, før Voteringen var sluttet; den, som forbrød sig mod denne Aftale, skulde betale to Rdlr. til de Fattige, disse Penge skulde indfordres af den nederste (Peter Reedtz) i Rigsraadet. Rigsraadets Breve i Geh. Archivet. — Til at forstaa denne Rigsraads-Beslutning, kan det være godt at minde om Christen Skeels Notits i i hans Dagbog den 20. September 1656: »NB. Jeg sagde, at vi gaar her op og ned med Bedrøvelse og med en ond Samvittighed, for vi snakker der om og gjøre Intet der ved, og det hele Land raaber paa os og vi gjøre dog Intet der ved, saa Gud maa ikke være iblandt os.« Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 291.

haver betjent høje Charger, som til Rigens Marsk kunne bruges, saa kunde han være god og Riget gavnlig nok, naar han kun er en ærlig dansk Mand og en god Patriot.« Men i den anden Memoire lyder hans Ord saaledes: »Jeg bekjender vel, at vi udi disse Riger (af Aarsag den danske Adel hidintil saa lidet haver Krigen kontinueret) haver faa at gaa udi Valg iblandt, som ere capables til saadan høj Charge at betjene, saa findes dog vel de, som den Charge kunde med Fornuft og Troskab forestaa. Jeg befinder vel efter min ringe Mening, at Feltmarskalk Schack var en capable Mand til Rigens Marsk Plads at betjene, som den der er en klog, kjæk og forfaren Mand, men om enten Eders Kgl. Majestæt selv kunde have nogen Betænkende hannem dertil at forordne eller per ordinarium modum votando [nemlig af Rigsraadet] var saa snart ikke at formaa [sic!], kunde han dog noksom, dersom Eders Kgl. Majestæt det naadigste saa behager og begjærer, komme udi Rigens Raad som Vice-Marsk, ligesom tilforne haver været udi Eders Kgl. Majestæts Hr. Faders Regjerings Tid en Vice Rigens Admiral, som var Hr. Niels Trolle: thi først er Feltmarskalk Schack en kvalificeret Mand, kjender dette Lands Art og Manér, foruden født under Eders Kgl. Majestæt, naturaliseret, er ogsaa ikke uden Exempel eller imod Haandfæstningen, thi efter Eders Kgl. Majestæts Hr. Faders højlov Ihukommelse naadigste Vilje og Befaling med Rigens Raads da værende Vilje og Samtykke kom Hr. Anders Sinklar, som var en indfødt Skotte, udi Rigens Raad, saa ogsaa Hr. Hendrik Belov, som var en Meckelborger.«

Det var Regel paa Frederik den Tredies Tid, at, naar en Rigsraad var død, skulde Adelen i den Provinds, hvis Rigsraad den Afdøde havde været, træde sammen og vælge sex eller otte Kandidater, af hvilke Rigsraadet skulde vælge tre, som Kongen endelig skulde vælge en

iblandt. Nu foreslaar Rosenkrantz, at Kongen skal befale de Adelsmænd, som ere tilstede i Kjøbenhavn, at træde sammen og vælge de dygtigste til Medlemmer af Rigsraadet uden Hensyn til, i hvilken Provinds de have deres Hjem; ofte havde Adelen i en Provinds valgt Mænd af denne deres Provinds, i hvilken Retning der var begaaet Fejl. Fremdeles foreslaar han, at Kongen selv skal vælge til Medlemmer af Rigsraadet saa mange, at Tallet (23) kan blive fuldt, da Skaane nu ikke mere hører til Riget og den skaanske Adel altsaa ikke kan sende Repræsentanter for sig.

Sagen blev i Virkeligheden ordnet saaledes. Den 21. Juli 1660 udgik flere kongelige Skrivelser om Valg paa nye Rigsraader. De i Kjøbenhavn værende Rigsraader skulde med Adelen i Kjøbenhavn votere paa en Rigsraad istedenfor den skaanske Raad Thage Thott til Eriksholm, Lensmand paa Børringe Kloster, som var død den 3. April 1658. Den 1. August afgav Raadet Beretning om Voteringen; af de sex Adelsmænd, som havde faaet de fleste Stemmer, havde Raadet givet deres Stemmer til Ivar Krabbe, Hans Schack og Ove Juel, Kongen anmodedes om at vælge en af dem. Kongens Valg faldt paa Hans Schack. Raadet i Sjælland skulde med den sjællandske Adel afgive Stemmer til fire sjællandske Raader, Raadet i Fyen med den fyenske Adel skulde afgive Stemmer til en fyensk Raad. Den 7. September indgav Raadet i en Forestilling en Liste over 15 Adelsmænd, som havde faaet de fleste Stemmer. Kongen skulde nu vælge blandt dem, men han valgte ingen, Sagen blev lagt tilside[1].

Naar Kantslerens og Marskens Pladser ere besatte og Rigsraadet er blevet fuldtalligt, skal Kongen efter Rosen-

[1] Efter Langebeks Souverænetets-Historie. Langebek veed ikke om der blev gjort Forslag til Besættelse af en ledig jydsk Plads, men han anser det for utvivlsomt, at det er sket.

krantz's Forslag indkalde Stænderne, men disse skulle ikke selv vælge deres Deputerede, Kongen skal »lade forskrive til sig saa mange af Adelen, som havde betjent nogle Bestillinger udi disse Krigstider, saa ogsaa de som ellers formaaede Noget udi Landet, enten ved nogen Auktoritet eller Formue, at den Ene fast Intet vidste af den Anden, desligeste Bisperne, som formaar meget hos Præsterne og Præsterne igjen hos Almuen.« Universitetet, Kjøbstæderne, Bondestanden nævnes ikke udtrykkelig. Det vilde altsaa nærmest være blevet en Slags Notabel-Forsamling. For denne skulde saa Kantsleren udvikle Nødvendigheden af at komme Landet til Hjælp, for at sætte det i Stand til at udvikle sit Forsvar, og, for at formaa Stænderne til at hjælpe Kongen hertil, skulde der fra Kongens Side gjøres Tilbud om forskjellige Goder, som han vilde tilstaa hver enkelt Stand. Disse Forslag ere udførlig blevne omtalte af T. Becker i Orion, og jeg skal derfor ikke opholde mig ved dem her. Især er der dvælet ved den Maade, paa hvilken Bønderne omtales. Rosenkrantz mener vel, at Bondens Natur er en saadan, »at han ikke kan taale for megen Frihed, men er født til Arbejde og Servitut,« men Bondens Betydning i Samfundet er saa stor, at det ikke er mere end christelig Pligt at tænke paa hans Vel og forbedre hans Vilkaar. Blandt Forslagene i denne Retning gaar et ud paa, at Kongen skal give Bønderne paa sine Slotte og Huse fri for Hoveri, et andet gaar ud paa, at Kongen skal give »alle sine Tjenere udi Sjælland og Lolland og Falster fri for Vorn, at de ej skulle drives til Stavn, dog er her endnu adskilligt at skrupulere paa pro et contra.« Christian den Fjerde havde arbejdet paa at hæve Vornedskabet [1], Hannibal Sehested gjorde senere i

---

[1] Se herom foruden L. Engelstofts Afhandling i Skandin. Lit. Selskabs Skrifter, 1813, S. 1-52, Tyge Beckers Meddelelser: Om

sit saakaldte »Testamente« opmærksom paa Vigtigheden for Landet af at ophæve Hoveri og Vornedskab [1], Tanken herom var ikke Tiden fremmed, om der end ikke ofte blev talt derom. Det vil altid erindres med Taknemmelighed, at Gunde Rosenkrantz hørte til Bondens Talsmænd, om end hans Røst maaske ikke er bleven hørt af Nogen eller hans Memoire ikke er bleven læst af Nogen i hans egen Tid. Men det maa paa den anden Side indrømmes, dels at Tidsforholdene vare saadanne, at det vilde have været umuligt at gjennemføre saa indgribende Reformer, dels at skulde saadanne Reformer være bragte til Udførelse, da maatte de ikke indskrænkes til Kronens Godser, men Skridtet maatte være gjort helt ud, og Adelens Godser tagne med.

Langt om længe kommer Gunde Rosenkrantz til at behandle det første Spørgsmaal, som er nævnet paa Titelbladet, Spørgsmaalet om Oprettelsen af en regulær Armé af hværvede Folk, en Sag som ogsaa er Gjenstand for Omtale i den første Memoire. Det er naturligvis ikke en fuldstændig gjennemarbejdet Arméplan han bringer frem, det drejer sig væsentlig for ham om, at en Armé oprettes, og om hvorledes den skal betales, og det er noget betydeligt der tales om, en Armé Alt i Alt paa 16,000 Mand [2], hvoraf 9000 ere hværvede Soldater, som aarlig ville koste 448,000 Rdl. [3].

Afløsning af Kongeægter og Hoveri paa Krongodset 1623 og 1625, i Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 139-71, 241-62; Joh. Steenstrup, Christian den Fjerde og Vornedskabet (1646) i Histor. Tidsskr., V. R., 4. Bd., S. 521 ff.

[1] Hannibal Sehesteds politiske Testamente, i Nye Danske Magazin, 4. Bd., S. 293.

[2] Heraf 2000 Mand fra Holsten (ɔ: Slesvig og Holsten).

[3] Den staaende Hær, som Frederik den Tredie oprettede 1661, kom efter forskjellige Reduktioner til at bestaa af 10,000 Mand, Udgiften blev beregnet til 372,000 Rdl. for Kongeriget, 130,000 Rdl. for Hertugdømmerne, ialt 502,000 Rdl. aarlig.

Af de øvrige Spørgsmaal skal jeg henlede Opmærksomheden paa det tredie, der drejer sig om Uddannelsen af den højere Embedsstand. Hvis man i Rosenkrantz's Udvikling af, hvorledes han mener at dette skal ske, tør søge en Kritik af, hvorledes det virkelige Forhold var paa den Tid, Memoiren er skreven, saa maa Resultatet af Kritiken blive, at Embedsstanden lod meget tilbage at ønske, og at Reformer vare højst nødvendige. Rosenkrantz foreslaar, at forøge Chargerne for at give Flere Lejlighed til at øve sig, og for at Kongen kunde have Flere at vælge imellem. Der forekommer følgende mærkelige Ord, som sigte til Adelen: »Vore danske Ingenia fejler Intet uden Brugen, og naar de haver Intet at anvende deres Esprit paa, og de kommer enten hjem fra Rejsen eller fra Hove paa Landet at bo, blive de til Øxen-Kjøbmænd, Kornpugere, Ladefogeder, Jægere, og E. K. Majestæt skal dog bruge dem siden til sin Rigens Raad og følge deres Raad, somme have Intet lært, somme, fordi de Intet ere bleven brugt, glemt det, de haver kunnet, somme af Alder og Skrøbelighed uformuelige [ɔ: ubrugelige].«

Af Memoiren skal jeg tilsidst anføre følgende mærkelige Citat. Talen er om Rigsraaderne, af hvilke de fleste ere gamle Mænd, som nødig vilde fra den gamle Skik og raade til noget Nyt. Rosenkrantz siger da: »Det kan man hverken kalde en Standhaftighed, som man var morum antiqvorum tenacissimus, ej heller er det nogen Kloghed, at man ej skikker sig udi Tiderne, som ville have deres frie Løb og ikke ville føje sig efter os, men drager efter sig enten vores Consilia eller Ulykke. Aptare se tempori summa est prudentia. Men det er langt snarere en Blindhed, at vi seendes ikke ville se den Ulykke, som os overhænger. Jeg lader Enhver sin

Mening, men det er mit Raad, at vi konsidererer Tiderne, vor Nabos Tilstand, vore Allieredes Interesser og deres Ustadighed, og hvad Sikkerhed vi derfor i dem haver; vor Nød derimod og Tilstand hidintil ved vor Halsstarrighed udi vore gamle Skikke at leve og regjere, hvilket vel overvejet skal enhver redelig Patriot med mig sige: omnia hæc alia consilia, alios mores postulant.«

Denne Hædersmand, denne fædrelandskjærlige, Kongen hengivne Rigens Raad, der saa rigtigt og fordomsfrit saa paa Tidens svage Sider, og frimodig udtalte sig om dem, hvem Kongen brugte til i Skrifter at forsvare sin og sit Lands Ret imod Fjenden, ham skulde Frederik den Tredie fire Aar efter have behandlet saaledes, at han kun ved at flygte ud af sit Fædreland kunde søge sin Frelse! Kan det virkelig have været muligt?

Ja men, svares der, det var ikke Kongen, som var Aarsag heri, det var Kongens tydske Omgivelser, det var de Fremmede, som efter Souverænetetens Indførelse fik Indflydelse, det var dem, som forfulgte den gode danske Patriot, og som bragte Kongen til at føje dem i deres Bestræbelser for at faa Rosenkrantz skubbet til Side, disse Fremmede, som Rosenkrantz i sin første Memoire havde omtalt med saa skarpe Ord, og hvis Fjendskab han derved havde paadraget sig.

Det er vist, at Rosenkrantz i skarpe Ord har udtalt sin Misfornøjelse med »de Fremmede.« Men hvem er det, han sigter til? Det skal jeg forsøge at oplyse. Men forinden vilde jeg gjerne fremsætte nogle Bemærkninger om »de Fremmede,« de Tydske, om Tydskheden, saavel den der kan have havt Indflydelse ved Hoffet, som

den der i det Hele kan være trængt ind i Landet i det 17. Aarhundrede. Hvad jeg i den Anledning vil omtale, er ikke noget Nyt, Alt er enkeltvis draget frem eller har været bekjendt for længe siden, men det er ikke blevet samlet eller sammenstillet saaledes, som jeg skal prøve paa at gjøre det her til mit Øjemed.

ANDET KAPITEL.

Tydskheden i Danmark under Christian den Fjerde og Frederik den Tredie. Kongefamilien. Kongens Sønner. Adelen. Sorø Akademi. Borgerstanden. Oluf Rosenkrantz's Udtalelse om de Tydske i Danmark.

Tydskheden i Danmark! Hvor ofte, hvorlænge ad Gangen har Danmark været fri for at blive trykket af den? Freden i Wien 1864 satte en Skranke for dens Indflydelse, først da blev Danmark uafhængig af Tydskland. Begyndelsen af Trykket ligger næsten saa langt tilbage som ved det danske Riges Stiftelse. Og det kunde ikke undgaas. Landets geografiske Beliggenhed, dets Form, den jydske Halvø med sin Rod nede i Tydskland, med en Befolkning nede mod Syd, der var tydsk og var som Udløber for det store bagved boende tydske Folk, maatte med uundgaaelig Nødvendighed føre til, at tydske Strømninger snart i langsom Bevægelse, snart i stormende Fart rullede ind over Landet. Intet bredt adskillende Vand imellem Danmark og de tydske Lande, ingen skarp Grændse mellem Sprogene, de flyde over i hinanden. Danmarks geografiske Beliggenhed maatte aabne Vej for Tydskheden. Danmarks politiske Forhold bidrog ikke til spærre Vejen for Tydskheden. Hvad bleve f. Ex. Hansestæderne ikke for

den? En Side af den politiske Samvirken mellem Dansk og Tydsk vil let komme til Syne, naar man betragter den danske Kongefamilies Historie.

Svend Estridsens Stamme uddøde i det femtende Aarhundrede. I det samme Aarhundrede bleve tre tydske Prindser fra forskjellige Egne af Tydskland Konger i Danmark: Erik af Pommern, Christoffer af Bajern og Christian af Oldenborg. Med denne sidste stiftedes en ny Kongeslægt, flere af de første Konger af den vare maaske ligesaa meget Tydske som Danske[1]. Efterhaanden trængtes Tydskheden tilside for Kongernes Vedkommende, men Forholdet stiller sig anderledes, naar man betragter Dronningerne.

I Middelalderen søgtes Dronningerne til Danmark rundtomkring fra, fra Norge, Sverig, Rusland, Polen, Bøhmen, Venden, Tydskland, England, Portugal. Efterhaanden snævredes Kredsen ind. Brydningerne under Unionen og Følgerne deraf bidrog til, at Danmark og Sverig ikke mere ved Giftermaal i Kongeslægten kom hinanden imøde. Erik Menveds Dronning Ingeborg er den sidste svenske Prindsesse, som har siddet paa den danske Throne. Hun døde 1319, først i det 19. Aarhundrede er en svensk Prindsesse bleven giftet ind i den danske Kongefamilie. Erik Glippings Datter Margrethe ægtede 1298 Kong Birger af Sverig, hun døde 1341, og der gik tre Hundrede og fyrgetyve Aar hen, før en dansk Prindsesse kom til at bære Sverigs Krone, Frederik den Tredies Datter Ulrikke Eleonore, Karl den Tolvtes Moder[1].

---

[1] Christian den Tredies og Dronning Dorotheas Revers paa deres Søn Frederiks Vegne i Anledning af hans Hylding 1542 og Frederik den Andens Revers som udvalgt Konge 1557 ere paa Tydsk. Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv, II., S. 90—94.

[2] Forsøget paa at stifte et Ægteskab imellem Christian den Fjerdes Søn, Frederik, og Gustav Adolfs Datter, Christina, mislykkedes.

Om Valdemar Atterdags Dronning skal betragtes som tydsk Prindsesse eller som dansk, veed jeg ikke, Erik af Pommerns Dronning var fra England, Christian den Andens fra Nederlandene, men af et tydsk, det habsborgske Hus, alle øvrige Dronninger fra Christoffer den Andens Dage indtil Christian den Sjettes vare tydske Prindsesser, — naturligvis med Undtagelse af Dronning Margrethe, der var den eneste danske.

Frederik den Andens Dronning, Sofie, var fra Meklenborg, Christian den Fjerdes Dronning, Anna Katharina, var fra Brandenborg, hans Søn, den udvalgte Prinds Christians Gemalinde, Magdalena Sibylla, var fra Sachsen, Frederik den Tredies Dronning, Sofie Amalie, var fra Brunsvig-Lyneborg, Christian den Femtes Dronning, Charlotte Amalie, var fra Hessen-Kassel, Frederik den Fjerdes Dronning, Louise, var fra Meklenborg, Christian den Sjettes Dronning, Sofie Magdalene, var fra Brandenborg-Kulmbach. Fjendskabet imod Sverig og Antipathi imod Katholicismen har uden Tvivl bidraget ikke Lidet til, at Tydskland mere og mere blev det Land, hvor den kongelige Familie knyttede sine ægteskabelige Forbindelser. Dette gjaldt ikke alene for den Prinds, som skulde følge sin Fader paa Thronen, men det gjaldt ogsaa Kongernes Døttre: af Frederik den Andens Døttre ægtede Elisabeth Hertug Henrik Julius af Brunsvig-Wolffenbyttel, Augusta ægtede Hertug Johan Adolf af Holsten-Gottorp, Hedvig ægtede Kurfyrst Christian den Anden af Sachsen. Christian den Fjerde havde ingen Prindsesser at gifte bort. Frederik den Tredies Datter Anna Sofie ægtede Kurprinds (senere Kurfyrste) Johan Georg (den Tredie) af Sachsen, Frederikke Amalie ægtede Hertug Christian Albrecht af Holsten-Gottorp, Vilhelmine Ernestine ægtede Kurprinds (Kurfyrste) Karl af Pfalz. Det er sex danske Prindsesser, der i Løbet af et Hundrede Aar ere gaaede til tydske

Lande. Kun to kom til andre Lande, Frederik den Andens Datter Anna, som blev gift med Jakob den Sjette af Skotland, og Frederik den Tredies Datter Ulrikke Eleonore, som blev gift med Karl den Ellevte af Sverig. Kongernes Familieskab, deres Svogerskab, var i det 16. og 17. Aarhundrede væsentlig at søge i Tydskland[1].

Det gik omtrent i Sverig som i Danmark. Vasaslægtens fleste Ægteskaber stiftedes med tydske Prindser og Prindsesser. En af Gustav Vasas Sønner ægtede en polsk Prindsesse, en Katholikinde, Ægteskabet gav Anledning til store politiske Brydninger. Danmark søgte Alliance med Rusland, hvor Valdemar den Stores Dronning Sofie var født. Fire Hundrede Aar efter ægtede en dansk Prinds, Christian den Tredies Søn Magnus, en russisk Prindsesse, Maria, til liden Baade for ham selv, uden enten Gavn eller Skade for Danmark. Snart efter stiftedes et Ægteskab imellem Frederik den Andens Søn Hans og den russiske Prindsesse Axinia, men Prindsen døde før Ægteskabet blev fuldbyrdet. Christian den Fjerdes Forsøg paa at faa sin Søn med Kirstine Munk, Grev Valdemar Christian, gift med en russisk Storfyrstinde lykkedes ikke. Der gik saa over to Hundrede Aar, før det danske og russiske Hof nærmede sig hinanden, det var nu en dansk Prindsesse, der blev Czarewna.

Det kunde naturligvis ikke være Andet, end at disse Familieforbindelser maatte vedligeholde en vis tydsk Strømning frem og tilbage frisk og levende[2]. Dette gjælder i Almindelighed for hvert enkelt Aar: Brevvexling, Besøg, Sendebud med Lykønskninger og med Gaver, diplomatiske

[1] Frederik den Tredies Søn Prinds Jørgen ægtede 1683 den engelske Prindsesse (senere Dronning) Anna.

[2] Christian den Fjerde var kun syv Uger gammel, da hans Mormoder tog ham med sig til Meklenborg, hvor han i to Aar blev opfødt hos Bedsteforældrene tilligemed sine to Søstre, Elisabeth og Anna.

Forhandlinger. Med det træder især frem paa en ejendommelig Maade ved de store Højtideligheder, som af og til indtraf. Da Christian den Fjerde blev kronet den 29. August 1596, var der indbudt fremmede Gjæster til denne Fest. Fra Kongens Søster, Dronning Anna af Skotland, mødte to Gesandter med et Følge af 60 Personer. De andre Gjæster kom fra Tydskland (Holsten heri medregnet), de Fremmede tilsammen udgjorde saa stort et Antal, at deres Heste beløb sig til 2200, Listerne over de fyrstelige og fornemme Personer med Følge ere trykte sidst i August Erichs Beskrivelse af denne Kroningsfest. Hvor maa ikke det tydske Sprog have lydt rundt om i Slottets Sale, hos Gjæsternes Værter, paa Torve og Gader! Komedie blev der spillet paa Tydsk. Kongens Søster, Prindsesse Augusta, blev ved denne samme Lejlighed, den 30. August, formælet med Hertug Johan Adolf af Holsten-Gottorp, Vielsen udførtes af den tydske Hofprædikant Mag. Christoffer Knopf.

Den næste store Fest fandt Sted i Oktober 1634, da Prinds Christian blev formælet med Kurprindsesse Magdalena Sibylla af Sachsen. Blandt Gjæsterne var der Repræsentanter for Kejseren, Sverig, Frankrig, Spanien, Polen, men de fremmede fyrstelige Gjæster, som personlig indfandt sig, vare alle tydske. Har man end hørt ikke saa lidt Latin, Fransk, Spansk o. s. v., saa maa dog Tydsk have været det fremmede Sprog, som hørtes mest. Vielsen foretoges paa Tydsk af Dr. Christian Matthiæ, Professor og Præst i Sorø, tidligere Superintendent i Ditmarsken. Under Festen faldt ogsaa Bryllupet mellem Christian den Fjerdes Datter med Kirstine Munk, Sofie Elisabeth, og Grev Pentz, Vielsen fuldbyrdedes den 10. Oktober af den tydske Præst i Kjøbenhavn, Mag. Vilhelm Langhorst. Til Underholdning for Gjæsterne blev der spillet to Komedier,

de vare skrevne paa Tydsk af Rostockeren, Johan Laurem-berg, Professor i Sorø.

Ved denne i mange Henseender saa mærkelige Bryllupsfest blev den første Ballet fremstillet i Danmark. Fra Medici'erne i Florenz og Gonzaga'erne i Mantua kom den Skik i Brug at opføre Balletter ved Hofferne. Denne Skik blev især optagen i Frankrig, og den bredte sig derfra til andre Lande. I kulturhistorisk Henseende ere disse Balletter ikke uden Betydning. Ikke alene var det en smuk Idé, at forene Poesi med Musik og Dands, at sætte disse skjønne Kunster i Forbindelse med det Mimiske og Dramatiske, men det var ogsaa en ædlere Nydelse, der blev givet Tilskuerne, end Dands, Ringrenden og Kostume-Optog. Balletten fik et eget Præg derved, at der blev givet Damerne Lejlighed til at træde frem, og ved deres Ynde og Kunstfærdighed at forhøje Festens Glands og Selskabets Glæde. I Frankrig blev det Skik, at de allerfornemste Damer havde deres Roller i Balletten, ja baade Kongen og Dronningen optraadte i den, og det blev snart Brug rundt om i Evropa, at opføre Balletter med kongelige og fyrstelige Personer som Agerende. I Frankrig begynde Hofballetterne ved Aaret 1581 [1], en af de tidligste i Tydskland er maaske den, som blev opført i Dessau den 29. Oktober 1614 hos Fyrst Johan Georg af Anhalt, da Georg Rudolf, Hertug af Schlesien, blev formælet med Sofia Elisabeth, Hertuginde af Schlesien, født Hertuginde af Anhalt. Til Balletterne høre Programmer, i hvilke Indholdet af dem er fremstillet i poetisk Form.

Den Ballet, som opførtes den 7. Oktober 1634 i Kjø-

---

[1] Paul Lacroix, Ballets et Mascarades de cour de Henri III. à Louis XIV. (158'-1652), Paris 1868-70, 1-6. Bind. Om disse Balletter ved Ludvig den Trettendes Hof se A. Baschet, Le roi chez la reine, Paris 1866, S. 223 ff., Chap. X, Divertissements de Louis XIII.

benhavn, blev efter Programmet »repræsenteret« af Brudgommens Broder, Hertug Frederik, Erkebiskop af Bremen. Texten til Balletten er paa Tydsk, skreven af Alexander v. Kückelsom, Sprogmester, Regnemester og Dandsemester hos Christian den Fjerdes og Kirstine Munks Døttre. Men det er muligt, at Christian den Fjerde har ladet Hertug Frederik give Navn til, medens det er Kongen selv, der har sat Sagen i Gang. Idetmindste har Kongen i flere Breve skrevne fra Skanderborg til Rentemestrene berørt denne Ballet. I Februar 1634 omtales, at Karl van Mander er befalet at »gjøre Afridsning« til Balletten, i Juni skriver Kongen til Kantsler Christian Friis og Rigens Marsk Jørgen Urne om »Herremændenes« Indstudering af Dandsen i Balletten, de skulde besøge Dandseskolen flittigere end hidtil [1]. — Det er ret interessant, at det var Christian den Fjerdes Søster, Dronning Anna, som indførte Balletterne ved det engelske Hof, hvor de fornemste Herrer og Damer havde deres Roller i dem. Men her var det en indfødt Kunstner, som forestod Arrangementerne, Inigo Jones, og det var indfødte Digtere, der skrev Texterne i Landets eget Sprog, Mænd som Ben Jonson og George Chapman [2].

Christian den Fjerdes Død fremkaldte paa mange Maader store Forandringer, ikke mindst ved Hoffet. Hans Dronning Anna Katharina var død 1612. Hans Moder Enkedronning Sofie levede som Enke fra 1588 til 1631, hun boede stadig paa Nykjøbing Slot, hendes Hofpersonale bestod, som det synes, fornemmelig af tydske Mænd og Kvinder. Kongens morganatiske Hustru Kirstine Munk var forvist fra Hoffet siden 1630, hans Døttre med hende

---

[1] Se om denne Ballet J. Paludan, i Hist. Tidsskr., V. R., 2., S. 43. Christian den IV.s Breve ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, 1632-35, S. 236, 242, 253, 271.

[2] H. Walpole, Anecdotes af Painting in England, II., 1762, S. 147 ff.

vare efterhaanden blevne gifte, har en og anden af dem levet sin Fader nær i længere eller kortere Tid — især Eleonore Kirstine —, saa var dog i hans sidste Leveaar den kvindelige Side ved hans Hof mest repræsenteret af hans Frille, Fru Vibeke Kruse. At Hoffet maa have lidt under saadanne Forhold, og at en Dronning maa være bleven savnet i disse mange Aar, det er Noget, som følger af sig selv. Med Frederik den Tredie besteg hans Gemalinde Sofie Amalie Danmarks Throne[1]. Hun var ung, kun tyve Aar gammel, allerede Moder til en Søn og en Datter. Istedenfor det mere stille Hof hos den afdøde Konge, kom Hoffet nu til at bestaa af en hel ny Verden, og dermed fulgte en meget forandret Levevis. En Ting var dog ikke Nyt, at Dronningen var fra Tydskland, det danske Sprog var hende fremmedt. Herom haves en ret interessant Notits. I Januar 1649 nød Kongen og Dronningen Alterens Sakramente paa Frederiksborg Slot, Mag. Johan Bremer, den tydske Hofpræst, fungerede ved denne Lejlighed. Kongen sendte sin Kammertjener og Dagen efter sin Sekretær Otte Kragh til den danske Hofpræst, Laurids Jakobsen Hindsholm, for at meddele ham, at, da Dronningen ikke forstod Dansk, var Mag. Bremer bleven brugt til Kommunion og Altergang, medens Jakobsen forsikredes om Kongens Gunst[2]. Mag. Bremer benyttedes stadig ved lignende Lejlighed, Jakobsen fik hver Gang sendt 24 Rdl. »Beichtpenge.« Aaret forinden havde Kongen sendt sin

---

[1] Erkebiskop, Hertug Frederiks Bryllup med Prindsesse Sofie Amalie stod i Glykstad 1. Oktober 1643. Den 10. Oktober 1643 skriver den udvalgte Prinds Christian (V.) fra Rendsborg til Korfits Ulfeld: »Min Broders Bilager er, Gud ske Lov, vel overstanden, og er, Gud ske Lov, nu klaret imellem ham og mig, hvilket dog haver holdt haardt.« Afskrift i Ny. kgl. Saml., 4⁰, Nr. 1024 d.

[2] L. Jakobsen Hindsholms Dagbog, Kbh. 1779, S. 38.

Hofmarskalk til Jakobsen for at meddele ham, at det var Kongens Vilje, at den tydske Prædiken, som ellers holdtes paa Gemaket, for Fremtiden skulde holdes i Kirken, efter at den danske Prædiken var endt »for des større Andagts Skyld[1].« Saaledes fulgtes bestandig under Frederik den Tredie Dansk og Tydsk Side ved Side[2].

Kongen og Dronningen satte Pris paa, ved de Fester, der bleve givne ved Hoffet, at vise at de fulgte med Tiden, jeg skal her minde om de theatralske Forestillinger, som bleve foranstaltede ved saadanne Lejligheder, især Balletter. Om end fransk og italiensk Sprog komme tilsyne i Programmerne til disse, saa er Tydsk dog Hovedsproget, og de fleste Programmer ere forfattede paa dette Sprog. Det var dog ikke særdeles mange Balletter, der opførtes i Danmark, det danske Hof kunde ikke maale sig med mangt et Hof i Udlandet, f. Ex. Hoffet i Stockholm, og det er kun om et Par af dem, om hvilke udførlig Omtale er sket. Balletterne bleve, saavidt de nu kjendes, opførte ved en Familiefest i det kongelige Hus, eller ved en Fest af særlig Betydning. Før Souveræneteten blev der givet Balletter: 1649 i August ved Prindsesse Frederikke Amalies Barselgilde[3], 1650 i Oktober Maaned ved Prind-

---

[1] Smst. S. 36.

[2] Ved Prinds Frederiks Jordefærd 9. April 1652 blev der i Slotskirken prædiket Dansk af Hofprædikanten, Tydsk af en tydsk Prædikant. Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 100. Prindsen var født 11. Juni 1651, han døde 14. Marts 1652.

[3] Otte Kraghs Kalenderoptegnelser, udg. af J. A. Fridericia i Danske Saml., II. R., 2., S. 70. Sml. R. Mejborg, Christian den Femtes Hof, S. 90 ff. — I September 1649 vare Frederik den Tredie og Sofie Amalie tilstede paa Gottorp Slot ved Hertug Frederiks Datters Bryllup med Hertug Johan af Anhalt. Der opførtes en Komedie og en Ballet, i hvilken Hertuginden af Holsten med to af hendes Døttre, deriblandt Bruden, dandsede med. Otte Kraghs Kalenderoptegnelser, Danske Saml., II. R., 2., S. 72.

sesse Vilhelmine Ernestines Barselgilde[1], 1651 i Juni Maaned ved Hertug Ernst Günther af Slesvig-Holsten-Sønderborgs Bryllup med Hertuginde Augusta af Slesvig-Holsten-Glyksborg[2], 1653 i Juli Maaned ved Prinds Jørgens Barselgilde, Balletten blev en Uge efter »igjen holden paa Slottet for Dronningens yngste Broder[3],« 1655 i Juli Maaned ved Prinds Christians Hyldingsfest. Af denne Fest har Grev Rebolledo givet en Beskrivelse, som er ududførlig gjengivet af Nyerup[4]; det er den eneste Ballet, om hvilken det udtrykkelig er sagt, at Sofie Amalie er optraadt i den, men Rebolledo er saa betagen af Dronningens skjønne Fremtræden ved denne Lejlighed, at det ligger nær at slutte, at det ikke var første Gang, hun viste sig paa den Maade. Efter Souverænetetens Indførelse holdtes der lige indtil Kongens Død kun en stor Fest, nemlig i Anledning af Prindsesse Anna Sofies »solenne« Forlovelse med Kurprinds Johan Georg af Sachsen (en foreløbig Forlovelse havde fundet Sted Aaret forinden)[5]. Prindsen og hans Moder, Kurfyrstinde Magdalena Sibylla, gjæstede i September 1663 Kjøbenhavn med et Følge af 312 Personer. Besøget gav Anledning til en Række Festligheder. Den 25. September blev i Frederiksborg Dyrehave »paa ret italiensk Vis spillet og sunget« Balletten

---

[1] Efter Ballet-Programmet.

[2] E. Gigas, Grev Rebolledo, Kbh. 1883, S. 93.

[3] Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 113, 114.

[4] Nyerup, Frederik den Tredie, Kbh. 1817, S. 418 ff.

[5] Derimod blev der givet Maskeballer ved Hoffet, f. Ex. i Februar 1665. P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 58. — Der haves vel et Program til en Ballet, som skal være opført 1666 i Oktober Maaned, da Anna Sofie blev formælet med Kurprindsen. Det kan dog være et Spørgsmaal, om denne Ballet virkelig er bleven opført, da Dronningen ikke befandt sig vel. Den svenske Resident Gustav Lilljecrona taler kun om et Bal ved denne Lejlighed, men han var ikke selv tilstede. P. W. Becker, Saml. til Frederik III.s Historie, II., S. 170.

»Kadmus,« Dagen efter blev der paa samme Sted spillet en Maskerade eller Ballet »die Waldlust,« som varede i tre Timer. Til begge Balletter høre Programmer med tydske Texter, (Texten til den første Ballet er føjet til i italiensk Oversættelse)[1].

Naar man nu, saa fjærnt fra hin Tid, ser tilbage paa al denne Tydskhed ved det danske Hof i det 17. Aarhundrede, kommer man let til at danne sig en Forestilling om, hvor skadelig og saarende dette Forhold maa have været for de Danske. Ganske i Almindelighed har dette dog næppe været Tilfældet, det vil ikke være let at finde mange Udtalelser, som vidne om Misfornøjelse derover. Slægt efter Slægt var blevet vænnet til at se paa de to Retningers fredelige Samliv. Man kan sige, at i Danmark levede der den Gang tre Sprog, Dansk, Tydsk og Latin, det ene gik ikke det andet i Vejen. Men der var dog Forhold, hvor man var opmærksom paa, at det Tydske kunde have en uheldig Indflydelse, og hvor man derfor nogle Gange gjorde Skridt for at hindre dette. Det var Forholdet med Kongens Børns Opdragelse, især den ældste Søns.

Kort efter Frederik den Andens Død indsendte Adelen den 6. Juni 1588 en Række Artikler til Rigsraadet om Sager, som den ønskede iagttagne. Den fjerde Artikel gik ud paa, at Prindsen skulde »forsørges« med det Første med en indfødt dansk Adelsmand til Hofmester, efterdi han er en udvalgt Konning til Danmarks Rige[2]. Hofmesteren var fra 1582 Pommeraneren Henrik Rammel, en iøvrig meget dygtig Mand, som snart blev Rigsraad, tydsk Kantsler og blev brugt meget af Regjeringen. I sit Svar

[1] Om Text-Programmerne til alle disse Balletter se J. Paludan, Hist. Tidsskr., V. R., 2., S. 50 ff.

[2] K. Erslev, Aktstykker til Rigsraadets Historie i Kristian den IV.s Tid, Kbh. 1883, S. 18 og 22. Sagen er omtalt af Slange, Holberg o. s. v.

af 14. Juni afslog Rigsraadet Forlangendet, da den afdøde Konge selv havde beskikket denne Hofmester, som havde svoret Kongen sin Ed. Den unge Konge beholdt sin Hofmester, dog kun til 1590, da Hak Holgersen Ulfstand blev hans Efterfølger. Til Lærer havde Prindsen den dygtige Pædagog Hans Mikkelsen, tidligere Rektor ved Herlufsholm Skole, senere Sjællands Biskop. Som bekjendt opholdt Christian den Fjerde sig nogle Aar ved Sorø Skole[1].

Christian den Fjerde drog Omsorg for at hans Sønner fik en god Opdragelse. Prinds Christian havde til Hofmestre Mænd som de senere Kantslere Christian Friis til Kragerup fra 1615 til 1616, og Christian Thomesen Sehested fra 1616 til 1627[2]; hans »Tugtemestere« vare Mag. Niels Jørgensen fra 1610 til 1617[3] og Dr. Jesper Brochman fra 1617 til 1620. Hertug Frederik havde til Lærere Rektor ved Herlufsholm Hans Christoffersen Knopf, fra 1617 til 1619, — den forhen nævnte Mag. Niels Jørgensen skal have været Lærer i to Aar for Hertug Frederik og to Aar for Hertug Ulrik —, Mag. Rasmus Jensen fra 1619 til 1622, endelig fra 1622 til 1629 Hans Borchardsen, Søn af en Borger i Kjøbenhavn, som senere blev Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og endelig Biskop i Ribe. Aarene 1624—1627 tilbragte Hertugen med sin Lærer ved Sorø Akademi, hvor han boede i en Gaard, hans Fader havde ladet opføre til ham, og hvor han havde sin egen

---

1 C. Molbech, Christian den Fjerdes Opdragelse, N. hist. Tidsskrift, III., S. 245 ff.

2 C. Molbech har i N. hist. Tidsskr., III., S. 307, udgivet en Instruktion paa Tydsk for Ritmester H. C. v. Lichtenberg som Hofmester for Christian den Fjerdes Børn med Kirstine Munk, 1629.

3 Prindsens latinske og danske Stilebog fra 1612 bevares i det st. kgl. Bibliothek, Gl. kgl. Saml., 4°, Nr. 2650. — N. Jørgensen blev senere Kannik i Lund, han døde 1. Februar 1642, 78 Aar gammel. Hans Svanes Diarium, Ny kgl. Saml., 4°, Nr. 2126.

Hofstat[1]. Hertug Ulrik havde til Lærer Magister Niels Frandsen fra 1617 til 1627; Hertugen studerede ogsaa ved Sorø Akademi.

Da der i Aaret 1650 forhandledes om at vælge Frederik den Tredies Søn Prinds Christian til Thronfølger, paalagde den jydske Adel sine Deputerede[2], at huske paa »om den unge Herres Opdragelse, at gode Dannemænd tilforordnes ham.« Dette Paalæg efterfulgtes, idet Adelen paa Valgrigsdagen den 19. Juni androg paa, »at Prindsens Edukation gode og ærlige danske Mænd maatte betros, som hans fyrstelige Naades Gemyt til den danske Nation og dens Velstand at søge og favorisere itide kunde disponere.« Rigsraadet rettede den 9. August en Begjæring til Kongen i denne Retning, to Dage efter, den 11. August, svarede Kongen: »Skulle Os Intet mere være imod end at han jo altid skulle blive tilholdt den danske Nation at elske, og favorisere alle de, som den kunde komme til Ære og Bedste. Vi ville og ikke forbigaa Os af indfødte danske Mænd, som ere kapable, udi hans Edukation at betjene, og udi de og alle andre Maader Vores naadigste Affektion til Vores kjære Fæderneland bevise og bete.«

Prinds Christian[3] fik til Hofmestre først 1650 Holger Wind, derefter Ove Skade fra 1653 til sidst i Aaret 1660, endelig Christoffer Parsberg, alle tre danske Adelsmænd.

Hans første Lærer var vistnok Hieronymus Weitz[4], en Tydsker, som Christian den Fjerde 1642 havde givet Bestalling som Lærer for de slesvigske Prindser, Hertugerne

---

[1] Tauber, Sorø Akademis Forfatning, S. 48-49.

[2] Nyt hist. Tidsskrift, V., S. 393, 398; Danske Magazin, III. R., 4., S. 49, 52.

[3] »Hr. Christian den Sjette, Prinds over Kongerigerne Danmark og Norge,« kalder J. L. Wolf ham. Encomion regni Daniæ, Kbh. 1654, S. 384.

[4] C. F. Bricka og J. A. Fridericia, Christian den Fjerdes Breve 1641-44, S. 37.

Frantz Filip og Hans Bugislav. Efter Kongens Død gik han til Rostock, men kaldtes tilbage af Frederik den Tredie for at være Prinds Christians Lærer. 1653 tog han Magistergraden i Sorø, var Professor eloqventiæ der fra 1663 til 1665, han døde 1679. Lægen Povel Moth skal ogsaa have været Prindsens Informator (1651?)[1]. Som saadan nævnes endvidere Mathias Stub, en Søn af den bekjendte Mag. Kjeld Stub; forholder det sig rigtigt, maa han have været Lærer hos Prindsen i dennes meget unge Aar[2]. Prindsens følgende Lærere vare: Mag. Niels Friis ved Bestalling af 26. Oktober 1655, Mag. Willem Lange ved Bestalling af 9. April 1656, Henrik Matthesius ved Bestalling af 23. November 1658.

Niels Friis er maaske den Niels Hansen Friis, som blev Student 1639, tog Magistergraden 1647, senere blev Laugmand i Skien og døde i Kjøbenhavn 1658[3]. I hans Bestalling staar, at han skal have god og tilbørlig Tilsyn med, at Prindsen »det tydske og latinske Sprog med Lyst og Flid lærer, udi Læsen og Skriven sig øver, saavelsom og lærer det danske Sprog at tale og forstaa.« I Bestallingen for Mag. Willem Lange, der var Professor ved Universitetet[4] og er en vel bekjendt Mand, hedder det ligeledes, at han skal have Tilsyn med, at Prindsen »det latinske

---

[1] Joh. Møller, Cimbria litterata, I., S. 420.

[2] C. Rothe, Brave danske Mænds og Qvinders Eftermæle, II., S. 422. Gjessing, Jubellærere, III.. 1., S. 326.

[3] Personalhist. Tidskr., IV., S. 64. Anders Bording skrev et Digt til ham i Anledning af hans Bryllup, det er uden Aar, Brudens Navn er ikke angivet. A. Bording, Poetiske Skrifter, S. 201.

[4] Da Willem Lange disputerede den 27. Juli 1650, var Frederik den Tredie tilstede med Kantsleren, nogle Rigens Raad, Otte Kragh og mange fornemme Mænd. Opponenter vare Rektor Magnificus Dr. Hans Svane, Dr. Hans Resen og Dr. Laurids Mortensen Skabo (Scavenius). J. L. Wolf, Encomion regni Daniæ, Kbh. 1654, S. 348.

Sprog med Lyst og Flid lærer, udi Læsen og Skriven sig øver, saavelsom og lærer det danske Sprog at tale og forstaa.« Disse to Lærere fik hver 400 Rdl. i Løn om Aaret.

Om Henrik Matthesius veed jeg kun[1], at denne »hæderlige, vellærde og fornemme Mand« rejste udenlands med Marsken Anders Bildes Sønner, Jakob og Erik Bilde, som deres Hofmester i Aarene 1649—53; de besøgte Tydskland, Frankrig, Italien indtil Neapel og vendte hjem igjennem Tydskland[2]. I Bestallingen nævnes »Henrik Matthesii« som »vores forrige Agent og publicus Minister,« nemlig i Danzig. Han skal undervise Prindsen i Religion og »udi det latinske Sprog skal han og hans Kjærlighed med al Flid og Vindskibelighed uden Nogens Forhindring informere.« Hans Løn var 800 Rdl. aarlig, han fik en Hofklædning til sin Tjener, selv skulde han nyde frit Bord hos Prindsen, Tjeneren skulde »spises« ved Pagernes Bord[3]. Matthesius var endnu Prindsens Lærer paa Udensandsrejsen 1662—63. Han blev senere Højeste-Rets-Assessor og var en af Griffenfeldts Dommere.

Endelig kan nævnes som Lærer for Prinds Christian Povel Nielsen, som senere blev Sekretær, derpaa Assessor i Kancelliet, adledes med Navnet Rosenpalm og er bekjendt som Forfatter af Fortalen til Christian den Femtes danske

---

[1] Navnet Matthesius synes ikke at forekomme ofte. 1611 har en Christ. Matthesius Rindecopii ladet trykke i Kbh. et Digt til Christian Bording (Hielmst. Bogsaml., S. 474, Nr. 48); i Sorø Skole gik 1640 en Baggo Matthesius, Tauber, Sorø Akademis Forfatning, S. XLV.

[2] Frands Rosenbergs haandskrevne Ligtale over Erik Bilde 1656, i Ny kgl. Saml., 4°, Nr. 1985.

[3] Bestallingen er trykt i Tritogeneia, II., S. 31. — I Resens Inscriptiones Havnienses anføres S. 227 en Gravskrift over »Ernst Matthesius« Søn af Heinricus Matthesius, »Henrici Ernstii nepos ex filia,« f. 21. Juli 1667, d. 26. Juli 1667.

Lov. I en udateret Ansøgning, paa hvilken der faldt Resolution i Maj 1667[1], omtaler han, at han havde været 10 Aar i Kongens Tjeneste, deraf i fire Aar opvartet ved Hs. kgl. Højheds Information. Povel Nielsen var den første Bibliotheks-Amanuensis ved det nuværende store kgl. Bibliothek, i hans Bestalling, dateret den 4. Maj 1657, staar, at han »ogsaa skal opvarte Vores Elskel. kjære Søn Prindsen og hannem in minutiis grammaticalibus eller hvis hannem af Hofmesteren Os Elskel. Ove Skade etc., eller Os Elskel. hæderlig og højlærd Mester Willem Lange befalet vorder, at informere[2].«

Disse Oplysninger og de givne Udtog af nogle af Lærernes Bestallinger maa vistnok kunne omstøde Rigtigheden af den Fortælling, som fra Slutningen af 18. Aarhundrede saa ofte er bleven gjentaget, at Frederik den Tredie ved en Samtale med Islænderen Thormod Torvesen erfarede, at hans ældste Søn ikke kunde tale Dansk[3]: Torvesen havde af Kongen faaet Befaling om at fremstille sig for Prindsen, denne talte Tydsk til ham, men af Patriotisme vilde Torvesen ikke tale det fremmede Sprog, som han til Nød kunde; Frederik den Tredie fik af Torvesen at vide, hvorledes Audientsen var løben af, og dette gav Anledning til at Prindsen lærte Dansk, som han til den Tid ej kunde, hvilket Kongen ikke vidste, fordi man da almindelig talte Tydsk ved Hove[4]. Torvesen blev indskreven som Student ved Universitetet i Foraaret 1655; 1657 tog han theologisk Examen, rejste derefter til Island,

---

[1] Indlæg til Sjællandske Tegnelser for 1667.

[2] E. C. Werlauff, Histor. Efterretn. om det store kgl. Bibliothek, 2. Udg., Kbh. 1844, S. 45.

[3] Saml. Afhandlingen af A. D. Jørgensen i Nordisk Maanedskrift for folkelig og kirkelig Oplysning, 1876, II., S. 161 ff.: Kong Christian den Femtes formentlige Tydskhed.

[4] Suhm, Saml. Skrifter, X., 1793, S. 51.

kom atter til Kjøbenhavn i Juli 1659, i Foraaret 1660 fik han af Frederik den Tredie Ansættelse som Oversætter af islandske Skrifter. Til Tiden 1660—64 henlægger J. C. Berg Begivenheden[1], da havde Prindsen i henimod fem Aar havt Lærere, som skulde lære ham at tale og forstaa det danske Sprog. Torvesens kyndige Biograf John Erichsen (1788) har ikke et Ord om denne Historie. Er der noget Sandt i den, kan det maaske forklares derved, at Prindsen ikke har forstaaet Torvesens Islandsk-Dansk. Et egenhændigt Brev paa Dansk, som Prindsen den 24. Juli 1661 har skrevet til sin Fader og som nu findes i det kgl. Geheime-Archiv, er udgivet 1875[2].

Paa sin Udenlandsrejse havde Prinds Christian i sit Følge, foruden sin Hofmester Christoffer Parsberg og sin Præceptor Matthesius, Kammerjunker Morten Skinkel, en dansk Adelsmand, og Dr. med. Christian Hansen Leegaard, en Gaardmandssøn fra Jylland[3].

Prinds Christian var i sin tidlige Ungdom fin og skrøbelig, der blev taget med Varsomhed paa ham. I et Brev skrevet fra Paris 9. Februar 1663 til Gabel siger Christoffer Parsberg: »pour les études je ne puis répondre, car S. A. R. a une aversion pour les livres, l'inclination naturelle n'y est pas, et un Prince de tel âge difficilement s'y laisse-t-il forçer.«

Paa dette Sted indskydes følgende lille Notits, som Sekretæren i Collegium status har skrevet i sin Protokol: »Den 18. Januar 1664 begyndte Hs. kgl. Højhed, vores naadigste Arveprinds og Herre, at frekventere Collegium

---

[1] Samlinger til den norske Historie, II., S. 567.

[2] Udgivet af Chr. Bruun i Danske Saml., II. R., 4. Bd., S. 254. Allen har omtalt Brevet i sin Haandbog i Fædrelandets Historie.

[3] G. L. Wad, Meddelelser om Dimittender fra Herlufsholm, Næstved 1882, S. 49 ff.

status.« Det er da næppe sandt, hvad Riegels har sagt[1], at Dronning Sofie Amalie vilde, at hendes Søn skulde Intet alvorligt foretage sig, hvilket hun lagde for Dagen, da han ikke fik Tilladelse til enten som Assessor i Consilium (ɔ: Collegium) status eller i noget andet Kollegium, at gjøre sig bekjendt med Regjeringen.

Prinds Jørgen havde til Lærere først Ulrich Luft[2], fra 1665 Christen Lodberg, en Bondesøn fra Thy, som var med ham paa hans Udenlandsrejse, senere blev Sognepræst og Domprovst i Roskilde og endelig Biskop i Ribe.

Som det var af Vigtighed for de unge Prindser, hvem der oplærte dem, saa var det ogsaa af Betydning for dem, hvorledes deres Hofstat var sammensat. Gjennemlæser man Listen over Frederik den Andens Hofstat[3], maa man nødvendigvis studse over den store Mængde af tydske Navne, man støder paa; at dømme efter dem maa denne Konges Hof næsten have været ligesaa meget tydsk som dansk. Der er dog herved en Bemærkning at gjøre. Unge tydske Adelsmænd sendtes til Danmark, for under fremmede Omgivelser at modtage Indtryk fra et stort Hof

---

[1] N. D. Riegels, Christian den Femtes Historie, S. 16. — Dog maa det noteres, at Hannibal Sehested meddeler, at »Hs. Kgl. Højhed Prindsen kaldes ikke til nogen Andel i Forretningerne.« P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 435. Prindsen kan have været Auskultant ved Forhandlingerne i Collegium status, uden at være bleven tagen med paa Raad.

[2] Bestallingen, uden Datum, er trykt i Tritogeneia, II., S. 33. Efter G. L. Wads Meddelelser om Dimitterede fra Herlufsholm, Næstved 1882, S. 39, fik Ulrich Luft den 6. Februar 1669 Bestalling som Prindsessernes Præceptor. Det kan mærkes, at i et Mandtal i Anledning af Prindsessestyret 1664 nævnes under de kgl. Prindsessers Hofstat »Præceptor Ulrich Luft.«

[3] Joh. Grundtvig, Frederik II.s Hofpersonale, i Meddelelser fra Rentekammerarchivet, 1873-76, S. 144 ff.

og gjøre sig skikkede til Hoftjenesten i deres Fædreland, og paa samme Maade sendtes unge danske Adelsmænd til fremmede Hoffer især i Tydskland, for at modtage en lignende Uddannelse der [1]. Dette kan forklare den noget brogede Samling af Navne, som Listerne over det danske Hofpersonale vise paa de Tider, som her ere Gjenstand for Omtale. Noget bedre see Listerne ud over Christian den Fjerdes Hofstat, det danske Element er det overvejende, men mange tydske Navne møde dog. Jeg skal her blive staaende først ved Prinds Christians Hofstat og nævne hans Kammerjunkere, nemlig [2]: Christian Thomesen Sehested, Frederik Rantzau, Malte Juel, Otto Kruse, Sivert Urne, Jobst Frederik von Pappenheim; som Hofjunkere nævnes: Jacob Freville (Dandsemester), Gert v. Meidel, Christian Bülow. Forholdet forandrede sig, da Prindsen var bleven formælet med Kurprindsesse Magdalena Sibylla. Allerede ved Formælingen 1634 havde han ni »Edelknaber,« Pager, som alle have tydske Navne [3]. Dionysius von Pudevels fra Pommeren blev Hofmarskalk hos Prindsen, blandt hvis Hofpersonale var den sachsiske Adelsmand Johan Christoff von Kørbitz. Dog har Prindsen ogsaa havt dansk Hofpersonale, Jochum Gersdorf blev 1638 Hofjunker hos ham og samme Aar Kammerjunker hos Prindsessen indtil 1641 [4]. Hos Hertug Ulrik nævnes Kammerjunkerne: Vincents Steensen, Mogens Høeg, Mogens Sehested, Niels Krabbe, Gunde Rosenkrantz. Dette ser jo godt ud, men for den næstældste Søn, Hertug Frederik, kom Sagerne til at stille sig helt anderledes.

---

[1] Denne Iagttagelse er meddelt mig af Cand. theol. S. Gjellerup.

[2] Joh. Grundtvig, Christian IV.s Hof- og Regjeringspersonale, i Meddelelser fra Rentekammerarchivet, 1872, S. 123 ff.

[3] C. F. Bricka og J. A. Fridericia, Christian den Fjerdes Breve, 1632-35, S. 268.

[4] C. F. Bricka og S. M. Gjellerup, Den danske Adel i det 16. og 17. Aarh., I., Kbh. 1874-75, S. 208-9.

Frederik den Anden havde allerede stræbt efter og ogsaa opnaaet, at en af hans Sønner blev tydsk Kirkefyrste, Hertug Ulrik blev Biskop af Schwerin. I Christian den Fjerdes Politik var det et af Maalene, at udvide sin Magt og Indflydelse i Tydskland[1], og dette søgte han blandt Andet at naa, ved ligeledes at skaffe sine Sønner tydske Bispedømmer. Hertug Ulrik fik Bispedømmet Schwerin, men døde tidlig, Hertug Frederik blev Erkebiskop i Bremen. Allerede i Aaret 1617 gjorde Prindsen, kun otte Aar gammel, sin første Rejse til Bremen fra 2. Juli til 9. September med et temmelig stort Følge fornemmelig bestaaende af danske Adelsmænd[2]. I Følget var ogsaa en Kammerjunker Jørgen Schult. Denne Mand var en Adelsmand fra Bremen, født 1593. Den 2. Februar 1617 var han Christian den Fjerdes Gjæst paa Skanderborg, samme Dag fik han af Kongen Bestalling som hans Raad og Tjener og som Kammerjunker hos Hertug Frederik[3] — indtil 1624. I dette Aar blev han Hertugens Hofmester, 1621 havde han ledsaget Hertugen paa en Rejse til Bremen. 1625—26 var han Hofmarskalk hos Christian den Fjerde. 1627 rejste han udenlands med Hertug Ulrik, Maj 1629 til 21. Juli 1630 ledsagede han Hertug Frederik paa hans Udenlandsrejse til Frankrig[4], var derefter Hofraad hos Christian den Fjerde, men, da Hertug Frederik 1634 rejste til Bremen for at overtage Erkebispedømmet, blev Jørgen Schult i to Aar hans Hof-

---

[1] J. A. Fridericia, Danmarks politiske Historie 1629-60, I., S. 24 ff.

[2] Iver Vinds Levnetsoptegnelser i Danske Samlinger, IV., S. 7.

[3] Christian IV.s Kalenderoptegnelser for 1617 i Danske Saml., V., S. 50. J. A. Fridericia, Danmarks ydre politiske Historie 1629-60, I., S. 93.

[4] Danske Samlinger, II. R., 3. B., S. 380, 382.

mester her[1]. Schult blev Gehejme- og Hofraad og blev forlenet med Abrahamstrup, senere med Beldringe. Han ejede Finstrup i Fyen. 1630 ægtede han Anna Margareta von Gøtzen, som havde været Kammerjomfru hos Enkedronning Sofie. Han døde 1652, hans Lig blev sat ned i St. Knuds Kirke i Odense 22. September 1652[2]. Blandt de Adelsmænd, som besøgte ham under hans sidste Sygeleje, nævnes Gunde Rosenkrantz[3]. Jørgen Schults Datter Anna Katharina blev gift med Niels Banner til Hagenskov, som fra tidlig Tid havde været i Frederik den Tredies Tjeneste og 1669 blev Gehejmeraad (d. 1670). Navnet Schult forekommer forøvrig allerede i Listen over Frederik den Andens Hofpersonale.

En anden Adelsmand fra Bremen, som blev knyttet til Hertug Frederik, var Arent von der Kuhla, født 1599. Han blev Kammerjunker hos ham 1628[4], ledsagede ham i dette Aar paa en Udenlandsrejse til Nederlandene, og var ligeledes med ham paa Udenlandsrejsen til Frankrig 1629—30. 1632 udnævntes han til Staldmester hos Christian den Fjerde. Han blev gift 1642 med Anna Wind, Datter af Ivar Wind til Nørholm. Han blev forlenet med Dalum Kloster, derpaa med Kronborg, Frederiksborg og Abrahamstrup, endelig med Kronborg alene. Han døde 1658. Fremdeles havde Hertug Frederik fra 1622 til

---

[1] Christian den Fjerde noterer i sin Skrivekalender den 13. December 1634 (i Flensborg): »Drog min Søn Hertug Frederik paa Vejen henad det Stift Bremen. Den alsommægtigste Herre og Gud give Naade og Lykke dertil.« Danske Samlinger, II. R., 3. Bd., S. 385.

[2] Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 105.

[3] Laur. Jakobsen Hindsholms Ligprædiken over Jørgen Schult, paa Dansk, Kbh. 1653.

[4] 1627 efter Ligprædikenen over ham, paa Dansk, af Joh. Dirichson Barskier, Kbh. 1660.

1625 en Kammerjunker Lorents Wensin — en Poul Wensin var Hofjunker hos Frederik den Anden 1584—88 —, fra 1633 til 1635 en Kammerjunker Just Schult. Som Hofjunker hos ham nævnes Just Asche v. Hardenberg fra 1626—27, 1634 havde han i Kjøbenhavn flere Edelknaber. som have tydske Navne[1]. Ved 1636 nævnes en holstensk Adelsmand Klaus Sehested som Hofmarskalk hos Erkebiskoppen.

Det var fornemmelig Tydskere, der hørte til Hertug Frederiks Hofstat før 1634, hvilket faldt naturligt nok, da det var hans Bestemmelse at blive tydsk Fyrste. Som saadan betragtede Christian den Fjerde ham ogsaa, han skrev sine Breve til ham paa Tydsk. han sendte 1643 sin tydske Kantsler Ditlev Reventlow til Celle, for at bringe Ægteskabet istand imellem denne Søn og Prindsesse Sofie Amalie[2]. Og dog førte Begivenhederne det med sig, at Erkebiskoppen blev sin Faders Efterfølger paa Danmarks Throne. Det maa ikke have faldet let for ham, der fra tidlig Tid var vænnet til tydske Omgivelser, i en Række Aar havde levet som Fyrste i Tydskland, og ved sit Giftermaal var blevet knyttet til et tydsk Fyrstehus, at bevare sin danske Nationalitet og sit danske Modersmaal friskt, saa at han alligevel blev en god dansk Konge. De danske Breve, han har skrevet som Konge, ere affattede i et godt Sprog og i en værdig Form, ofte med en mærkelig alvorlig Klang.

En dansk Adelsmand havde Erkebiskoppen dog hos sig i Bremen, nemlig Ove Skade, f. 1609, som fra 1615 havde været knyttet til Hertug Ulrik. Han ledsagede Erkebiskop Frederik til Bremen 1634 og var Kammerjunker hos ham

---

[1] C. F. Bricka og J. A. Fridericia, Christian den Fjerdes Breve, 1632-35, S. 268.

[2] Danske Magazin, V., S. 137. Kantsleren havde dog i sit Følge tre danske Adelsmænd, Christian Friis, Hans Friis, Jakob Lindenow.

indtil 1644. Ove Skade var først gift med Mette Qvitzow, efter hendes Død ægtede han 1637 Augusta Margrethe Marschalch, Datter af Christian den Fjerdes tydske Kantsler, Levin Marschalch, som hørte til den meget ansete bremenske Adelslægt af dette Navn.

Af de Embedsmænd, som Erkebiskoppen havde hos sig i Bremen, skal jeg endnu nævne to: Bremeren Filip Julius Bornemann[1] — i Slægt med Familierne Marschalch og van der Meden —, som 1629 af Christian den Fjerde blev ansat i det tydske Kancelli, 1634 blev Kammersekretær hos Erkebiskoppen, 1637 atter blev kaldet af Christian den Fjerde til det tydske Kancelli. Han døde 1652 og er Stamfader til den i Danmark vel bekjendte Familie Bornemann. Den anden Mand er Theodor Reinking, af en westphalsk Slægt, født i Kurland 1590, som, efterat have været Kantsler i Meklenborg, 1636 blev Kantsler hos Erkebiskoppen i Bremen og 1648 af Frederik den Tredie blev udnævnt til Kantsler i »Fyrstendømmerne« ɔ: Slesvig og Holsten. Han døde 1664.

Idet jeg slutter de Bemærkninger, jeg vilde fremsætte om tydsk Retning ved det danske Hof i denne Periode, skal jeg anføre en Sætning af Gunde Rosenkrantz's Memoire fra 1660. Han taler om de Embedsmænd, han mener der bør være ved Kongens Hof, og siger saa: »Ingen burde at ordineres til daglig Hoftjeneste eller Bestillinger, med mindre han havde tjent nogle Aar udi Krigen og der betjent Charger, eller og havde tjent udi fremmede Herrers Hove udi Tydskland.« Det er en mærkelig Yttring af den patriotiske danske Adelsmand, Tydskland var dog det Land, som laa Danmark nærmest, og med hvilket Forbindelsen var mest levende og naturligst.

---

[1] Hans Biografi paa Tydsk i Ny kgl. Saml., 4°, Nr. 1977 b.

Derefter skal jeg gaa over til at tale om Adelen.

Blandt de Forslag, som Adelen den 6. Juni 1588 indsendte til Rigsraadet, gik det sjette ud paa, at de Len, som »Udlændske« havde imod Haandfæstningen, skulde besættes med indfødt dansk Adel. Rigsraadet afslog det, da en Del »Udlændske,« som havde Rigens Len, vare gifte, bosatte og besvogrede »med os her i Riget,« havde Hustruer, Børn og Arvegods, og desuden havde den afdøde Konges forseglede Breve derpaa, men det lovede med Tiden og Lejligheden efterhaanden at tage Hensyn til Adelens Ønske[1]. Paa Rigsdagen i Odense 1654 bad Adelens Deputerede Rigsraadet i Fremtiden at i Agt tage, at Ingen blev nobiliteret, uden han havde fortjent det i Marken mod Rigets Fjender; fremdeles gjorde de opmærksom paa, at adskillige fremmede Adelsmænd kom ind i Riget, bleve naturaliserede, nød adskillige Friheder og Privilegier, og benaadedes med Rigets og Kronens Slotte og Len, hvilket efter Haandfæstningen var forbeholdt den indfødte danske Adel[2]. I denne sidste Paastand havde Adelen ikke ganske Ret. Thi den sidste Passus af Artikel 19 af Frederik den Tredies Haandfæstning tillod Naturalisation af udenlandsk Adel, naar det skete med Rigsraadets Samtykke; disse Naturaliserede fik Ret til at nyde den danske Adels Privilegier, og maatte da efter Haandfæstningens Artikel 5 med Rigsraadets Samtykke[3] kunne blive

---

[1] K. Erslev, Aktstykker til Rigsraadets Historie i Kristian IV.s Tid, Kbh. 1883, S. 18, 23.

[2] Holberg, Danmarks Riges Historie, (Levins Udg.), III., S. 116.

[3] Naturalisations-Patenterne fra Frederik den Tredies Tid (og vistnok ogsaa fra tidligere Tider) slutte med disse Ord: »da have Vi med Os Elskel. Rigens Raads Samtykke naadigst bevilget og samtykt, saa og hermed bevilge og samtykke, at N. N. og hans rette ægte Børn maa for danske Adelsfolk antages og anses, og nyde de Privilegier og Immuniteter, som indfødte danske Edelinge ere med forlente.« Sml. Haandfæstningens § 46, efter

forlenede med Kronens Slotte og Len. Men begge disse Udtalelser fra Adelens Side vise tydelig, at den saa skjævt til, at Fremmede optoges i den danske Adelstand. Saaledes som de indre Forhold vare ordnede, var det ikke let for borgerlig Fødte at gjøre sig saa bemærkede, at Kongen kunde finde Anledning til at nobilitere dem. Derimod vare Naturalisationer almindelige, idet fremmede Adelsmænd, næsten altid af tydsk Herkomst, i ikke ringe Tal kom i Kongernes Tjeneste og da snart bleve naturaliserede. Saavel Frederik den Anden som Christian den Fjerde fornyede paa den Maade den danske Adel, og det gjentog sig hyppig, hvad Rigsraadet svarede 1588, at disse Fremmede indgik Forbindelser med danske adelige Familier.

Nogle Exempler ville oplyse dette. Henrik Below til Spøttrup, Danmarks Riges Raad, stammede fra Meklenborg, han ægtede Elisabeth Skram, Datter af Laurids Skram til Hastrup og Marie Bille, Kongen gjorde deres Bryllup paa Koldinghus 1583. Christoffer Gersdorf fra Lausitz var Hofjunker hos Frederik den Anden fra 1573—76 og fra 1577—80, hans Søn Kasper Christoffer Gersdorf ægtede Else Munk, Datter af Christen Munk til Taaberup, Danmarks Riges Raad, Statholder i Norge, og Dorothea Gyldenstjerne, deres Søn var Jochum Gersdorf. Henrik Rammel fra Pommern, som er nævnet ovenfor, var gift med Else Brahe til Ousbygaard, Datter af Henrik Brahe

hvilken Rigens Raads Samtykke fordredes for at andre end »Rigernes Indfødte« kunde faa Len. 1655 læstes i Rigsraadet en Supplikation fra Marskalk A. H. Pentz om »Promotion,« da han havde tjent i 16 Aar, 10 Aar som Hofmarskalk, og var naturaliseret. Jørgen Brahe noterer i denne Anledning: »Hans Naturalisation belangende kan ham herudi Intet hjælpe efter Haandfæstningens Indhold, som særlig taler om Len at give, men efterdi han det med sin lange Tjeneste, Meriter og Comportement det vel haver tjent.« Aktstykker til Oplysning af Danmarks indre Forhold, II., Odense 1845, S. 147.

til Vidskøfle og Lene Thott. Peter Reedtz fra Meklenborg, Hofjunker 1572, Staldmester 1573 til 1580, blev 1582 gift med Karen Rostrup, Datter af Jørgen Rostrup til Selleskovgaard og Margrethe Skeel. Wentzel Rothkirch til Krogsgaard fra Schlesien kom ind i Landet 1609, han er en velbekjendt Mand, Ridder 1648; han ægtede Kirsten Reedtz, Datter af Frederik Reedtz til Thygestrup og Birgitte Brahe, og efter hendes Død Dorthe Abildgaard, Datter af Eggert Abildgaard og Mette Juel. Anders Sinklar, en Skotte, som 1616 blev Ridder og 1617 Danmarks Riges Raad, ægtede i Aaret 1600 Kirstine Kaas, Datter af Erik Kaas til Lindbjerggaard, Lensmand paa Børglum, og Kirsten Galt[1]. Jørgen Schult blev med sin Søn Didrik naturaliseret 1642, Arent von der Kuhla blev det 1643, de ere omtalte ovenfor.

Ogsaa under Frederik den Tredie bleve adskillige fremmede Adelsmænd naturaliserede. Jeg skal nævne saavel dem som de andre Personer, der bleve optagne i den danske Adelstand baade før og efter 1660, med Tilføjelse af nogle Oplysninger, som den Sammenhæng, i hvilken de nævnes i denne Afhandling, kan gjøre nødvendige eller ønskelige.

1648.

Laurids Galtung, af norsk Adelslægt, Skibshøvedsmand, Adelskabet fornyet 23. August. Slægten lever endnu.

1649.

Adam Henrik Pentz, en Meklenborger, f. 1597, natural. tilligemed sin Frue 7. Februar[2]. Han var Hofmar-

[1] 1625 skriver Hans Svane, Rektor i Sorø, til Wentzel Rothkirch paa Dansk. Ny kgl. Saml., 4°, Nr. 2127.

[2] Otte Kragh omtaler det i sine Kalenderoptegnelser under 8. Febr. I Sjællandske Registre er Datoen 7. Febr. Danske Saml. II. R., 2., S. 63.

skalk hos Christian den Fjerde fra 1646 og døde 1657 i samme Stilling hos Frederik den Tredie[1]. Han var gift med Eva Bülow, Datter af Levin Bülow og Agnete Vieregge.

Johan Christoffer Kørbitz, en Sachser, f. 1612, natural. 13. Juni. Han kom til Danmark 1634 som Hofjunker hos Kurprindsesse Magdalena Sibylla, var Hofmarskalk hos den udvalgte Christian den Femte. I Patentet kaldes han »Vor Elsk. kjære Søster Enkeprindsessens Raad og Hofmarskalk.« Han blev 1658 Hofmarskalk hos Frederik den Tredie. 1663 blev han Ridder. 1649 ægtede han Knud Ulfeldts Enke, Fru Christine Lützow, Bryllupet stod paa Nykjøbing Slot. Hvorledes han af Frederik den Tredie og Christian den Femte blev brugt i mangfoldige Bestillinger, er bekjendt nok. Han døde 1682. Hans Slægt uddøde 1809.

Gabriel Rensberger fra Schlesien, natural. 13. Juni. Hans Frue, Hedvig Maria v. Reckentin, og hans Datter af første Ægteskab med Sibylla »aus dem Winkel von Ottervisk,« Maria Sibylla Rensberger, bleve naturaliserede ved samme Lejlighed. Han var Oberstlieutenant under Christian den Fjerde fra 1636. Han døde 1661 67 Aar gammel. Han kommanderede det sjællandske Regiment Bønder og Soldater[2].

Jørgen Walter, natural. 13. Juni. Oberstlieutenant under Christian den Fjerde, udmærkede sig som Kommandant i Rendsborg ved Forsvaret af denne Fæstning

---

[1] Gravskrifterne over ham og hans Frue i Nikolai Kirke i Kjøbenhavn vare paa Dansk. Resen, Inscriptiones Hafnienses, S. 161 og 163.

[2] Danske Magazin, V., S. 211, Suhms Samlinger, II., 2., S. 55.

1644—45; bekjendt fra Korfitz Ulfeldts Historie. Han fik allerede Adelsbrev 1642[3].

1650.

Johan Galtung, norsk Adelslægt, Adelskabet fornyet 8. Juli.

Christoffer Filip Kützer von Reichelsdorf, natural. 7. August. Om denne Mand er Intet bekjendt, som det synes. I Patentet staar, at han vil nedsætte sig her i Riget og indlade sig i Ægteskab, han har været nogen Tid i vor og Rigets Tjeneste, han har bevist sine adelige Aner og Herkomst for Os og vor elsk. Rigens Raad. I en Liste over Adelen fra 1655 nævnes Christoffer Filip Kurdser von Reckelsdorff, gift med Ide Heydensdorp[2].

1651.

Hugo Lützow, en Meklenborger, f. 1617, d. 1693, natural. 18. December. Han var Edelknabe hos Enkedronning Sofie, 1632 Page hos Christian den Fjerde[3], blev 1640 Hofjunker, 1649 Kammerjunker og Staldmester hos Frederik den. Tredie. Christen Skeel skriver i sin Dagbog den 6. December 1651[4]: »Lützows Brev, at han maa naturaliseres, om han sig i Riget gifter og sig hos os nedsætter.« I Patentet hedder det: »efterdi han tidt og moxen af Barndom sig her udi Vort Rige

---

[1] Afskrift af dette Adelsdiplom paa Tydsk for Georg Walter, Oberstlieutenant tilfods (som holstensk Adelsmand?), i Ny kgl. Saml., Folio, Nr. 743.

[2] Suhms Samlinger, II., 2., S. 153.

[3] Christian den Fjerdes Breve ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, 1632-35, S. 6, 268. I Ny kgl. Samling, 8°, Nr. 385, bevares Hugo Lützows Stambog fra en Rejse i Italien, 1643-44.

[4] Danske Magazin, III. R., 4. B., S. 134.

Danmark først i Vores Elskl. Hr. Faders sal. og højlovlig Ihukommelse, og siden i Vores egen daglige Hoftjeneste og Opvartning haver opholdt.« Lützow blev gift 22. Juni 1656 med Jomfru Ide Rosenkrantz, Datter af Gunde Rosenkrantz's Broder Jørgen. Johan Lauremberg skrev et latinsk Poem til Brudefolkene, som blev trykt. Ide Rosenkrantz døde 1666. 1672 ægtede Lützow Karen Juel, Enke efter Marcus Rodsten til Lundsgaard, Datter af Ove Juel til Bruusgaard (af Liljejuelernes Slægt)[1]. Familien Lützow lever endnu.

1652.

Filip Joachim Barstorf, en Meklenborger, natural. 13. April. I Patentet hedder det om »Filip Barstrup:« »efterdi han nu en Tidlang saavel i Vores Elskl. kjære Hr. Faders, sal. og højlovlig Ihukommelse, saa og udi Vores egen og Vores kjære Gemals daglige Hoftjeneste og Opvartning sig haver opholdt[2].« Hans Moder Sofie Hedvig von Blixen var Hofmesterinde for Christian den Fjerdes Børn med Kirstine Munk fra 1635—43. Han blev Kammerjunker 1642. Efter Christen Skeels Dagbog var der den 6. December 1651 Tale i Rigsraadet om Barstorf[3]. Skeel skriver: »Efterdi de Danske ved saadant undertrykkes, og det vilde blive alt for gement, at Enhver, som lyster, skal nyde danske Adels Frihed, med Len og andre Beneficia, hvilket de Danske afgaar. Dersom Dronningen inter-

---

[1] L. Boesen, Beskrivelse over Lundsgaard, Kbh. 1769, S. 63-68.

[2] Laurids Jakobsen Hindsholm kalder ham i sin Dagbog baade Filip Joachim Barstorf og Philip Joachim Peterstorf. Dagbog, Kbh. 1779, S. 29, 32. Fra 1642-43 udbetaltes Jochum v. Barstorf 300 Daler til Underholdning udenlands. J. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarchivet, 1872, S. 176.

[3] Danske Magazin, III. R., 4., S. 134.

cederer, da for hendes Skyld.« I Dagbogen for 6. April 1652 staar der: om Barstorf »maa naturaliseres [1].« Efter Durells Relation var han Kammerjunker hos Dronningen. Han var Staldmester hos Grev Valdemar Christian. Frederik den Tredie gjorde hans Bryllup i Odense den 2. Juli 1654[2] med Else Bülow, Datter af Christian Bülow til Engelsted. Han døde 1677 [3], Slægten uddøde med hans Søn.

Christoffer Frederik Gersdorf, en Sachser, af en anden Linie end den, til hvilken Jochum Gersdorfs Slægt hørte, natural. 14. April. Han var da »Oberst til Fods over det Throndhjems Regiment.« Han var Page hos Christian den Fjerde 1634. Han var gift med Ove Gieddes Datter Dorethe, senere ægtede han Elisabeth Bjelke, Datter af Norges Kantsler Jens Bjelke. Hans Slægt uddøde 1882.

Johan Frederik Marschalch, f. 1618, Søn af Christian den Fjerdes tydske Kantsler Levin Marschalch fra Bremen, natural. 14. April. Han blev Hofjunker 1640. Han blev gift 18. Juli 1653 med Margrethe Bjelke, en Datter af Norges Kantsler Jens Bjelke, Hofdame hos Dronning Sofie Amalie [4]. Han blev senere Norges Kantsler, han døde 1679. Christen Skeel skriver i i Dagbogen for 6. April 1652 [5]: »Om Marschalch maa naturaliseres.« Slægten er uddød.

1655.

Hans Diepholt von den Rottfelser, natural. 22. Juni. Han var Page hos Christian den Fjerde 1632, maaske

---

[1] Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 122.
[2] Danske Magazin, anf. St., S. 221.
[3] Kirkehist. Saml., II., S. 203.
[4] Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 113.
[5] Danske Magazin, anf. St., S. 221.

allerede 1629, blev Hofjunker 1637, Jægermester 1645.

Ulrik Frederik Gyldenløve, Frederik den Tredies naturlige Søn, født 1638, natural. 21. August. I Patentet hedder det: »eftersom paa Os Elskl. Ulrik Frederik Gyldenløve hans Vegne hos Os underdanigst er anholdet og begjæret, at Vi hannem naadigst ville forunde og bevilge etc., da have Vi med Vores Elskl. Danmarks Riges Raads Vilje og Samtykke naadigst bevilget og tilladt, at han og hans rette ægte Børn og Afkom maa for danske Herremænd og Adelsfolk kjendes og anses.« Christen Skeel skriver i sin Dagbog allerede den 8. August 1650[1]: »Hans Majst.s Søn, som er i Frankrig, begjæres at Rigens Raad ville være tilfreds, at han maa nobiliteres og naturaliseres.«

Georg Reichwein, fra Hessen, natural. 18. Oktober. han var Generalmajor i Norge, hvor han allerede 1629 var Kaptajn. Han døde 1667[2]. Slægten uddøde 1724.

---

[1] Danske Magazin, anf. Sted, S. 48. — Blandt Langebeks Excerpter i det store kgl. Bibliothek, Nr. 159, findes følgende Anecdota, som fortjene at fremdrages. En Notits, som menes at stamme fra Cosmus Bornemann eller en anden lærd Mand paa Frederik den Tredies Tid, meddeler, at Sofie Amalie holdt meget af U. F. Gyldenløve og tidt bar ham paa Armen, før hun selv fik Børn. En anden Notits, der stammer fra Kirstine Jostens, født i Flensborg, Lorenz Tuchsens Hustru, som havde været Prinds Christians og Prindsesse Anna Sofies Amme, meddeler, at U. F. Gyldenløve og hans Sødskende (ingen andre end U. F. Gyldenløve blev ilive) aldrig maatte komme for Frederik den Tredie efter hans Giftermaal med Sofie Amalie, men hun lod dem hemmelig komme til sig og gav dem Foræringer; Frederik den Tredie skrev selv til Rigsraaderne, at de vilde tage Gyldenløve blandt dem at passere for Adel.

[2] Samlinger til Norges Historie, 1., S. 428.

1656.

Johan Frederik Pentz, natural. 3. Februar. Han var en Søn af Adam Henrik Pentz, studerede ved Sorø Akademi 1635—45. Han var gift med Kirsten Normand, Datter af Ernst Normand til Selsø og Ingeborg Arnfelt, Kongen gjorde deres Bryllup i Odense den 2. Juli 1654[1]. Slægten uddøde med hans Sønnesøn.

Levin Bülow, en Meklenborger, natural. 26. December. Han var en Søn af Christoffer Bülow og Else Wensin. Han ægtede Ida Qvitzow, Datter af Ejler Qvitzow til Lykkesholm og Anna Brahe af Elved[2].

1657.

Jakob Due, gammel Adelslægt, Adelskabet fornyet 18. Juli, han var da Oberstlieutenant.

1658.

Hans Schack, født 1609 i Sachsen-Lauenborg, natural. 6. Januar, da »bestalter Generallieutenant og Oberst til Hest og til Fods,« eftersom han »sig nu her udi vort Rige Danmark haver nedsat og efter Recessen underdanigst begjærer at maatte naturaliseres etc.[3].«

Peter Charisius, nobilit. 28. Marts, Resident i Haag, Søn af Christian den Fjerdes ansete Diplomat Dr. Jonas Charisius. Han døde 1685. Slægten uddøde 1787.

Filip Meadow, den bekjendte Fredsmægler fra England, fik den 8. Maj Elefantordenen og blev optagen i den danske Adelstand.

---

[1] Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 122.

[2] Wielands Nye Tidender 1725, S. 515.

[3] Patentet er trykt hos Hofman, Efterretninger om danske Adelsmænd, III., S. 363.

1659.

Frederik Ahlefeld til Maarsleben i Eckernførde Herred i Slesvig, natural. 29. Oktober, Oberst for Livgarden til Fods. Han blev senere Generalmajor, Kommandant i Kjøbenhavn, Generallieutenant, Ridder af Dannebrog 1671, han døde 1672.

1660.

Kornelius Lerche, nobilit. 25. Juni. Han var født 1615 i Nyborg, blev 1645 ansat i det tydske Kancelli, bekjendt som Resident i Spanien, han døde 1681. Slægten lever endnu.

Niels Güntelberg, af tydsk Slægt, tidligere naturaliseret i Danmark. Adelskabet fornyet 1. August. Slægten lever endnu.

Michiel de Ruiter, nobilit. 1. August, den berømte hollandske Admiral[1].

1661.

Erik Johan Lübbes Eckerik, f. 1616 i Bremen, nobilit. i September (?). Den 2. Juli 1645 udnævnte Erkebiskop Frederik af Bremen ham i Glykstad til Oberstlieutenant for sit Livregiment til Fods. Kommandant i Glykstad og Krempe, 1659 Chef for Lübbes Regiment. Kommandant i Kjøbenhavn fra 8. September 1660 til sin Død den 22. August 1661.

1664.

Henrik Ruse, adlet 27. Januar. Han var født i Nederlandene 1624 og døde der 1670. Hans Stillinger i Danmark ere velbekjendte. Han efterlod ingen Søn-

---

[1] Patentet er aftrykt i det hollandske Sprog hos Brandt, Leven van den L. Admiraal M. de Ruiter, Amsterd. 1687, S. 214-16.

ner. Navnet (Rysensten) er bevaret gjennem hans Datters Efterkommere.

Christoffer Gabel, nobilit. 1. August. Om hans Historie se længere fremme. Slægten uddøde 1800.

1665.

Gabriel Marselis, nobilit., dansk Agent i Amsterdam. Hans Broder Peter Marselis blev optagen i den danske Adelstand 1643, den 17. September. Mandslinien uddøde 1699.

Andreas Pauli, natural. 4. December. Han havde været Envoyé i Regensborg, blev den 2. Maj 1654 optagen i den tydske Rigsadel med Navnet v. Liliencrone. Derefter skal han have været »General-Schultheiss« ved Krigsretten i Kjøbenhavn[1]. Han blev senere Gehejmeraad. Ridder af Dannebrog 1684, døde 1700. 1673 var han bleven optaget i den tydske rigsfriherrelige Stand. Slægten lever endnu i Tydskland.

1666.

Curt Sivertsen Adelaer, nobilit. 7. Februar. Han er født i Norge 1622, han døde 1675. Slægten lever endnu.

Morten Jørgen de Rocklenge, natural. 27. Marts. Hans Slægt var af fransk Herkomst, han kom fra Kurland til Danmark. 1682 var han Kommandant i Frederiksstad i Norge, Aaret efter blev han Kommandant i Christiansand (til 1699)[2]. Hans Broder Werner Jakob de Rocklenge kom ogsaa til Danmark, han blev 1677 Kommandant i Steinborg, men blev ogsaa brugt i diplomatisk Sendelse; dennes Datter Marie Elisabeth blev gift med Jørgen Rosenkrantz, Sønnesøn af Gunde Rosenkrantz's Broder Jørgen. Slægten er uddød.

---

[1] Kneschke, Deutsches Adels-Lexikon, V., S. 536.

[2] Norske Samlinger, II., S. 127. O. Vaupell, Den dansk-norske Hær, II., S. 770, 771.

1667.

Bendix Ahlefeld, natural. 7. Maj.

1668.

Joachim Schack, f. 1628, Brodersøn af Hans Schack, natural. 7. December[1], da Oberst til Fods; senere blev han Generalmajor og Kommandant i Kjøbenhavn. Han døde 1700. Han var gift tre Gange, hans anden Kone hed Dorthe Sofie Seefeld, hans tredie Kone hed Elisabeth Rosenkrantz, Datter af Gunde Rosenkrantz's Broder Erik Rosenkrantz. Hans Slægt uddøde 1800.

1669.

Hans Schrøder, nobilit. 22. August med Navnet Løvenhjelm. Han var en Meklenborger, født 1627, døde 1699, bekjendt fra de svenske Krige under Frederik den Tredie (Kjøbenhavns Belejring, Møen) og Christian den Femte[2]. Slægten er uddød.

Povel Klingenberg, nobilit. 4. September. Han siges at stamme fra Hamborg, men hans Slægts ældre Historie er endnu ikke oplyst[3]. 1653 blev han Direktør for

---

[1] Patentet er trykt hos Hofman, Efterretninger om danske Adelsmænd, III., S. 366.

[2] Hofman, Efterretninger om danske Adelsmænd, I., S. 8 ff. Paludan, Beskrivelse over Møen, I., S. 359 ff.

[3] H. Schrøder, Lexikon d. hamburg. Schriftsteller, IV., S. 1, antager, at Povel Klingenberg mulig var en Søn af Præst ved St. Michaels Kirke i Hamborg, Peter Klingenberg, som døde 1609. I O. H. Møllers Stamtavler over danske adelige Familier (i Geh. Archivet) nævnes Hamborg som hans Fødested, men Fødselsaaret er ikke angivet. I Specialia til Benzons Stamtavler (Geh. Archivet) er hans Fødselsaar angivet saaledes: 163 . Paa Stamtavler over Familien Klingenberg er der ofte sket Sammenblanding mellem denne Povel Klingenberg og hans Søn, som ogsaa hed Povel. Paa Stamtavlen hos O. H. Møller anføres saaledes Sønnen som gift med Edle Bjelke. Den ældre Povel Klingen-

det af ham oprettede Frugtbringende Selskab, senere blev han Generalpostmester, Admiralitetsraad, og brugtes meget baade af Frederik den Tredie og Christian den Femte, ogsaa i diplomatiske Sendelser. Han var anden Gang gift med Edle Elisabeth Bjelke, Datter af Rigsadmiral Henrik Bjelke. Familien uddøde 1783.

Af disse nobiliterede og naturaliserede Adelsmænd tilhøre 24 Tiden før Souverænetetens Indførelse, 11 Tiden efter den. Af den første Klasse have 4 faaet dansk Adelsskab fornyet: L. og J. Galtung, Due, Gyntelberg; 9 ere Mænd, som ere tagne i Arv efter Christian den Fjerde: Barstorf, Diepholt, Gersdorf, Kørbitz, Lützow, A. H. Pentz, Reichwein, Rensberger, Walter; af Resten er 1 Slesviger, Ahlefeld, 1 fra Meklenborg, Bülow, 1 fra Lauenborg, Schack, 1 er ubekjendt, Reicheldorf, 1 er Hollænder, de Ruiter, 1 er Englænder, Meadow, kun 2 ere Danske, Charisius og Lerche, 3 ere Halv-Danske: Gyldenløve, Marchalch, J. H. Pentz. Til den anden Klasse høre: 1 Nordmand, Adelaer, 2 Holstenere, Ahlefeld, Gabel, 1 Hamborger (?), Klingenberg, 1 Lauenborger, Schack, 1 Meklenborger, Schrøder, 1 Bremer, Eckerik, 1 Tydsker, Pauli (hvorfra?), 1 Kurlænder, de Rocklenge, 2 Hollændere, Marselis, Ruse. De Tydske udgjøre det største Tal, og de ere knyttede til Hoffet eller til Armeen.

---

berg nævnes som »den nylig døde« i et Brev skrevet i December 1690 af J. H. Lente til C. Lente, der begge havde staaet i Pengeforhold til ham. Han var først gift med Elisabeth, Datter af Albrecht Baltzer Bernts, Kjøbmand i Hamborg, som var født i Kjøbenhavn den 20. Januar 1602 af Forældre fra Groningen en Ommelanden, og døde den 20. August 1652. Af Povel Klingenbergs Søstre blev Magdalene gift med Albert Heins, Stempelforvalter i Kjøbenhavn, Elsabe blev først gift med Herman Isenberg, Borger og Handelsmand i Kjøbenhavn, dernæst med Henrik Eggers, Gouvernør paa Dansborg i Ostindien. En Datter af dette første Ægteskab, Anna Margrethe Isenberg, f. 1650, blev 1671 gift med Peter Griffenfelds Broder Albert Gyldensparre.

Det vilde ikke være uden Interesse at kunne vise, hvorledes Forholdet stiller sig med Nobiliteringerne før og efter Frederik den Tredies Regjering. Tilstrækkelige trykte Forarbejder mangle til at oplyse dette med Sikkerhed. Et Forsøg derpaa skal jeg gjøre. I Christian den Fjerdes omtrent 60 Aars Regjeringstid finder jeg 21 Nobiliteringer, hvoraf 8 falde paa Tydskere, 2 Holstenere deriblandt. I Frederik den Tredies omtrent 21 Aars Regjeringstid har jeg nævnet 35 Nobiliterede, af hvilke 7 ere dansk-norske Mænd, 4 ere »Holster,« 5 naar U. F. Gyldenløve medregnes, 11 ikke ere komne ind i Landet først under Frederik den Tredie, 13 ere fremmede i streng Forstand. I Christian den Femtes omtrent 30 Aars Regjeringstid finder jeg c. 109 Nobiliteringer, af disse falde 63 paa Danske, 46 paa Fremmede (heriblandt 2 Hollændere, 1 Franskmand og 1 Englænder). I Frederik den Fjerdes omtrent 31 Aars Regjeringstid finder jeg c. 67 Nobiliteringer, af hvilke 47 falde paa Danske, 20 paa Fremmede. Altsaa i Tidens Løb blive Nobiliteringerne hyppigere (ligesom i nyere Tider Ordensdekoreringerne). Falder der efter Frederik den Tredies Tid mange paa Fremmede, saa falder dog det største Antal paa Indfødte eller paa Undersaatter af den danske Konge (og Hertug til Slesvig og Holsten). Men her maa erindres, at med Indførelsen af Rangforordninger og Rangklasser kom ikke faa højtstillede Personer, især naar de vare i Hoffets Tjeneste, til at staa Adelen jævnsides, og mangfoldige af dem vare Fremmede, Tydskere.

Medens det var forholdsvis let for Fremmede, at blive knyttede til Hoftjenesten eller til Hæren, var det ikke saa let for dem, at opnaa civile Embeder af nogen Betydning. I Rigsraadet kom kun faa: Henrik Rammel den Ældre, Henrik Below, Anders Sinklar under Christian den Fjerde, Hans Schack under Frederik den Tredie. Der var dog under Christian den Fjerde Anvendelse for ikke faa Hol-

stenere og andre Tydsktalende i den danske Regjerings Tjeneste. Det er blevet godt oplyst af Dr. Fridericia, som har nævnet[1] de mange »Raader,« der dels stammede fra Holsten dels fra Tydskland og bleve brugte i det tydske Kancelli, eller som Diplomater, Residenter o. s. v. Forholdet er under Frederik den Tredie tildels blevet fortsat som tidligere, nogle af de samme Mænd forefandt Kongen efter sin Faders Død og beholdt dem i sin Tjeneste. Durell nævner saaledes i sin Relation følgende Mænd i det tydske Kancelli: Doktor Christoffer von der Lippe, d. 1652, (han havde fra først af været Kantsler hos Enkedronning Sofie), Frederik Günther, d. 1655, og Filip Julius Bornemann, d. 1652. Det maa dog bemærkes, at de fremmede Ministre i Kjøbenhavn, af hvis Indberetninger P. W. Becker har udgivet saa vigtige Udtog, kun nævne meget faa fremmede Navne, det er mest danske Adelsmænd, disse Ministre synes at være komne i Berøring med under deres Forhandlinger med Regjeringen i Kjøbenhavn. Peter Reedtz skriver da ogsaa i sine Levnetsoptegnelser:[2] »Ellers haver H. K. Mt. siden Aar 1657 ladet sig naadigst befalde, at bruge mig til at svare udi Latinsk, Frantsøsk, Tydsk og Dansk Sprog mange og de fleste Gesandter, Envoyerte, Residenter og andre fremmede publique Personer, som i H. K. Mts. Hof haver havt at forrette.« Men det er nok muligt, at Frederik den Tredie ledede ikke faa Forhandlinger med Udlandet ved Hjælp af Personer, som hørte til hans nærmeste Omgivelser, og at han tidlig i sin Regjeringstid i den Retning har indført en Kabinets-Styrelse, saaledes ved sin Kammersekretær Theodor Lente.

I denne Sammenhæng skal jeg fremdrage et Aktstykke, som hidtil næppe er blevet bemærket. Da Hertug Frederik

---

[1] J. A. Fridericia, Danmarks ydre politiske Forhold, 1629-60, I., S. 88-99.

[2] Magazin til den danske Adels Historie, S. 150.

i Foraaret 1648 forhandlede med Rigsraadet om Haandfæstningen, var der nogle Ord i den, som fremkaldte Tvivl hos ham. Det var den 4. Artikels sidste Sætning, der lyder saaledes: »Ville Vi og i lige Maade udi Vores kongelige Hof Rigernes indfødte Adel bruge og befordre.« Hertugen maa have æsket en nærmere Forklaring af Rigsraadet om Forstaaelsen heraf, og Rigsraadet afgav da følgende Erklæring, hvis Original er skreven af Hannibal Sehested og er underskreven af næsten hele Rigsraadet[1]:

Eftersom Hans F. N. Hertug Frederik haver havt Betænkende at samtykke den 4. Artikel udi Haandfæstningen, formenende den derhen at kunde hentydes, at han skulde afskaffe de Fremmede, nu ere udi hans Tjeneste, eller han som en Hertug af Holsten ikke maatte have Holster eller andre Fremmede udi sin Hof, som han kunde bruge uden Riget udi sine Ærinder, og Hans F. N. er bleven svaret, at ikke var ment udi den Artikel, at han skulde være pligtig at kassere sine Tjenere, ej heller at han jo maatte have Holster, som ikke kunde saa vidt regnes for Fremmede eller Tydske, udi sin Hof, som han kunde bruge udi Ærinder uden Riget, og Hans F. N. sig erklærer, efter den Forklaring at ville samtykke og underskrive Haandfæstningen, saa ere og Rigens Raad dermed tilfreds. Actum den øverste Raadstue paa Kjøbenhavns Slot den 3. Maj 1648.

Korfitz Ulfeld. Christian Thomesen. Anders Bilde.
Ove Giedde. Christoffer Urne. Hannibal Sehested.
Mogens Kaas. Thage Thott. Christoffer Ulfeldt.
Oluf Parsberg. Jørgen Seefeld. Gregers Krabbe.
Ivar Wind. Jørgen Brahe.
Frederik Reedtz. Niels Trolle. Malte Juel.

Fire Dage efter, den 8. Maj, underskrev Hertugen

[1] Den originale Erklæring findes i den Thottske Samling, Folio, Nr. 846.

Haandfæstningen. Er det en enkelt Mand eller flere enkelte Mænd, Hertug Frederik har havt i Tanke, da han æskede Rigsraadets Fortolkning af § 4 i Haandfæstningen? Eller har Hertugen villet have en Fortolkning i Almindelighed? Paragrafen taler om Adel, i Erklæringen nævnes dette Ord ikke. Paragrafen taler om at bruge den danske Adel ved Hoffet, Erklæringen taler om at bruge de Holster eller andre Fremmede, som vare i Hertugens Hof, i Ærinder uden Riget. Her kunde vistnok blive et temmelig vidt Spillerum for den praktiske Anvendelse af Paragrafen. Rigsraadets Fortolkning er i alt Fald af Interesse, da »Holster« efter den saavidt ikke kunde regnes for Fremmede eller Tydske. Ved »Holster« maa efter den Tids Talebrug ikke tænkes paa Holstenere alene, men ogsaa paa Slesvigere.

Som bekjendt oprettede Christian den Fjerde Akademiet i Sorø i Aaret 1623, for at Adelens Sønner her kunde søge idetmindste Noget af den Uddannelse, de havde for Skik at hente ved kostbare Rejser til Udlandet. Han opnaaede ganske vist, at mange Adelige studerede der, men Udenlands-Rejserne blomstrede alligevel ligegodt. Der er nylig fremkommet en interessant Oplysning om, hvormeget unge Adelsmænds Rejser, Ophold og Studier i Udlandet kunde løbe op til. For Aarene 1628—39 har Fru Sofie Brahe, Gunde Rosenkrantz's Moder, i sin Regnskabsbog optegnet Udgifterne til sine fire Sønner, Gunde, Jørgen, Erik og Otto, medens de vare udenlands. Den samlede Sum beløber sig til henimod 25,000 Rdl., foruden Udstyrelsen hjemmefra[1]. Denne Oplysning giver et Vidnesbyrd dels om de Summer, der opslugtes ved denne Rejsen, dels om den luxuriøse Maade, paa hvilken de unge Mennesker maa have levet, og om hvor let de maa være blevne

[1] S. Gjellerup, Henrik Holk, Historisk Tidskr., V. R., 4. B., S. 706. — De 25,000 Rdl. kunne vist sættes til henimod 150,000 Kr. i Nutidens Penge. Jørgen og Erik Rosenkrantz havde studeret i Sorø.

saa forvente, at de ogsaa i en ældre Alder førte et for kostbart Liv. Dette Sorø Akademi blev, underligt nok, næsten en tydsk Skole. I den Tid, Akademiet bestod, vare af 29 Professorer de 16 Fremmede, og af disse vare 13 Tydskere eller Tydsktalende, 2 vare Franskmænd, 1 var Hollænder. Undervisningen ledes i fremmede Sprog, Latin, Fransk og Tydsk, især det sidste, ja i § 18 af Fundatsen blev det udtrykkelig forbudt Professorerne, i Samtale med Ungdommen at bruge det danske Sprog.

Al denne Tydskhed blev saa at sige skabt af Landet selv, en anden Art Tydskhed blev paa Grund af ydre Forhold paatvungen Landet. Danmarks nøje Forbindelse med Tydskland har vel altid gjort det let for Tydskere at nedsætte sig i Danmark, men Lysten eller Begjærligheden til at gjøre dette voxede under trange Tider, naar Ufred og Krig tyngede paa Tydsklands Befolkning[1]. Og dette var Tilfældet under Trediveaarskrigen. Tydskere af alle Stænder søgte Tilflugt i Danmark, hvor der herskede Ro og Fred, hvor Landets Konge gav dem sin Beskyttelse, og hvor Befolkningen viste dem Gjæstfrihed. Fra denne Tid er Christian IV.s Forordning af 26. August 1622 om »Friheder undt og givet dennem sig i Kjøbstæderne bosætte, saa og udlændiske Folk, som sig hid ind i Riget ville begive.« Det hedder et Sted i denne Forordning: »Eftersom vi naadigst forfare, mange Fremmede af vores Religions Forvante, Kjøbmænd, Kræmmere og Haandværkere at være tilsinds sig hid ind at begive, med Vilkaar vi dennem endnu videre efterskrevne Privilegier naadigst ville forunde og meddele . . . .« derpaa følger disse for de Fremmede meget gunstige Privilegier[2].

---

[1] Sml. Holberg, Danmarks Riges Historie, II., S. 459, Levins Udgave.

[2] J. L. Wolf, har i sin Bog, Encomion regni Daniæ, 1654, S. 366-67, berørt denne tydske Indvandring.

Interessante Bidrag til Oplysning om Følgerne af denne Indvandring ere givne af Dr. H. F. Rørdam i en Afhandling[1] »Om de tydske Menigheder i Danmark navnlig paa Christian IV.s og Frederik III.s Tid,« som er ledsaget af en Række Aktstykker. Af disse skal jeg henlede Opmærksomheden paa et fra den 24. Juli 1662[2]: Sognepræsterne og deres Medhjælpere i Kjøbenhavn havde klaget over, at deres Sogne daglig forringedes og aftog, »formedelst mange og fast de bedste Huse i Sognene bebos enten af tydske Folk eller af danske, som sig med tydske i Ægteskab begiver, hvilke fast alle den tydske Kirke søge.« Kongen befalede, at Alle og Enhver, »som med Ordens Hørelse og med Sakramenternes Brug i den tydske Kirke sig vil lade betjene, skal desforuden tiltænkt være til de Sognepræster i det Sogn, hvor de bosiddendes ere, tilbørlig Offer, Præstepenge og anden Sognerettighed efter Ordinantsen at udgive.«

Omtrent fra samme Tid, da denne Forordning blev udstedt, kan en Udtalelse fremdrages om, hvorledes der i den danske Adelstand dømtes om Tydskerne. 1663 havde Povel Tscherning anonymt udgivet et polemisk Skrift paa Latin om Stænderne i Kongeriget Danmark og især om Adelstanden. Dette i en skarp, men høflig Form affattede lille Skrift blev besvaret i et ligeledes anonymt latinsk Skrift af Oluf Rosenkrantz: Adelens Svar paa Partimandens og Rabulistens berygtede Bog om Stænderne i Kongeriget Danmark. I en lidenskabelig i Tone og i et Sprog, der desværre ofte er plumpt og uhøvisk, søger Forfatteren at gjendrive Tscherning. I sit Svar kommer Oluf Rosenkrantz til at tale om Tydskerne i Danmark, og han skriver da

---

[1] Kirkehist. Saml., V., Kbh. 1864-66, S. 134-224.
[2] Anf. St., S. 221.

Følgende [1]: »Da Religionskrigen udbrød imellem Svenskerne og Ferdinand den Anden, romersk Kejser, ja ogsaa under Krigen imellem Karl den Femte og de tydske konføderede Fyrster, bleve mange Tydskere fordrevne, de drog vildsomt omkring, de kom til Danmark, bleve modtagne her landflygtige og elendige, ingensteds fandt de et saa imødekommende Sindelag, de strømmede herind i saa stor en Mængde, at de bleve ligesaamange som vi selv, og vort Danmark blev kaldet deres Asyl og Tilflugtssted, fordi de bleve modtagne med en saa udmærket Gjæstfrihed. Til deres Gavn blev der bygget Kirker, for at de der kunde dyrke deres Gud, til stor Bekostning for de Danske, men med større Gjæstfrihed mod de Landflygtige. Et Vidnesbyrd om vor Velvilje imod den udmærkede tydske Nation er det, at i Christian den Fjerdes Tid mere end 30 adelige Familier kom ind i Danmark og leve sammen med os i et kjærligt Samliv. Det herlige tydske Folk stemmer med vort Folk i Karakter og ligner vort i Sæder; de, som ere komne til vort Land, have altid været os kjære og velkomne Gjæster, de nyde samme Privilegier og samme Friheder som vi. Ingensteds i Verden er der saamange Fremmede som der er Tydskere i Danmark, ingensteds have de mere udstrakt Selvstændighed, støttet paa Gunst og Velvilje fra vor Side.« Umiddelbart derefter fortsætter Rosenkrantz, sigtende til Povel Tscherning: »Desto mere maa man afsky Utaknemmelighed hos dem, der gjengjælde vor Gjæstfrihed og Ædelmodighed med Bagvaskelse, og som i Smædeskrifter og paa en hæslig Maade med Næsvisheder angribe Landets fornemste Klasser.« Den Betragtning af Tydskerne i Danmark, som Rosenkrantz har fremsat i det her gjengivne Stykke, har han fastholdt

---

[1] (O. Rosenkrantz), Nobilitatis responsum ad librum de ordine subditorum in regno Daniæ. (1663), S. 21 ff.

senere, thi den møder omtrent med de samme Udtryk i hans latinske Skrift fra 1681: Forsvar for den danske Adel[1].

Af de tydske Adelsmænd, som kom ind som Landflygtige under Christian den Fjerde, skal jeg nævne Vincents Hahn. Faderen faldt i Trediveaarskrigen, hans Moder flygtede 1635 til Danmark med sin sex Aar gamle Søn, som blev opdragen hos Peter Brockenhus til Nordskov. Han deltog i Krigene 1657—60, blev 1661 Over- og Hofjægermester. Han var først gift med Sidsel Kaas til Sparresholm, dernæst med Ide Hedvig Rumohr. En Datter af ham blev gift med Otto Krabbe. Han døde 1680, Ligtalen over ham af Hans Leth er paa Dansk. Vincents Hahn er aldrig bleven naturaliseret som dansk Adelsmand, han skrev Dansk og har naturligvis ogsaa kunnet tale Dansk, om han end maa betragtes som Tydsker. Dette gjælder forøvrig om mange af de naturaliserede Tydskere. De have ikke i det 17. Aarhundrede stillet sig uvillig ligeoverfor det Danske, de sluttede sig til deres nye Fædreland. Derpaa vil der kunde nævnes ikke faa Exempler.

Her kan ogsaa den Notits finde Plads, at Gunde Rosenkrantz's Fader, Holger Rosenkrantz, der som bekjendt havde et videnskabeligt Akademi paa Rosenholm, samlede saavel Danske som Tydske hos sig. Dette fremhæves udtrykkelig af Oluf Wind i Ligtalen over Holger Rosenkrantz, endog to Gange paa samme Side[2]: mange fornemme Ingenia baade Danske og Tydske have i hans Hus havt baade Lærdom og Underholdning, ikke langt fra et halvt Hundrede (det er borgerlig Fødte Talen her er om).

Altsaa hele det 17. Aarhundrede igjennem lige op til

---

[1] O. Rosenkrantz, Apologia Nobilitatis Daniæ, 1681, S. 49-51.
[2] O. Wind, Ligtale over Holger Rosenkrantz, 1643, S. 27.

1660 kan der paavises en stærk tydsk Strømning, som gjennemsivede det danske Folk i dets forskjellige Lag, Kongehuset, den adelige Stand, Borgerstanden; Gejstligheden blev i det Hele holdt udenfor den. Denne Strømning fortsattes efter 1660. Men det vil dog være urigtigt at tro, at den nu strax tog Herredømme over det Danske.

Paa samme Tid begyndte en anden Strømning at gjøre sig gjældende ved Hoffet. Det var den franske Strømning. Spirerne hertil kan føres langt tilbage. Frederik den Andens Dronning holdt en »fransøsk Skolemester,« Ludvig Petersen, fra 1588 til 1593, »at lære hendes Børn det fransøsiske Tungemaal[1].« Den udvalgte Christian V. »var færdig i Fransøsk,« ved Sorø Akademi undervistes i Fransk, Christian den Fjerdes Døttre lærte Fransk, Frederik den Tredie opholdt sig en Tid i Angers, hvor han lærte Fransk[2]. Frederik den Tredies Valgsprog var paa Latin: Dominus providebit[3], men ved Siden af dette Valgsprog har han i en Skrivekalender for 1649, som bevares i det store kgl. Biblithek, skrevet et andet paa Fransk, det ominøse: Chacun à son tour. Hans Dronnings, Sofie Amalies Valgsprog var paa Fransk: En Dieu mon espérance[4]. Da Prinds Christian rejste uden-

---

[1] Meddelelser fra Rentekammerarchivet, 1873-76, S. 203.

[2] 1625 udkom den første franske Grammatik (paa Latin), 1628 den første fransk-danske Ordbog i Danmark, begge forfattede af Daniel Matras, Professor i Fransk og Italiensk ved Sorø Akademi.

[3] Dette Valgsprog (I. Mose B., 22, 8: Deus providebit) har han skrevet 1621 i Anders Claudius's Stambog, Thottske Saml, 8°, Nr. 553. — Hans Brødre have ogsaa skrevet deres Deviser der. Christian: Pietate et constantia, Ulrik: Pietas ad omnia. Valgsprogene valgtes tidlig. Christian den Fjerdes nævnes allerede 1587.

[4] Se hendes Portræt foran i Jesper Brochmans Kong Frederik den Tredies Kronings-Beskrivelse, Kbh. 1650. Sml. A. Strunk, Katalog over Portraiter af det danske Kongehus, S. 93, Nr. 422.

lands til Frankrig og England, var, som tidligere fortalt, den danske Adelsmand Christoffer Parsberg hans Hofmester. Han sendte stadig Breve til Kjøbenhavn med Indberetninger om Rejsen og om Prindsen. Alle hans Breve til Kongen ere paa Dansk, hans Breve til Dronningen ere paa Fransk, og i dette Sprog ere ogsaa de fleste Breve, han skrev hjem til forskjellige Mænd ved Hoffet (f. Ex. Christoffer Gabel). De Breve, som Hannibal Sehested skrev hjem under sin Ambassade til London og Paris, ere paa Dansk eller Fransk til Kongen, ellers udelukkende paa Fransk. Prindsesserne lærte Fransk af deres Lærer Rudolf Roland. En Sonnet paa Fransk, en Nytaars-Lykønskning til Frederik den Tredie skreven af Prindsesse Anna Sofie, er endnu bevaret [1]. Terlon siger i et Brev til Ludvig den Fjortende om den danske Konges Sønner og Døttre [2]: »Tous ces Princes et Princesses parlent François comme s'ils étaient nés dans le Louvre. La Reine leur mère qui est une grande et éclairée Princesse n'a rien épargné pour leur donner une éducation digne de leur naissance.«

Ved Aaret 1664 findes fire Døttre af Peter Charisius at være knyttede til Dronningens og Prindsessernes Hofstat. Anledningen hertil var vistnok den, at de havde faaet en fransk Opdragelse, deres Moder var en fransk Dame, Anne du Bindée. Da Kurprindsen af Sachsen 1663 i Kjøbenhavn blev forlovet med Prindsesse Anna Sofie, skrev den i Blaa Taarn siddende Dr. Otto Sperlings Børn forskjellige Bønskrifter om, at Faderens Kaar maatte blive formildede. Bønskriftet til Kongen er paa Latin, til forskjellige fornemme Mænd er det paa Tydsk, til Dronningen og Prindsessen er det paa Fransk. Dronning Sofie

---

[1] Trykt i C. Bruuns Skrift, Det store kgl. Bibliotheks Stiftelse, Kbh. 1873, S. 52. — Roland blev 1664 den første Præsident i Altona.

[2] Terlon, Mémoires, S. 574-75.

Amalie er paa den Tid Midtpunktet i denne franske Strømning. Men den danske Adel, som havde besøgt fremmede Lande paa Udenlandsrejserne, og ofte gjort lange Ophold ved Læreanstalterne i Frankrig (dette allerede i det 16. Aarhundrede), hjalp ikke Lidet til at bringe fransk Sprog og Moder til Danmark, man træffer fra nu af mere og mere fransk Korrespondance mellem de Fornemme[1], ligesom fransk Sprog i de diplomatiske Korrespondancer er i fuld Gang. Hermed stemmer den Iagttagelse, at Sagerne, som opbevares paa Rosenborg Slot fra Frederik den Tredies Tid, vidne om fransk Smags Indtrængen i Danmark.

Fra 1663 havde Frederik den Tredie en fransk Hofprædikant, Mag. Peter Sartorius. I denne Konges allersidste Dage opførtes for første Gang i Danmark Skuespil af et til Hoffet indforskrevet fransk Selskab, hvis Direktør hed Mr. Rosidor.

Tilsidst skal jeg fremhæve en Notits, som ikke er uden Interesse. Da Christian den Fjerdes ældste Søn Prinds Christian i Aaret 1634 blev formælet med Magdalena Sibylla, skete Vielsen paa Kjøbenhavns Slot paa Tydsk. Om Frederik den Tredies ældste Søn Prinds Christians Formæling er følgende Beretning bevaret, skreven af Frederik Rostgaard[2]: »1667 den 12. Juni skete til Nykjøbing den Ceremonie, at Hs. Kgl. Højhed Prinds Christian og Prindsesse Charlotte Amalia ved deres Hænders Givelse konfirmerede den tilforn ved procuratore gjorde Vielse og finge Velsignelsen af Erkebiskoppen og det paa Dansk.«

---

[1] Se et fransk Brev allerede fra 1636, i hvilket Christian Thomesen Sehested indbyder sin Svoger Otte Rosenkrantz til en Rævejagt. Udskriften er paa Dansk. Danske Magazin, IV. R., 4. Bd., S. 285.

[2] Langebek Excerpter i st. kgl. Bibl., Nr. 136.

TREDIE KAPITEL.

Gunde Rosenkrantz og de Fremmede, de Tydske, i Danmark før 1660, fremmede Diplomater, fremmede Militære. De Unges Raad. Theodor Lente. Christoffer Gabel. — Gunde Rosenkrantz og de Fremmede, de Tydske, i Danmark efter 1660. Kongens Raad. Kollegierne. Højeste Ret. Hoffet. Krigskollegiet tydsk. Resultat.

Derefter vender jeg tilbage til Gunde Rosenkrantz s Memoire fra 1659 og skal af den meddele det Stykke, hvor han udtaler sig om de Fremmede i Danmark.

Rosenkrantz udtaler Ønsket om, at »Kantsler, Marsk, og Rigens Raad, som saa tidt og mange Gange haver været begjæret, igjen konstitueres, at Alting kunde komme paa sin gamle velbegyndte Fundament, og det meget Nyt og Farlige, som ved Fremmede indføres, hvorved de bringe kgl. Majestæt og alle Undersaatter om deres Velstand, eftersom de ere uforfarne i vores Lands Lov og kjende hverken Landenes eller Undersaatternes Tilstand, maatte afskaffes, inden det tager for megen Overhaand.« Derefter fortsættes: »Vel er det billigt, at Vi elsker og befordrer de Fremmede, som ere tro og dygtige til at gjøre Tjeneste, men at betro dem de Sager, som Regjeringen, Staten og Kantseliet vedkommer, det haver aldrig tilforn været brugeligt i Danmark eller i noget velbeskikket Kongerige,

og gaar der Syn for Sagn, hvorledes de deres Bestillinger forretter. Ej heller har det nogen Tid været brugeligt, at Fremmede haver taget Bestillinger og Brødet fra de Indfødte, hvilket er baade imod Rettens og Naturens Lov. Thi en Part, som vores Arcana og Korrespondentser have været betroet, naar de have erkyndiget sig om vor Tilstand, og vel spækket dem hos os, da drage de bort og begive sig endog paa suspekte Steder, undertiden til dem, som have været enten vore Fjender eller Misundere, saasom Ca . . . Ca . . . og flere Tydske have gjort. Dersom Vi i den Sted fremdrager vores egne og søgte om dem, som haver gode ingenia og haver lagt deres Tid vel an, da kunde Fædernelandet af sine egne have dygtige og duelige Ministre.«

Hvad Gunde Rosenkrantz her skriver, er jo paa en vis Maade tydelig nok udtalt, og det er sagt med en saadan Sikkerhed, at Læseren uvilkaarlig maa fæste Lid dertil. Rosenkrantz's Dom stemmer overens med den, som en anden Rigsraad, Christen Skeel, netop paa samme Tid har fremsat i sine bekjendte Breve til Rigsraadet og til Frederik den Tredie [1]. Naar Rigsraadet skulde holde Møde, »da er det tidt sket, at andre uden Raadet ere komne derind, endog Fremmede, som hviske til Rigets Hofmester alene;« »naar de fattige, taalige og tro Undersaatter ser og mærker, at de ere i ingen Estime, men at der søges med Magt, hvis Søgning og Exekution sker ved Fremmede etc.« Skeel skriver til Kongen: »jeg fornemmer, at Eders Majestæt mere end Eders lovlige Forfædre foragter og gaar Eders Riges Raad [2] og de Danske forbi, og i deres Sted

[1] Trykte i Suhms Nye Samlinger, I, S. 299 ff.

[2] Den 2. November 1658 tilskrev Frederik den Tredie Rigsraadet, at det skulde møde daglig fra Kl. 9 til 10 slet paa Slottet i Gemakket med det gyldne Læder, »hvor vi med Eder vil konferere om hvis, som forefalde kan, og vi Eders Raadende behøve kan.«

betror sig til Fremmede, som veed Intet af vores Lands Lov og følger mere deres Raad.« Han formaner Kongen til »at holde Eder til Eders egne Danske, som ere Eder tro og ville Eder vel . . . de andre Fremmede kan være gode nok for den Charge, de tjener for, men at indlægge sig i Statssager og, Rigets Raad uafvidendes, bringe Eders Majestæt paa Adskilligt, Usædvanligt og Skadeligt, det hverken kan eller bør tillades.« Men det maa indrømmes, at begge disse Rigsraaders Udtalelser ere formulerede saa almindelige, at det ikke er ganske let at sige, hvilke disse Fremmede ere, der sigtes til, og at anføre Navnene paa dem. En Forskjel synes der at være imellem Rosenkrantz's og Skeels Yttringer, idet den Førstes ligesom spænde over et længere Tidsrum end den Sidstes.

Udgiveren af Christen Skeels tvende Skrivelser, Rasmus Nyerup, har i en ganske kort Indledning til dem bemærket, at »den Sætning hos Højer bestyrkes, at det især var Tydske, Gabel, Schack, Nansen, og maaske Kørbitz, Lente, Tscherning, som drabelig bidrog til Souverænetets-Værkets Fremme.« Naar han anfører disse Mænds Navne i Forbindelse med Christen Skeels Breve, er hans Mening vistnok den, at det er disse »Fremmede,« til hvilke der sigtes i dem. Senere Forfattere have antaget det Samme; Spittler mener saaledes, at det er let at gjætte paa Gabel, som den Skeel sigter til, naar han taler om Mænd, som trængte sig ind i Hs. Majestæts eget Gemak, uagtet de ikke vare værdige til at lade sig finde i Forgemakket, gemene Knægte, ligesaa Lente. Men Spittler gjør dog den Bemærkning, at Mænd, der ofte havde tilbragt 10, 20 Aar i Danmark, og som ved Fortjenester og Forbindelser af forskjellig Art i Sandhed syntes at være naturaliserede, dog ikke bestandig kunde holdes for Udlændinge, og denne Betragtning gjør han især gjældende paa Hans Nansen. Spittler har sikkert Ret heri. Men jeg tror, at de Fremmede,

som Skeel og Rosenkrantz sigte til, dog maa søges andensteds.

Ret mærkeligt er det forøvrig, at finde en Yttring som den følgende fremsat i en Indberetning af den svenske Resident Magnus Durell, dateret Kjøbenhavn 13. Maj 1657[1]: »Jeg er vis paa, at Hofmesteren, der er en Fremmed her i Landet og af tydsk Slægt, søger Kongens Interesse, at denne maa faa friere Hænder hos Adelen og Hofmesteren selv blive saa meget sikkrere, en Streng, som er overmaade farlig baade for Eders Majestæt og for selve denne Stat.« »Hofmesteren« er Jochum Gersdorf. Er det nu Durell's egen Betragtning af Gersdorfs nationale Stilling, der kommer frem i denne Karakteristik af ham, eller er Durell et Echo af hvad han hørte omtale i Kjøbenhavn? Gjælder dette sidste, saa kan ganske vist Begrebet »Fremmed« strækkes vidt.

Der maa, forekommer det mig, lægges Vægt paa Tiden og Stedet, naar og hvor de to Rigsraader have skrevet Memoiren og Brevene, og under hvilke ydre Forhold det er sket. Christen Skeels Brev til Rigsraadet er dateret Kjøbenhavn 24. November 1658, hans Brev til Kongen er dateret Kjøbenhavn 27. Februar 1659, Rosenkrantz's Memoire er dateret Kjøbenhavn 29. Januar 1659. Det er altsaa under Kjøbenhavns Belejring Skrifterne ere forfattede. Der maa da ses paa, om der dengang kan have været Forhold, som gave Anledning til, at de udtalte sig som de have gjort. Og det har der utvivlsomt. Christen Skeel begynder sit Brev til Rigsraadet med de Ord: »Disse vanskelige Tider og det meget Usædvanlige, som i vores Fædreland aldrig haver tilforn været brugeligt, enten udi Fredstid eller Fejdetid, og nu forefalder etc.«

---

[1] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, I. S. 195.

Krigen, Belejringen havde opløst de sædvanlige Forhold, der var intet Land at regjere, Landet var saa at sige indskrænket til Kjøbenhavn. Det, som Alting drejede sig om her, var Politik og Krig. »Fremmede« var der i Hovedstaden, det var fremmede Diplomater og fremmede Krigere, ikke blot Menige, men ogsaa Kommanderende. Rigsraadet blev skubbet tilside, ingen af Rigsraaderne var krigskyndig, »Kancelliet laa saa godt som øde,« de diplomatiske Forhandlinger ledede fornemmelig fra Kongens Kabinet, de Militære søgte umiddelbart til Kongen eller til Rigshofmesteren. Rigsraaderne vare blevne overflødige, det kunde Herrerne af den gamle Skole ikke lide, og det kan man ikke fortænke dem i[1]. Jeg søger da ikke de Mænd, imod hvem deres Vrede er rettet, blandt de Kongen umiddelbart omgivende Mænd, de som hørte til hans Hof, thi de vare Rigsraaderne velbekjendte i mange Aar, jeg søger dem blandt de Fremmede, som vare i Kjøbenhavn, saa at sige midlertidig, baade før Belejringen og under den, enten som Underhandlere og som Repræsentanter for de udenlandske Magter, eller som Militære. Derfor tror jeg der kan anføres et Par Vidnesbyrd.

Som bekjendt er den Dagbog bevaret, som Christen Skeel har ført for sig selv over Rigsraadets Forhandlinger fra 1649 til 1659. Har der i dette Tidsrum været An-

---

[1] Den 12. Maj 1658 anmodede Rigsraadet i en Forestilling til Kongen Hs. Majestæt meget indstændig om, at føje sig efter de Svenskes Fordring paa Udlevering af de i Roskilde-Freden stipulerede 2000 Ryttere; det siger saa: »Muligt Nogle findes, som Eders Majestæt andre Raad giver, og dog hverken Landsens Tilstand forstaar eller Noget deri haver at sige eller tale, men Udgangen skal vise, at vi, som dertil ere og burde at være betroet, hvis Velfærd med Eders Majestæts og andres herved perikliterer, raade det, som Eders Majestæt og des Efterkommere Konninger og Fædernelandet tjenligt og gavnligt er.« Mon disse »Nogle« ikke ogsaa ere »Fremmede?«

ledning til at klage over, at Kongen sluttede sig til Fremmede, maatte man vente at finde Bemærkninger derom i denne private Dagbog. Dette er ogsaa Tilfældet. Men første Gang en saadan Bemærkning træffes, er den 2. August 1658. Der er for denne Dag noteret i Dagbogen[1]: »1. Uden Raad, uden Trøst. 2. I ingen Konsideration. 3. Begyndes meget Nyt i Danmark og Norge. 4. Disse fremmede Raadgivere.« Og hvad var der at tale om den Dag i Rigsraadet? Blandt Andet; »Holstein at hjælpe til. Om de ville gaa paa Sjælland, hvad var da at gjøre.« Fem Dage efter landede den svenske Hær ved Korsør. De Mænd, der maa tænkes paa ved Yttringen »de fremmede Raadgivere,« synes ikke godt at kunne være andre end fremmede Diplomater. Og hertil kan nu lægges et Stykke af Citatet fra Rosenkrantz's Memoire, som i en Afskrift lyder saaledes[2]: »Men at betro de Fremmede de Sager, som Regjeringen, Staten og Kancelliet vedkommer, det haver aldrig tilforn været brugeligt, og gaar der Syn for Sagn, hvorledes de deres Bestillinger ved Obdam og andre Ministre forretter.« Den 5. Oktober skrev Kongen til Raadet om at tænke paa, hvad man skulde foretage, dersom den hollandske Hjælp udeblev. Skeel nedskriver i Dagbogen den 6. Oktober sine Vota herom[3]. 1. Han glæder sig over, at Kongen ikke ganske afsondrer sig fra Raadet, og begjærer, at Kongen vil være Raadet bevaagen med kongelig Gunst, og holde Raaderne i tilbørlig Respekt og holde dem for Mænd, der med al Troskab vil søge

---

[1] Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 318-19.

[2] Afskrift i Ny kgl. Saml., 4°, Nr. 2698. I denne Afskrift forekommer strax efter det givne Citat Navnene: »Cantzler Ens og Cantzler Memmius.« Jeg har ikke kunnet udfinde, hvem der sigtes til ved disse Navne; de ere maaske opdigtede, for at skjule de sande Navne.

[3] Danske Magazin, III. R., 4 Bd., S. 322-23.

Kongens og Fædernelandets Bedste, »og at Hs. Majestæt os ville betro i de Sager, som Riget vedkommer, at vi ikke af Fremmede ganske skulle dependere og de skulle raade over os.« 4. »Eftersom vore Slotslove og ganske Militie have været og endnu ere Fremmede alene betroet, at Hs. Kgl. Majestæt ville forordne en Rigens Marsk, som efter gammel og vel herbragte Skik kunde have Overdirektion over Militien, og uden hvis Konsens Intet maatte foretages, de andre Generaler, Over- og Under-Officerer, som i denne Tid hel nødige ere, kunde lige saa vel emplojeres og gjøre deres Devoir som nu, medens der burde at være en Indfødt derhos, som veed Landsens og Undersaatternes Tilstand, som kunde have Videnskab derom, at vi ikke skulle være aldeles fremmede, og udeladte fra alle Bestillinger i vores eget Fæderneland, hvilket aldrig tilforn er hørt etc.« Dette sidste Votum stemmer med Skeels Yttring i hans Brev til Rigsraadet: »Det synes og Hs. Majestæts Gunst at være vendt fra os og vores Nation, eftersom hverken Rigets Raad eller andre Danske have at disponere enten over Riget eller nogen af Provindserne, endog alle Slotslovene bør at betroes de Danske [efter Haandfæstningens § 46], som gjør Bekostning og udstaa al Rigets Tynge og Besværing, hvormed de Fremmede, som kommer ikkun for at have, beriges, og have nu Alt i deres Hænder, saa vi maa leve af Andres Diskretion, hvilket aldrig tilforn i Danmark haver været brugeligt. Der haver og nogle Danske maattet vige og kvittere deres Bestillinger, paa det de Andre, som bedre haver været lidt, kunde rekommanderes etc.«

Rosenkrantz berører ogsaa dette Forhold i sin Memoire, naar han taler om Nødvendigheden af at have en Indfødt til Rigens Marsk, »at de fremmede Generaler Intet paa deres egen Haand uden hans Videnskab og Konsens kunde foretage, dog Alting først i Krigsraadet ordentlig at

ventileres, men ganske at betro sig Fremmede, som nu sker baade i Marken og i Fæstningerne, er tværtimod Haandfæstningen og Kgl. Majestæts Ed . . . Naar Gud under os Fred, da vil der menageres, og er der ingen Tvivl paa, at Generalerne og de Fremmede, som Intet forstaa Landsens Lejlighed og gjerne ville blive i Tjenesten og trække store Besoldninger, jo skal raade Hs. Kgl. Majestæt til at underholde en Armade til Hest og Fods.« — Om disse militære Forhold vil der blive talt mere længere fremme i dette Skrift.

Det er altsaa min Mening, at det er urigtigt, naar man har villet forklare Rosenkrantz's og Skeels Yttringer om de »Fremmede,« som om de gjaldt Frederik den Tredies Regjeringstid før 1660 i Almindelighed og de Mænd, som havde været knyttet til ham i en lang Aarrække. Yttringerne maa forklares som sigtende til den fuldstændige Opløsningstilstand, i hvilken Riget og Regjeringen befandt sig i Krigsaarene 1657—60 og især under Kjøbenhavns Belejring, da Kongen med idet mindste en Del af sine Rigsraader var indesluttet i Hovedstaden, og Raaderne ikke vare istand til at opretholde deres høje Stilling ligeoverfor de Fremmede af forskjellige Klasser og fra forskjellige Lande, Diplomater, Generaler, Oberster o. s. v., som Forholdene havde bragt til Danmarks Hovedstad, og af hvilke Kongen paa mange Maader var afhængig. Gaar man ud herfra, vil det være muligt at anføre ikke faa Navne paa fremmede Mænd, der indtog Stillinger som dem jeg har anført. Gaar man ud fra, at de »Fremmede« skulle søges blandt Mænd, der hørte til Kongens personlige Omgivelser, da vil det falde meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at navngive saadanne Mænd, der med fuld Ret, i Ordets klareste Betydning, kunne kaldes »Fremmede« ved Aaret 1659, og som vare Mænd med politisk Indflydelse. Thi jeg holder det for ganske urigtigt at antage,

at Rosenkrantz og Skeel i deres Omtale af »de Fremmede« sigte til Mænd som Nansen, Lente og Gabel.

Men i Slutningen af sin Memoire kommer Rosenkrantz med en Bemærkning, som jeg tror sigter idet mindste til de to sidstnævnte Mænd. Rosenkrantz ønsker, »at Hs. Kgl. Majestæt vilde tilstede og forordne Rigens Raad, at opsætte en Form og vis Konstitution, hvor efter Enhver, Høj eller Lav, kunde vide sig at rette og tage sig sin Bestilling an, som han vil svare og staa til Rette for, at der kunde gjøres Adskil paa Dygtige og Udygtige, paa Onde og Gode, at de Unges og i Landsens Lov og Tilstand Ukyndiges Raad, som bringe Hs. Kgl. Majestæt Allehaande skadeligt for, maatte afskaffes og sættes til Rette, efterdi de tage sig det til, som de ikke forstaar og som dem aldeles Intet vedkommer, Kgl. Majestæt og Kronen ikke til ringe Skade, de gamle Raad derimod, som af Gud og Øvrigheden er beskikket til med Hs. Kgl. Majestæt at raade og regjere, og i meget nu udelukkes og gaas forbi, maatte æskes og høres etc.« Til denne Bemærkning svarer en lignende i Slutningen af Christen Skeels Brev til Kongen: »Men dersom Danmark efter Bogstaven og efter den Skik, som fremfarne Konger og vore Forfædre sig saa vel haver befundet ved, maa fremdeles herefter regjeres, og det unge Raad maa afskaffes, Rigets Raad maa holdes i Respekt og Myndighed etc.«

De »Unges« Raad hos Rosenkrantz og »det unge« Raad hos Skeel er naturligvis Et og det Samme, ikke et Raad bestaaende af unge Raader, men et nyt dannet Raad, som staar i Modsætning til det fra gamle Tider overleverede Rigens Raad. Spydigheden, der ligger i Ordene, vilde være traadt tydeligere frem, dersom Navnene paa de Mænd, der er tænkt paa, vare anførte. Det er de ikke, og vi maa da søge at udfinde, hvem de ere. Nyerup har, som sagt navngivet — Tydskerne: Gabel, Schack,

Nansen, Kørbitz, Lente og Tscherning, Tyge Becker har sluttet sig til ham. Jeg skal tage hver af dem frem for sig.

Der er næppe Nogen, som nu vil tage Hans Nansen for en Tydsker, fordi han var født i Flensborg (1598) og havde faaet en aldeles tydsk[?] Opdragelse[1]. Fra 1615 var Nansen knyttet til Kjøbenhavn, han var en god dansk Mand. I Aarene 1658—60 har han som Borgemester hyppig i Hovedstadens Anliggender havt Adgang til Frederik den Tredie, hos hvem han gjaldt meget; men, om han før andet Halvaar af 1660 har været taget med i en snævrere Kreds af Mænd, som Kongen raadførte sig med om Statens Sager, derom vides Intet. Nansens Forhold under Rigsdagen 1660 tænker jeg ikke paa.

Hans Schack blev den 6. Januar 1658 udnævnt til dansk General[2], samme Dag som han blev naturaliseret som dansk Adelsmand. Han havde ikke før været i dansk Tjeneste, han har næppe kunnet tale Dansk, idetmindste dengang. At han indtil Februar 1659 (da Rosenkrantz skrev sin Memoire) har havt meget at sige hos Kongen, eftersom han var Kommandant i Kjøbenhavn, er en Selvfølge; men om han allerede da har været indlemmet i Kongens snevrere, saa at sige private Raad, derom vides Intet.

Povel Tschernings Livshistorie er ikke meget oplyst. Man har ment, at han allerede er bleven knyttet til Danmark paa Christian den Fjerdes Tid under Kejserkrigen, og »saaledes blev Danmark hans Hjem[3].« Men saaledes forholder det sig ikke. Povel Tscherning er født den 25. Januar 1627 i Buntzlow i Schlesien, han kom til Dan-

[1] Saaledes taler T. Becker i Orion, II, 1839, S. 86.
[2] O. Vaupell, Den dansk-norske Hærs Historie, II, S. 802.
[3] Fr. Barfod, Illustr. Tidende, III, 1862-63, S. 129.

mark 1655[1]. I dette Aar var han i Kjøbenhavn og udgav her et tydsk Velkomstdigt i højtravende Stil til Kongen, Dronningen og Prinds Christian, da de fra Kolding vendte tilbage til Kjøbenhavn, efterat Pesten var ophørt i Hovedstaden; Digtet indledes med en umaadelig lang Titel eller hvad man skal kalde Indledningen, paa Latin og i Lapidar-Stil paa to Foliosider. Gunde Rosenkrantz skriver fra Middelfart til Rigsraadet den 4. Maj 1658[2]: »Skerning rejser bort, og uden ham kan Intet udrettes i Kancelliet, thi mig selv at gaa i Kancelliet efter Brev, som ere utallige, er umuligt, ej reputerligt og nyttigt.« Den 24. Maj 1658 omtaler Mogens Høeg i en Indberetning ligeledes fra Middelfart, at »Cherning« har været hos ham og hjulpet i Kancelliet. Under Kjøbenhavns Belejring var han General-Auditør, i en Ordre om hans Kvarter af 9. Januar 1659 siger Kongen[3]: »han haver idelig at bestille til Hove hos os,« vel i Anledning af de militære Forhold. Efter Souverænetetens Indførelse blev han Medlem af Krigs-Kollegiet, men vedblev at være General-Auditør. I Sommeren 1666 havde han en diplomatisk Sendelse til Kurland og Rusland, han døde den 17. September 1666. 1658 udkom et lille Skrift (4 Blade) paa Tydsk[4] om Svenskernes Erobring af Slottet og Staden Mitau, Beretningen herom var »von dem kön. Dän. General-Auditeur Tscherning auf Befehl eingezogen.« 1661 udkom hans anonymt udgivne, mærkelige Skrift »de ordine subditorum in regno Daniæ,« i hvilket han forsvarer Principet om Stændernes Ligeberettigelse imod Principet: Adelens For-

---

[1] Efter Gravskriften i Petri Kirke hos Resen, Inscriptiones Hafnienses, S. 226. — Navnet Tscherning kommer af det polske Navn Czerny, Sort.

[2] Rigsraads Brevene i Geh. Arch.

[3] O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium, V., S. 561.

[4] Titlen hos P. M. Stolpe, Dagspressen i Danmark, I., S. LXXX.

rang for de andre Stænder. Oluf Rosenkrantz skrev som bekjendt et skarpt Svar til Tscherning, og denne har forfattet en længere Replik, som ikke er trykt, men er bevaret i Manuskript[1]. Her fortælles, at Kongen vilde have Rosenkrantz's Bog brændt af Bøddelen, men at Tscherning intercederede. Fremdeles omtales, at Tscherning elskede Musik og Poesi, og at Frederik den Tredie nobiliterede ham — dette sidste er ganske ubekjendt. Det første Skrift har givet — berettiget eller uberettiget — Anledning til, at Tscherning er bleven nævnet som en af Souverænetets-Mændene, og denne Antagelse har man desuden støttet paa en apokryf Fortælling om ham, som Frederik Gabel har meddelt i sine Notitser om Souverænetetens Indførelse. Disse bleve trykte 1792[2], før den Tid vil man ikke finde Tscherning nævnet i Forbindelse med denne Begivenheds Historie. Tscherning var en god Ven af Anders Bording, som har skrevet et dansk Digt til ham[3].

---

[1] Gamle kgl. Samling, 4°, Nr. 3284.

[2] Suhms Nye Samlinger, I., S. 232. — Da Povel Tscherning var død, bleve hans Papirer forseglede af Kammersekretær Peter Schumacher og Sekretær i Krigskollegiet Herman Meier. Den 15. Oktober 1666 fik de Befaling om at udtage Brevene og levere dem til Gabel. De andre Papirer skulde registreres af Notarius Adam Fred. Werner, igjen indsættes i Tschernings Kammer og dette forsegles. Samling af Breve til Adelens Historie i st. kgl. Bibl. Fasc. 57, 2. Disse Tscherningske Papirer synes ikke mere at være bevarede.

[3] Der haves et Portræt af Christoffer Gabel efter et Maleri udført af Karl van Mander. Det er stukket af David Tscherning, paa Rammen forneden læses et Epigram paa Latin med tydsk Oversættelse, samt en Underskrift paa Latin, som lyder saaledes paa Dansk: »To tydske Brødre med et hengivent Hjerte til deres meget gode Ven (amico maximo).« Dette Billede er udført før den 1. August 1664. A. Strunk, Katalog over Portraiter af Danske, Norske og Holstenere, Kbh. 1865, S. 174, Nr. 846. Gabel er ikke nævnet som Adelsmand, han blev nobiliteret 1. Aug. 1664. Daniel David Tscherning, altsaa Broder til Povel,

Der haves ikke den mindste sikkre Efterretning om, at Tscherning har hørt til Frederik den Tredies »unge Raad.«

Johan Christoffer von Kørbitz kom til Danmark 1634; han var knyttet til den udvalgte Prinds Christian den Femtes Hof indtil Prindsens Død 1647. Derefter levede han paa Landet til 1657, da han fik General-Kommissariatet over Armeen, i Januar 1658 blev han Hofmarskalk og fik Kjøbenhavns Len[1]. Efter Souverænetetens Indførelse blev Kørbitz benyttet i en Mangfoldighed af Forretninger, ofte meget betydelige, og herom kan der fortælles ikke saa Lidet. Men om hans Virksomhed umiddelbart før Souverænetetens Indførelse, især om hans mulige Indflydelse ved Frederik den Tredies Hof i politisk Retning, vides Intet. Kørbitz havde 1659 været bosat i Danmark i 25 Aar, om han end bestandig er bleven ved at være Tydsker, er det dog næppe muligt Andet, end at han maa være bleven ikke saa Lidt af en Dansker, det danske Sprog forstod han og skrev han.

De tre »Tydskere,« som jeg har omtalt, tør jeg ikke sætte i Kongens »unge Raad,« hvis jeg, for at kunne gjøre det, forlanger sikkre Beviser. Jeg tør kun nævne dem med dette Navn som en Formodning. Anderledes forholder Sagen sig med Lente og Gabel, thi disse to Mænd vare knyttede nær til Frederik den Tredie lige fra han blev

---

var Kobberstikker og Kunsthandler, først i Brieg i Schlesien, derpaa i Olmütz, hans Virksomhed falder fra 1646 til 1690. Billedet af Gabel har han vistnok udført under et Besøg i Kjøbenhavn, som maa falde i Aarene 1661—64; det er det eneste Portrait af en dansk Mand, som han har stukket. Hans Dygtighed holdes ikke for stor. — En Søn af David Tscherning, Andreas, var Maler, hvis Portræter bleve stukne i Kobber af Broderen Johan Tscherning, virksom fra 1660—1715. Begge disse Mænd vare ubetydelige Kunstnere. G. K. Nagler, Künstler-Lexicon, XIX., S. 142-43.

[1] Danske Samlinger, II. R., 6., S. 281 ff.

Konge, og de havde været det længe forinden. Om Lente er der dog ikke Meget at fortælle.

Theodor Lente er født i Osnabrück 1605. Efterat have studeret Jura i Rostock og Wittenberg og have uddannet sig praktisk ved Kammerretten i Speier, rejste han med to unge tydske fyrstelige Personer til Frankrig, opholdt sig i to Aar i Paris, hvor han havde Adgang til Kardinal Richelieu [1] og havde Omgang med Hugo Grotius. Efter et Besøg i England og Nederlandene kom han 1635 til Holsten, hvor han ægtede en Datter af Christian den Fjerdes Raad og Domherre i Slesvig Johan Schønbach. Han traadte derefter i Tjeneste hos Erkebiskop Frederik i Bremen, som 1637 udnævnte ham til Raad og Kammersekretær. I denne sidste Stilling vedblev han at være, efterat Erkebiskoppen var bleven Konge af Danmark, efter Souverænetetens Indførelse blev han tydsk Kantsler, Medlem af Collegium status og Assessor i Højesteret. Han døde 20. Februar 1668. Han var en kundskabsrig og lærd Mand, »Kongen sætter Pris paa hans Dømmekraft, som er fin, grundig og god,« siger Hannibal Sehested [2]. I Hieronymus Buecks Ligtale over Lente siges, at han »bivaanede Raadslagningerne, udførte Expeditioner, maatte paa Kongens Befaling ved Audientser give Svar til Gesandtskaber,« og dette sidste kan bekræftes ved Indberetninger fra fremmede Gesandter i Kjøbenhavn til deres

---

[1] Hans Friis til Klausholm fortæller i sine Levnets-Optegnelser, at han under et Ophold i Paris, hvortil han var kommen som Hofjunker med Korfits Ulfeld paa dennes Ambassade 1646, havde fri Acces til Kongen, Enkedronningen og Premier-Ministeren Hs. Eminentze Kardinal Mazarin »lige ved deres egne indfødte Herrer i Landet, saa tidt jeg vilde.« Danske Magazin, IV., S. 140. Adgangen til de franske Ministre, ja endog til Førsteministeren, synes ikke at have været særdeles vanskelig for Fremmede.

[2] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 439.

Hoffer[1]. Jeg har kun fundet en eneste Udtalelse om, at Lente har spillet en Rolle ved Souverænetetens Indførelse, det er i et Tillæg til den franske Oversættelse af Modskriftet imod Molesworth, Defence of Denmark, der udkom 1696[2]: »les personnes qui y ont le plus contribué furent M. de Gabel, Mr. Théodore de Lente, l'évêque Swan et le président Nanson.« Om hans Indflydelse allerede tidlig i Frederik den Tredies Regjeringstid har man et Vidnesbyrd i et Brev fra den svenske Resident Duval af 26. September 1651 til Kronprinds Karl Gustav: »Hans Majestæt betror arcana consiliorum til nogle faa, som enten ere Fremmede eller ikke af gammel adelig Stamme, saasom Peter Wibe, Kammersekretæren Lente og Omslagsforvalteren Christoffer Gabel, som ere Hs. Majestæts intimi og af Nation Tydske[3].« Lente kan godt kaldes »intimus«, thi han er traadt meget lidt offentlig frem, der er hidtil egentlig ikke kommet Meget frem i Literaturen, der kan give Oplysning om hans politiske Betydning for Landets indre Forhold.

Det sidste af de anførte Navne er Navnet Christoffer Gabel. Da denne Mand efter den nyere Tids Opfattelse menes at have spillet en meget fremtrædende Rolle i

---

[1] P. W. Becker, Samlinger til Danmarks Historie under Frederik den Tredie, I., S. 93, 119, 129-30, 319, 333, ved Aaret 1656.

[2] Defense du Danemark etc., Cologne 1696, S. 83-85.

[3] Citatet er tidligere trykt hos S. B. Smith, Leonora Christina Ulfeldts Historie, I., S. LXXXI., Anm. 26. — Er det disse samme Mænd, Oluf Parsberg sigter til, naar han i et Brev til Korfits Ulfeld 30. Mai 1654 skriver om Kongens Raadgivere: »De holde Kongen saa varm, at snart ikke en ærlig Mand kan faa ham i Tale, med mindre en af dem er tilstede; paa den Maade kan jo Sandheden aldrig komme for Dagen; men de, som have Magten, regjere som de ville. Gud raade udi Længden, hvorledes det skal gaa; den, som nu ikke vil give mere bort end han selv har, kaldes iblandt Hoben et ondt og arrigt Menneske.« Udgivet af J. A. Fridericia i Det nittende Aarh., 1877, April-Septbr., S. 90. Er det ikke snarere Partier i Rigsraadet, Parsberg tænker paa?

Gunde Rosenkrantz's Historie, kan der være Anledning til at dvæle noget mere ved ham, og jeg skal derfor tale lidt udførligere om ham end om de andre, som man har henregnet til de Unges Raad.

Hos de fleste nyere Forfattere, som have skrevet om Danmarks Historie under Frederik den Tredie, vil man finde Gabel underkastet en overordentlig streng Dom, idet man har betragtet ham som Inkarnationen af den da herskende Tydskhed, og som den der har havt Souverænetets-Begrebet stærkest udviklet [1]. Dommen om ham kan findes udtalt i de skarpeste Udtryk. Men, dersom man spørger de samme Forfattere, hvormeget de kjende til ham, vil man finde, at de vide meget Lidt. Den Dom, de have fældet om ham, maa mere være støttet paa en Følelse end paa et grundigt Kjendskab til ham. Hans Historie er aldrig bleven skreven; Ingen har hidtil gjort ham og hans Virksomhed til Gjenstand for et særligt Studium. De Meddelelser, jeg i det Følgende skal give om ham, ere Uddrag af ret omfattende Samlinger, hentede fra paalidelige archivalske Kilder [2].

Christoffer Gabel var ikke, som man tidligere fortalte, en thüringsk eller en bremensk Adelsmand. Han var borgerlig født og født som Undersaat af Christian den Fjerde i dennes Egenskab af Hertug af Holsten. Han er født i Glykstad den 6. Januar 1617. Hans Fader, Waldemar Gabel eller Wulber Gabel, som han almindelig blev kaldet, var først Landmaaler, og som saadan var han virksom ved Anlæget af Glykstad. Han blev den første Stadskriver i denne By og senere fra 24. December 1626 Proviantforvalter, Proviantmester i Fæstningen Glÿkstad. Han havde

---

[1] Yttring af Frederik Hammerich.

[2] Jakob Langebek har begyndt paa Samlinger til Gabels og hans Families Historie; de bevares i det store kgl. Bibliothek, Langebekske Excerpter Nr. 182. De ere benyttede her.

vigtige Intendantur-Forretninger i Kejserkrigen; 1628 blev han skudt udenfor Fæstningen af fjendtlige Soldater. Paa Hofmans Stamtavle over Familien Gabel finder man Wulber Gabels Hustru opført under Navnet Anna von Horn. Det er dog tvivlsomt, om denne Angivelse er rigtig, i et Dokument fra Aaret 1630 nævnes Wulber Gabels Enke med Fornavnet Margrethe, Efternavnet er ikke anført. Der haves ingen sikker Efterretning om, hvorfra Wulber Gabel stammede, men der kan opstilles en Formodning herom, som har Sandsynlighed for sig. Familien skrev ikke sit Navn som det nu skrives, men: Gabell. Paa samme Maade skrives paa Danckwerths Kort over Slesvig Navnet paa en Landsby, som ligger i Haderslev Amt, Gram Herred, Nystrup Sogn, paa nyere Kort kaldes Byen Gabøl[1]. Det kan paavises, at andre Personer, som havde hjemme i Nordslesvig i første Halvdel af 17. Aarhundrede, ligeledes bar Navnet Gabell, saaledes i Gammel Haderslev 1633—34 Jens Gabell, 1637 Søren Gabell, og det tør fremsættes som en ikke usandsynlig Formodning, at den bekjendte Slægt af dette Navn oprindelig har været af en nordslesvigsk Familie. Om Christoffer Gabels Ungdom er der Intet at fortælle, det vides kun, at han har modtaget Universitets-Dannelse, at han var en studeret Mand[2]. Allerede i Aaret 1639, altsaa 22 Aar gammel, traadte han i Tjeneste hos Erkebiskoppen af Bremen, den danske Prinds, Hertug Frederik, idet han blev hans Kammer-

---

[1] Det er P. G. Thorsen, som først har gjort opmærksom herpaa. Historisk Tidsskrift, III R., 1. Bd., S. 248.

[2] Hans Gram skriver i et Brev til Frederik Rostgaard den 2. December 1738: »Sal. Hr. Christoffer Gabel var plane novus homo et primus qvi gentem suam nobilitavit, ongefær som H. E. Hr. General Løvenørn hos os, og Marechal Fabert i Frankrige og sexcenti alii in variis Europæ regnis . . . Studeret havde han, men hvorfra han er kommen, et quibus ortus, mihi incompertum.« Histor. Tidsk., IV., S. 294-95.

skriver. I denne Stilling var han ikke slet og ret Skriver, han førte Erkebiskoppens private Regnskaber, og udførte mange Forretninger, som angik hans private Kammer, en Slags Intendant-Forretninger. Med Hertugen fulgte han fra Bremen til Flensborg, da de Svenske havde besat Erkestiftet, og han fulgte til Kjøbenhavn med Hertugen, da denne 1648 blev Konge af Danmark. Han beklædte lige til sidst paa Aaret 1660 Stillingen som Kammerskriver hos Frederik den Tredie.

I Durells Beretning om Forholdene i Danmark ved Aaret 1654 er Hofstatens Personale nævnet med deres Gager, Christoffer Gabel er opført med en Gage af 228 Rdlr. Allerede Spittler har fremhævet, at Kongens Livbarber havde en aarlig Gage af 400 Rdlr. og at Hof-Foureren havde samme Gage som Kammerskriveren. Dette er gjentaget af andre Forfattere, idet de ligesom have gjort sig lystige over den lave Stilling, Christoffer Gabel da indtog i Modsætning til den senere Tid, da den ringe Mand blev hævet til et af Statens højeste Embeder. Denne Opfattelse er dog ikke ganske rigtig. Gabel havde nemlig et andet Embede, idet han i 1648, sidst paa Aaret, blev udnævnt til Omslagsforvalter, som saadan havde han i aarlig Løn 112 Rdlr. og fik aarlig to Hofklædninger; i denne sidste Henseende rangerede han med Sekretæren i det tydske Kancelli og med Hofprædikanten.

Allerede fra 1642 havde han som Kammerskriver Forretninger for Erkebiskoppen ved Kieler-Omslaget[1], nu blev han altsaa Omslagsforvalter, det vil sige han blev Regjeringens Bestyrer af de Ind- og Udbetalinger, som fore-

---

[1] Kieler-Omslaget holdtes fra 6. Januar til 2. Februar hvert Aar; de første otte Dage vare de egentlige »Zahltage,« da Renter af Laan udbetaltes, Laan stiftedes eller bleve indfriede. Fra begge Hertugdømmerne samledes Godsbesiddere, Kjøbmænd, Finançiers i Kiel, hvor tillige et stort Marked blev afholdt.

faldt der, og førte Regnskaberne over dem [1]. Det var betydelige Pengesummer, han havde at forvalte, og de voxede undertiden, idet Lens-Indtægterne, især fra Jylland, flere Aar bleve indbetalte til ham (i Aaret 1651: 63,679 Rdlr.). For Aaret 1653, da han ingen Lens-Afgifter havde at modtage, opførtes paa Omslags-Regnskabet en Indtægt af 272,315 Rdlr.; omsættes disse Rdlr. in specie til Kroner og multipliceres Summen med 3, for at faa ud, til hvilket Beløb den maa ansættes efter Pengenes nuværende Værdi, maa den sættes til over halvanden Million Kroner. Et andet Exempel paa de Pengesager, Gabel havde at føre Regnskab over, foreligger i en af ham skreven og endnu bevaret Extrakt over Summer, der skulde forrentes ved Kieler-Omslaget. Extrakten er fra 1652, den viser 274,514 Rdlr. laante hos Forskjellige i Holsten og hos Gabriel Marselis i Hamborg, et Laan af tilsammen 474,200 Rdlr., som det danske Rigsraad havde kaveret for, endelig anden Gjæld paa tilsammen 1,700,000 Rdlr. Denne Extrakt er bleven forelagt i et Møde af Rigsraadet i Oktober 1652 [2]. Omslaget i Kiel fordrede hyppige Rejser til denne By, Forretningerne førte ham da stadig til andre Byer i Holsten og til Hamborg. Han kom derved i Forbindelse med mange forskjellige Personer, ikke blot Kjøbmænd og Financiers, men ogsaa med holstenske Adelsmænd, flere Breve fra saadanne til ham ere endnu bevarede, Tonen i dem vise, at Forholdet mellem dem og ham var meget venskabeligt. Til at dække Udgifterne til disse Rejser fik Gabel Diæter, Summen beløb sig aarlig til imellem 3 og 400 Rdlr., hvilke altsaa maa lægges til de ovenfor anførte Gager, for at man kan faa den rette Forestilling om hans aarlige Embedsindtægt.

---

[1] Nogle Oplysninger om Gabels Forhold til Kieler Omslaget skylder jeg Gehejmearchivar A. D. Jørgensen.

[2] Se Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 229.

Men Gabel var en Mand, som pekuniært seet nok kunde staa paa sine egne Ben. Han maa tidlig have besiddet Formue, thi han var istand til at forstrække Kongen med Penge, og det baade før og efter 1660. 1648—50 har han til Ulrik Frederik Gyldenløves Udenlandsrejse forstrakt 6,464 Rdlr., 1655 udbetalte Hofmønsterskriver Hans Bøyesen Gabel 5000 Rdlr., som han havde forstrakt til Hofholdningen. I et Kammerregnskab for 1656 opføres som Udgift 6 pCt. Renter af 16,253 Rdlr., hvilke Penge Gabel havde forstrakt. Under Kjøbenhavns Belejring og de nærmeste Aar derefter havde han »saavel ved bare Midler og Vexelbreve« givet adskillige af Kongens Betjente Forstrækning, i Juli 1664 udgjorde Beløbet heraf 19,301 Rdlr. 1661 har han forstrakt Kongen med 5300 Rdlr., »Os nu selv til Vores egne Hænder[1].« 1670 tilkom der Gabel 21,492 Rdlr., som han havde forstrakt til Prinds Jørgens Udenlandsrejse, samme Aar forstrakte han til den Plønske Kommission 100,000 Rdlr., Ved sin Død 1673 havde han tilgode hos Staten 136,689 Rdlr. Hertil skal jeg fremdeles føje, at, da Kongen den 31. December 1659 opfordrede de kongelige Hofbetjente til at vedblive i fem Maaneder med at give den Forstrækning, de tidligere havde givet til Garnisonens Underholdning, findes Gabel opført med 45 Rdlr., og at det af en den 12. Januar 1659 optagen Rulle over de Personer, som Hofbetjentene havde lovet at holde til Kongens Tjeneste under Hofkompagniet, sees, at Gabel stillede 5 Mand til den ordinære Vagts Vedligeholdelse, han blev kun overgaaet af Kammersekretæren Lente, som betalte 46 Rdlr. maanedlig, og Hofmønsterskriveren Hans Bøyesen, der stillede 8 Mand[2]. I

[1] 1665 forstrakte Gabel Penge til Murarbejde paa begge Taarne paa Gammel Nørreport saavelsom det Krudttaarn paa Hanne Skandse.

[2] O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium, III., S. 499-501. Hist. Tidsskr., V. R., 3. Bd., S. 388.

en Extrakt-Udgift fra 1. Mai til 1. November 1660 føres til Udgift den 1. Oktober til Gabel 6316 Rdlr., som tilkom ham efter en i Rentekammeret sluttet Afregnings-Kvittans for den Forstrækning, han havde gjort, samt hans resterende Kostpenge og ellers udi andre Maader »efter hosfølgende bemeldte Afregnings-Kvitans's videre Formælding, som er udstedt næstafvigte 12. September i indeværende Aar.« Allerede 1650 og 1651 har han erhvervet Grundejendomme i Kjøbenhavn, som i Grundtaxten 1661 ere opførte vurderede til 2800 Rdlr.[1]. 1657 ejede han en Gaard i Holsten. Den 21. Marts 1657 fik Erik Kragh og Christoffer Gabel Tilladelse til at nyde og bruge den lange Dam paa Bremerholm og »sig den med Fisk og Andet saa nyttig at gjøre, som de bedst kan[2].«

Denne sidste lille Notits viser, at en dansk Adelsmand godt kunde have Fællesskab med Gabel. Men det er da en Selvfølge, at han, om end i en underordnet Stilling hos Kongen, ingenlunde har været en ubekjendt Mand i Kjøbenhavn, og at han ikke var en Person, som man skyede, fordi mulig Rigsraadet ikke yndede hans Indflydelse. De andre Notitser om hans Pengeforhold vise, at han vel ikke var en Matador som mange bekjendte Pengemænd paa hans Tid, men at han tidlig havde Noget at arbejde med, og at han i Aarenes Løb har arbejdet sig frem i Velstand.

Han arbejdede sig ogsaa frem i politisk Indflydelse. I Foraaret 1658 blev han sendt i et særligt Ærinde til Gøteborg til Karl Gustav, omtalt af Holberg i hans Danmarks Historie[3]. Skjøndt denne Sendelse nærmest angik en saa at sige privat Sag for Kongen, nemlig Ulrik Frede-

---

[1] O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium, III., S. 330, 357; I., S. 734.

[2] Smst III., S. 468.

[3] L. Holberg, Danmarks Riges Historie, II., S. 185 (Levins Udgave).

rik Gyldenloves Ansættelse i den svenske Armé, saa har den vist ogsaa havt andre Formaal, som vare Rigsraadet bekjendte, thi i et Brev af 12. Maj 1658 fra dette til Frederik den Tredie forekommer det Udtryk, at »Kongen af Sverigs Resolution paany ved Kammerskriveren ervartes« (er det Spørgsmaalet om Hven?)[1]. Hen paa Sommeren var Gabel i Kiel, hvor han ligeledes havde et Ærinde at besørge hos Karl Gustav, dette Gabels Ærinde hos den svenske Konge omtaler Gunde Rosenkrantz i sit Skrift Speculum fidei Danicæ etc.[2]. Han rejste saa til Hamborg og fik kort efter at vide, at den svenske Konge var landet paa Sjælland. I Hamborg traf han sammen med Povel Klingenberg og Lenard Marselis. De skrev den 11. August til Peter Charisius i Haag og meldte ham den forfærdelige Nyhed, Brevet modtog Charisius den 16. August, og snart efter indtraf Gabel i Holland, hvorfra han og Rosenvinge sendte Beretninger hjem om Forhandlingerne om den hollandske Hjælp. Det er en gammel overleveret Fortælling, at Gabel havde stor Del i, at Afsendelsen af Hjælpen fremskyndedes. Denne Fortælling kan vel næppe nu dokumenteres, men der er vist ikke nogen Grund til at drage dens Troværdighed i Tvivl. Vist er det, at han ombord paa Obdams Admiral-Skib fulgte med den hollandske Flaade til Danmark og var ombord paa det under Slaget i Øresund. Med Proviantskibene sejlede han til Kjøbenhavn, hvor han var den første, som steg i Land og personlig bragte sin Konge Melding om, at Hjælpen til den betrængte Stad var kommen. Det maa have været et gribende Øjeblik, da Kammerskriveren stod for Frederik

[1] Gabel nævnes i et Brev (paa Tydsk) fra Karl Gustav til Frederik den Tredie 25. Maj 1658. Geh. Archiv. — Sml. Holberg anf. St., S. 179 efter Terlon.

[2] G. Rosenkrantz, Speculum fidei Danicæ, 1659, S. 41.

den Tredie og bragte ham Hilsen fra Obdam. Terlon omtaler den gunstige Modtagelse Gabel fik. Spittler tager ikke i Betænkning at sige det store Ord om Gabel: Ham var det, som 1658 reddede Danmark.

Snart efter var Gabel atter beskjæftiget med Pengesager og Regnskaber, idet han sammen med Lauge Beck og Holger Wind (altsaa to danske Adelsmænd) indkasserede, udbetalte og førte Bog over de Penge, som Stænderne i Kjøbenhavn forstrakte til Indkvarteringen. Regnskabet over Administrationen af disse Penge, til et Beløb af 93,704 Rdlr., er endnu bevaret.

Et lille Vidnesbyrd om, at Gabel allerede paa denne Tid var en Mand, som havde noget at betyde, findes i et Brev fra Grev Christian Rantzau til Theodor Lente skrevet i Hamborg den 2. Maj 1660[1]: Rantzau sender et »unversehens« forseglet Brev til Kongen, hvad han har meldt deri om den fremtidige Regjering og Forfatning i Grevskabet Oldenborg beder han Lente forelæse for Kongen, men hvis Lente endnu ikke gaar til Hove, vil Rantzau enten selv skrive indirekte til Kongen eller til Hr. Christoffer Gabel. Fremdeles: Terlon fortæller[2], at ved den endelige Afslutning af Freden i Kjøbenhavn kom Rigens Hofmester Jochum Gersdorf og Gabel om Morgenen til ham for at sige, at Kongen ikke vilde underskrive Traktaten, medmindre Bornholm blev ham overladt. Gabel blev altsaa brugt ved diplomatiske Forhandlinger, han har saa sikkert som Noget hørt til Kongens »unge Raad.«

Saa komme vi til Rigsdagen 1660. Christoffer Gabel holdes for at have været et af »de store Hjul,« som drev Regjeringsforandringen igjennem. Om hans Virksomhed i

---

[1] Schlegel, Sammlungen, I., 3., S. 136. Lente benævnes: »Königl. Dänemärck. Rath und Geheime Kammer-Secretarius.«

[2] Mémoires de Terlon, S. 495.

denne Henseende havde Holberg i sin Danmarks Historie berettet Adskilligt efter de forskjellige bekjendte Rigsdags-Dagbøger, men noget Udførligere kom ikke frem før i Aaret 1792, da de Efterretninger bleve udgivne, som hans Søn Frederik Gabel havde nedskrevet herom, efter Enke-dronning Sofie Amalies Død 1685. Disse Efterretninger høre til de saakaldte pikante Historier. I nyere Tid har man været tilbøjelig til at tro paa Sandheden af dem, Langebek, Suhm og af nyere Forskere Werlauff have Mistillid til dem [1]. Jeg slutter mig til dem og regner Fr. Gabels Fortællinger til Anekdoterne, denne Mand anser jeg som en meget upaalidelig Kilde, jeg vilde ikke optage hans Fortællinger i en Skildring af Rigsdagens Historie, der skulde støtte sig paa sikkre Kjendsgjerninger. Men det er vist, at Gabel var et meget vigtigt Hjul til at drive Forhandlingerne paa Rigsdagen til det ønskede Maal. Hans Rolle var til en vis Grad en underordnet, men en aldeles nødvendig. Frederik den Tredie, som drev Biskop Svane og Borgemester Nansen frem, var det store Hjul ved denne Begivenhed, Gabel sluttede, saa at sige, Forbindelsen mellem disse Elementer. Kongen var tilsyneladende passiv, Gabel var hans Bud med Brev og med mundtligt Ord til Gejstlighedens og Borgerstandens Førere. Den 26. September bragte han Svane og Nansen et af Frederik den Tredie egenhændig skrevet Brev om de revolutionære Planer; det er maaske det eneste Brev fra Kongen fra den Tid, som er bevaret (i Afskrift). Men Mærkedagen for Gabel under Rigsdagen var maaske Fredagen den 5. Oktober, da Svane og Nansen efter Kongens Befaling, som var bragt dem ved Gabel, havde de vigtige Forhandlinger

---

[1] Werlauff siger: »Hvis disse Efterretninger ikke vare forvanskede, kunde de være højst vigtige, men mange udvortes Kriterier svække deres Troværdighed.« Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie, Ny kgl. Saml. 4°, Nr. 869, Vol. III.

med de fremragende Mænd af deres Parti. Gabel var tilstede og deltog i Forhandlingerne, tilsidst takkede han dem i »Kongens Navn« for den Iver og Standhaftighed, Enhver havde ladet se i det Svar, han havde givet, og lovede at referere det for Kongen, hvis »besynderlige Naade« han tilsagde dem for Fremtiden. Den kejserlige Gesandt i Kjøbenhavn Baron Goes har i en utrykt Indberetning til Kejseren dateret 2. November (n. St.) 1660 fortalt Adskilligt om Rigsdagsforhandlingerne (væsentlig sete og bedømte fra hans Standpunkt). Af denne Beretning fremgaar det ret tydeligt, at Christoffer Gabel var en Mand, der havde noget at sige. Goes bød ham endogsaa til Gjæst hos sig, efter Rigshofmesterens, Jochum Gersdorfs Raad, for at tale med ham om, hvorledes han mente, der burde forholdes med Haandfæstningen[1]. I Gabels Adelsbrev har Frederik den Tredie udtalt, at Gabel har vist ham tro Tjeneste i sin Embedsførelse, »især da vi opnaaede Arveretten i vore Kongeriger og Lande.«

Det var en Selvfølge, at Gabel ved Oprettelsen af den nye Regjeringsform strax blev tagen i Brug. Han blev Medlem af Kammer-Kollegiet som Rentemester, Medlem af Collegium status, snart ogsaa Medlem af Højeste Ret. Som en særdeles Benaadning fik han i Januar 1661 Kongens Brev paa at maatte nyde og beholde alle visse og uvisse Indkomster af Færøerne kvit og fri foruden nogen Afgift eller Kjendelse for Livs Tid og efter hans Død for Sonnen Frederik Gabels Livs Tid[2]. Han kaldtes nu

---

[1] En Afskrift af Goes's Indberetning findes i det st. kgl. Bibliothek. Allens Samlinger, Nr. 21.

[2] Allerede den 6. Januar 1655 havde Gabel faaet Kongens og Kronens visse og uvisse Indkomst af Færøerne i Forpagtning for en aarlig Afgift af 1000 Rdlr. at udbetale paa Rentekammeret foruden nogle Afgifter, som skulde betales paa selve Øerne til Skolen, de Fattige, Konstablen, Skriveren og Skarpretteren.

Befalingsmand, Gouvernør eller Amtmand over Færøerne. Tre Aar efter blev han forfremmet paa en særlig Maade.

Gabel indgav den 24. April 1664 et Andragende til Kongen om, at Skatkammeret maatte gjøre Afregning med ham for hvad han havde tilgode hos Staten. Skatkammerets Beregning viste, at han havde tilgode noget over 19,000 Rdlr. Paa Andragendet skrev Frederik den Tredie: »Fiat.« Ved Andragendet ligger endnu en Extrakt, dateret 21. Juli 1664, over hvad der var i Beholdning af Rantzausholm Hovedgaard med jus patronatus og Birkerettighed, nemlig den Part som 1661 var Kongen hjemfalden af denne Kaj Lykkes Ejendom og var Kongen forbeholdt. Extrakten viste 227 Tdr. Hartkorn. Tønden blev sat til 65 Rdlr., Bygningerne til 4500 Rdlr., tilsammen til et Beløb af 19,301 Rdlr. Extrakten har paa Bagsiden en Paategning dateret 25. Juli 1664 og egenhændig underskreven af Kongen. Det hedder: »Paa denne herudi beregnede Rantzausholms Gaard og Gods samt jus patronatus og Birkerettighed skal vores Kgl. Skjøde for Vores Rentemester Christoffer Gabel og hans Arvinger in optima forma expederes, og bevillige Vi ham og hans Arvinger derhos af sær Kgl. Naade paa forskrevne Gaard og Gods saa og af Andet de sig tilforhandle, at nyde og have alle adelige Privilegier, Højheder og Friheder, som Adelen herudi vort Rige Danmark given er og nydes etc.« Det var et foreløbigt Adelsbrev. Det formelle Adelspatent for ham, hans Hustru og hans Børn udfærdigedes den 1. August 1664[1]. Men samme Dag blev »Os Elskelig, ærlig og velbyrdig Christoffer von Gabell til Rantzousholm, vor Mand, Tjener og Befalingsmand over vort Land Færø an-

---

[1] Jens Bircherod noterer dette i sin Dagbog under 12. August. Han fortæller, at Gabel »samme Dag var Kongens Gjæst paa Slottet.« Uddrag af Jens Bircherods Dagbøger, S. 97.

taget og bestilt til at være Vores Gehejme-Stats- og Kammerraad, saa og Statholder her udi Vores Residents-Stad Kjøbenhavn« med 6000 Rdl. i aarlig Løn. Gabel blev altsaa Statsminister, han er den første borgerlig Fødte, som kom til at beklæde Minister-Tabouretten, den næste blev Peter Schumacher. Dertil fik han den fremragende Plads, Mænd som Frands Rantzau, Korfits Ulfeld, Jochum Gersdorf havde havt inde: Statholder-Embedet i Kjøbenhavn.

Var det nu blot kongelig Naade, som blev vist Yndlingen, eller havde han indlagt sig særlige Fortjenester, der gjorde det tydeligt for Kongen, at han godt kunde bruge ham som Minister? Vistnok en Del af det Første, men ikke saa Lidt af det Sidste[1]. Det er ikke ganske let at sige Noget herom med Sikkerhed, en Formodning vover jeg at fremsætte, som jeg tror ikke er hel blottet for Grund. Et af de betydeligste politiske Skaktræk, som det danske Hof udførte efter 1660, var Traktaterne med Frankrig sluttede i Juli og August 1663 ved Hannibal Sehested som Ambassadør i Paris. Hvis jeg skal nævne nogen af de Mænd, hvis Raad Frederik den Tredie søgte, som kan have støttet Forslaget om at søge Forbund med Frankrig, saa tager jeg ikke i Betænkning at nævne Gabel. Efter Hannibal Sehesteds Meddelelse satte Frederik den Tredie imod hele sit Konseil Hannibal Sehesteds Forslag i denne Retning igjennem. Gabel var ikke den Gang Medlem af Konseillet, men jeg tror, at han har staaet paa Sehesteds Side og havt stor Indflydelse paa Kongen ved denne Lejlighed, ligeledes, at han under Depeche-Udvexlingen imellem

[1] Anders Bording siger i sin Lykønskning til Gabel 1664: »Ej nogen anden Hjælp er han opkommen ved, Nej (kortelig) han er sin egen Lykkes Smed.« Poetiske Skrifter, S. 93. Samme Tanke har Vitus Bering udtalt i et lille Digt under et kobberstukket Portræt af Gabel. Fr. Rostgaard, Deliciæ poetarum Danorum, II., S. 80.

Sehested og Hoffet i Kjøbenhavn har virket meget. Hannibal Sehested siger om Gabel[1]: »Hans Tilbøjelighed er i samme Grad som hans Herres for Frankrig.« Terlon skriver[2] i en Indberetning til Ludvig den Fjortende 1670, at Gabel har styrket Danmark ved de Forbundstraktater, han har sluttet, »blandt hvilke den med Deres Majestæt er den vigtigste.« Der kan i disse Forhold søges nogen Grund til at Gabel 1664 blev draget saa meget frem, men Frederik den Tredie har vist havt rig Lejlighed til at lære hans Egenskaber at kjende og til at finde dem anvendelige i Statens højeste Styrelse.

Gabel var ikke efter sin Bestalling eller efter sin Rang Premierminister; men han tør paa en Maade regnes som saadan efter sin Indflydelse og Magt. Det faldt da naturligt, at, da Frederik den Tredie var død, blev det Gabel, som i Ministrenes Navn hilste den nye Konge, han var sine Kollegers Ordfører. Men Gabel mærkede snart, at han og det nye Regimente ikke kunde arbejde sammen. I April 1670 tog han sin Afsked. Han var en klog Mand, han stred ikke imod, saa at han skulde styrtes fra sin Plads. Grunden til at han ikke kunde gaa sammen med den nye Regjering var den, at Christian den Femte som Prinds og Dronning Sofie Amalie vare Gabels Uvenner. Thi det forholder sig ikke saaledes, som man undertiden har fremstillet Forholdet, at Tydskeren Gabel var en Tilhænger, et Kreatur af den tydske Dronning Sofie Amalie. Hannibal Sehested siger[3]: »Gabel er i liden Yndest hos Dronningen og Kronprindsen.« Gustav Duvall, svensk

---

[1] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 436.

[2] Danske Samlinger, II. R., 3. Bd., S. 4.

[3] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II. S. 436.

Resident i Kjøbenhavn, skriver om Gabel 1. Juli 1662[1]: »Dronningen skal ikke være ham synderlig naadig.« Leonora Christina siger[2], at Dronningen hadede Gabel.

Frederik den Tredie brugte Christian Rantzau og Gabel i to Sager, hvor disse to Mænd maa betragtes som Kongens Fortrolige. Den ene Sag angik Kaj Lykke. Man er i den nyeste Tid tilbøjelig til at nævne Gabel som den, der voldte Kaj Lykkes Ulykke. Jeg kan ikke her gaa dybere ind paa denne Sag, men efter at jeg har sat mig temmelig nøje ind i denne Begivenhed, tager jeg ikke i Betænkning at udtale, at denne Opfattelse er ganske ugrundet. Gabel har tilligemed Rantzau ved denne Lejlighed vist sig som den forsonende og mæglende, ingen af dem har havt Noget at gjøre med Kaj Lykkes Sag fra dens første Begyndelse. Den anden Sag er Korfits Ulfeldts og hans Hustrus Løsgivelse af Fængslet paa Hammershus. Ogsaa her viste de begge sig som de mæglende. Leonora Christina omtaler i sit Jammers-Minde, at Gabel, der med de andre Kommissærer var tilstede ved Forhørene over hende i det Blaa Taarn, under disse nogle Gange vendte sig bort og græd. Det tyder paa, at Gabel ikke var en saa følesløs Person, som man vist ofte har forestillet sig.

Gabel har, at dømme efter de Ejendomme, han har besiddet, vist havt Sands for den skjønne Natur. Hans Gram siger om ham, at han var en »excellent Musikus.« Dette tyder paa, at han var modtagelig for saadanne Indtryk, som Musikens Toner fremkalde.

Om Gabels private Forhold skal jeg meddele Følgende. 1666 kjøbte Frederik den Tredie Rantzausholm tilbage. Gabel kjøbte da 1667 Bavelse. Denne Gaard, som havde tilhørt Korfits Ulfeldt og var inddragen som Kongens Ejen-

---

[1] Smst. I., S. 299.
[2] Leonora Christina Ulfeldt's Jammers-Minde, Kbh. 1869, S. 17.

dom, var bleven udlagt 1664 til Kaspar v. Buchwaldt med to Trediedele og Peter Holmer med en Trediedel fór forstrakte Penge. Johan Bannirmann udkjøbte 1664 Holmer, Gabel kjøbte begge Ejeres Parter 1667 og blev saaledes Besidder af den smukke Ejendom[1]. 1666 kjøbte Gabel Thurø af Povel Cornelissen, Ammunitions- og Proviantforvalter[2]. I Holsten ejede han en Gaard og kjøbte 1667 Segeberg Kalkværk for 80,000 Rdl.[3] Han ejede en anselig Gaard i Kjøbenhavn beliggende bag Børsen, den Gaard hvor nu Krigsministeriet er[4], 1661 fik han Skjøde paa Ladegaardens Grund ved Kjøbenhavn, 1662 paa St. Jørgens Sø, 1665 blev Langvaddams Sø eller Damhus Søen ham overladt aldeles gratis paa hans Livstid af Universitetet[5]. Ogsaa i Norge besad han en Tid nogle Ejendomme, som han havde kjøbt af Jørgen Bjelke, dem solgte han 1665 til Kurt Adelaer[6]. Endelig har Christoffer Gabel i nogle

---

[1] Denne korte Meddelelse støtter sig paa originale Dokumenter. Gabel fik ikke Bavelse med sin Kone Ermegaard Badenhaupt, som det ofte er sagt. Trap, Kongeriget Danmark, 2. Udg. III., S. 521.

[2] Dette er ikke nævnet i C. T. Engelstofts Afhandling om Thurø, Hist. Tidsskr., III. R., 1. Bd., S. 372.

[3] I Januar 1665 sendte Frederik den Tredie en Kommission til Holsten, nemlig Hans Schack, Christoffer Kørbitz og Christoffer Gabel, for at undersøge Tilstanden i Segeberg Amt og ordne adskillige finantsielle Forhold der. En af Følgerne af denne Kommissions Arbejder var den, at Staten skilte sig ved Segeberg Kalkværk. Christoffer Gabel kjøbte denne Ejendom samt Gaarden Gieschenhagen, der laa udenfor Byen Segeberg, for 80,000 Rdl. Kjøbesummen blev udbetalt paa følgende Maade: Kongen kjøbte af Gabel Rantzausholm for 62,049 Rdl., Resten blev betalt af Forskud paa nær 900 Rdl., som opførtes i Gabels Afregning. At Rantzausholm nu blev betalt saa højt laa i, at Gabel havde kjøbt en stor Del afhændet Gods tilbage, saa at Ejendommen 1666 udgjorde 997 Tdr. Hartkorn.

[4] Paa Bygningen stod en Indskrift paa Dansk med Gabels Navn og Titler opsat 1666. Resen, Inscriptiones Hafnienses, S. 272.

[5] H. Matzen, Kjøbenhavns Universitets Retshistorie, II., S. 275.

[6] Chr. Bruun, Curt Sivertsen Adelaer, Kbh. 1871, S. 178.

Uger ejet Hovedgaarden Overgaard (Randers Amt, Gjerlev Herred, Udbyneder Sogn). Denne Ejendom tilhørte Kaj Lykkes Søster Christence Lykke, Enke efter Frands Brockenhus (d. 1660), hun solgte den til Gabel, Skjødet udfærdigedes den 20. August 1661. Gabel overdrog Ejendommen til Frederik Arenstorf ved Skjøde af 29. September 1661, den 4. November 1661 ægtede Arenstorf Christence Lykke, som saaledes igjen blev Frue paa Overgaard. Dette sidste Skjøde fik kongelig Konfirmation den 29. Juli 1664 [1].

Christoffer Gabel var gift med Ermegaard Badenhaupt, en Datter af Johan Badenhaupt, erkebiskoppelig Rentemester paa Rotenburg (i Bispedømmet Verden) [2]. Af Børnene

---

[1] Denne Konfirmation er indført i Protokollen Jydske Registre for 1660—70, hvor ogsaa de to Skjøder (det første er meget vidtløftigt, det sidste er paa Tydsk og kort) ere optagne tilligemed Notitser om, paa hvilke Dage de ere indførte i Landsthings-Skjødebogen og ere blevne thinglæste ved de forskjellige Thingsteder. Det første Skjøde er til Vitterlighed undertegnet af Otte Kragh og Erik Kragh; Sivert Brockenhus har undertegnet det den 11. Juli 1663 til Vitterlighed paa sin sal. Broder Fr. Brockenhus's Barns Vegne efter Begjæring af Fr. Arenstorf. — Da det første Salg af Overgaard netop falder paa den Tid, da Kaj Lykkes vel bekjendte Sag svævede for Højeste-Ret (Dommen faldt 2. September 1661), har man været tilbøjelig til at tro, at Salget til Gabel blev foretaget, for at sikkre Christence Lykke imod at denne hendes Ejendom paa nogen Maade skulde blive inddraget i Broderens Affære. Denne Formodning maatte da tyde paa et venligt Sindelag fra Gabels Side imod Familjen Lykke, idetmindste imod Fru Christence. Men Formodningen har vist Intet at støtte sig paa. Salget kan være gaaet ganske naturlig til, saa at det til at forklare det er unødvendigt, at tage Kaj Lykkes Proces med i Betragtning.

[2] O. H. Møller, Stamtavler over danske adelige Familier i Geh. Archivet. Møller kalder hendes Fader Badenhop og henviser til: »Epithal. in 4. fratris Johan Badenhops Lieutn.« Johan Badenhaupt var 1666 Amtsskriver og boede i Kolding, senere blev han Amtsskriver over Bergenhus Amt (jeg har seet en Ansøgning fra ham skreven 1669 i det danske Sprog). En Efterkommer af

blev Sønnen Frederik, den senere Vicestatholder i Norge, gift med Anne Kathrine Juel, en Datter af Ove Juel til Villestrup, Datteren Anna Margrethe blev gift med Konrad Reventlow, den senere Storkantsler under Frederik den Fjerde, Ermegaard Sofie blev gift med Didrik Schult til Finstrup [1], Marselle ægtede 1685 Johan Rantzau til Bygholm, senere Generallieutenant, vel bekjendt i Danmarks Krigshistorie (død 1713).

Christoffer Gabel døde 1673, hans Enke 1699, Dronning Charlotte Amalie hædrede hendes Ligfærd i Petri Kirke den 8. Februar med sin Nærværelse. Gabels Slægt paa Mandssiden uddøde 1800 med Gehejmeraad Christian Karl Gabel.

At Gabel 1664 blev nobiliteret, og især at han blev udnævnt til Gehejme-Statsraad, er vist af de da Levende blevet bedømt meget forskjelligt. Der var vel dem, der saa derpaa med Tilfredshed, thi denne Udnævnelse var et Vidnesbyrd om, at andre end adelig Fødte nu kunde blive Ministre. Men andre have seet med Vrede paa, at en Mand, hvis Slægt og Oprindelse var ganske ukjendt, blev løftet saa højt. For de Fleste har han sikkert staaet som en Fremmed, en

---

ham var vistnok Christoffer Frederik Badenhaupt, som 1750 blev Chef for det Throndhjemske Regiment. En Hermann Badenhaupt var Musikdirektør ved Slotskirken i Glykstad og døde 1671. En Peder »Badenhop« nævnes i Norge 1582 og 1588. Norske Rigsregistraturer, II., S. 474 og 729.

[1] D. Schult var Søn af den tidligere nævnte Jørgen Schult. En Tale af ham paa Latin: »De præstantia Literarum et quod Literarum studia Nobilibus maxime conveniant« med Aarstallet 1660, uden Sted, findes i det st. kgl. Bibl., gl. kgl. Saml. 4°, Nr. 2996. 1662 diputerede han i Franeker »de successione in regnis et principatibus.« Disputatsen er trykt. Han kom hjem fra Udenlandsrejsen 1664. Han blev 1665 Hofjunker, 1667 Kammerherre, 1669 Oversekretær i Kancelliet. Som Kancelliembedsmand var han ikke meget brugbar. Han døde 1704 som Ridder og Gehejmeraad.

Tydsker. uagtet han baade talte og skrev det danske Sprog. Der findes da ogsaa Vidnesbyrd om, at man saa ned paa denne Kongens Yndling, hans Mignon, at han var lidet yndet. Men Vidnesbyrdene komme især frem fra den svenske Resident i Kjøbenhavn eller fra de engelske Gesandter her 1665—66, som havde at forhandle med Hannibal Sehested og Gabel om den Bergenske Affære — Lord Clarendon siger om ham, at han havde været Kongens Barber og var en udannet og plump Mand. Gabel var utvivlsomt de Svenske ugunstig stemt, og Residenten har vist med Glæde lyttet til de Stemmer, der talte ilde om Gabel, og saadanne Stemmer har det ikke manglet paa. Gabel har naturligvis benyttet sin Ret som Adelsmand til at træde frem som en saadan, men han er ikke altid bleven seet paa med gunstige Øjne af alle dem, hvis Jævnbyrdige han var bleven, saaledes er det gaaet mange Gange før og senere.

Et Par Yttringer af to danske Adelsmænd kunne have Interesse her. Christoffer Parsberg beder fra London, hvor han da opholdt sig med Prinds Christian, Gabel om at interessere sig for at fremme et Ønske, som hans Broder Enevold Parsberg havde[1]. I Oktober 1662 skriver han med Tak for hans Intercession: »Sachez que Vous n'adressez pas cela à un insensible et qu'avec le temps Vous connaîtrez mieux qu' à cette heure combien que je suis . . . P. S. Mr. Gyldenlöu [ɔ: Ulrik Frederik Gyldenløve] est içi et Vous baise les mains, nous avons bu plusieurs fois à votre santé.« Hannibal Sehested takker i et Brev af 14. September 1663[2] Gabel for tilsendte Penge og siger: »C'est ainsi que Vous savez de la belle manière faire plaisir à vos amis. Je crois que votre mérite et votre courtoisie

[1] Ny kgl. Saml., 4°, Nr. 1064.
[2] Ny kgl. Saml., Folio, Nr. 651.

Vous en ont acquis grand nombre, et toutes fois j'ose dire hardiment que Vous n'en pouvez avoir de plus passionné ni de plus fidel que moi.« I et Brev af 16. November 1663 kalder Hannibal Sehested Gabel »mon sincère et véritable ami.« Er det Altsammen diplomatisk Galanteri? Skulde der ikke være Oprigtighed med? Grev Christian Rantzau kalder i sit Testament Gabel »Ihr kön. Majst. wohlbetrauten Etats- und Kammer-Rath, Rentmeistern und Gouverneurn auf Feröe, meinen hochgeehrten wehrten Freund und Hr. Sohn,« han testamenterede ham et stort glat gyldent Bæger paa 70 Lod, »mit Bitte denselben als ein Gedächtnisz von seinen getreuen Freund und Vater selig anzunehmen [1].«

Frederik den Tredie havde et godt Sigte paa at drage dygtige Mænd frem efter 1660, det gjælder næsten om alle dem, som han tog i Brug efter Souverænetetens Indførelse, at de vare Mænd med Evner. Og disse Mænd bleve brugte, thi der var et stort Arbejde at udføre. Gabel blev saaledes sat ind i en Mængde Kommissioner, som havde højst forskjellige Sager at behandle, og hvor han arbejdede sammen med næsten alle den Tids fremragende Personer. Ved Siden heraf mødte han i Collegium status, i Højeste Ret, tog Del i diplomatiske Forhandlinger, og hørte fra 1664 til Kongens Raad. Man maa forundre sig over, at han har kunnet magte Alt det, som blev lagt paa hans Skuldre.

Men det er i Kammer-Kollegiet, han især skal søges. Souverænetetens Indførelse havde sin store Betydning for to Forhold, af hvilke Landets Fremtid afhang, Forsvarsvæsenet og Finantsvæsenet. Efter 1660 blev et helt nyt System indført for Styrelsen af Statens Økonomi. Opgaven var at skaffe Indtægter, for at Landet kunde udvikle sig

---

[1] Danske Magazin, V., S. 186.

til en Stat, der atter var i Stand til at møde frem i den europæiske Koncert, og at anvende disse Indtægter paa den bedste Maade. Men Opgaven var tillige, at rede Staten ud af den forfærdelige Misère, i hvilken den var sunken ned i finantsiel Henseende. Staten var næsten bankerot. Tilstanden var ligesaa fortvivlet som i Aarene efter 1813, ja endnu værre. Thi ikke blot var Statskassen tom, men Landet var ødelagt, Godsejerne, Bønderne og Byerne udsugede ved to Krige. Gjælden skulde betales, Panterne indfries. Vistnok har Hannibal Sehested i den nærmeste Tid efter Souverænetetens Indførelse havt megen Indflydelse, men han rejste snart i Ambassade til England og Frankrig, og han døde i Paris 1666. Den, der havde fuld saa megen Indflydelse, var Gabel, som fra 1664 nærmest kan betragtes som Finantsminister. Er det lykkets Frederik den Tredie, ved sin Død at efterlade sine Riger i en nogenlunde gunstig finantsiel Tilstand, saa er Gabel en af de Mænd, eller den Mand, som har havt en væsentlig Del deri. Men Forholdene vare saadanne, at der ikke altid kunde gaas frem med Læmpe, Alle kunde ikke faa deres Ønsker opfyldte, som de gjerne vilde det, og Gabel maatte da blive Gjenstand for Misfornøjelse og Vrede. Han hørte til den Klasse Mænd, som ville administrere, og stærke Mænd i den Retning have ikke altid været vel seete i Danmark.

Hannibal Sehested har sagt om Gabel, hvem han kalder den mest betroede af Frederik den Tredies Ministre[1]: »Han er en meget hemmelighedsfuld Mand, besidder en god Forstand, og udretter Meget i faa Timer. Han skyer Arbejde og kaster det gjerne over paa Andre . . . Kongen

[1] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 436. Det maa erindres, at Hannibal Sehesteds der meddelte Domme især gjælde Personernes diplomatiske og politiske Anskuelser og Virksomhed.

hører ham gjerne og elsker ham højt. Dog følger han mindre sin Ministers end sine egne Anskuelser; men da Hs. Majestæt har nogen Vanskelighed ved at bestemme sig, har Gabel let ved at stemme ham, naar Sagerne staa i Ligevægt. Han benytter sig af den samme Ubestemthed hos Kongen, og afværger uden Møje de af Hs. Majestæt under Overvejelse bragte Sager, som ikke behage ham.«

At Gabel altid har truffet det Rette, at han aldrig har taget Fejl, at han ikke har begaaet Misgreb, det er næppe muligt. Han var en betydelig, en fremragende Mand, men han var dog kun et Menneske.

Theodor Lente og Christoffer Gabel hørte til Frederik den Tredies »unge Raad« før 1660. Hørte der andre til dette Raad? Derom har jeg ikke nogen sikker Mening, jeg tør ikke med Bestemthed nævne noget Navn.

Jeg vender tilbage til Gunde Rosenkrantz, for dog snart at forlade ham igjen. I sin paa Latin skrevne Apologi fra omtrent 1665 kommer han atter til at tale om de Fremmede. »Han havde,« siger han, »i Underdanighed udtalt, at Kongen skulde betragte sine tro Borgere og Undersaatter som sine Børn, ikke skyde dem tilside og holde sig til Fremmede, blot elske og forfremme de Fremmede, saa at Rigets Belønninger tilfaldt dem, men Trældom hans Egne. Det var ikke hans Mening og Raad, at de Fremmede skulde holdes borte fra alle civile og militære Embeder, naar de blot vare værdige til dem eller havde gjort sig fortjente ved et eller andet udmærket Arbejde for Konge og Rige. Fremmede ere de, som ikke have samme Fædreland eller Herre, men som strømme herind til os fra fjærne Egne, baarne afsted for Vind og Vove. De, der stamme fra Holsten, Slesvig, Norge, kalder jeg ikke Fremmede, de have ikke samme Fædreland, men samme Herre, og ere knyttede til os ved Slægtskabs-Baand.

Men dem kalder jeg Fremmede, hvis Forældre ere ukjendte, om hvem man ikke veed, hvorfra de stamme, som komme fra fjerne Steder og af vore Forfædre kaldtes Fjender [Isidorus og Cicero citeres]. Lad de Indfødte blive anvendte, om ikke fremfor de Fremmede, saa ved Siden af dem, dels de som ere værdige, dels de som kunne blive det. Man behøver ikke at søge efter kjække og kloge Mænd blot hos Fremmede, søger man omhyggelig, saa findes de herhjemme eller kunne udvikles dertil.«

Ogsaa denne Udtalelse om de Fremmede er sagt i stor Almindelighed, Kjærnen i den kan passe omtrent til alle Tider, til alle Lande. Rosenkrantz nævner ikke et eneste Navn, han hentyder ikke til, om det er Tiden før eller Tiden efter Souverænetetens Indførelse han sigter til. Forsaavidt det ikke er en Gjentagelse af hvad han har sagt før 1660, men han virkelig har Tiden efter 1660 i Tanke, fortjener det at undersøges, hvorledes Forholdet var omtrent paa den Tid, han skrev sin Apologi, om Fremmede i paafaldende Grad ere blevne dragne ind i den danske Stats højere Styrelse, og hvilke disse Fremmede ere. Der gives ingen Statskalendere for hine Tider, men der gives dog Midler til at kunne nævne Navnene paa den højere Embedsstand i Statens centrale Administration og paa Hof-Embedsmændene. Jeg har her benyttet et Mandtal over Hofstaten udfærdiget i Anledning af Prindsessestyret 1664, og Bestallingsprotokoller. Idet jeg nu skal nævne disse Embedsmænd, er det fornemmelig Aaret 1664 jeg tænker paa, men jeg begynder lidt tidligere og ender med 1670.

Først skal jeg nævne de Mænd, som vare Rigsraader før Rigsdagen 1660, og som tidlig gik bort. Ove Giedde, Rigens-Admiral, døde 19. December 1660; Mogens Høeg, døde 29. Januar 1661; Jørgen Brahe havde længe været syg og derfor ikke deltaget i Rigsraadets Forhandlinger, lige-

som han ikke mødte paa Rigsdagen 1660, han døde 12. Februar 1661; Sivert Urne, Rigsraad under Rigsdagen 1660, udnævnt til Rigs-Staldmester i November 1660, døde 16. Februar 1661; Jochum Gersdorf, udnævnt til Rigs-Drost og Præsident i Collegium status, døde 19. April 1661. Grev Christian Rantzau blev hans Eftermand som »Premier-Minister,« han døde den 8. November 1663. Rantzau var vel en Holstener, men hørte til en Slægt, som i lange Tider havde været i de danske Kongers Tjeneste. Han tjente allerede under Christian den Fjerde, hvis Kammerjunker han blev 1632, og han blev før 1660 brugt meget af Frederik den Tredie, der satte Pris paa ham og betragtede ham som en Ven. Rantzau kan ikke betragtes som Fremmed. Kan den danske Historie give Slip paa Johan Rantzau, Henrik Rantzau, Christian Rantzaus Stamfædre, eller paa Daniel Rantzau? Jørgen Seefeld døde 28. Februar 1662; Christoffer Urne, som havde været Rigens Kantsler, døde 27. September 1663 [1]. Ove Skade var den 22. November 1660 bleven udnævnt til Rigsraad og Assessor i Kancellikollegiet, han døde 19. Oktober 1664.

I 1664, sidst paa Aaret, er Navnelisten følgende.

Kongelig Majestæts Raad og Assessores (i Højeste Ret):

Feltherre Hans Schack, Rigens Skatmester Hannibal Sehested, Kantsler Peter Reedtz, Rigens Admiral Henrik

---

[1] Det hedder, at Christoffer Urne fratraadte sit Embede som Rigens Kantsler i November 1660. I Højesterets-Dommen over Korfits Ulfeld er han nævnet med Titlen Rigskantsler. I en Benaadning dateret 28. April 1662 siges, at Christoffer Urne til Aarsmark har begjæret sin Afsked som Rigens Kantsler formedelst høj Alder og Svagelighed, han har indleveret Rigets Indsegl. Der udtales Tilfredshed med hans Tjeneste, og det tillades, at han maa paa sin Livstid nyde og beholde de Beneficier, som han hidtil har havt. Protokol over Benaadninger i Kongerigets Archiv, Fol. 217.

Bjelke, Niels Trolle, Statholder i Norge Ivar Krabbe, Ulrik Frederik Gyldenløve, Statholder i Holsten Frederik Ahlefeldt, Statholder i Kjøbenhavn Christoffer Gabel, Kantsler i Norge Ove Bjelke, Rigsmarskalk Joh. Christof Kørbitz, Henrik Rantzau, Otte Kragh, Axel Urup, Jørgen Bjelke, Erkebiskop Dr. Hans Svane, tydsk Kantsler Theodor Lente, Præsident Hans Nansen, Kammerraad Peter Bülche, Dr. Henrik Ernst, Admiralitets-Raad Jens Lassen, Henrik Matthesius, Lic. jur. Peter Lassen, Mag. Willem Lange, Mag. Rasmus Winding.

De virkelig Fremmede af disse Mænd ere: Schack, som dog var Rigsraad før Souverænetetens Indførelse; Kørbitz, som havde været bosat i Danmark fra 1634 og været brugt siden den Tid i Hoffets og Statens Tjeneste; Theodor Lente, som havde været i Frederik den Tredies Tjeneste siden 1648 og havde tjent ham i Bremen; Peter Bülche, som havde været Christian den Fjerdes Livlæge og Stadfysikus i Flensborg siden 1638, udnævnt af Frederik den Tredie 1648 til Livmedikus i Kjøbenhavn; Henrik Ernst, som havde været Professor i Sorø fra 1635 til 1660, fra 1635 til 1639 Præceptor for Christian den Fjerdes Søn Grev Valdemar, hvem han ledsagede paa hans Udenlandsrejse[1]. Til »Holstere« høre Ahlefeldt og Gabel, den

[1] Henrik Ernst stammede fra Helmstädt, hvor hans Fader var Borgemester. Han kom til Sorø, blev Præceptor der for to Sønner af Knud Gyldenstjerne til Tim, Peter og Arnold, og 1628 Præceptor for Otto Rud til Sandholt (d. 1630). Vedel Simonsen, De danske Ruder, II., S. 238—39. Han blev gift med Sofie Faber, Datter af Dr. jur. Daniel Faber fra Stettin, som var Gehejmeraad og Kantsler hos Enkedronning Sofie, og Anna Lund eller Lundt, Søster til Johannes Faber, der blev Professor i Sorø, og Jakob Faber, der blev Sognepræst til Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og Provst for Sokkelund Herred, og hvis anden Kone hed Margrethe Schumacher, Søster til Griffenfeld. Henrik Ernst's Datter Anna Sofie Ernestine blev gift med Henrik Matthesius. Til hvad der er meddelt om ham ovenfor S. 62 kan føjes, at han i

første Chr. Rantzaus Svigersøn, Lensmand paa Tranekjær Slot siden August 1659 [1].

Af disse Mænd døde Henrik Ernst 7. April 1665, Otte Kragh 4. Februar 1666, Hannibal Sehested 23. September 1666, Hans Nansen 12. November 1667, Theodor Lente 20. Februar 1668, Hans Svane 26. Juli 1668. 1669 i Februar udnævntes følgende Mænd til Gehejme-Raader. Assessores i Collegium status og i Højeste Ret [2]: Otto Powisk, Ove Juel, Holger Wind, Niels Banner, Erik Kragh, Korfits Trolle og Enevold Parsberg. 1. Januar 1670 hørte følgende Mænd til Kongens Raad: Hans Schack, Peter Reedtz, Henrik Bjelke, Ulrik Frederik Gyldenløve, Christoffer Gabel, Joh. Christ. Kørbitz, Henrik Rantzau, Ove Bjelke, Axel Urup, Jørgen Bjelke, Christoffer Parsberg, Otto Powisk, Ove Juel, Holger Wind, Erik Kragh, Korfits Trolle, Enevold Parsberg, J. F. Marschalch.

1664 sad følgende Mænd i Skatkammer-Kollegiet: Hannibal Sehested, Christoffer Gabel, Rentemestrene: Sten Hondorf, Mogens Friis, Henrik Møller [3], General-Prokurør: Dr. Peter Scavenius, Assessorerne: Hans Mule [4], Mag. Vitus

---

Universitets-Programmet udstedt 1694 i Anledning af Sofie Fabers, sal. Henrik Ernst's, Begravelse benævnes som »vir stupendæ eruditionis et vastæ famæ.« Ved Bedstemoderens Dødsleje vare tilstede: Sofie Amalie Matthesia, Daniel Matthesius og Jakob Matthesius.

[1] Frederik Ahlefeldt blev i Aaret 1661 udnævnt til Gehejme-Stats- og Land-Raad, Statholder over Kjøbenhavn, Vice-Statholder over Fyrstendømmerne.

[2] Ove Juels Dagbog i Historisk Tidsskrift, III. R., 3., S. 617.

[3] Henrik Møller er født i Itzehoe 1609; han begyndte sin lange Embedsbane 1632 som Kammerskriver hos Christian den Fjerde.

[4] Hans Mule (f. 1605, d. 1669) var 1660 Økonom, det vil sige Kvæstor (altsaa ogsaa Godsbestyrer) ved Kommunitetet. Han havde været Hofmester for Gunde Rosenkrantz's Broder Erik paa dennes Udenlandsrejse.

Bering; Sekretær var Frederik Giese[1], General-Bogholder Johan Steenkul[2].

1664 sad følgende Mænd i Kancelli-Kollegiet; Peter Reedtz, Kantsler, Kancelliraader: Over-Sekretær Erik Kragh, Ove Juel, Jens Juel[3], Kammersekretær: Peter Schumacher. Kancellijunkere og Sekretærer vare: Niels Kruse, Erik Rodsten, Christoffer von Ucken, Christoffer Lindenow, Andreas Sinklar, Povel Nielsen. Efter sin Hjemkomst i 1663 fra Udenlandsrejsen med Prinds Christian var Christoffer Parsberg bleven Gehejmeraad, Vicekantsler og Vicepræsident i Kancellikollegiet.

1664 sad følgende Mænd i det tydske Kancelli: Theodor Lente, Kantsler, Dr. Konrad Hess[4], Statssekretær Konrad Biermann, Assessor Frederik Lente[5]. Sekretærer og Kancelliforvandte vare Christian Ditlev Testmann[6], Jørgen Reitzer[7], Frands Rasch[8].

---

[1] Giese var f. 1625 i Husum, hvor hans Fader (der stammede fra Meklenborg) var Raadmand, rejste udenlands som Hofmester for Anders Bildes Søn Anders Bilde, 1657 Generalauditør, 1660 Sekretær i Rentekammeret, 1670 Admiralitetsraad, 1684 Kancelliraad, død 1693. Univ. Progr.

[2] Familien Steenkul var bosiddende i Kjøbenhavn paa Christian den Fjerdes Tid.

[3] Jens Juel blev 1662 Resident i Stockholm.

[4] Konrad Hess var født i Kiel, han rejste udenlands med Korfits Trolle, blev Dr. juris i Altdorf 1653; han var gift med en Datter af Theodor Lente. — Navnet Hess er forøvrig vel kjendt i Kjøbenhavn fra 16. Aarh.

[5] Frederik Lente var en Søn af Theodor Lente, f. 1639; 1664 blev han Assessor i Kancelliet. 1677 indtraadte han i Regjeringen i Glykstad. Han var gift med Anna Christine von Hatten.

[6] 1667 ansøgte Christian Ditlev Testmann, kgl. dansk Raad, om Konfirmation paa sit og sin Hustrus Kathrine Bickers Testament. Han var vist fra Tydskland. Jeg har dog seet kongelige Resolutioner af ham skrevne paa Dansk.

[7] Jørgen Reitzer var en Kjøbenhavner, f. 1620, 1650 kom han i det tydske Kancelli, han døde 1676.

[8] Han var Sekretær hos Ditlev Ahlefeldt under dennes diplomatiske Sendelse til det Brandenborgske Hof 1659.

Admiralitets-Kollegiet var allerede oprettet 1655. Dets Medlemmer nævnes ikke i Mandtallet 1664. I Tidsrummet fra 1660 til 1670 sad følgende Mænd i det: Rigens Admiral Henrik Bjelke, Generaladmiral Kurt Sivertsen Adelaer, Admiral paa Bremerholm, Niels Juel, Viceadmiral paa Bremerholm Jørgen Bjørnsen, Viceadmiral Niels Helt, Viceadmiral paa Bremerholm Jens Rodsten, Povel Klingenberg (Admiralitetsraad fra 1655), Henrik Møller (fra 1655), Jens Lassen (fra 1661), Hans Nansen, Peder Pedersen Lerke, Povel Christensen Fyn (fra 1661).

Om Krigskollegiet vil der blive talt senere.

Følgende Assessorer i Højeste Ret dømte den 24. Juli 1663 i Sagen mod Korfits Ulfeld, de have underskrevet Dommen efter deres Rang: Christian Rantzau, Hans Schack, Peter Reedtz, Henrik Bjelke, Christoffer Urne, Niels Trolle, Ivar Krabbe, Ove Bjelke, Joh. Chr. Kørbitz, Henrik Rantzau, Gunde Rosenkrantz til Vindinge, Otte Kragh, Axel Urup, Henning Powisk, Jørgen Bjelke, Ove Skade, Dr. Hans Svane, Theodor Lente, Hans Nansen, Peter Bülche, Christoffer Gabel, Dr. Henrik Ernst, Lic. Peter Lassen, Mag. Willem Lange, Mag. Rasmus Winding, Dr. Peter Scavenius.

Gjennemgaar man de mange Navne, som her ere anførte, og af hvilke flere møde gjentagne Gange, vil man, paa en eneste Undtagelse nær, blandt de betydeligere Navne ikke træffe noget paa en Mand, som enten ikke er Dansk, eller som ikke har været i Statens Tjeneste før Souverænetetens Indførelse. Nogle faa af dem ere fødte Fremmede, men de havde levet længe i Danmark (undtagen Hans Schack) og maa nærmest betragtes som naturaliserede. En eneste er en virkelig Fremmed og kommen ind i Landet ved Aaret 1660, nemlig Konrad Biermann, en Præstesøn fra Markgrevskabet Durlach, der kom til Danmark som Sekretær hos den franske Ambassadør Terlon og i Slutningen af

Aaret 1660 blev Statssekretær hos Frederik den Tredie, han aflagde Troskabsed den 1. Januar 1661[1]. Navne paa danske Adelsmænd møde i stort Antal.

Derefter gaar jeg over til Hofstaten og anfører først Navnene paa »Hofstatens Officere,« som i den sjette Session aflagde Hyldingsed til Frederik den Tredie den 18. Oktober 1660[2]:

Hofmarskalk Kørbitz, Over-Sekretær Erik Kragh, Over-Skjænk Christoffer Sehested, Kongens Kammerherre Vittinghoff, Dronningens Kammerjunker Rantzau, Skult, Prindsens Kammerjunker Christoffer Parsberg, Prinds Jørgens Kammerjunker Podebusk, Admiral Niels Juel, Hans Oldeland, Oberstlieutenant Niels Rosenkrantz, Oberstlieutenant Ove Brockenhus, General-Adjutant Hans Steensen, Major (Ulrik) Dewitz, (Martin) Tancke[3].

Af Listen over kgl. Majestæts Hofofficerer og Betjente 1664 nævner jeg det overordnede og finere Personale[4]. Hofmarskalk: Christoffer Sehested. Kammerherrer: Fride-

---

[1] I Begyndelsen af 1661 holdt Biermann Bryllup med Anne Knopf, Datter af David Knopf, Generaltoldforvalter og Direktør for Skibsmaalingen i Norge, senere Amtmand i Stavanger.

[2] Listen findes i Geh. Archivet, Souveræneteten, Nr. 1 A b.

[3] Naturaliseret som dansk Adelsmand 1643. I den danske Konges Tjeneste siden 1638. Se C. F. Bricka og J. A. Fridericia, Christian den Fjerdes Breve 1641—44, S. 17—19. Enkedronning Sofies og Christian den Fjerdes Kantsler Christoffer von der Lippe var i andet Ægteskab gift med Agnete, Datter af Marcus Tancke Borgemester i Rostock. Mon Martin Tancke ikke ogsaa stammer fra Rostock? I Jahrbücher des Vereins für Mecklenb. Gesch. VII. S. 202 nævnes Borgemester i Rostock Marcus Tamke 1632, vistnok urigtig læst for Tanke. Smst. IX. S. 242 nævnes Syndikus Otto Tanke 1630, X., S. 199 nævnes Heinrich Tanke Raadsherre i Wismar 1666—80. David Tancke, Lic. theol., var Præst i Rostock og døde der 1633.

[4] Omtrent hele det underordnede Personale er anført.

rich v. Vittinghoff[1], Otto Rantzau, Otto v. Qvalen[2] (død 3. Januar 1666), Henning Reventlow[2], Konrad Reventlow[3], Vilhelm Friderich v. Wedel[3]. Ceremonimester: Frants Eberhardt Speckhan[4]. Forskjærere: Hans Arenfelt, Henrik Gyldenstjerne, Erik Steensen. Hofjunkere: Hans Wind, Just Høeg, Laurids Lindenow, Kaspar von Buchwaldt[2], Christian Seefeld, Christian Lindenow, Friderich v. Gabel, Johan v. der Wisch[2], Didrik Schult. Overskjænk: Helmuth Winterfelt[5]. Kjøgemester: Friderich Vieregge[6]. Overjægermester: Vincents Hahn. Drabant-Hauptmand: Grev Holck. Fodermarskalk: Christian Wiborg. Læger: Dr. Simon Pauli, Dr. Povel Moth, Dr. Henrik Mønnichen. Livchirurg: M. Philip Hacquart. Prædikanter: Mag. Terkel Thuresen, Mag. Joh. Bremer, Mag. Matthias Foss, Mag. Rudolph Moth, Mag. Petrus Sartorius, fransk Præst. Pager: Johan Christoffer Steensen, Otto Krabbe, Andreas Threbindtz, Klaus Dyre, Werner Skinkel, Hartvig Kaas, Hans Christoph Winterfelt, Friderich Klaus v. Kardorff[7], Friderich v. Ahnen, Hans Ernst v. d. Pfort, Dan. Pflug, Lützow, Adam Ernst v. Gersdorf, Hans Ludvig v. Nei-

---

[1] Han er født i Kurland 1624, han studerede ved Sorø Akademi 1647, blev gift med Eleonore Maria Sehested, døde 1692 og ligger begravet i St. Knuds Kirke i Odense.

[2] Af holstensk Adel.

[3] Hans Slægt hørte hjemme i Neumarck-Brandenburg. Han blev gift med Hannibal Sehesteds Datter, blev 1672 Greve til Wedelsborg.

[4] Af bremensk Slægt, 1658 blev han Major i Livregimentet til Fods, 1676 Kommandant paa Akershus. Han blev senere Overhofmarskalk, Stiftamtmand over Ribe, Gehejmeraad, døde 1698.

[5] Af en Slægt fra Marck-Brandenburg.

[6] Af en meklenborgsk Slægt.

[7] Af en meklenborgsk Slægt.

deck[1], Augustus Skrydtzkye, Otto Powisk. Over-Staldmester: Nicolai Merlow[2].

Dronningl. Majestæts Hofetat.

Hofmesterinde Marie Elisabeth v. Haxthausen (for tre Terminer)[3], Kathrine Hedevig v. Podewels (for en Termin)[4]. Hofjomfruer: Susanne v. Wilstorffer[5], Abel Margrethe v. d. Wisch[2], Magdalene Sybille v. Regensberck, Thale Mundt, Elisabeth Raben[6], Sofie Elisabeth v. Haxthausen, Christine v. Podewels, Anna Charisius, Kathrine v. Podewels, Agnes Kathrine v. Schwartzen[7]. Kammerherrer: Markus Giøe, Gregorius Rathlow[8]. Pager: Francisco Cicholiewsky, Jorgen Ermich v. Geiffidtzheim[9], Heinrich Sigismund v. Zegesser. (Blandt det mere underordnede Personale nævnes en fransk Kammerkvinde[10].)

Hs. kgl. Højhed Prinds Christians Hofetat.

Kammerherre: Morten Skinkel. Hofjunkere: Otto Bille, Henrik Rantzau, Joachim Christoff v. Bülow, Mogens

---

[1] Af en østerigsk Slægt.

[2] Af en Slægt fra Hessen-Darmstadt. Han var allerede 1648 Staldmester hos Frederik den Tredie.

[3] Hun var født 1602 i Kaiserslautern ved Rhinen. Hendes Mand Heinrich von Haxthausen, Arveherre til Tienhausen, grevelig lippesk Drost, døde 1656; hun blev indkaldt af Sofie Amalie og var Hofmesterinde fra 1. August 1657 til sin Død 7. Septbr. 1665. Hun ligger begravet i Petri Kirke.

[4] Hun var født Ahlefeldt, Enke efter Dionysius v. Podewels, Marskalk hos den udvalgte Christian V., brugt som Diplomat af Christian IV.; hun indtraadte som Hofmesterinde 1664 i Fru Haxthausens Sygdomsforfald.

[5] Af en Slægt fra Meissen eller Schlesien.

[6] Af en meklenborgsk Slægt.

[7] Af en Slægt fra Westphalen eller Lippe.

[8] Af holstensk Adel.

[9] Navnet skal vist være Geispitzheim, Hofmesterinde M. E. v. Haxthausens Pigenavn.

[10] Til Dronningens Hofstat hørte sex franske Violinister (Fioloner). Under Kongens Hofetat hørte Kapelmester Kasper Førster med Kapelbetjente, ligeledes Dandsemester Daniel Pilloy.

Giøe, Hans Lindenow, Jørgen Urne, Ambrosius Charisius. Livmedikus: Dr. Christian Leegaard. Sekretær: Johan Melckov Røtling. Pager: Henrik Steenow, Kammerpage, Barner, Niels Mundt, Adam Levin Knuth, Karl Reinholt Engelsmand, Christoffer Ernst Restorff[1], Pless, Vonsfelt, Skinkel.

Hs. kgl. Højhed Prinds Georgs Hofetat.

Forrige Hofmester Otto Grodt[2] (en Bestalling er dateret 17. Septbr. 1662), Kammerherre: Christian Günther v. der Osten[3] (en Bestalling er dateret 24. November 1663). Informator: Mag. Christen Lodberg. Pager: Hans Kaas, Kammerpage, Christian Friderich v. Boblitz, Thomas Christian v. Bülow.

De kgl. Prindsessers Hofetat.

Hofmesterinde: Margrethe Marie v. Schwartzen. Hofmester: Enevold Parsberg (ansat 2. Oktober 1660). Jomfruer: Anne Charisius, Marie Charisius, Magdalene (Magdelon) Charisius. Den franske Jomfru Anna Pero. Præceptor: Ulrich Luft. Pager: Jørgen Kaas, Otto Rantzau, Erik Steenow, Heinrich Gebhard von Ende[4], Jost Falck v. Haxthausen.

Hertil føjes endnu Residenter, Agenter, Korrespondenter.

Resident i Sverig Jens Juel, i Frankrig Markus Giøe, i Holland Peter Charisius, i Wien Andreas Pauli Liliencrone, i England Simon de Petkum, i Spanien Christoffer Christoffersen. Agent i Hamborg Rasch, i Danzig Jacques de la Port, i Lübeck Jakob Poulsen, i Pommern Jakob

---

[1] Af en brandenborgsk Slægt.

[2] Chur.-Brandenborgsk Friherre. Han blev 1668 Statsminister i Hannover.

[3] Af en pommersk Slægt; hans Fader var General under Christian den Femte, selv faldt han overbord og druknede i Østersøen 1677. Han blev 1672 gift med Augusta Maria Elisabeth von Winterfeld.

[4] Af en sachsisk Slægt.

Schoff. Korrespondent i Hamborg Karl Vincents v. Thrumfeld, i Haag Abraham Wicquefort. Jochim Huber »Rath vom Haus aus,« Eduardus Nicolai, Guilielmus Mouritius.

Gjennemgaar man Navnene paa Hofpersonalet, finder man mange danske, men ogsaa mange tydske. Forholdet er vist det samme som det, der møder ved tidligere danske Kongers Hofstater, f. Ex. Frederik den Andens og Christian den Fjerdes, medens dennes Dronning levede, begrundet især derved, at Dronningerne stammede fra Tydskland, kun er Hofpersonalet talrigere, baade for de Danskes og de Tydskes Vedkommende. Det er ikke sandsynligt, at Gunde Rosenkrantz ved sine Klager over de Fremmede har havt Hofstaten i Tanker. Den var sikkert et Noli me tangere, som det var Kongen overladt at besætte som han ønskede, uden at Rigsraadet blandede sig ind deri.

Desuden, hvis man af Hofpersonalet vil fremdrage de Tydske og spørge om, hvilken Rolle de have spillet i Danmarks Historie under Frederik den Tredie, vil man komme i Forlegenhed med Svaret. Thi Sagen er vist den, at egentlig Ingen af dem har spillet nogen politisk Rolle, maaske med Undtagelse af Kørbitz, i den Henseende er der Intet at fortælle. En af de nævnte Personer skal jeg fremdrage, Otto Krabbe [1]. Ved hans Ligbaare blev det 1719 sagt af Biskop Christen Worm, at han var hos Frederik den Tredie i hans sidste Leve- og Sygdoms-Dage, og at Kongen døde i hans Arme. Det blev sagt, at den Mand, der laa i Kisten, Gehejmeraad, Ridder Otto Krabbe, paa sin Finger bar en Ring, som Frederik den Tredie paa Dødslejet havde skjænket ham og som han altid havde baaret, og at paa Kistens Laag laa en Kaarde, som han altid havde baaret og som Frederik den Tredie havde for-

[1] Otto Krabbe er født 1641, han døde 1719.

æret ham, thi han var den forlængst hensovede Konges Yndling. Otto Krabbe var en dansk Mand, ingen Tydsker.

Endelig kommer jeg til at tale om Krigskollegiet. Dette blev i Vinteren 1660—61 besat paa følgende Maade: Feltmarskalk Hans Schack, Generallieutenant Jørgen Bjelke, Generall. Klaus Ahlefeldt, Generall. Hans Ahlefeldt, General-Krigskommissær Otto Powisk, Generalmajor Erik Lübbes Eckerik, Generalm. Frands Joachim Trampe, Generalm. Frederik Ahlefeldt, Generalauditør Povel Tscherning, Stadsoberst Frederik Thuresen. Sekretær blev Hermann Meier.

Dette Kollegium maa siges næsten at være tydsk. Og her staa vi ved den Institution, mod hvilken Gunde Rosenkrantz's Klager fornemmelig kunne antages at være rettede.

Saaledes som den danske Hærordning var indrettet i det 17. Aarhundredes første Del (for ikke at gaa længere tilbage i Tiden), var Danmark ikke istand til ved en Krigs Udbrud at rejse en Armé udelukkende dannet af Indfødte. Armeen maatte forøges ved Hvervinger af fremmede Soldater og fremmede Officerer. Det var en Nødvendighed, men det var ikke vel seet, thi derved aabnedes Vej for Indflydelse fra de Fremmedes Side. I Aaret 1611 udtalte Rigsraadet i en Erklæring til Kongen, dateret 9. Februar[1], Ønsket om, at »E. K. Majestæt de begge Rigers Undersaatter, som ere danske og norske indfødte Mænd, hvilke ikke for en blot Besolding, men amore patriæ et sui regis deres Formue og Hud tilsætter, for Fremmede og andre ville respektere og lade sig være til det Bedste udi denne Fejde rekommenderet.« Denne samme Tanke kommer

---

[1] K. Erslev, Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.'s Tid, S. 203.

igjen under Frederik den Tredie, baade fra Rigsraadet Christen Skeel og Gunde Rosenkrantz.

Hvorledes stod det egentlig til med Forsvarsvæsenet under Frederik den Tredies Regjering før Souverænetetens Indførelse?

1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655 forhandlede Rigsraadet om Kongens Propositioner om Defensionen, men Rigsraadet blev aldrig færdig med sine Overvejelser. Det kan passe paa disse Forhandlinger, hvad Christen Skeel skrev i sin Dagbog den 20. September 1656[1]: »Vi snakker der om og gjøre Intet derved, saa Gud maa ikke være iblandt os.« 1654 skriver han[2]: »Militien anlangendes. Derom ville engang for alle gjøres en fuldkommen Ordinants, eftersom vi saa tidt røre derved og Intet fuldkommeligt endnu er sluttet, saa om, Gud forbyde, Noget paakom, skulde befindes største Konfusion.« 1653 udtalte Raadet om Manglerne ved Defensionen[3]: »Middelen til dette at fortsætte vide vi ikke anden end dersom den allerhøjeste Gud Landet med god Afgrøde velsigner, da Skatten at kunde paabydes, saasom Undersaatterne det kunde formaa.« Med Rette kunde Kongen have gjort Skeels Ord til sine: »Uden Raad! Uden Trøst!« Kongen kunde have føjet til: »Uden Magt!«

Næppe har nogen Forfatter dømt strengere end Ludvig Holberg om Krigsførelsen fra dansk Side i Aarene 1657—58. Han siger saaledes[4]: »Al Forstand, Hjerte, Konduite og Redelighed var saa rent forsvunden saa vel hos Soldater som hos Anførere, saa man ikke kunde kjende Nationen mere igjen. Hvorudover den danske Nation ogsaa

---

[1] Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 291.

[2] Smst., S. 269.

[3] Smst., S. 231.

[4] Holberg, Danmarks Riges Historie, III., S. 175—76 (Levins Udgave).

paa samme Tid geraadede udi saadan Foragt, at den blev allevegne til en Fabel.« Er det en endnu paa Holbergs Dage bevaret Tradition fra hine bedrøvelige Tider, som han har fremført? Det er vist paa hin Tid et Digt er skrevet med Titel: »Icon nobilium, det er de danske Adels Kontrafej naar de skal gaa imod deres og Fædrelandets Fjender [1].« Her hedder det:

Thi skal de længe bær' Rigens Taske,
Da maa snart Kongen gaa udi Aske,
Skal de saa herske over alle Stand,
Nødes vi snart at løbe af Land.

Skal de saalænge i Riget raade,
Vil det gaa Danmark i onde Maade,
Skal de saa bær' Officerers Navn,
Vil det ej vorde Danmarks Gavn.

O Gud, du for dit hellige Navn,
Søg Æren din og vor Riges Gavn.
Bevar dit hellige rene Ord,
Og bryd Tyrannernes grumme Mod.

Bevar vor Konge, giv hannem Lykke,
Og driv hans Anslag efter hans Tykke,
At du maa æres, Riget udbredes,
Og Landets Fjender de kan bortspredes.

Ikke blot den militære Ledelse af Krigen var der Grund til at klage over, det var saa at sige Alt, hvad der angik Krigsførelsen, som var elendigt.

Rigsraaderne Ove Giedde, Christen Skeel og Peter Reedtz skulde i Kjøbenhavn føre Tilsyn med Alt der, som vedrørte Krigsfornødenhederne. Den 26. Juli 1657 skrive de til Rigsraadet, at General Axel Urup og Proviantkommissær Ivar Krabbe melde: der er hverken Brød eller Underholdning til Armeen, som selv maa fouragere og søge sin Underholdning; der mangler Proviant til Flaaden, der mangler Penge, Folket er uvilligt, intet Forraad paa

[1] Ny kgl. Saml. 4.°, Nr. 1033 c.

Ammunition, Gevær eller Andet, som behøves. Folket gaar en Hob nøgne og barfodet. Den 15. August skrive de samme Rigsraader til Rigshofmesteren Jochum Gersdorf: ingen Penge! hvor man før kunde faa 10,000 Rdl., kan man nu ikke faa 10 Snese tillaans; Tøjmesteren mangler Penge til at gjøre Lad for til Kanonerne til Fæstningerne, uden Lad kunne Kanonerne ikke bruges; der er intet Forraad eller Krudt eller Gevær i Tøjhuset, ikke en Kanon kan bringes paa (Kjøbenhavns-)Volden; Batterierne ved Toldboden ere brøstfældige, Proviantskriveren har hverken Ved til at brygge eller til at bage ved, Bagersvendene løbe bort, Møllerne ville ikke male mere, Hestene, som slæbe til og fra Mølle, ere fordærvede eller døde, thi der er intet Hø til dem; Admiralen paa Holmen skal sende Skibe til Jylland efter Korn, men de maa blive liggende af Mangel paa Penge; Skibene, som skulle krydse under Lolland og Femern, kunne ikke komme afsted af Mangel paa Penge, et Skib ladet med Proviant til Flaaden kan ikke komme afsted af Mangel paa Penge. »Gud hjælpe vel og straffe ikke for haardt!« Den 1. November beder Skeel Kongen om Fritagelse for at have med Pengeforholdene at gjøre, han giver følgende Skildring af Tilstanden: Oprør er at frygte, Bønderne i Fyen og Skaane begynde at skyde paa hverandre, farlige Diskurser og Paskviller føres paa Bane, Konfusionen er stor, det kan frygtes, at Desperation vil følge og Provindserne bringes i Fare. Den 9. November skrive Rigsraaderne i en Memorial, som Sekretæren skulde læse op for Kongen (paa Antvortskov): Generallieutenantens Regiment har ikke kunnet komme over til Helsingborg, thi Færgerne ere udeblevne, Bønderne i Sjælland ville ikke betale Skat, de prygle Udriderne, som komme for at opkræve den. Soldater skulle sendes over Land til Fyen, men Officererne vægre sig ved at marschere, før alle Kompagnier ere fuld-

tallige, Bønderne vægre sig ved at stille Vogne, Krudt skal forsendes, men der er ingen Rustvogne, og Bønderne ville ikke kjøre med det; fra Skaane melder Niels Krabbe, at der hersker grændseløse Røverier og Tyverier, mest fra Officerernes, men ogsaa fra de Meniges Side.

Den 15. November skriver Ulrik Christian Gyldenløve fra Odense til Erik Kragh: »Jeg haver ingen Hjælp her og maa holde idelig med Rytteriet færdig, saa at de af saadan stor Travaille ere snart trætte og derfor blive uvillige. Her holdes saadan Korrespondents med Fjenden, at ikke det Ringeste passerer, han jo strax veed det, saa det var at ønske, at saadanne maatte aabenbares. Fodfolket med det allerforderligste her over at komme var meget tjenligt, eftersom her er aldeles Ingen at regne paa.«

Disse Meddelelser tjene til at oplyse den Baggrund, foran hvilken Krigen førtes, de stamme fra paalidelige Kilder, de ere her givne efter de originale Breve, som bevares i det kgl. Gehejme-Archiv [1].

I Krigen 1658—60 skete en Forandring, »da Nationen igjen ligesom vaagnede op af Søvne,« som Holberg siger. Det var Kjøbenhavns Indbyggere, der gav Stødet til denne Forandring, og det var Frederik den Tredie, som personlig blev en Støtte for Kjøbenhavns Borgere. Det er smukt udtalt i den Adresse, Borgerstanden og Gejstligheden paa Rigsdagen 1660 den 8. Oktober overrakte Rigsraadet, og med hvilken de foreslog at overdrage Kongen Arveretten til Landet. »Ved Fjendens uformodentlige Indfald,« sige de, »og hastige Ankomst mod Byen, bleve vore Hjærter med stor Frygt og Rædsel betagne. Men, da Kongen lod Stænderne kalde for sig og formanede dem til Troskab efter deres Ed og til at vise Mandighed imod Fjenden, da han lovede at ville leve og dø med dem, saa bleve de

[1] Rigsraadets Breve. — Breve til Erik Kragh.

samme Hjærter, der tilforn vare som en forsagt Kvindes Hjærte omvendte til Løve-Hjærter. Da Stormen angik, har Hs. Kgl. Majestæt stedse ladet sig finde, hvor Faren var størst, og med eget Exempel vist Enhver, hvad dem burde at gjøre. Hvorudover udi Undersaatternes Hjærter saadan en Begjærlighed, deres Pligt med tilbørlig Mandighed at efterkomme, er bleven optændt, at Alle og Enhver haver med største Flid derefter tragtet, baade at være deres Herre og Konge næst, det er Faren næst, saavelsom ogsaa i alt andet Tilfælde deres Skyldighed berømmelig at efterkomme[1].«

Det var efter at have oplevet de sørgelige Krigsaar, at Gunde Rosenkrantz skrev i sin Memoire af 1660, at man maatte eftertænke: »hvad Skade vi Alle have lidt og udstanden, hvad Fare E. K. Majestæt og det kongelige Hus samt ganske Kongerige haver været undergiven, eneste og allene at den retfærdige Gud for vores grove Synders Skyld haver os saaledes forblindet, at vi saa ganske og aldeles Intet hidindtil haver været omhyggelig ved vores egen Middel og Formue at forsikkre os imod al fjendtlig Magt og Overvold.« Derfor foreslog Rosenkrantz Oprettelsen af en staaende Armee saavel af Indfødte som Hvervede. Snart efter Freds-Slutningen skrev Kongen, den

[1] Denne Adresse eller dette Indlæg, som Aktstykket kaldes, er ufuldstændigt aftrykt hos Holberg, Danmarks Riges Historie, III. S. 311—12 (Levins Udg.), et Udtog er givet af G. L. Baden, Danmarks Riges Historie, IV., S. 488, efter Langebeks Souverænetets Historie, sml. Sorø Akademis Program, 1882, S. 34. Den originale Adresse bevares i det kgl. Geh. Archiv, Souveræneteten. I. B. Dr. Ludvig Pouch, Rigsdags-Deputeret for Ribe Domkapitel, har givet sin Afskrift af dette Dokument følgende Paategning: »Gejstlighedens og Borgerskabets Forslag og Begjæring til Rigens Raad, anlangende Kongl. Majst. arveligt Regimente og Souverainété at offerere. Indlagt paa Raadstuen 8. Oktober 1660.« Gl. kgl. Saml., Folio, Nr. 907.

21. Juli 1660, et Brev til Rigsraadet om at det skulde tage Rigets Forsvarsvæsen under Overvejelse. Den 26. Juli afgav Rigsraadet et Svar, som ikke tilfredsstillede Kongen. Han æskede et nyt Svar og det blev givet den 1. August. Det er meget kort. Otte Fæstninger skulde forsynes med Garnisoner (Frederiksodde med 50 Mand i et Kompagni!), Rytteriet skulde reduceres o. s. v. Brevet slutter med disse Ord: »Og som Fundamentet til et vist Antal Folk til Hest og Fod at underholde, saa og anden Rigens uomgængelige Udgifter at fyldestgjøre beror paa Middel og Penge, da eragte vi underdanigst raadsomt og fornødent at være, at E. K. Majestæt sig naadigst vilde lade befalde, jo før jo bedre Stænderne at forskrive, for at fornemme deres Samtykke og Mening, hvorledes forbemeldte Middel og Penge kan tilvejebringes.« Den 5. August udgik Indkaldelses-Brevene til den mindeværdige Rigsdag.

1651 udtalte Rigsraadet[1], at »Middelen mangler, hvorved fremmede Officerer, Ryttere og Knægte kunde hverves og underholdes. Gevær og Munition forskaffes . . Vi eragte allerunderdañigst raadeligt, Intet at underlade, hvorved dette Rige, saa vidt muligt, kan forsikkres ved vore egne indfødte Folk.« derfor foreslaas, at der paa Kongens og Kronens Gods skal holdes flere Folk i Beredskab og indexerceres, i Haab om at Adelen paa deres Tjeneres Vegne sig dertil underdanigst skulle bekvemme. Den 24. September 1656 udtalte Rigsraadet til Kongen[2]: »Til Lands kan den Militie til Hest og Fods, som i Landet findes, af Rigens Marsk ved danske Adelsfolk og andre Indfødte formeres og bringes i bedste Skik og Orden muligt er, og dertil fornødne Over-Officèrer til E. Majt.s

[1] Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 137.
[2] Smst., S. 292.

naadigste videre Elektion foreslaas og opsættes[1]. En Generalmajor til Hest og en til Fods synes i det ringeste vel fornøden, dertil paa E. Majt.s naadigste Behag vi underdanigst vil have foreslagen Frederik v. Buchwalt[2], Schack, Moltecke, og til Fods Dubaldt, Perseval og Kratz.« Kongen maa i et Svar paa denne Forestilling have udtalt sin Utilfredshed med Tonen i den, thi den 27. September skrev Raadet[3], at det ikke havde været dets Mening, at Kon-

---

[1] Den 30. November 1654 udfærdigedes fra Flensborghus en kongelig Ordre til Marsken Anders Bilde: Kongen vil til Foraaret holde en General-Mønstring over Rytteriet i Jylland; Bilde skal forberede Alt saaledes, at Fædrelandet deraf kan have Ære og Tjeneste, er der Vanskeligheder, som Marsken ikke selv kan bringe til Rette, skal han indberette det til Kancelliet, »paa det Vi kunne tænke paa Middel, hvorved saadan velbegyndt Rigens store Defension kan med mindste Besværing og Klage underholdes, eftersom Vi ikke tvivle, vore kjære og tro Undersaatter af Adel jo selv nok forstaa, hvad Spot og Skade det skulde være, om formedelst nogen ringe Forhindring eller Nogens ilde betænkte Indvendinger saadan nyttig, nødig og reputerlig Værk skulde sættes tilbage.« Afskrift verificeret af Anders Bilde i Ny kgl. Saml., Fol. Nr. 634. Durell omtaler i April 1655, at der holdtes en almindelig Mønstring i Jylland, som Hs. Majestæt bivaanede. P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie. I., S. 57. I Kongens Ordre ligger skjult en Tilkjendegivelse af, at Adelens Forhold ikke var meget rosværdig. Hermed kan sammenholdes en Yttring i det politiske Skrift: »Fyrstelig Tankering,« forfattet snart efter Frederik den Tredies Død. Forfatteren fremhæver Betydningen af, at Hæren bestod af Indfødte og kommanderedes af Indfødte. Han gjør opmærksom paa, hvorledes det vilde være gaaet i Krigen 1644 og 1645, dersom de, der havde mere Omsorg for deres Privilegier og privat Respekt end Landsens Ære og Velfærd, ikke havde hindret Udviklingen af en national Krigsmagt, og havde gjort det, fordi »man skulde ikke lade den gemene Mand faa Gevær i Haand.« Dette Skrift er udgivet af Dr. J. A. Fridericia i Danske Magazin IV. R., 4. Bd., S. 274 ff.

[2] Naturaliseret som dansk Adelsmand 1642.

[3] Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 293.

gen skulde være forbunden til at tage allene de Officerer, som det havde bragt i Forslag, det stod Kongen frit for at vælge hvem han lystede af de foreslagne og andre K. Majt.s og Rigens Undersaatter: »Leve og udi den underdanigste Tilforsigt, at E. Majt. sine egne Indføddte, naar de dygtige findes, Fremmede præfererer.« Begivenhederne gik deres Gang, Krigen kom, Nederlagene kom, Freden kom. de skaanske Provindser gik tabt, Christen Skeel fik Ret, der blev befunden »den største Konfusion.« Og Krigen kom igjen, kun et halvt Aar efter. Tilstanden var den samme, en Forandring i selve Hærens Ordning var ikke sket. Men en Forandring var der sket: Tilliden til de danske Generalers og Føreres Evner og Dygtighed var brudt De »Fremmede« vare komne i de Danskes Sted. Den 6. Oktober 1658 skriver Christen Skeel i et Votum over en kongelig Proposition[1]: »Eftersom vores Slotslove og ganske Militie have været og endnu er Fremmede allene betroet.« Den 11. Oktober 1658 skriver Rigsraadet en Anmodning til Kongen om at udnævne en Kantsler, en Rigens Marsk og nye Medlemmer af Rigens Raad[2]. Det fremhæver, at Indfødte skulde have Kommando, »endog vi ikke have Aarsag, saavidt Militien angaar, at være ilde tilfreds med de Fremmede, som Oberst-Kommandoerne er betroet,« men Alt skulde ikke betroes Fremmede. I sit Brev til Rigsraadet 24. Novb. 1658 skriver Skeel[3]: »Det synes og, Hs. Majestæts Gunst at være vendt fra os og vores Nation, eftersom hverken Rigets Raad eller andre Danske have at disponere enten over Riget eller nogen af Provindserne eller Fæstningerne, endog alle Slotslovene bør betroes de Danske, som gjør Bekostning og

---

[1] Danske Magazin III. R., 4. Bd., S. 323.
[2] Rigsraads Brevene i Geh. Archiv.
[3] Suhms nye Samlinger, I., S. 303. Citatet er allerede blevet benyttet ovenfor S. 101.

udstaa al Rigets Tynge og Besværing, hvormed de Fremmede, som kommer ikkun for at have, beriges, og have nu Alt i deres Hænder, saa vi maa leve af deres Diskretion, hvilket aldrig tilforn i Danmark haver været brugeligt.«

Sidste Gang Klagerne over de fremmede Militære fremkomme i et offentligt Dokument fra denne Tid, er under Rigsdagen 1660 i et Indlæg af Adelen dateret 19. September, et Svar paa Propositionen om en Konsumptions-Skat. Her træffes følgende Yttringer[1]: »Ville de gode Herrer Rigens Raad det i bedste Maade saaledes hos Hs. Kgl. Majestæt midle, at saadant [ɔ: Fæstningernes Reparation og Fuldfærdigelse, deres Forsyning med Garnison, nye Fæstninger i Jylland] med forderligste maatte i Værk stilles, og Fæstningerne gode indfødte danske Mænd betroes, saasom vi for Alting og i Synderlighed er begjærendes, Hs. Majestæt udi saadanne vigtige Tjenester ikke ville gaae sine troe Undersaatter forbi, men sætte sin kongelige Fortrolighed paa dem; vi ville formode og forsikkre Hs. Kgl. Majestæt, de skal deres underdanige Pligt lade se, saavelsom nogen Fremmed, anseendes, at Nationen ved Fremmedes Foredragelse snarligen kan komme i Foragt.« Landmilitsen kan, naar den oprettes paa ny og bliver vel anstillet, bringes til en anselig Summa. Adelen begjærede hos Rigens Raad, at det vilde udvirke hos Kongen, at den blev oprettet igjen, »og af vores indfødte Danske fornemmeligen kommanderet. Vi formoder I gode Herrer mægler det saa hos Hs. Majestæt, at endel af mange Generals- saa og Stats-Personer [ɔ: Etats, Stabs-Personer],

[1] L. Holberg, Dannemarks Riges Historie, III., S. 290 ff. (Levins Udgave). — I det endelige Forslag til Rigsraadet udtaler Adelen i Post 3 Ønsket om, at der til Konsumptions-Betjente maatte blive udtaget »ærlige, oprigtige og dygtige indfødte Danske.«

som i disse Tider ikke behøves, maatte aftakkes, og vi siden ikke med fremmede Ryttere at besværges.«

En Reform af Betydning for Krigsvæsenet blev bragt istand 1658. Den 8. Januar 1658 fik Generalerne Eberstein[1] og Schack, altsaa to Fremmede. Befaling af Frederik den Tredie om at fremsætte deres Mening om et velordnet Krigsraad. Resultatet kom snart frem. Den 13. Januar 1658 udstedte Kongen en Ordre om Oprettelsen af et Krigskollegium i Kjøbenhavn[2], i hvilket Rigets Hofmester Jochum Gersdorf skulde præsidere, og i hvilket Medlemmerne skulde være Axel Urup, Eberstein, Generall. Gyldenløve og Hans Schack og de Generalkrigskommissærer og Generalmajorer, som vare tilstede. I Fredstid skulde det samles, naar Kongen havde Noget at foreslaa, i Krigstid derimod daglig. Om vigtigere Sager skulde kongelig Beslutning paa Kollegiets Betænkning indhentes. Kollegiet skulde gjøre Forslag om Midler til Hærens fornødne Underholdning o. s. v. og Alt andet til Værnets Nødtørft, »saa at Krigsvæsenet her i Riget saa vidt mulig kan gjenoprettes og paa Fode komme.« Kongen gik her Rigsraadet forbi. Mon ikke dette Kollegiums Oprettelse kan betragtes som et af de første betydningsfulde Skridt henimod Enevælden?

I sin Memoire af 1658 skriver Gunde Rosenkrantz: »Jeg maatte vide, hvorfra de store Besoldinger og mange

---

[1] Ernst Albrecht von Eberstein, f. 1605, d. 1676, traadte 1657 i dansk Tjeneste som Generalfeltmarskalk. 1658 blev han Generalmajor over Fæstningerne og Militsen i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten og Drost over Grevskabet Pinneberg. Sammen med Schack vandt han Slaget ved Nyborg. 1665 traadte han ud af dansk Tjeneste. I Ligtalen over ham siges, at han blev Ridder; derom vides Intet. Det er ogsaa fortalt, at han blev gjort til Greve, men ikke brugte Titlen. L. F. v. Eberstein, Gesch. der Freiherren von Eberstein. Sondershausen, 1865, S. 1081—82.

[2] O. Vaupell, Den dansk-norske Hær, I., S. 25; II., S. 803.

Tusinde Daler, som vores Generaler og høje Officerer aarligen prætenderer, skulle komme fra, efterdi de ikke, som Rigens Marsk og andre ville være benøjede med de bedste Len, men vil have store Penge til; de lade sig vel naturalisere og vil nyde danske Friheder, men de vil ej lade dem nøje med danske Løn.« At her sigtes til Hans Schack, den eneste General, som nylig var bleven naturaliseret, er vist utvivlsomt[1]. Men, som tidligere fremhævet, i Memoiren af 1660 taler Rosenkrantz om Schack paa en hel anden Vis, han har nu Intet imod, at denne naturaliserede Fremmede som Vice-Rigens Marsk bliver Hærens Øverst-Kommanderende, han »forstaar dette Lands Art og Manér.« I den Plan for en Hærordning, Rosenkrantz nu udkaster, er der god Plads for »Udlændiske« som Officerer, men med ringere Løn end de Indfødte (f. Ex. en Ritmester, dansk Adel eller Uadel, 500 Rdl., men en Udlændisk 400 Rdl.). Herom siger Rosenkrantz: »Og er dette Aarsag, hvorfor en Dansk Adelsmand bør at have mere til Besolding udi Fredstid end en Fremmed, thi udi Fejdetid haver det hedet, at danske Adel skulde tjene for Intet, endog de baade vare ledige Karle, havde hverken Gods eller Len, men slet Intet, og haver den største Del Alt deres tilsat, og belønnet de Fremmede med udi denne Tid, er derefter ruinerede, udi det Sted de andre prospereret. En Rigens Raad og vel fornemme rig Adelsmand haver takket Gud at gaa tilfods paa Gaden med en Tjener, havt Ondt noksom med den, de andre ved saadan Tid og udi saadan Tid kunde ride med to, tre Tjenere udi Liberi, gjort Gjæstebud over deres Stand, og udsendt mange Penge af Riget. Jeg bekjender, de haver fortjent den, og de have faaet deres Løn. De kunne ikke baade have den da og nu; med faa Ord, en Herre

---

[1] Er der maaske ogsaa tænkt paa Fr. Buchwalt?

skulde Ingen beneficere uden nogen sær Konsideration til sin og Rigets Velstand. Endelig er det ogsaa en Aarsag, hvorfor en Indlændisk nyder baade Charge og Besolding (naar han det meriterer) frem for en Fremmed. fordi den Indlændiske kontribuerer af sit Gods og ved sine Tjenere og deres Formue selv til sin egen Person, hvilket en Fremmed ikke gjør, og uden deres Hjælp ikke var muligt nogen Fremmede at underholde.«

Ingen vil kunne nægte Rosenkrantz sin Sympathi for en Del af det Ræsonnement, han opstiller, thi at et Lands Forsvar fremfor Alt bør afhænge af dets egne Krigere og dets egne Førere, det er klart, i alt Fald ønskeligt. Men paa den anden Side er Ræsonnementet urigtigt. Thi naar Landet ikke selv har dygtige Krigere og dygtige Førere til dem eller ikke har dem i tilstrækkeligt Antal, men maa ty til Fremmedes Bistand, saa gaar det ikke an at byde en Betaling, der ikke sikkrer at kunne finde de dygtigste Førere. Og det gaar ikke an, at sætte Vilkaar for de Fremmede, man behøver, der ere ringere end dem, man stiller for de Indfødte. Det Sandsynligste vilde være blevet, at man ikke opnaaede at faa de Dygtige, som man trængte til, og at et godt Forhold ikke blev opretholdt i Hærens Officersstand. Men Rosenkrantz's sidste Memoire indeholder en stor Indrømmelse, den nemlig, at Landet ikke var istand til selv, allene, at føre sit Forsvar. Og det tilstaar han ogsaa, naar han siger, at de Ulykker, der ramte Landet, hidrørte fra, at Landet (det vil sige Rigsraadet) havde forsømt i Tide at bidrage til, at et godt Forsvar kunde være skabt, der fattedes en vel indøvet Armé, der manglede krigskyndige Førere. Men en Erfaring i samme Retning havde Frederik den Tredie ogsaa gjort, og derfor blev det et betydningsfuldt Skridt, han gjorde, idet han søgte og gjennemførte en Forandring i Statens Forfatning, saaledes at han blev sat istand til at

raade Bod paa hvad der var forsømt. Og det blev en Nødvendighed for ham at søge Mænd, der vare istand til at sætte dette i Værk, uden Hensyn til at disse ikke alle bleve Indfødte. I Krigskollegiet blev den fremmede Mand Hans Schack Præsident, han blev Krigsminister og fik Rang efter Premier-Ministeren. Det var mest Tydsk Talende, fornemmelig »Holstere« — ikke mindre end tre af Navnet Ahlefeldt, — som bleve Medlemmer af Kollegiet. De »Indlændiske« vare Jørgen Bjelke, Otto Powisk og Frederik Thuresen, af hvilke Powisk kun havde havt at gjøre mod Kommissariats-, det vil sige Intendantur-Forretninger, medens Thuresen maaske nærmest fik Plads i Kollegiet som en Belønning for hans Medvirken ved Regerings-Forandringen. Krigskollegiet blev væsenligt tydsk. Instruktionen for det af 1661 er paa Tydsk[1], og Hærens Etat kom til for lange Tider, fremfor nogen anden Etat i Danmark, i stærkere eller mindre Grad at vise tydske Navne. Det var et ikke ringe Arbejde, der var at udføre, for at bringe Forsvarsvæsenet paa Fode, Frederik den Tredie greb ikke altid enevældig ind. Krigs-Kollegiet havde fuldt op at gjøre med Forsvarsvæsenets Ordning[2], Stats-Kollegiet blev hørt, særegne Kommissioner bleve nedsatte, for at bringe Forslag frem og for at drøfte dem. Den danske

---

[1] Trykt i Aarsber. fra det kgl. Geh.-Archiv, II., S. 160—1.

[2] I Efteraaret 1661 forhandledes i en Række Møder Forsvars- og Hærvæsenet i en Kommission af Stats-Kollegiets Medlemmer: Hans Schack, Christian Rantzau, Otto Powisk, Hans Nansen, Christoffer Gabel. — Den 15. August 1663 fik Grev Rantzau, Hans Schack, Statholder Frederik Ahlefeldt, Rentemester Christoffer Gabel og Generalkommissarius Otto Powisk Ordre om at træde sammen og forhandle om Midler til Militiens Underholdning, en Plan for Arbejderne ved Fæstningsværkerne i 1664 skulde forelægges, der skulde delibereres om, hvorfra Kapitalerne dertil skulde tages.

Hærs nyeste Historieskriver har sagt[1]: »Frederik den Tredie havde modtaget en slet væbnet og slet klædt Hær, faa Skibe, forfaldne Fæstninger, tomme Forraadshuse og Pengekasser, ingen Indtægter til Soldaters og Matrosers Underhold. Hans Efterfølger modtog en fuldstændig ordnet Hær, der var ensartet væbnet og paaklædt, gode Fæstninger, der vare forsynede med alle Krigsfornøder, et ordnet Forplejningsvæsen, der var grundlagt ved en bestemt aarlig Afgift etc.« Forholder dette sig rigtigt, maa det være Ret at sige, at der var udrettet noget Utroligt i Frederik den Tredies ni sidste Regjeringsaar. Og 15 Aar efter, at Souveræneteten var bleven indført, var Landet istand til i en ny Krig, hvor der blev slaaet drabelige Slag, som ikke altid bragte den danske Hær Sejer, men hvor Kriger-Æren blev opretholdt, at vise, at Arbejdet virkelig havde baaret Frugt.

Kostede Forbedringerne Arbejde, saa kostede de ogsaa Penge. Rigsraadet havde ikke kunnet skaffe Penge tilveje til Defensionens Forbedring, de Bidrag, som Adelen tegnede sig for og indbetalte, slog langtfra til. Saa havde Kongen maattet udskrive Skatter og gjøre Laan, hermed fulgte Pant og Udlæg af Gods[2]. Gjennemgaar man Sta-

[1] O. Vaupell, Den dansk-norske Hærs Historie, I. Kbhvn. 1872 S. 73.

[2] Et Exempel paa et saadant Udlæg af Gods i Aaret 1664 skal jeg anføre, det angaar en Mand, som nogle Gange er blevet nævnet i denne Afhandling, Povel Klingenberg. 1664 blev der gjort Afregning med ham paa egne Vegne og for hans forlængst afdøde Svigerfader Albert Baltzer Bernts's Arvinger samt Leonhard Marselis som Medinteressenter. Kongen skyldte dem 302,406 Rdlr. Klingenberg fik: Hanerau Gods i Holsten for 100,000 Rdlr. (dette Gods havde i en Række Aar tilhørt Rantzauerne, 1613 kjøbte Christian den Fjerde det for 111,000 Rdlr.), Dueholm Kloster for 48,770 Rdlr., Mariager Kloster for 131,741 Rdlr., Hald (med Fradrag af hvad der var udlagt til de Lima) for 10,375 Rdlr., tilsammen 290,887 Rdlr. (Ort og Skilling har jeg ikke anført). Tilovers blev en Sum af 11,519 Rdlr., disse skulde betales

tens Regnskabsbøger og Afregningsbøger. forbauses man over den Velstand. Adel- og Borgerstanden maa have været i Besiddelse af, saa mange og saa store Forstrækninger have de kunnet give Kongen. Mest forbauses man over den Fattigdom, Regjeringen og Kronen levede i. Den 31. December 1660 beløb Statsgjælden sig til 4,260,032 Rdlr. Her kom nu atter Fremmede til Hjælp. Saaledes viser en Afregning med Hans Schack fra 1661, at der tilkom ham 96,070 Rdlr.; for en Del af denne Sum blev Møgeltønderhus ham udlagt. Den hollandske Ingeniør Henrik Ruse indkaldtes 1661 for at lede nye Fæstnings-Anlæg. Han byggede Kastellet ved Kjøbenhavn, men gjorde selv Udlæg dertil. I Juli 1664 blev Bøvling Slot udlagt ham for 129,536 Rdlr., desuden Gods i Ringsted-, Aalborghus- og Koldinghus-Amter. samt en Kjøbstedgaard i Kjøbenhavn for 20,227 Rdlr.

Naar jeg nu skal give Resultatet af disse Bemærkninger om de Tydske i Danmark paa denne Tid, saaledes som det stiller sig for mig, vil det kunne fremsættes paa følgende Maade.

Den Tydskhed, der har levet i Danmark i det 17. Aarhundrede under Christian den Fjerde og Frederik den Tredie, er ikke noget Nyt indført, men en Fortsættelse og Udvikling af tidligere Forhold. Til at Tydskheden bredte sig, bidrog saavel de indre Tilstande som de ydre Begivenheder. Det danske Folk, den danske Stat, den danske Re-

---

af Overskudet af de indkommende Papirspenge (for Stempelpapir), efterat 50,000 Rdlr. deraf vare forbeholdte Kongen. Der gjordes endvidere Fordring paa 61,186 Rdlr. for det 1644 i Neustadt af Svenskerne ruinerede Skibsbyggeri, Afgjørelsen af denne Post blev udsat. Kongens Resolution herpaa er af 1. August 1664. Rentekammerets Expeditions-Protokol. Saadanne Exempler kunne der fyldes Bøger med. Staten blev plukket saa den blødte.

gjering kunde ikke holde den tydske Strømning borte, Danmark var knyttet til Tydskland. Men Forholdet mellem Dansk og Tydsk i Danmark i det 17. Aarhundrede maa paa ingen Maade bedømmes fra de følgende Aarhundreders Standpunkt. Der herskede ingen bitter Stemning imellem Dansk og Tydsk, begge Tungemaal levede fredelig ved Siden af hinanden. Den danske Adel kunde tage godt imod de tydske Adelige, den kunde gifte Sønner og Døttre med dem, de Tydske kunde erhverve Jordegods, de bleve naturaliserede som hørende til den danske Adel, men den danske Adel saa ikke gjerne, at disse Tydske opnaaede Embeder i Statens Tjeneste udenfor Hofstaten. Christian den Fjerde nærmede sig Holsten, Fæstningen Glykstad, som han havde ladet anlægge og bygge, var ham et kjært Opholdssted. Frederik den Tredie nærmede sig endnu mere Holstenerne, — han havde det danske Rigsraads Samtykke til at tage Holstenere i sin Tjeneste. Og lænkebunden som denne Konge var af Haandfæstningen, kunde det ligge nær for ham at søge Støtte, hvor han fandt Imødekommenhed og Villighed. En saadan større Tilnærmelse til Holsten var vistnok uundgaaelig. Og mon ikke den holsten-gottorpske Hertugs Fjendskab mod Danmark maatte føre til, at i samme Grad som Hertugen holdt paa sin Del af de to Hertugdømmer, maatte Kongen holde paa sin Del af dem og drage den til sig?

Da den nye Regjeringsform blev ordnet, blev det gamle Rigsraad for største Delen draget ind i den nye

---

[1] Christian den Fjerde brugte forøvrig Tyskere og Holstenere i sin Tjeneste, men den Konge kalder man ikke derfor tydsksindet. F. Ex., en Holstener Henrik Møller, Kammerskriver, en Tydsker, Frederik Günther, Kammersekretær, en Tydsker (Meklenborger, Holstener) Ditlev Reventlow, tydsk Kantsler.

Organisation; danske Adelsmænd bleve fremdeles optagne i Kongens Raad eller kom til at beklæde høje Embeder, saalænge Frederik den Tredie levede. Dette er en Kjendsgjerning, og denne Kjendsgjerning tyder ikke paa, at Kongen var fjendtlig sindet imod den danske Adel. Nogle Mænd, som ikke vare fødte Danske, bleve optagne i de civile Kollegier, men Kongen kjendte deres Dygtighed og ganske som Fremmede kunde de ikke betragtes, saaledes som det ovenfor er udviklet. Gjennemløber man Navnene paa de Mænd, som Kongen stillede omkring sig, da han skulde til at gjennemføre den nye Regjeringsforms Grundsætninger, vil man finde en Samling af i Reglen begavede og betydelige Mænd, man vil finde en klog Hensyntagen ved i personlig Henseende at forbinde det Gamle med det Nye. Ledelsen af den betydningsfulde Regjeringsforandring og af dens nærmeste Udvikling var i en klog og forsigtig Mands Haand, og denne Mand var Frederik den Tredie.

Af de to militære Kollegier fik Admiralitets-Kollegiet igjennem Valget af dets Medlemmer en national, en dansk Karakter. Men Krigskollegiet blev efter 1660 næsten helt tydsk, til Ledelsen af Hærens Styrelse benyttedes Fremmede, Tydskere, eller Mænd, som fra et dansk, nationalt Standpunkt kunne betragtes som Fremmede. I dette for Folk og Land saa dyrebare Anliggende blev der begaaet en Brøde, naar Sagen bedømmes ganske i Almindelighed. Men skal Aarsagen søges hertil, saa er det ikke hos en enkelt Mand den vil findes, hele Folket bliver saa at sige den Skyldige. Her var der Forhold, som først kunde rettes efter lange Tiders Forløb, som andre Tidsaldre med et andet Syn, helt forskjellige Betragtningsmaader og nye Statsformer endelig en Gang skulde bringe ind i det rigtige Spor.

De Klager, som Gunde Rosenkrantz og Christen Skeel 1659 have udtalt om de Fremmede, angaa særegne For-

hold, ikke Tilstanden under Frederik den Tredie i Almindelighed. Det er ikke rigtigt, i disse Klager at søge Vidnesbyrd om, at denne Konge var uvenlig stemt imod de Danske, at han var tydsksindet. Gunde Rosenkrantz har sikkert brugt meget overdrevne Udtryk om de Fremmede, han har, som det let kan ske, allerede set fuldbyrdet i større Omfang Noget, hvortil der endnu kun var en Spire. Det er saa let at sige f. Ex.: hvad skal vi med alle disse Fremmede, medens der i Virkeligheden kun kan være Tale om nogle faa. Eller: skal da alle vore Embeder gives til Fremmede, medens det i Virkeligheden kun er nogle enkelte Fremmede, der have faaet Embeder. Der henvises vel til en Yttring af Herman Conring i et Arbejde skrevet i Tiden kort efter 1660, hvor han taler om den danske Stat.[1] Yttringen lyder saaledes paa Dansk: »Nu agtes Tydskerne højest, næppe en eller anden Indfødt opnaar de højeste Embeder, mest anvendes Holstenere, hvem Kongen antager sig.« I en Anmærkning til dette Sted i Conrings Skrift henvises til en Bog fra 1673 om de europæiske Stater af Chr. Funck, Rektor i Goslar, hvor følgende Bemærkning læses[2]: »De, som nu have mest at sige i denne Stat (Danmark), ere Fremmede og Tydskere. Disse ansættes i Rigets Embeder imod Rigets gamle Love. Især hæves til de fornemste Værdigheder Holstenere, som virkelig ere Tydskere.« Det er læst i det Aar, da Griffenfeld blev Storkantsler. Hvad Conring og Funck sige, er fuldstændig Overdrivelse, det er ikke sandt i den Almindelighed, i hvilken de have talt.

---

[1] H. Conring, Opera omnia, IV., S. 399.

[2] C. Funccius, Breviarium histor.-polit. Orbis hodie imperantis, Udgaven fra Leipzig 1676, S. 556.

En Del Aar tidligere var Spørgsmaalet om de Fremmede kommet paa Bane i Slesvig og Holsten[1]. Her blev Embeder betroede til Fremmede, og det blev optaget med største Misfornøjelse af Ridderskabet, uagtet Tydsk var begges Sprog. Det er bekjendt, at Licentiat Krauthof 1642 optraadte med et Skrift imod de Fremmede, men det gik ham uheldigt, han kom i Fængsel for det. Den Mand, som især gav Anledning til Misfornøjelsen, var Ditlev Reventlow, hvem Christian den Fjerde 1632 gjorde til sin tydske Kantsler og 1642 forlenede med Haderslev Amt. Han var født i Meklenborg, men hans Slægt var af holstensk Oprindelse.

---

[1] G. Waitz, Schlesw.-Holsteins Geschichte, II., S. 549 ff. C. F. Bricka og J. A. Fridericia, Christian den Fjerdes Breve, 1641—44, S. 132.

FJERDE KAPITEL.

Gunde Rosenkrantz's Historie fra 1660 til 1664. Embeder. Opbud. Flugt til Sverig. Hans Forklaring heraf. Mogens Friis. Gunde Rosenkrantz's Processer, Højeste-Rets Domme over ham. Samtidig Dom om Rosenkrantz's Økonomi. Frederik den Tredies Forhold til Gunde Rosenkrantz. De tydske Forfølgere. Til Karakteristik af Gunde Rosenkrantz.

For sidste Gang vender jeg tilbage til Gunde Rosenkrantz for ikke mere at forlade ham.

Den 7. November 1660 aflagde Gunde Rosenkrantz med flere Medlemmer af det gamle Danmarks Riges Raad Ed som Kongelig Majestæts Rigsraad. Disse Herrer vare: Rigens Admiral Ove Giedde, Oluf Parsberg, Niels Trolle, Henrik Rantzau, Gunde Rosenkrantz, Otte Kragh, Axel Urup, Henrik Bjelke og Hans Schack. Ceremonien foregik i den grønne Sal paa Kjøbenhavns Slot, Kantsleren Peter Reedtz oplæste Eden, der lød saaledes[1]:

Allernaadigste Herre og Konning,

Efterdi E. Kgl. Majst. haver naadigst tilbetroet mig [N. N.] at være E. Majst.'s Rigets Raad, saa lover og til-

[1] Efter en Afskrift i Ny kongel. Samling, Folio, Nr. 634 b. Sml. Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv, VII., S. 256, Krigs-Sekretær Herman Meiers Dagbog.

siger jeg at være E. K. Majst. som min rette Arve-Konge og Herre huld og tro, E. K. Majst.'s samt det ganske Kongelige Huses Bedste vide og ramme, Skade og Fordærv af yderste Formue afværge, og i Synderlighed mine Concilier derhen at dirigere, at E. K. Majst.'s og E. K. Majst.'s Arvingers Souverænetet og Arverettighed over disse Kongeriger Danmark og Norge uforanderlig konserveres, jeg vil og aldrig aabenbare hvis mig betroes og jeg i nogen Maade forfarer, som bør at forties, og mig ellers i alle andre Maade anstille som det en ærlig E. K. Majst.'s Riges Raad vel egner og anstaar, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Den 26. Oktober 1660 var der blevet udfærdiget Bestalling for Jochum Gersdorf som Rigens-Raad og Drost, for Peter Reedtz som Rigens-Raad og Kantsler[1], og samme Dag vist ogsaa for Hannibal Sehested som Rigens-Raad og Skatmester. I disse Bestallinger nævnes »Vores og Vores Arvingers Souverænetet og Arverettighed,« ligesom i den her aftrykte Edsformular, altsaa to Maaneder før Souverænetets-Akten af 10. Januar 1661 blev udstedt[2]. De tre

[1] I Thotske Samling, Folio, Nr. 846 bevares en original Bestalling, paraferet af Hannibal Sehested for Peter Reedtz som Rigsraad, Kantsler, Præsident i Kancelli-Kollegiet og Assessor i Collegium Status, forsynet med Kongens store Segl og dateret 14. April 1662; Reedtz er udnævnt til Kantsler fra 26. Oktober 1660 at regne.

[2] Følgende Notitser tagne fra Gazette de France 1660 vidne paa en ret interessant Maade om Gazettens kjøbenhavnske Korrespondents Opfattelse. S. 1122, Copenh. 26. Octbr.: »Sa Majesté avec la reine son épouse fut solemnellement proclamé Roi héréditaire de Danemark et de Norvège.« Folket og især Kjøbenhavns Indvaanere ere glade, fordi de ere »délivrés de la servitude en laquelle ils étoient tenus par la noblesse.« S. 1170, Copenh. 6. Novbr.: »C'est le 28 du passé que le Roi de Danemark reçut l'honneur de ces États avec une pompe qui répondoit fort bien à la souveraineté qu'ils lui ont donnée.« S. 1194, Copenh. 12.

Mænd, som Frederik den Tredie udnævnte til de fornemste Statsembeder og udnævnte først, vare danske Adelsmænd, Gersdorf og Reedtz rigtignok af ung dansk Adel, eftersom deres Slægt først under Frederik den Anden kom til Danmark, Sehested af en gammel jydsk Adelslægt. Den næste Mand der udnævntes til et af Minister-Embederne, var Lauenborgeren, den nylig i Danmark naturaliserede Adelsmand Hans Schack, som blev Præsident i Krigskollegiet. Dertil kom saa Henrik Bjelke, af god gammel »indlændisk« Adel, som blev Præsident i Admiralitets-Kollegiet.

De Rigsraader, som ikke bleve Medlemmer af noget af Kollegierne, bleve Medlemmer af Højeste-Ret[1]. Dette blev saaledes Tilfældet med Gunde Rosenkrantz[2], der ikke, som det undertiden fortælles, blev Assessor i Collegium status. Dette Collegium havde ingen Administrations-Forretninger, det var en raadgivende Forsamling, hvis Betænkning eller Erklæring Kongen indhentede over Sager, hvor en Udtalelse ansaas for ønskelig eller nødvendig efterat den omhandlede Sag havde været Gjenstand for Drøftelse af Mænd af forskjellig Stand og Stilling, Adelsmænd og Borgere. Om de Rigsraader, som bleve Medlemmer af Højeste-Ret, ogsaa bleve Medlemmer af Kongens Raad, er ikke klart. Nogen Instruktion for Kongens Raad kjendes ikke, ligesaalidt som nogen Protokol over dets Forhand-

---

Novembre: »le Roi de Danemark, à présent absolu dans ces états.«

[1] Ordet »den højeste Ret« er maaske første Gang blevet brugt af Frederik den Tredie i en Proposition til Rigsraadet af 22. Juli 1653. I sit Svar har Rigsraadet forandret Udtrykket til: »denne almindelige Herredag.« Danske Magazin, III. R., 4. Bd., S. 236.

[2] Indlæg til Højesteret begynde med disse Ord: »Allernaadigste Konning og Herre, højædle, velbaarne og højvise Rigens Raad og Assessores.«

linger. I dette Raad sad af Borgerlige kun Erkebiskop, Dr. Hans Svane og Præsident i Kjøbenhavn Hans Nansen.

Navnene paa det ældste Raads adelige Medlemmer findes allerforrest blandt Underskrifterne under Souverænetets-Akten af 10. Januar 1661[1]. Deres Orden viser Medlemmernes Rang. De ere følgende:

Jochum Gersdorf, Hans Schack, Hannibal Sehested, Peter Reedtz, Christian Rantzau, Christoffer Urne, Oluf Parsberg, Jørgen Seefeld, Niels Trolle. Henrik Rantzau, Gunde Rosenkrantz, Otte Kragh, Axel Urup, Henrik Bjelke, Henning Powisk, Jørgen Bjelke, Joh. Christ. Kørbitz, Ove Skade. Af disse 18 Raader sad de 14 førstnævnte i det gamle Rigsraad, med Undtagelse af Christian Rantzau, som aldrig havde været Rigsraad, og Hannibal Sehested, som 1651 havde maattet nedlægge denne Værdighed. Sivert Urnes Navn mangler.

Den 29. November 1662 udstedte Kongen en Anordning om, hvorledes hans Ministre og Raad efter deres Rang skulde have Pladser i Slotskirken[2]. Rangfølgen er denne: Overstatholder og Premier-Minister Grev Chr. Rantzau, Feltherre Hans Schack, Rigens Skatmester Hr. Hannibal Sehested, Kantsler Peter Reedtz, Rigens Admiral Hr. Henrik Bjelke, Hr. Christoffer Urne, Hr. Niels Trolle, Statholder i Norge Hr. Iver Krabbe, Statholder i Kjøbenhavn Frederik v. Ahlefeldt, Kantsler i Norge Ove Bjelke, Rigens Marskalk Joh. Christoffer Kørbitz, Hr. Henrik Rantzau, Gunde Rosenkrantz, Otte Kragh, Hr. Axel Urup, Henning Powisk, Jørgen Bjelke, Ove Skade.

Som Medlem af Kongens Raad og af Højeste-Ret virkede Gunde Rosenkrantz indtil han 1664 forlod sit

---

[1] Aarsberetninger fra det kgl. Geh.-Archiv, II., S. 128.

[2] Anordningen er trykt i Danske Magazin, V., S. 32. De som kaldes »Hr« vare Riddere.

Fædreland. Sit Len fratraadte han 1661, den 19. April fik han af Kongen Befaling om at overlevere det til Kongens Forvalter Klemen Klemensen i Overværelse af Ebbe Gyldenstjerne og Henrik Mund: Kongen vilde gjøre adskillig Forandring med Lenene i sit Rige Danmark, »særdeles med Vort Slot og Len Skanderborg[1].«

Frederik den Tredie benyttede af og til Gunde Rosenkrantz's Bistand ved Ordningen af forskjellige Sager. De Vidnesbyrd herom, jeg er truffen paa, ere følgende. Den 30. Juli 1660 fik han Ordre til, med Jørgen Seefeld at mægle eller dømme i en Trætte imellem Henrik Møller, Selius Marselis og Jochum Irgens[2]. Den 15. December 1660 fik han Ordre til, med Axel Urup, Sivert Urne og Ove Juel at give fra sig beskreven hvad der for Retten var passeret imellem Niels Trolle og Georg Løvenklou, »hvad de for Retten paa begge Sider tilsagt haver[3].« Den 22. Juni 1661 fik han Ordre til, med Hannibal Sehested, Jørgen Seefeld, Hans Nansen, Henrik Ernst og Peter Lassen at mægle eller dømme i en Tvistighed mellem Erkebiskop Dr. Hans Svane og Rector Universitatis med Universitetet om Taarnby Degnekald[4]. Den 28. April 1662 fik han Ordre til, i Jørgen Bjelkes Sygdoms-Forfald at indtræde i den Kommission, som skulde gjøre Udlæg i Kaj Lykkes Gods til dennes Kreditorer[5]. Den 27. Oktober 1662 fik han Ordre til, med Otte Kragh, Morten Skinkel og Willem Lange at forlige eller dømme i en Sag imellem Gabriel Marselis og begge Borgemestrene samt Byfogden i Aarhus

---

[1] Rentekammerets Expeditions-Protokol.

[2] Sjæll. Tegnelser.

[3] Sjæll. Tegnelser. Som bekjendt var Sagen imellem Trolle og Løvenklou den første, Højeste-Ret havde at fælde Dom i, i Marts 1661.

[4] Sjæll. Tegnelser.

[5] Jydske Tegnelser.

om noget Gods under Havreballegaard[1]. Den 2. Marts 1664 fik han Ordre til, med Mogens Arenfeld, Erik Rosenkrantz og Morten Skinkel at ordne en Tvistighed om en Vej imellem Hans Friis og Fru Elsebeth Juel, afgangne Ove Juels[2].

Fra 1661 har jeg endvidere to kongelige Befalinger til Gunde Rosenkrantz at nævne[3]. Den første er dateret 20. Juni og lyder saaledes:

Eftersom Vi kommer udi Erfaring, at I haver bortfæstet en Officers-Gaard i Skanderborg Len, saa eftersom Vi naad. herefter saaledes som hidindtil vil have forholdet med Officers-Gaarde, da er Vores naad. Vilje og Befaling, at I samme bortfæstede Gaard igjen tilstede skaffer, saa at den til Officeren, som den med Rette tilkommer, kan vorde anvist.

Den anden Befaling er dateret 26. Juli og er af følgende Indhold: Da Selius Marselis har andraget, at Gunde Rosenkrantz tilholder sig en Gaard udi Øster-Lisberg Herred, Stenø kaldet, med Ægt og Arbejde, Skyld og Landgilde, som er ham skjødet og afhændet blandt andet Gods under Aarhus Gaard liggende, saa skal Gunde Rosenkrantz enten afstaa denne Gaard efter det Selius Marselis givne Skjøde, eller afgive sin underdanigste Erklæring om, af hvad Aarsag han har tilholdt sig den.

I disse to Befalinger synes der at kunne ligge Antydninger af, at Gunde Rosenkrantz har gjort sig skyldig i Overgreb. Men den Fortolkning af dem ligger vist lige saa nær, at der er sket Fejltagelser fra hans Side.

Gunde Rosenkrantz's økonomiske Forhold havde i flere

---

[1] Sjæll. Tegnelser.
[2] Jydske Tegnelser.
[3] Jydske Tegnelser.

Aar ikke været gode. I Rentekammerets Deliberations-Protokol findes indført den 14. December 1660: »Gunde Rosenkrantz rekommanderede sig endnu til H. Kgl. Majestæts høje Clemence og Naade om hans forrige Desideria anlangende hans Lens Afgift og derom gjorte underdanigste Ansøgning og Forslag.« Resolutionen herpaa lyder saaledes: »Supplikanten haver herpaa at søge særdeles naad. Resolution udaf Hs. Kgl. Majestæts eget Kammer, som og naadig belover at skal ske, saasnart han derom anholder.« Det er ikke muligt, at give nogen bestemt Oplysning om, hvad det var Rosenkrantz ansøgte om. Men af et Dokument fra Juni 1661, som senere vil blive omtalt, synes der at have været Tale dels om Pengehjælp af Kongen, dels om at Rosenkrantz ønskede at blive Landsdommer i Jylland.

Omsider nødsagedes han til paa Viborg Landsthing at opbyde sit Gods og sin Formue til sine Kreditorer. Han lod en Slags Kundgjørelse herom trykke, dateret Kjøbenhavn 28. December 1662, og den gjentog han paa et Opbud i Aarhus den 12. November 1663. Den 23. November 1663 fremlagde han for Retten et udførligt saakaldet Tilbud, af hvilket her blot følgende Passus fremhæves: »Hs. Excellence Feltherre Schack efter Begjæring af Grev Otto Steenbock har talt Landkrones Hospitals Sag hos Kommissærerne; Greven er bleven underrettet om dansk Lands-Lov og om Opbudet; Forstanderen for Hospitalet havde ved forrige Landsthingsskriver i Landskrone Hans Lauridsen erklæret at ville nøjes med Obligationen, Rosenkrantz vil enten kontentere dem eller ogsaa for sin Person gjerne være tilfreds med at de udtage forlods.«

Jeg kommer nu til Katastrofen 1664. Til Oplysning om den skal jeg efterhaanden meddele flere Aktstykker, uden at jeg dog for en god Grupperings Skyld kan gaa ganske chronologisk tilværks.

Den 4. August meldte den svenske Resident i Kjøbenhavn Gustav Lilljekrona i et Brev til Karl den Ellevte,[1] at Gunde Rosenkrantz for omtrent 14 Dage siden havde været hos ham og i Fortrolighed meddelt ham, hvorledes han af Frygt for Hs. Majestæts høje Unaade og efter Advarsel af nogle af de kongelige Ministre saa sig nødsaget til at opgive sin Charge og at fly sit Fædreland enten til Skaane eller Pommern; han bad Lilljekrona om at udvirke for sig Protektion hos Kongen af Sverig, som han haabede vilde vise ham den Ædelmodighed, om han end, for at tjene sin Konge og Herre, havde syndet meget imod den svenske Nation. Dette havde Residenten ikke tidligere kunnet indberette, da Rosenkrantz havde villet lade ham vide forud, naar og paa hvad Maade han vilde begive sig fra Kjøbenhavn; han havde vistnok i sin Skyndsomhed ej kunnet gjøre det, da han af stor Frygt var tvungen til, tidligere, end han havde tænkt, at iværksætte sin Beslutning. Han sad nu som Exulant i Landskrone.

Det siges, at Gunde Rosenkrantz forlod Kjøbenhavn den 26. Juli 1664. Datoen er næppe rigtig, den kjendes kun fra en Notits om Begivenheden, som Jens Bircherod har nedskrevet i sin Dagbog[2]. Men, at Flugten blev iværksat omtrent paa den Tid, er sikkert nok.

Gunde Rosenkrantz lod snart høre fra sig. Det ses af følgende Breve. Hans Svoger Henrik Thott til Boltinggaard, Birgitte Thotts Broder[3], skrev følgende udaterede Brev til Kantsler Reedtz:

---

[1] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 40.

[2] Uddrag af Jens Bircherods Dagbøger ved C. Molbech, S. 97.

[3] Henrik Thott var i sit andet Ægteskab gift med Mette Rosenkrantz Holgersdatter, Gunde Rosenkrantz's Søster.

Højtærede Hr. Kantsler. Den Svenske Resident her i Byen, som jeg aldrig har set eller talt med, har sendt mig her ind i Huset et Knippe Breve fra Gunde Rosenkrantz. De fleste ere om Sager mig og ham alene vedkommende, nemlig om Penge, jeg har lovet for ham for. Men et finder jeg der iblandt, samtlige Danmarks Riges Raad tilskrevet, hvilket jeg herhos tilskikker Hr. Kantsler. Veed saa ganske Intet videre her af at sige, men forbliver Hr. Kantslers villigste Tjener

Henrik Tott.

Dette Brevs Udskrift er: »Velbaarne Hr. Kantsler Peter Reedtz, i hans Fraværelse Hr. Sekreterer Erik Kragh tjenstvilligen.«

Brevet til Rigsraaderne er aftrykt hos Hofman, det er det eneste Aktstykke i denne Sag, som hidtil er blevet helt udgivet. Det meddeles nu paany efter den endnu opbevarede Original, hvis Retskrivning her er bevaret[1].

Høyædle Velborne herrer Rigens
Raad, høyærede Frender och
gode Venner.

Att Jeg udj min høy alders 60 aar, effter 38 aar mødsommelig jdelig tienste, nødis E. E. E. E. Excell. Exc. Exc. med denne min maa schee uforhaabte schriffuelse att bemøde, formoder Jeg iblant andre høynødtrængende aarsager denne ene E. E. Exc. Exc. att fornøye. Att jeg aff hans kl. Mtz høye betienter haffuer fornummet och er advarit, om hans kl. Mtz imod mig umilde och haarde intention, huilcken vanæhre eller ocsaa andit som derpaa vell troligt kunne følge, att jeg icke schulde siunis, effter min egen fornøyelse och godvillige sambtøcke, formedelst nogen imod hans kl. Mtt. och mit k. fæderne-

---

[1] Det originale Brev bevares tilligemed Henrik Thotts Brev i det kgl. Geh. Archiv; det laa tidligere ved »Forhandlinger i Collegium status 1661—70.« Det er ogsaa aftrykt i Odin Wolffs Journal for Politik, 1821, I., S. 97-101.

land forseelse att haffue foraarsagit, daa er jeg høyligen tiltvungen udi een joll mig paa andre steder att forføye, och dereffter denne for kort Tid siden uformodelig resolution at fatte. Protesterende derhos for den alvidende Gud, saa ocsaa for nu verende och effterkommende, att Jeg ingenlunde aff nogen onder hue eller forsætt enten imod hans kl. Mtt. eller ocsaa mit tilforn nochsom betrengte och bedrøffuede fæderneland, dett forlader, mens att jeg uforschylt der først forlatt och uschyldig søgt att vanæris, enten her heller huor dett den allerhøyeste Gud behager, med min høybedrøffuede hustro kunde hen begiffue, huor Jeg som it forsøgt Guds barn betenckendis denne verdens glædis forfængelighed och ustadighed, mine faa tilbage staaendis aar aff min høye Ålder udj roe och stilhed kunde fulende. Tienstvilligen derfor begerendis aff E. E. E. Exc. Exc. Exc. att efftersom min tilstand nu er saaledis, att jeg maa haffue een herre som Jeg kand leffue under uden vanæhre, der mig forsuarer och lønner, och jeg dermed er huldschab och troschab plictig, att de vilde ved deris fornufftig och gunstig intercession, vnderd. anholde hos hans kl. Mt. om min naadigste demission och relaxation fra min Rigens Raadz eed och plict. bedendis derhos om forladelse att jeg min nød med saa bare ord betyder, thi her vill aarsag och gode schell till saadan aff mig hos eder och alle de mig kende uformodelig og for faa aar siden hos mig selff allermeest utrolig resolution. Och endog Jeg vell kunde andre victige fremføre, saa beder Jeg dog att den ene Edr. Excellencer maatte fornøye, ey heller giffues aarsag, til denne eller andre mine motiver vitløfftigen at deducere: mens heller som min person paa nogen tid icke haffuer verit udi synderlig consideration, ey heller att giøris difficultet om min demission.

Dersom dett uformodeligen icke scheer, daa er eders Excellencer nochsom vitterlig qvanta sit vis necessitatis quæ omnem legem frangit ita ut faciat licitum qvod per se est illicitum. E. E. Exc. Exc. Exc. hermed under den allerhøjestis beschermelse befalit, inderlig ønscher och aff mit hierte sucker, att den Alwise Gud vilde velsigne alle eders raad och anslag till sitt naffns æhre, och dett allgemene beste, den gode Gud vilde ocsaa naadeligen regere hans kl. Mtz. hiærte till att schønne och følge de raad och anslag som henseer till det gemene beste, och sine betrengte och bedrøffuede vndersotters nød och trang lade gaae til hiertte, udi huis affection dett kongelig husis størcke allene bestaar, och derimod størte och kuldkaste

alle deris raad, som udi andres och det gemenes uløcke florerer, och ved deris elendighed lide vell. Forbliffuendis hermed E. E. E. E. Exc. Exc. Exc. Exc. Exc.

tienstvilligste, udi mitt 60
aars imod 38 Aar beviste
tieniste, saa lenge som dett
Gud behager, een uschyldig
frimodig och udi Gudz haab
taalmodig Exulant

Gunde Rosenkrantz.
Ehd.

Aff Hesigborg den 29. July Ao 1664.

Udskriften paa Konvoluten, som er forseglet med Sønnen Jørgen Rosenkrantz's Signet, lyder saaledes:

De Høy Edele och Welborne
Herrer, Danmarckis
Rigis Raad samptligen
thienstvilligen.

Den 29. August skriver Gustav Lilljekrona til sit Hof[1], at Gunde Rosenkrantz har begivet sig til Skaane for at underkaste sig den svenske Konges Protektion, hvilket har bragt nogle andre af hans Familie i Unaade; tre Rosenkrantzer ere allerede afsatte fra deres Embeder; Hoffet i Kjøbenhavn er saa mistænksomt, at den mindste Korrespondance med Nogen i Skaane bliver udtydet til det Værste.

Den danske Resident i Stockholm Jens Juel meldte den 1. September til Kjøbenhavn[2], at der korresponderedes fra Stockholm til Kjøbenhavn, han havde faaet det sikkert at vide, og af flere end en, »men dersom Eders Majestæt ikke det sekreterer og dissimulerer, saa, inden man veed et Ord, ere de i Skaane, eftersom mig ved Gunde Rosenkrantz's Flugt er sagt, jeg snart skulde se flere.«

---

[1] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 42.

[2] Fryxell, Handlingar rörande Sverges Historia, I., S. 129, 131, 132.

Tre Uger efter skriver Jens Juel fra Stockholm, den 24. September, at han havde begjæret, at man ej maatte beskytte den dertil flygtede Gunde Rosenkrantz imod hans Kreditorer, hvilke formodentlig vare de forfølgende Fjender, han klagede over. Og den 9. November skriver Juel, at Gunde Rosenkrantz med Søn havde begjæret Sverigs Protektion, den sidste tilbød ogsaa sin Tjeneste.

Der gaar nu et Par Maaneder hen, før noget Nyt høres om Rosenkrantz. Men et Uvejr trak op imod ham.

I den Protokol, som blev ført over Forhandlingerne i Collegium status, findes indført Følgende for Mødet den 12. Januar 1665:

Blev delibereret udi Collegio status, hvorledes Gunde Rosenkrantz's Citation formedelst han uden H. Kgl. Majestæts Vilje og Videnskab var dragen ud af Riget til Sverig, og desforuden havde indskikket adskillige Hs. Majestæt og Højeste-Ret præjudicerlige og kriminelle Skrifter, kunde indrettes. Hvorpaa blev sluttet, at han som Rømningsmand efter Loven burde indstævnes at komparere for Højeste-Ret inden Aar og Dag, og at Stævningen for hans Bopæl eller, om han ingen vis Bopæl haver efterladt, for hans sidste Logemente eller Tilhold her i Riget burde at aflæses og forkyndiges.

Sagen var kommen saavidt, at Stævningen allerede var affattet. Den lyder saaledes:

Vi Fr. III. etc.

Vide maa du Gunde Rosenkrantz, at eftersom ingen bedre end dig selv vitterligt er, at du os baade ved Ed og Pligt er forbunden, saa og formedelst sær Bestallings-Brev udi vores Tjeneste engageret, og du ikke desmindre uden nogen vores foregaaende Forlov og Samtykke dig imod al Ret, Billighed og det, som en ærekjær og tro Tjener vel egned og anstod, understaaet haver din Ed og Pligt uagtet af vores Tjeneste hemmeligen at undvige og paa andre Steder uden vores Riger og Lande at begive, hvormed Du endda dig ikke haver ladet

nøje, men ved Skrift og Skrivelse søgt Rettens herudi vore Riger og Lande berømte og retfærdige Administration at forklejne og diffamere. Thi stævne Vi dig bemeldte Gunde Rosenkrantz at møde i egen Person her i vores Residentz Stad Kjøbenhavn for vores Højeste-Ret, som vi haver berammet at skal holdes den 13. Martij førstkommendes, for at lade kjende paa før omrørte dit Forhold og videre Begaaelse, og da lide og undgjælde, omendskjøndt du skulde udeblive og ikke personligen møde, hvis Retten og Justitien kan medføre og gemæs være.

Givet paa vort Slot Kjøbenhavn den

Under vort Zignet

Som denne Stævning nu foreligger, er den renskreven paa stemplet Papir, men den er ikke dateret og er uden Udenskrift.[1] Den er ikke bleven anvendt. Herom giver Collegium status's Protokol Oplysning. Den anførte Tilførsel fortsættes nemlig af Sekretæren saaledes:

Herom blev ingen skriftlig Relation overgiven, men haver Hs. Excel. Hr. Rigens Skatmester Hs. Majestæts Reskription eller Befalingsbrev derom efter Kgl. Majestæts naadigste Befaling for vigtige Aarsagers Skyld fra mig affordret, hvilket senere er blevet kasseret.

Dette Befalingsbrev er indført i Kancelli - Protokollen »Sjællandske Tegnelser« under 11. Januar 1665 og lyder saaledes:

F. 3.

V. S. G. T. Eftersom Vi ved Retten agter at lade tiltale Gunde Rosenkrantz, som sig af Vores Ed og Pligt paa fremmede Steder imod vores Vilje og Videnskab begivet haver, saa er Vores naad. Vilje og Befaling, at I med

---

[1] Dette Aktstykke bevares i det kgl. Geh. Archiv sammen med Rosenkrantz's Brev til Rigsraaderne. Konceptet til Stævningen findes i det kgl. Geh. Archiv, topografisk Samling, Vindinge.

forderligste tilstiller Os Eders underd. Betænkende hvorledes han for Vores Højeste-Ret stævnes skal.

Omtrent paa samme Tid var Gunde Rosenkrantz beskjæftiget med at lade høre fra sig offentlig. Den 3. December 1664 underskrev han i Stockholm et lille Skrift, som blev trykt i svensk Oversættelse og noget senere udgivet. Det har Titlen: »Retorsion, på några lögnachtige och wanartige Uthspridelser, mig ifrån mine Creditorer at befria mit käre Fädernes Land at wara undwiken. Tryckt År 1664« (4°, 6 Blade). Denne lille Bog indeholder Opbuds-Dokumentet, som var blevet trykt i December 1662, med en Indledning, hvori det gjøres klart, hvorledes de daarlige Tider have tvunget ham som saa mange andre af Adelen til at gjøre Opbud, men hvorledes han ærlig har tilbudt sine Kreditorer at gjøre dem Fyldest, naar de vilde give Henstand og ikke trænge haardt paa. Nu var et nyt Uvejr ved at drage op imod Rosenkrantz.

Den 1. Maj 1665 skrev Gustav Lilljekrona fra Kjøbenhavn til sit Hof[1], at det var blevet omtalt den foregaaende Dag paa Slottet, at Kongen havde faaet et Skrift, som Gunde Rosenkrantz havde ladet trykke i Sverig. Det havde ikke behaget Kongen, at et saadant Skrift var blevet ham tilstillet, især da Rosenkrantz søgte at retfærdiggjøre sig med Pikanterier. Formynder-Regjeringen svarede Lilljekrona den 10. Maj[2], at man i Stockholm ikke havde den ringeste Efterretning om et saadant Skrift, slige Skrifter vare forbudne; det maatte i Danmark bero paa Gisning og Konjektur snarere end paa nogen Sandhed. Vedblev man i Kjøbenhavn at tale herom, skulde Lilljekrona paa passende Maade udtale sig om Sagens Grundløshed. Den

---

[1] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 72.

[2] Afskrift i Allens Samlinger Nr. 22 i det store kgl. Bibliothek.

25. Maj meldte Lilljekrona imidlertid hjem[1], at Gunde Rosenkrantz havde skrevet ham til og sendt ham et Exemplar af et Skrift, som han havde ladet trykke i Stockholm under Titel: »Restorsion etc.« Efter Befaling oversendte Lilljekrona dette Skrift til sin Regjering som Indlæg til en Indberetning dateret 12. Juni 1665.

Formynderregjeringen sendte nu, i Kongens Navn, en Befaling til Vicegouvernøren i Skaane, Grev Pontus de la Gardie. dateret 21. Juni 1665[2], om at foreholde Gunde Rosenkrantz den ubetænksomme Handling, han havde gjort sig skyldig i, idet han imod en publiceret Forordning[3] uden Tilladelse havde ladet trykke og havde udspredt et Skrift, i hvilket han havde kastet en Reproche imod Kongen af Danmark; thi skjøndt Rosenkrantz kunde »förgifva,« at hans Hensigt alene var at befri sig for sine Kreditorers Forfølgelse, saa havde han ligesom kastet Skylden for at han havde forladt sit Fædreland over paa Kongen af Danmark, og det kunde ikke tillades ham under den Sikkerhed han nød i Sverig; Greven skulde derfor remonstrere Rosenkrantz det Mishag, hvormed Kongen havde erfaret dette Skridt; istedenfor at understøtte sin Sag, hvis han havde nogen retmæssig Klage, saa forvirrede han den; Rosenkrantz havde ikke nødig at skride »til pikante Skrifter og vidtløftige Apologier,« i Alt hvad der var retmæssigt, vilde det ikke blive nægtet ham at søge sin Rekurs til Lov og Ret.

Det Sted i Rosenkrantz's Skrift, som især gav Anled-

---

[1] P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 80.

[2] Afskrift i Allens Samlinger Nr. 22.

[3] Placat och Förbud ang. Pasquiller och Smädeskrifter 21. April 1665 (især foranlediget ved et Smædeskrift om »Konungen af Store Britannien«).

ning til denne Befaling, lyder saaledes paa Dansk: »Højligen foraarsaget, som alle fornuftige og retsindige Patrioter vel kunne tænke, ikke uden høj Aarsag til at undvige fra mit kjære Fædreland og at begive mig hid til Sverigs Rige, ikke for at unddrage mig Nogens Tiltale eller Fordring, men til Beskyttelse og Forsvar, om Nogen, hvem det ogsaa kunde være, vidste at beskylde mig for Noget, hvor med jeg i ringeste Maade kunde have forskyldt min Herres og Konges Unaade, hvilken min Undvigelses Aarsag og min Sags Retfærdighed ved en anden Lejlighed videre skal blive udviklet, til Spot og Fortræd for mine Uvenner, og for at bevæge Hs. Kgl. Majestæt af Danmark til andre Tanker og Hjærte imod hans i saa mange Aar og paa saa mange Maader bekjendte tro Betjent.«

Efter Juni 1665 er der hverken fra den danske eller den svenske Regjerings Side foretaget noget Skridt imod Gunde Rosenkrantz's Person, — saavidt vides[1].

De forskjellige Aktstykker, som hidtil ere omtalte, have ikke bragt nogensomhelst Oplysning om hvad det var, som drev Gunde Rosenkrantz til at flygte bort fra sit Fædreland. Hvilken var da Aarsagen hertil? Herom skulle vi nu høre hans egne Ord.

Hofman omtaler, at Gunde Rosenkrantz i et Brev paa sex Ark til Kantsler Peter Reedtz havde fortalt, hvorfor han var flygtet til Sverig, og at han især havde angrebet Gabel. Dette Brev har hidtil ikke været benyttet ved nogen Skildring af denne Begivenhed, dog tror jeg, at det

[1] Den 24. Januar 1665 udgik fra Skatkammeret en kongelig Ordre paraferet af Sten Hondorf, til Gundes Broder Erik Rosenkrantz, Stiftamtmand i Aarhus Stift, om at administrere det gejstlige Gods, som »ved Gunde Rosenkrantz's Bortvigelse« efterhaanden blev vakant i Stiftet, og aarlig gjøre rigtig Rede og Regnskab for Indkomsten deraf. Rentekammerets Expeditions-Protokol i Kongerigets Archiv.

ikke har været Tyge Becker ubekjendt. Jeg veed ikke, om det originale Brev er bevaret, men en Afskrift tagen, som det synes, i forrige Aarhundrede, bevares i det store kongelige Bibliothek[1]. Jeg har selv omtrent ved Aaret 1860 indført i Bibliothekets Haandskrift-Katalog dets Titel efter en Katalogseddel, som E. C. Werlauff havde forfattet. Afskriften har endnu et Omslag, paa hvilket C. Molbech sen. har skrevet: Gunde Rosenkrantz. Om der end er en vis Flugt i dette Brev, der kommer tilsyne med lidenskabelig Heftighed, saa er det dog ikke ganske let at læse igjennem, da det er saa vidtløftigt og Formen saa løs. Det Stykke her bliver aftrykt, er gjengivet med en noget forbedret Retskrivning og Interpunktion, hvilket dog ikke altid vil hjælpe til fuldstændig at forstaa Brevskriveren. Men det er ganske nødvendigt at læse Stykket igjennem, for at faa et klart Billede af Gunde Rosenkrantz og af den Situation, i hvilken han befandt sig.

Brevet er dateret Malmø d. 29. Juni 1665. Det begynder med en Hilsen: »Højædle og velbaarne Hr. Kantsler, højtærede kjære Svoger og Frænde.[2]« Rosenkrantz har intet Svar modtaget paa en Skrivelse, han ved sin egen Tjener havde affærdiget til Reedtz, det maa han nu finde sig i. Hjemkommen fra Sverig har han af gode Venner erfaret, at Hs. Majst. i højeste Unaade har ilde optaget hans Brev tilskrevet Danmarks Riges Raad, idet Ordene ere blevne udtydede i værste Mening, som at han

[1] Ny kgl. Saml., 4°, Nr. 2093 b. Tyge Becker siger, at Rosenkrantz skrev 1665 fra Malmø sin latinske »Apologi til Cantsleren.« Apologien bærer intet Aarstal, den er ikke stilet til Kantsler Reedtz. Becker har blandet to forskjellige Ting imellem hinanden.

[2] Peter Reedtz var i første Ægteskab gift med Sofie Sehested, Datter af Christian Thomesen Sehested, en Søsterdatter til Gunde Rosenkrantz; Brylluppet stod 1. Maj 1653. Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 111.

skulde have beskyldt Kongen for en umild og haard Konge. Imod en saadan Fortolkning protesterer han, thi han er opfødt og oplært til at ære Kongen, ikke alene ved Bukken, maaske med hyklerisk Respekt, men ved Blod, Liv og Formue. Kongens uforskyldte Unaade imod ham og den derefter fulgte uformodentlige og uhørte Anmodning var haardt at forsmerte, har han saa i sin Iver imod sine Uvenner ladet falde skarpe Ord, saa burde de været udtydede paa en læmpelig Maade, de, til hvem Brevet var skrevet, burde have fordulgt det for Hs. Majestæt og ikke have »exaggereret« det. Rosenkrantz vil nu fortælle Reedtz, hvorledes Alting er gaaet til, »som i Guds Aasyn og jeg for høje Alter, om Behov gjøres eller paaæskes, med Ed og oprakte Fingre [vil] testere.«

Da Rosenkrantz saa, at den ene Herredag gik hen efter den anden, og at der fældtes strenge Domme især mod Adelspersoner, som vare indstævnede og mødte for Retten med deres Jordebøger for at tilfredsstille deres Kreditorer med Gods, eftersom det ikke var muligt at betale med Penge, da Krediten var borte og ingen Kapitaler kunde rejses til Betaling selv af dem, der havde størst Formue, Dommene derimod fældtes som imod modvillige eller forsømmelige Kreditorer: Hold, Maning, lide efter Forordningerne, og da Rosenkrantz kunde tænke sig, at det ikke vilde gaa ham bedre, tilmed da moratoriæ dilationes vare nægtede flere Fornemme i Riget, saa besluttede han sig til at bruge beneficio cessionis bonorum efter den Ret, som Loven gav, fornemmelig Forordningen af 1. Juli 1623, som udtrykkelig inkluderer Omslags-Breve og vil have kasseret som ulovligt Alt, hvad derimod optænkes kan. Rosenkrantz mente nu, ved sit Opbud efter redeligt Tilbud at skulle komme til billig eller mulig Akkord eller ogsaa efter Recessen til Mindelighed, thi han var hverken manet eller i Forfølgning, hvilket han i Tide efter Reces-

sen haabede at forekomme. Sit Tilbud lod han trykke og udbrede; Bagvaskere havde blasfemeret det og optaget det ilde, men andre christne Hjærter havde accepteret det. især fordi han tilbød Enhver, som ikke skete Fornøjelse, at betale ham og holde ham skadesløs med Tiden, hvilket Recessens Bogstav ikke nødte ham til, og hvilket han saa, at han endnu kunde gjøre, tilmed da hans dydige Hustru og Børn forpligtede sig, og de tog mere Hensyn til et ærligt Navn udi deres Grave end til et Tusinde Daler, fire eller fem mere eller mindre. Saa fortsættes paa følgende Maade:

... Der jeg mente saaledes, som sagt er, at være kommen til Endelighed, og der Intet var at dadle eller laste, eller det at spilde enten for Manings eller Forfølgnings Skyld, som jeg var ganske fri for, fast mindre beskyldtes eller arguerede for nogen dolum malum,. at have beganget, Kommissarier ogsaa vare tilstede det at foretage, se, da sker (hvoraf kan dømmes mine Uvenners Intention imod mig) af General Prokuratør [ɔ: Generalprokurør Peter Scavenius] Forbud derpaa udi Hans Kongl. Majts. Navn, ligesom jeg efter en vidtløftig overskikket Opskrift var bleven H. K. M. paa mine naadigst betroede Len mange Tusinde Rigsdr. skyldig, hvorfor de mente jeg burde først at klarere paa H. K. M. Skatkammer, førend mine Kreditorer nogen Udlæg kunde ske, hvilke Mangler efter deres Antegnelser ikke med 60,000 Rdlr. havde været at betale. Nu spørger jeg først, hvad Spot havde jeg deraf saaledes at udraabes for utrolig Forretning? Hvad Mistanke kunde heraf foraarsages hos H. K. M., hvoraf kunde ikke andet end Unaade paa en anden følge? Dernæst hvad Skade havde jeg deraf, udi det at samme mit Opbud ikke blev foretagen fast et ganske Aar derefter, hvorved Renten tog til, og Indkomsten af Godset var ringe eller ingen, Bekostningen udi mange Maader stor, thi jeg maatte selv over til Kjøbenhavn, ikke mine Mangler at klarere, men min vederfarne Uret at demonstrere, og samme Forbud at bekomme relaxeret, hvor jeg [mig] nogle Maaneder opholdt, om de kunde have deres Uret forsvaret, eller udi det ringeste med noget besmykket, mens alt til forgjæves, eftersom jeg beviste paa mine Regnskaber H. K. M. at være bleven mig 1600 Rdlr. skyldig, og det med en rigtig Kvittance

af Rentemesterne underskreven, foruden nogle 1000 Dalers Prætention, som jeg ikke kunde komme til Endelig med.

Her foruden hvad Spot søgte en Pedant ved sin letfærdige Protestation imod mig indlagt, vel kom til Øren, mens supprimeret førend udi Hænde (jeg beder om Forladelse, at jeg mig endnu over den forivrer), thi skulde det have kostet mit Liv, jeg skulde have revanceret det med den samme Regimentsstok, han gaar med, slidt det verdslige Sværd om den Pedants Øren, som han bær paa sin Side, jeg beder for min Ivrighed om Forladelse, thi større Spot har aldrig nogen Kujon understandet sig, at attaqvere hemmelig en ærlig Mand, fornemlig en Rigens Raad af sit Fædreland vel bekjendt, og intet ulovligt overbevist eller overvunden. Jeg nævner ingen, mens det er Hr. Kantsleren selv vitterligt, som maaske hjalp det at supprimere, havde det været en Lige af Stand eller Kavaliers Kondition, det skulde have kost Blod, hvad Ende det havde taget.

Hvad imidlertid ogsaa imod mig til Despekt var in consiliis og Deliberation, mens af redeligere og klogere forhindret end de, som vanartige og uforstandige det angav, gjøres intet behov at nævne, thi det er Hr. Kantsleren selv vitterligt, men erindrer kun saa obiter for ham, at deraf kan ses, hvor jeg af Uvenner er eftertragtet og efterfulgt. Der nu mit Opbud var forrettet, mange ved mit Tilbud fornøjet, jeg var Gaard og Gods kvit, og jeg saa snart ikke kunde redressere mine Sager og Tilstand fra saadan en Konfusion, da søgte jeg Christoffer Gabel, som jeg holdt for min gode Ven, om Endelighed paa adskillige mine tre Aars underdanigste Supplikationer, at han vilde dem troligen negotiere, men fik her ingen Hjælp for mig, og efter besværlig Audients hos Gabel kun Snak og Vexerie, thi mine underdanigste Sollicitationer vare baade billige og mulige, havde hos H. K. M. underdanigst været forebragt, uden jeg kunde ikke andet at præsumere [end] om en unaadig Herre.

Endeligen beklagede jeg mig for Rigens Marskalk Hr. Kørbitz, hvor af han nogenlunde min Resolution kunde præsumere, sagde, at hvad andre udi Landet kunde taale, var mig heller intet for tungt, mens saaledes at leve udi mit eget Fædreland, som jeg saa meget havde gjort og lidt for, det var mig tungere end Døden, takkede Gud for Fornuft, Helbred og Hjærte, jeg var nu udi den Tilstand, jeg maatte søge Middel og Udveje at leve med Ære og Reputation, formodede underdanigst, at H. M. ikke nægtede mig saa lidelig mulig

og billig Supplikation, beklagede hvorledes jeg saa tidt og ofte havde søgt Christoffer Gabel, mine Supplikationer tilstillet, dog uden Effekt, durum esse telum necessitatis, som kunde foraarsage underlige Resolutioner, bad ham derfor at han som en længe bekjendt Ven vilde bevise mig det Venskab, og min Anliggende hos H. K. M. allerunderdt. hjælpe at andrage, hvilket som han trolig og oprigtig tilsagde. befandt dog raadeligt at jeg dertil brugte Christoffer Gabel. Samme min Anliggende havde jeg hos Generallieutn. Hans von Ahlefeldt (som min fortroede gode Ven udi Fyn og altid siden testeret) ogsaa rekommenderet, som desligeste befandt det ej raadeligt at gaa Christoffer Gabel forbi, som jeg vel selv vidste og ej heller gjorde, fornemlig ogsaa Hr. Rigens Marskalk Kørbitz, bad, at han det hos Gabel ogsaa vilde rekommendere, paa hvis Affektion mig syntes det mest bestod paa, og var besværligere at bekomme og maintenere end Hans Majt., og som jeg fornemmer farligt at miste. Begjærede derfor af Hr. Kørbitz, at han med Gabel tillige vilde søge Okkasion at være tilstede, min Anliggende hos H. K. M. desto bedre at promovere, hvorfor han for min Skyld ogsaa nogle Gange gik der op, og jeg tillige holdt mig der oppe tilstede udi Forgemakket, naar Behov gjordes, selv personlig ogsaa mig videre underdanigst at indstille, mens altid til forgjæves, naar Christ. Gabel lovede en Gang, to Gange, tre Gange, den Dag, den Stund det at vilde forrette, og derfor at gaa derop, naar han kom ud, sagde altid sig ingen Lejlighed at have havt dertil, mens jeg fornam, at han havde intet Hjærte der til, hvorfor altid saaledes opholdt med Løfter og Snak, fandt mig vexeret, rejste jeg hjem, dog tilforn rekommenderet endnu mine Sager, at han ved bedre Lejlighed vilde have mig i Hukommelse, erindret derom ved min Skrivelse, men alt forgjæves.

Der nu denne Herredag[1] begyndtes og jeg kom til Kjøbenhavn igjen, begyndte jeg som jeg slap, igjen søgte Gabel, udi Begyndelsen paa sin gamle Manér holdt mig op med Snak, solliciterede da tillige ogsaa hos Rigens Skatmester Hannibal Sehested, som var hjemkommen[2], og fornemmeligen hos ham om min resterende to Aars Pension; nogle Gange udi Begyndelsen, naar jeg kom til ham om Morgenen, tøvede

---

[1] »Denne Herredag« maa være Højeste-Rets Sessionen i Foraar og Sommer 1664.

[2] Hannibal Sehested kom hjem fra sin Ambassade i Foraaret 1664.

han to eller tre Timer udi hans Sal, for at komme ham udi Tale (hvilket mig aldrig vederfores, naar jeg underdanigst havde begjæret at tale med Hans Majt.), og naar han da udkom, gik mig forbi, saa over Skuldrene, og som foragtede, hverken talte med mig. fast mindre spurgte hvad jeg vilde, det kom mig vel noget haardt at lide, og uformodelig at forvente af ham, den Tid jeg blev hos Kongen af Danmark i Kjøbenhavn udi sin Nød, og Hannibal Sehested hos Kongen af Sverig, mens han var victorieux over Danmark. Ikke destomindre skrev jeg ham tre Gange til derom, og gav Anslag derhos, hvorledes jeg baade kunde bekomme min Pension og letteligen, naar det ikkun blev H. K. M. underd. vel forebragt, komme til mine andre Prætentioner, nemlig at jeg maatte bekomme Indvisning udi Aarhus Told; naar jeg den havde, vilde jeg vel bekomme derpaa Penge, og endog han vel vidste efter dengang min Tilstand, at jeg højligen dem behøvede, ikke desto mindre udi nogle Maader [Maaneder?] paa ingen af mine Breve det ringeste Svar. Men der siden en Skræder til Paris, som min sl. Søn Jørgen Rosenkrantz til Paris havde obligeret, og mig dog aldrig presseret, men nu hans Lejlighed ikke længer var at tøve, gav Assignation paa min Pension udi Skatkammeret, som strax fik Indvisning udi samme Told for saa vidt jeg var ham skyldig, men den Naade maatte ikke mig bevises, som de ligesaa vel kunde mig have bevilget som ham; hvem kan her af andet end judicere mig jo at have havt store og heftige Uvenner til Hove, som tilmed have søgt mig at ruinere, ogsaa have villet foraarsage Vanære, om de det saa havde udi deres Magt, som udi Hjærtet og Intentionen var, men udi andre Maader ikke have kunnet eller turdet revangere sig paa mig. Thi mine Sollicitationer vare saa billige og mulige. at jeg aldrig andet havde kundet end dem underdanigst hos H. K. M. erlange, om mine Uvenner, hadske Hjærter og onde Gemytter (hvilke jeg dog som Venner forlode mig paa) det ikke havde forhindret, thi jeg begjærede intet den Gang videre, end at jeg, som var fra Gaard og Gods, H. K. M. enten vilde forunde mig (det dog andre gemene Skrivere havde) en af sine Ladegaarde til Forpagtning, som var først Mariager, Urup, Høringholm, som han og andre flere Steder havde, som ledige vare eller blive kunde, eller ogsaa aleneste underdanigst begjærede om det bare Husværelse og Husly at bo paa, hvem havde kunnet forvente Nej herpaa af en mild og from Konge, dersom det enten havde blevet ham ret forebragt, eller ogsaa ikke vanarteligen forhindret, jeg kunde

endnu vel sige, om jeg vilde udi andre Maader, de min fortun forhindrede, og Kongl. Gunst afvendte, mens af sær Betænkning efterlader. Er det jo ikke tungt at forsmerte og som hart værdig sig at beklage over at taale? Jeg er hverken født til saadan Foragt af dem, ej heller de født til at bevise mig den, jeg har ej heller levet derefter, har ej heller forskyldt det af mit Fædreland, og vilde derfor før enten dø eller søge et andet Fædreland, end saadan længere forsmerte. Men jeg har fortjent det af Gud, og derfor saa vel som andre de viseste, rigeste, mægtigste før mig saadan Guds Beskikkelse undergiven, og derfor det ogsaa taalmodeligen bærer, dog det som et Menneske af Kjød og Blod smerter, men som en Mand af Gud styrket, heller udi et andet Fædreland, end udi sit eget.

Synes Hr. Kantsler, at jeg er for ivrig eller utaalmodig her udi, da vil jeg ønske, at Gud vil bevare ham og alle redelige Hjerter for saadant; thi de skulle maaske ikke med saadan Intention om end med større Patience forsmerte hvad jeg baade nu skrevet har, saa og efterfølger:

Der jeg nu, endelig igjen at repetere mine forrige Sollicitationer hos Gabel, og førend jeg rejste bort, hentede jeg min extremam unctionem, kom udi hans Hus at vilde tale med ham, sagde hans Tjener (som tidt skete, mens den Gang vilde jeg tage Afsked), at jeg kom ham intet udi Tale, jeg erbød at tøve udi Stuen eller udi Haven, indtil det faldt ham belejligt, nej sagde han, I kommer ham dog intet udi Tale, der jeg dog fornam, at mange og adskillige talte med ham samme Dag. Gik saa dengang bort, og kjed af saadan Foragt, forsor aldrig at søge mere hos ham at gjøre Ansøgning om noget. Hvorfor endeligen, der jeg tænkte at rejse hjem til Jylland paa en eller anden Manér, ved Venners Raad og Hjælp mine Kreditorer at fornøje efter den H[øjeste] Rets Dom underd. at efterkomme, og derefter siden mine Sager at disponere, da besøger jeg Mogens Friis [gift med Anne Sehested, Datter af Christian Thomesen Sehested og Mette Rosenkrantz, Søster til Gunde Rosenkrantz [1]], beklagende mig over saadan nu saa længe forsmertet baade Skatmesterens og Rentemester Gabels imod mig Komportement, som jeg intet længer agtede at taale, mens andet Resolution at fatte, og hverken kunde

[1] Bryllupppet stod 5. September 1652 Vedel Simonsen, Jørgen Brahe, Odense 1845, S. 104.

saadan Omkostning udstaa, eller forsømme min kostelige Tid, fornemmeligen min eneste Søns, hvis Aar og Alder tog til, og endog jeg havde mistet to for mit Fæderneland, dog ikke saa nogen Forfremmelse der at formode, som dog intet agtede at æde sig ihjel paa Ladbænken, og, om han endskjønt det vilde, havde han dog her lidet at æde, han maatte søge sig om en federe, bedre og reputerligere Græsgang, begjærede derfor at han endnu, som en god Svoger, naar jeg var borte, min Sollicitation vilde promovere, aleneste at jeg kun kunde bekomme min resterende Pension, i hvor det gik med min anden Prætention, og var mig ikke muligt dengang, ihvor gjerne at Mogens Friis vilde, endog de vidste min Tilstand, at jeg saa mange Maaneder havde ligget i Kjøbenhavn, at kunde erlange 300 Rdlr., dog lovede han mine Sager fortrolig og flittig at prokurere, og da efter en og anden Diskurs sagde: »*Ja Morbroder, I har store og mange Uvenner til Hove.*“ Ja, svarede jeg, [jeg] kan tro det, og fornemmer det ogsaa. Som saa lidt imellem igjen ginge, sagde han: »*Den Rejse, som I gjorde udi Holstein, var Eder en ond Rejse.*« Ja, svarede jeg, mig det at have fornummet for lang Tid siden af Christoffer Gabel, der jeg begjærede hans Assistance udi min Anliggende, fornemmeligen der jeg begjærede, at han vilde forhjælpe min Søn til nogen Employ enten udi Riget eller uden Riget, som jeg formodede at findes kapabel til en Herres Tjeneste, og videre ved Employ kunde blive, da svarede han mig, at H. K. M. havde sagt, jeg skulde gaa til Fyrsten af Holsten[1], hvilken som mig en meget fremmed Diskurs kom underlig for; thi jeg kunde aldrig indbilde mig dermed at have forseet, at jeg var udrejst til Kiel, mit Omslag at forrette, og der jeg paa Vejen rejste igjennem Gottorp, bevistes den Naade og Ære af Hans Fyrstl. Durchlh., at han lod mig hente til Taffel, hvilken Ære jeg mig alene tillægger af den

---

[1] Gustav Lilljekrona skriver til den svenske Konge fra Kjøbenhavn den 14. Juli 1664: »Rigsraad Gunde Rosenkrantz har for en ganske kort Tid siden søgt et Stipendium for en af sine Sønner, der har tjent her ved Hoffet, hvorpaa der er svaret ham, at han skulde ansøge Hs. Fyrstelige Durchlauchtighed af Holsten derom. Dette Svar blev givet Rosenkrantz, fordi han under sit Ophold paa sidste Snapsthing i Jylland [sic!] søgte Lejlighed til at tale med Hs. F. D., af hvilken Aarsag han nu her holdes suspekt, og som jeg med Vished veed, er falden i Unaade hos Hs. M.« P. W. Becker, Samlinger til Frederik den Tredies Historie, II., S. 35.

Konsideration, Hans Fyrstl. Durchl. naadigst bar til mig for H. K. M., som D[anmarks] R[iges] Raad, hvilket Gabel lovede dengang at exkusere, og jeg formente nu at være glemt, endog jeg det baade dengang af Mogens Friis hørte, foruden tidt udi Jylland, og nu her af mange og adskillige Tider har hørt tilforn, mens holdt det kun altid for Latter, førend det nu har fordrevet mig min Latter, ja endog af en Betjenter til Hove har min Søn [været] advaret, at vi vare ikke vel der skrevne. Endeligen sagde Mogens Friis sig at have noget at sige mig, mens dog intet førend min Broder Erik Rosenkrantz vår hos. Der min Broder nu nogle Dage derefter kom til Staden fra Vallø, bad Mogens Friis os begge til Gjæst. Der Maaltidet var holdt, og jeg da urgerede paa hvis han havde at sige mig, repeterede han det saa obiter igjen, og udi min Broders Nærværelse, der vi havde fattet Stand udi et af Vinduerne, sagde, at vilde advare mig om noget, dersom jeg vilde tage det vel op. Hvi saa ikke? sagde jeg, hvad er det? »*De høje Betjente til Hove,*« sagde han, »*havde befalet eller bedet ham vare mig, at jeg herefter vilde holde mig fra den Højeste-Ret at sidde.*« Men med hvad Ivrighed og Utaalmodighed jeg saadan uhørlig Anmodning optog, kan hvert redeligt Gemyt og kjækt Hjerte let selv om judicere og skjelne, beklagede mig med største Uraadighed, at jeg ej skulde være udi større Konsideration for min H. K. M. og Riget underdanigst tro beviste Tjeneste. Der han bad mig føje mig og skikke udi Tiden, og intet saaledes ivre mig til forgjæves, svarede jeg, ja, jeg maa bekjende, vanam esse sine viribus iram; mens jeg vilde heller miste mit Liv ti Gange, om muligt var, end selv godvilligen samtykke udi min egen Vanære, og formente mig langt anderledes at have fortjent. Han trøstede mig ved andres Exempel, »*som det udi lige Maade var vederfaret,*« raadede mig derfor »*jeg skulde selv begjære min Afsked, og undskylde mig, at jeg ej kunde staa den Bekostning ud, som andre havde gjort med deres Svaghed og Alderdom.*« Jeg igjen repeterede, at jeg vilde heller dø, og med Fingeren viste min Hals, jeg agtede at maintenere med mit Blod og Liv min Reputation og Dignitet; han igjen raadede mig, at jeg skulde vare mig, hvad jeg sagde: »*Hans Majestæt var en absolut Herre,*« durum fore contra stimulum calcitrare. Min Broder deslige paamindede mig at vare mig, at jeg ikke udi min Iver sagde det, jeg siden fortrød, og Mogens Friis videre sagde, at for faa Dage siden, der jeg med de andre Rigens Raad efter Prædiken

havde været tilstede udi H. K. M. eget Gemak, at H. M. havde spurgt: »*Om de ikke endnu havde advaret mig, men jeg endnu kom derop.*« Ja, jeg vil tro det, sagde jeg, og har længe fornummet H. K. M. ikke at være mig saa naadig en Herre og Konge, som han plejer og jeg havde formodet; Videre sagde Mogens Friis: At Hans Majestæt ikke vilde sidde Retten med mig, hvortil vel havde været at svare, men efter saadan haard Pille sagtede jeg mit Sind meget, og svarede, jeg vilde betænke mig til om Morgenen, det var vel værdt at besove en Nat, tog saa Afsked og gik hjem, mig meget bekymret udi mit Sind, at anmodes om det uskyldig, ja retfærdig imod Konge og Fædreland, som er en Benaadning for dem, som Ære og Liv har forbrudt, og aldrig noget ærligt Gemyt og kjækt Hjærte indgaar, uden han veed sig skyldig, og dermed salverer Livet og Æren med en Klik, for hvilken mig at være fri, jeg har udi al mit Levnet stræbt og lidt meget ondt, naar andre have lidt vel og selv beklikket, mener sig ingen Spot at være, naar andre det samme er vederfaret, nej ingenlunde! Alle Heste ere ikke lige kiselige[1], saa ere ikke heller alle Mennesker lige sensibiles om deres Reputation, somme Heste taale det ene Sporestreg efter det andet, føler Pisken til, og endda ere følesløse, andre igjen, Rytteren næppe rører sig, førend de ville vide, om han sidder fast i Sadlen, somme Mennesker kunne de alene have Penge og Dignitet, de agte intet, om de ere beklikkede, en kjøbt, aftinget, foræret, benaadet Ære er en beklikket Ære, et justumne tu putas, siger Seneca, quem tutum, og Valentinus, Valens et Gratian. l. ult. c. de generat. abolit.: Indulgentia infamiam criminis non tollit, sed pœnæ gratiam facit. Jeg vidste aldrig at forvinde den Spot, om jeg skulde give et godt Ord for min Ære, contumax est innocentia, quæ turpe judicat rogare nisi Deum. Ære maa fortjenes, og fortjent mainteneres imod sin Herre og Konge med tro og underdanig Tjeneste, imod de andre med Liv og Blod, Lov og Ret, ihvordan det kommer tilpas, den maa hverken kjøbes eller tigges, eller skjænkes eller benaades, derfor som jeg intet meriteret saadan Spot, den intet vil lide uden Dom, og endnu er aldrig den Lov, Ret eller Skik, hvor en tro Rigens Raad kan formenes sit Sæde, uden for det som tillige angaar hans Ære; og trods dig de fule og onde Mennesker! Gud være lovet, jeg staar, og giv mig den Naade, at jeg ikke falder, saa skal jeg føre

---

[1] Germanisme: kitzlich, kilden.

den i Graven ubeklikket med mig. Fast mindre derfor vilde jeg indgaa det, som jeg kunde synes ved mit eget Samtykke at have vist mig skyldig udi noget, hvorved ingen anden kunde have sig imagineret eller sluttet, end vist maatte jeg have mig højlig forbrudt og vide mig selv skyldig, førend jeg derimod tog, og saa hentydet til en stor kongl. Naade, det som jeg holder for største Unaade, og som det Gud behager at revse og prøve mig ved. Saa Hr. Kantsler maa vist tro, at jeg denne Time og hver Time her efter mere ivrer mig derover, end den første Dag det skete, og forundrer mig alene. at nogen havde det Hjærte at anmode mig om saadant. Mens som af saadan Mogens Friis's haarde Anmodning og Maaden at proponere ikke kunde andet end præsumere om en umild Herre, hvilket var mig uskyldige og redelige Mand jo haardt at høre og fornemme, og saadan Vanære at disputere ikke havde været sikkert, sige nej, farligt, de turde have sagt: »*Du skalt*;« min Spot havde blevet desto større, og efter den Dag med ingen Respekt kunde have levet eller konserveret nogen ærlig Mand, og derfor som ikke lang Tid var at raadføre sig eller deliberere, tog jeg den sikkreste og reputerligste, som jeg agtede, Resolution, begav mig paa de Steder, hvor jeg snarest kunde komme. og hvor jeg sikker kunde svare til mine Aktioner og betage Mistanke, saadan Vanære og Traktement at have forskyldt.

Men som jeg ogsaa berettes, at Mogens Friis dette nu anderledes beretter og forklarer, som ikke ilde ment eller paa den Manér forebragt, som jeg det optagen, da hvorledes det har været ment, og paa hvad Manér de kunde selv præsumere at være optagen og meriteret at optages, kan deraf sluttes, at Christoffer Gabel siden spurgte Mogens Friis med hvad Patience eller Resentiment, det er Taalmodighed og Følelse, jeg optog det, han bad ham sige mig, hvoraf noksom kan sluttes, at Christoffer Gabel holdt det værdig, haardt at resentere og Impatience at være værdig; dengang at han lod mig saadan Bud formelde, skulde han have forskaffet mig nogen Resolution paa mine andre underd. hos H. K. M. Sollicitation og Ansøgninger, havde han det gjort, som jeg troede ham til, han skulle befinde at have obligeret en Ven, men nu at have offenderet en ærlig Mand, som har Resentiment og Følelse over den ringeste Vanære, man kunde tænke imod mig, fast mere bevise og det endda uden al Impatience.

Mogens Friis vil ogsaa udi lige Maader, som mig berettes, drage min Broder til Vidne, det ej at have hørt, hvor

imod jeg først giver hver ærlig Mand at betænke, om Aarsagen til min Udgang af mit Fædreland dengang havde været anden end denne, om da saa hastig udi sex Timer med Hustru og Børn, baade sig at resolvere og være borte, dernæst formoder je , at fornemmelig udi saa vigtig en Sag, som er. at en Rigens Raad kvitterer sit Fædreland, min Beretning skal saa vel staa til troende, som Mogens Friis. Dersom han beraaber sig paa min Broder, saa veed jeg ej, hvad min Broder har hørt eller ikke, men at jeg hørte det, og med Hjærtens Ve, og vil næppe tro, at min Broder tør eller kan sværge, at saadanne Ord ere ikke faldne af Mogens Friis's Mund, der faldt endda flere Ord dengang af Ivrighed, som maaske ingen af os mindes, men de Ord, som med store Bogstaver ere tegnede, de vil jeg for høje Alter, som sagt engang er, udi Guds Aasyn og fornemme Folks Nærværelse testere med Ed og oprakte Fingre. Og som Mogens Friis siger, at have advaret mig som en god Ven, saa agter jeg intet saadanne Venner, og havde han agtet mit Venskab (baade for de Dødes Skyld, og min egen Skyld, der han veed, hvor nær jeg mig har taget imod de ham har havt paa Tungen) imod Hannibal Sehested og Christoffer Gabel, han havde aldrig baaret mig saadan Bud, mens ladet dem selv bære deres Bud. Og som han skal vide hvad mig har jaget, da maa han forsikkre sig, at det er hverken ham eller nogen hans Konsorter, for dem skulde jeg intet mere løbe end jeg plejer, ihvor gammel jeg er. Jeg skulde tale saa vel med mine gamle Ben, at de skulde følge mit Hjærte og Næver, om det dermed havde været at gjøre, mens vil han vide det, da er det den Frygt, jeg havde for H. Majts. Unaade, som er raadeligt og reputerligt heller at fly, end efter onde Menneskers Angivende, at forsøge . . . .

Hermed er dog Brevet ikke færdigt. Der følger en vidtløftig Forklaring af, hvor urigtigt man havde fortolket Ordene umild og haard Intention. »Det var ikke Meningen at sige dem om Kongen, men hans Uvenners Fremfærd imod ham gav ham Aarsag til at præsumere og indbilde sig en umild Konge.« Ja, der var dem, som tydede Ordene til det som gjaldt Liv og Ære, som er crimen læsæ majestatis, et crimen, som hidtil har været uhørt i Danmark, og som man ikke kjender til. Han anfører som

Aarsag til at han rejste bort, at hvis han som en Rigens Raad »med den Dignitet og Højhed, som mine Forfædre Mand efter Mand udi nogle Hundrede Aar i de højeste Bestillinger haver været værdiget med,« nu pludselig skulde komme fra denne Dignitet, kunde han ikke udholde den Vanære, han nødtes da til at søge et andet Land. Saa følger en flere Gange til Slutning gjentagen Anmodning til Reedtz om at formilde Kongen, undskylde for ham de ubetænksomme Ord, han havde brugt, og bede Kongen at benaade ham med en allernaadigst Demission og Relaxation, saa at han kunde søge sin Fortun og Velfærd paa andre Steder.

Det er et uhyggeligt Brev at gjennemlæse[1]. Det Indtryk faar man af det, at Rosenkrantz har betragtet sig som fuldstændig dadelfri: hans Uvenner have forfulgt ham og de have ført Kongen vild. Men det Forsvar, han fører for sig i den sidste tredie Del af Brevet, indeholder Modsigelser, der er en endeløs Snakken frem og tilbage, og den Forestilling paatrænger sig let, at det er en tabt Sag, han stræber at forsvare. Og saa fremstiller sig paany Spørgsmaalet: hvad var Aarsagen til at Rosenkrantz tog den Beslutning at flygte fra sit Fædreland?

Brevet til Reedtz indeholder egentlig ingen bestemte Tidsangivelser, saa det ikke er muligt at henføre de enkelte Led i Begivenhedernes Følge til bestemte Dage eller Aar. Jeg ser mig istand til at fremdrage følgende to Data. I December 1662 blev en Afregning med Rosenkrantz afsluttet i Skatkammeret: Skatkammeret havde paa

[1] Det er i høj Grad pinligt at se, hvorledes Gunde Rosenkrantz atter og atter fører Talen hen paa de to Sønner, som faldt i Krigen. Det er tilvisse et Vidnesbyrd om, hvor dybt han har følt dette Tab, men det vidner ogsaa om Mangel paa at kunne beherske sine Følelser.

Kredit-Siden 1638 Rdlr., Debet-Siden viste »til Bilanz ultimo Decembr.« 826 Rdlr., 812 Rdlr. vare blevne ham udbetalte. Andre Afregninger med ham kjender jeg ikke.

Den 3. August 1664 udstedtes fra Skatkammeret[1] en Ordre til Tolderen i Aarhus Niels Madsen, undertegnet af Sten Hondorf og Henrik Møller, om at udbetale til Daniel Boumand af Paris til Martini Dag 600 Rdlr. in specie paa Gunde Rosenkrantz's Vegne, Gunde Rosenkrantz's Obligation skulde tilligemed Boumands Kvittering indleveres i Kammeret; Rosenkrantz var Boumand disse Penge skyldig, Pengene skulde dekurteres i hans Pension. Denne Ordre er altsaa bleven udstedt omtrent en Uges Tid efter at Gunde Rosenkrantz havde forladt Danmark. Men en noget lignende Ordre fra Kongen til Skatkammeret paraferet af Henrik Møller var bleven udstedt den 27. Juli 1664[2]: de 600 Rdlr., som Gunde Rosenkrantz paa Sønnens Vegne var den franske Kjøbmand skyldig, havde han »hannem transporteret udaf hans tilstaaende Fordring paa vort Skatkammer at søge og annamme,« Pengene skulde betales af de til Hofstaten forordnede Midler, Rosenkrantz's Obligation skulde indfries og dens Beløb dekurteres ham i hvad han havde at fordre hos Kongen. I Brevet til Reedtz omtaler Gunde Rosenkrantz, hverken at han har udstedt en Obligation for de 600 Rdlr., eller at det er ham selv, der har »transporteret« Gjælden over paa Skatkammeret til at udbetales af hans Gage. Der kan vist ikke siges Noget imod den Maade, paa hvilken Kongen ordnede denne Gjældspost.

I Brevet til Reedtz fortæller Rosenkrantz ikke, hvad

---

[1] Register og Kopibog over Missiver, Assignationer og Ordrer, Nr. 216 i Kongerigets Archiv.

[2] Rentekammerets Expeditions-Protokol for 1664.

der fulgte efter Samtalen med Mogens Friis. Her træder Rosenkrantz's latinske Apologi supplerende til, af hvilken jeg skal give et Udtog for dette Punkts Vedkommende[1].

Samtalen med Mogens Friis havde varet næsten en hel Time, efterat Friis havde sagt, at Kongen ikke vilde sidde i Retten med Rosenkrantz. Dette uventede Budskab bragte ham til at studse, han mente, at her var Noget at overveje, og han lovede at give Svar den næste Dag. Det var en sorgelig Nat, han havde derefter, fuld af Kval og Suk. Sin Hustru og sine Døttre fortalte han strax hvad der var sket, de brast i Graad derover. Hans Hustru var enig med ham i, hellere at dø eller lide hvadsomhelst end at taale en saadan Forhaanelse. Rosenkrantz var ikke i Tvivl om, at han maatte bort, men Spørgsmaalet var, paa hvilken Maade skulde han gjøre dette Skridt? Han turde ikke tage Nogen paa Raad herom, thi Raadgiverne vilde blot have holdt ham tilbage.

»Samme Dag« [som den tidligere refererede Samtale fandt Sted?[2]] havde Rosenkrantz atter et Møde med Mogens Friis, under hvilket han gjorde Alt for at dølge sin Plan; han bad Friis om, ret meget at takke Gabel, fordi denne havde vist ham den Opmærksomhed at give ham et Vink om at han skulde sørge for sit Rygte, førend Noget skulde hændes, som han ikke ventede, han var nu rede til at følge hans Raad, han vilde gjennem Gabel søge Kongen om sin Afskedigelse. Friis roste hans Beslutning og lovede at ville udføre dette Hverv med største Omhu.

Klokken var da 9. Imidlertid lejede Rosenkrantz et

---

[1] En Afskrift af Apologien bevares i den Rostgaardske Samling i Univ. Bibl., Folio Nr. 72; en Afskrift af dette Exemplar findes i ny kgl. Saml., 4°, Nr. 2094, 31 Blade.

[2] Dette kan næppe være rigtigt.

Fartøj, som hans Hustru med tre Døttre gik ombord paa Kl. 12; Kl. 9 vare de i Helsingborg.

Den næste Dag ved Middagstid søgte Rosenkrantz igjen Mogens Friis og leverede ham nogle Andragender, for at Gabel kunde udvirke hos Kongen at de bleve bevilgede. Da han havde forladt Friis, steg han til Hest, og ledsaget af en Tjener til Fods og idet hans Søn snart fulgte efter, red han ud af Byen, det var da allerede langt ud paa Dagen. Han vilde til Skaane. Udenfor Byen fik han fat i en Baad, steg ned i den, kom til Hven tidlig paa Natten, før Solopgang kom han til Helsingborg[1].

Jeg kommer længere fremme til at tale om denne Apologis Karakter i Almindelighed, paa dette Sted skal jeg endnu blot give følgende korte Uddrag.

Det Stykke af Brevet til Reedtz, som ovenfor er aftrykt, gjenfindes i Apologien, men i højeste Grad sammentrængt. Samtalen med Mogens Friis refereres kort. Mogens Friis begynder med at sige, at Rigets (regni) fornemste Ministre, især Christoffer Gabel, havde givet ham det Hverv, at advare ham om for Fremtiden at holde sig borte fra Højeste-Ret og fra at votere (ut judicio et causis dicendis me abstinerem). Skildringen af sine Gjenvordigheder i Skatkammeret fortæller Rosenkrantz paa følgende Maade:

»Da Rigsdagen næsten var forbi og jeg var færdig til at rejse hjem[2], søgte jeg Hannibal Sehested og især,

[1] Denne Fortælling stemmer ikke med den, der er given i Brevet til Reedtz, ifølge hvilken Rosenkrantz var sex Timer om at resolvere sig og om at være borte med Hustru og Børn.

[2] Der staar: »prope exactis comitiis;« dette sidste Ord kan næppe oversættes paa anden Maade end ved: Rigsdagen. Da denne holdtes i 1660 September—November eller December, ses det let, at Rosenkrantz's Fortælling her er temmelig uklar. Hannibal Sehesteds Ambassade til England og Frankrig falder i Aarene 1662—1664. Fra Foraaret 1664 var han hjemme. I November 1665 rejste han til Holland og Frankrig i Ambassade.

medens Sehested var Ambassadør i Frankrig, Christoffer Gabel, for at faa udbetalt Resten af min Løn og for at faa tilendebragt andre Forretninger hos Hs. kgl. Majestæt, men da jeg efter tre Aars Forløb ikke havde opnaaet Noget ved mine Sollicitationer, henvendte jeg mig til Mogens Friis, en af de kongelige Rentemestre, som jeg ved Svogerskab var knyttet til, og bad ham om at trænge paa hos de fornemste Ministre og faa mine Sager expederede« — saa følger Referatet af Samtalen med Friis.

Det er værdt at lægge Mærke til, at Apologien maa være det Skrift, som Gunde Rosenkrantz i sin »Retorsion,« dateret Stockholm 3. December 1664, havde bebudet at ville udgive, for at forklare Aarsagen til sin Undvigelse og godtgjøre sin Sags Retfærdighed. Her har Skildringen af Rosenkrantz's Henvendelse til Gabel faaet en mildere Form end i Brevet til Reedtz. Men mod Slutningen af Apologien forekommer der flere skarpe Udfald imod Gabel, dog holdte i ren Almindelighed. Apologien er aldrig bleven udgivet.

Det er Gunde Rosenkrantz, hvis Forklaring om sin Flugt vi hidtil have hørt. Det maa vist indrømmes, at der mangler Noget i Forklaringen. Hvorfor skulde Rosenkrantz afholde sig fra at komme i Højeste-Ret? hvorfor skulde han søge sin Afsked? Svar paa disse Spørgsmaal finder man ikke i hans Forklaring. Kunde man nu faa en Anden til at besvare disse Spørgsmaal? Kunde man faa Mogens Friis til at tale? Ja, det kan man. Mogens Friis har nedskrevet en kort Beretning om sin Samtale med Gunde Rosenkrantz, og den er endnu bevaret, ikke i Afskrift, men skreven med hans egen Haand[1]. Beretningen lyder saaledes:

---

[1] Dette Aktstykke bevares i Geh. Archivet, det ligger sammen med Rosenkrantz's Brev til Rigsraaderne.

Eftersom jeg omtrent for otte Uger siden efter Befaling udi Velbyrdig Erik Rosenkrantz's til Rosenholm hans Paahør talte udførlig med Velb. Gunde Rosenkrantz, hvad der judicertes om det han sad i den Højeste-Ret, og at en og anden stødte sig derpaa, og at mig særdeles var sagt, at hans Kgl. Majst. syntes det præjudicerede Hans Majst. selv at komme i Retten, saa længe han der sad, og det formedelst hans Opbud og de Domme, der over ham siden vare af den Højeste-Ret afsagte, remonsterede ham derfor som en Ven og Svoger, om han ikke syntes til sin egen Honnør at være, at han underdanigst begjærte af Hans Kgl. Majst. at maatte forskaanes for den Umag og Besværing, og derom forfatte skriftlig hans underdanigste Petition, og syntes mig kunde bruge de Motiver derudi, at han var kommen til Alder, og slig aarlig Rejse udkrævede temmelig store Omkostninger og Besværing, og ham fattedes Middel, troede ikke han gjorde ilde, om han derom saaledes underd. supplicerede til Hans Majst., hvilket jeg vilde raade ham som hans Ven, og vilde jeg forhaabes, at det udi al Naade blev optagen; det kunde hænde sig, at Hans Majst. maatte maaske enten selv fatte de Tanker, eller andre formaa Hans Majst. derhen, at han lod ham sige, det sømmede ikke han sat i den Højeste-Ret, han skulde absentere sig, som jeg af en fornemme Minister alt for fast halvandet Aar siden havde hørt, som nu er død, og han selv vel vidste, at endel af de, der endnu sat i den Højeste-Ret, havde, strax hans Opbud var gjort, søgt at hindre ham udi dette, og andet mere, som han mig tilforne selv havde berettet, det lod sig anse, Hans Majst. var ham saa naadig, at han vilde ikke hans Despekt eller Ruin, og derfor naadigst vilde, at dette skulde ham til Gemyt føres af nogen hans egen Svogerskab, og lod ham forstaa, at jeg ikke andet troede, end Hans Majst. jo lod ham beholde sin Pension og Rang, thi jeg havde Intet andet formærket, end at han jo derfor kunde i andre Forsamlinger gaa og være iblandt Raadet, alene at han absenterede sig fra den Højeste-Ret. Hvilket mig og af tvende Hans Kgl. Majst. højeste Ministris ikke anderledes var sagt, end han jo derpaa kunde være forsikkret. Sagde herpaa til mig efter en og anden Diskurs, at han vilde det gjøre, og søge siden i Stilhed at leve sin Tid hen og se han fik en Gaard at pagte udi Fyn at bo paa.

Leverede mig herpaa om anden Dagen ad Aften 5 Poster skrevne af med hans egen Haand, som han begjærede jeg

underdanigst vilde andrage for Hans Majst. og rekommendere i bedste Maade.

Nemlig

1. Urup at bo paa, om muligt var til Mikkelsdag, at han kunde høre om anden Lejlighed.
2. Fire hundrede Rigsd. rede Penge af hans Pension, Assignation eller Gods for det andet.
3. Rekommendation til Montecuculi, at forstaa for hans Søn Velb. Jakob Rosenkrantz, som han Dagen tilforn havde bedet mig om, da jeg talte med ham om den Højeste-Ret.
4. Hans Pension.
5. Hans Rang.

Hvilket jeg Altsammen lovede for ham i bedste Maader at negotiere, og vilde haabes at fly ham derpaa god Svar, tog derpaa Afsked og haver siden ikke talt med mig, men to Dage derefter fornummet, at han var rejst over til Skaane.

Datum Hafniæ
den 15. 7br. 1664. Mogens Friis.

Lægges denne Beretning ved Siden af Gunde Rosenkrantz's i Brevet til Reedtz og i Apologien, vil det ses, at der er Overensstemmelse imellem dem. Men der er noget Nyt i Friis's Beretning. Det Nye er for det Første, at en fornem Minister, som da var død, for halvandet Aar siden havde talt om, at Rosenkrantz burde absentere sig fra Højeste-Ret. Denne Minister maa have været Premier-Ministeren, Christian Rantzau, som døde den 8. November 1663. For det Andet, at Gunde Rosenkrantz selv tidligere havde sagt til Friis, at Medlemmer, der endnu sad i Højeste-Ret, strax efter at han havde gjort Opbud, havde søgt at hindre ham deri, nemlig i at sidde i Højeste-Ret. For det Tredie, at Kongen havde ment, at det præjudicerede ham selv at komme i Retten, saalænge Gunde Rosenkrantz sad der, og det formedelst hans Opbud og de Domme, der siden var afsagte over ham af Højeste-Ret.

Her kommer da noget Positivt frem. Højeste-Ret har fældet Domme over en af Rettens Assessorer, som er

Fallent. Spørgsmaalet bliver da, hvorledes forholder det sig med disse Højeste-Rets-Domme, kan der skaffes Oplysning om dem? Og her er nu Følgende at meddele.

Det gik ikke saa let med at faa Rosenkrantz's Bo ordnet. Ikke blot vare Kreditorerne mange, men der opstod Vanskeligheder, som fremkaldte Trætter og Processer, og flere af disse gik til Højeste-Ret.

Den første Dom i disse Processer faldt den 4. September 1663 i en Sag, som Rudolf Gerlach af Kiel havde anlagt imod Gunde Rosenkrantz, fordi denne ikke til sidst forleden Omslag havde betalt 500 Rdlr. Kapital med Rente, ej heller havde Maning holdet; det formentes, at Rosenkrantz efter Obligationen burde betale eller lide Maning indtil saadant skete. Dommen lyder saaledes[1]:

»Efterdi Godsets Opbydelse er efter Recessen en tilladelig og billig Betaling, hvorimod ingen Forskrivning eller nogen Exception efter samme Recesses klare Ord kan gjælde, men for ulovlig at holdes, og Gunde Rosenkrantz sit Opbud befindes at have gjort, førend han af Rudolf Gerlach er bleven manet, er her paa for Retten afsagt, at Rudolf Gerlachs Maning ikke bør at være af nogen Værd, eller kraftig til at forhindre Gunde Rosenkrantz's gjorte Opbud.«

Gerlach tog, som det synes, Sagen fat paa en anden Maade, han anlagde en ny Sag imod Gunde Rosenkrantz. Forholdene udviklede sig saaledes, at en hel Række Retstrætter bleve optagne til Doms kort efter hverandre, deriblandt Gerlachs.

Juli Maaned 1664 blev en slem Maaned for Gunde Rosenkrantz. Den 6. Juli faldt Dom i en Sag anlagt imod ham af Grev Karl Gustav Wrangel. Sagen drejede sig om Penge, Wrangel havde tilgode hos ham. Rosenkrantz

---

[1] Højeste-Rets Dombog for 1663 i Højeste-Rets Archiv.

fremlagde to Skrivelser fra Greven, daterede 28. Februar og 19. Marts 1664, i hvilke der gaves Rosenkrantz Henstand med Betalingen til førstkommende Kieler Omslag, og Dommen kom til at lyde paa[1]. »at Gunde Rosenkrantz ikke kunde tilkjendes sin udgivne Haand og Segl at efterkomme og indfri førend til bemeldte Omslag.«

Denne Sag vandt altsaa Gunde Rosenkrantz. Men galt gik det snart efter i fire andre Sager, dem tabte han alle. Dommene i dem faldt den 26. Juli[2].

En Sag var anlagt af Nikolaus van der Kamp; efter Dommen fik Rosenkrantz Maning i Udsigt. En Sag var anlagt af Markus Kohlblatt af Kiel. Landgerichts-Notarius i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten. Rosenkrantz blev dømt til »tilbørligen sin udgivne Haand og Segl at indfri og efterkomme, eller efter Irettesættelse at lide Maning.«

Om Gerlachs Proces er følgende Citation og Dom indført i Dombogen:

»Rudolf Gerlach af Kiel cit. Kommissærerne Mogens Arenfeld og Henrik Mund for deres Kommission over Gunde Rosenkrantz's Opbud, idet han ikke Betaling uden for den tiende Part skal have bekommet.

Uanset Kommissarierne for deres Person ingen Uret have gjort, idet de have udlagt efter den faldne Lod det, som de paa Gunde Rosenkrantz's Opbud have for sig fundet, og ikke var deres Gjerning at gjøre nogen Mangel paa[3], ikke desmindre efterdi det, som Rudolf Gerlach paa Opbudet udlagt er, ikke kan holdes for nøjagtig Betaling

---

[1] Dommene faldne i Juli 1664 ere tagne fra Højeste-Rets Dombog for 1664 i Højeste-Rets Archiv.

[2] Er det denne Dato, som har givet Anledning til at sætte Rosenkrantz's Flugt til den 26. Juli?

[3] At gjøre Mangel paa betyder, at gjøre Udsættelse paa, at paavise Urigtighed f. Ex. i et Regnskab. Vidensk. Selsk. Ordbog efter Moth.

eller saa god som de Haandskrifter, han derimod skulde miste, er her for Retten afsagt, at Rudolf Gerlach ikke er pligtig at antage imod de i Hænde havende Haandskrifter, hvis ham paa Opbudet udlagt er, men Gunde Rosenkrantz pligtig efter de hans klare Obligationers Lydelse, som for Retten er fremlagt, Rudolf Gerlach tilbørligen og nøjagteligen at fornøje, eller efter Irettesættelse at lide Maning.«

Endelig fik Jørgen Matthiesens Arvinger Dom i en Sag anlagt imod Gunde Rosenkrantz, fordi han havde pantsat dem tre Gaarde, »som tilforn vare pantsatte Henrik Thott, og tvende af dem ere Kannikegaarde i Aarhus Stift.« Det blev paastaaet, at Kannikegaardene, beliggende i Todbjerg Sogn, Øster Lisberg Herred, ikke tilhørte Rosenkrantz, hvem de vare forlenede. I et Indlæg til Højeste-Ret af 21. Juli 1664 forklarede Rosenkrantz, at Pantsættelsen til Henrik Thott »kom af en Misforstand af et Pantebrevs Forandring, han er sket Fornøjelse og har Intet videre med Pantet at bestille.« Med Hensyn til Kannikegaardene oplyste han, at det var med Kgl. Majestæts Tilladelse, at han havde pantsat dem, han var forlenet med dem paa sin og sin Søns Livstid; han havde Løfte af Skatkammeret paa 2000 Rdlr., hvormed han vilde indløse Pantet[1]. Dommen kom til at lyde saaledes:

»Efterdi de trende omhandlede Gaarde ikke kan eragtes for saa nøjagtig Pant, at Jørgen Matthiesens Arvinger dermed til fornøjelig Betaling kunde være forsikkret, da bør Gunde Rosenkrantz gjøre dem fuldkommen og god Fornøjelighed for den Summa Penge, de have med Rette at fordre hos ham.«

To Dage efter, den 28. Juli, faldt der atter Dom i Sager

---

[1] Indlæg til denne Sag ere bevarede i Geh. Archivet, Højeste-Rets Domskoncepter.

anlagte imod Gunde Rosenkrantz. Den første, anlagt af Forstanderne for Odense Hospital, drejede sig om en Sum Penge, han var Hospitalet skyldig ifølge en Obligation udstedt 1650; der var nu resterende Renter for syv Aar. Dommen lyder saaledes:

»Efterdi her fremlægges Gunde Rosenkrantz's rigtig og usvækket Haandskrift, udi hvilken han under Indmaning sig forpligter til Betaling, da bør Gunde Rosenkrantz's Haand og Segl tilbørligen at efterkommes, eller efter Irettesættelse at lide efter kongelige om Gjæld udgangne Forordninger.«

Akterne i flere af disse Sager kjender jeg ikke, de ere næppe bevarede[1]. Derimod kan jeg tale udførligere om en anden Sag, i hvilken der faldt Dom den 28. Juli, en Proces imellem Oluf Daa og Gunde Rosenkrantz, da en meget stor Del af dens Akter ere bevarede[2].

Tyge Brahe til Mattrup, Søn af Axel Brahe til Elved, havde, foruden tre Børn, som døde smaa eller som ikke komme i Betragtning her, to Døttre, Anne, som blev gift med Oluf Daa til Holmegaard, og Christence, som blev gift med Jakob Lindenow til Gaunø, og Sønnen Axel. Denne Axel Brahe til Eskebjerg døde i Marts 1657, og hans Sødskendebørn bleve hans Arvinger. Fra 1640 til 1650 havde Falk Gjøe til Hvidkilde været hans Værge, han havde gjort Rede og Regnskab for Værgemaalet for den Tid. Derefter havde sal. Falk Gjøes Efterleverske Fru Karen Bille gjort Regnskab for fire Aar fra 1650—54, paa dette Regnskab havde Samfrænderne gjort Antegnelser, som hun og hendes Børn ved Rigens Raads Dom ikke vare kjendte fri for. Værgemaalet gik over paa Gunde

---

[1] Det er derfor ikke let, især for en Ikke-Jurist, juridisk at dømme om Proceduren i disse Retstrætter. Men Sagen drejer sig her fornemmelig om selve Dommene, hvorledes de ere formulerede, og om Følgerne af dem.

[2] I Geh. Archivet, Højeste-Rets-Sager.

Rosenkrantz, som skulde overtage Regnskabet og Beholdningen ikke alene i Axel Brahes Bo, men ogsaa i Falk Gjøes. Saa døde Axel Brahe 1657, saa kom Krigene 1657—60, men der kom intet Regnskab. Oluf Daa mindede stadig Gunde Rosenkrantz om at aflægge Regnskab for Værgemaalet, og Rosenkrantz lovede endelig at have Alt færdigt til Snapsthinget 1661. Men det blev ikke til Noget, af Grunde, hvorom Rosenkrantz gav Beretning. Daa hørte nok, at Rosenkrantz solgte og afhændede Gods, men da han sad ved Hus og Gaard, havde god Renommé og god Kredit, var i høj Bestilling, nemlig Rigens Raad, havde først Kalø Slot, senere Skanderborg i Forlening, havde Daa Grund til at tro, der var Sikkerhed nok for de umyndige Arvinger. Værgemaalet skulde imidlertid bringes i Orden, og de umyndige Arvinger have hvad de ejede. Det viste sig, at dette var forbundet med Vanskeligheder, da Rosenkrantz var gaaet Fallit. De udmeldte Kommissærer skulde mægle Forlig. I November 1663 vare begge Parter samlede i denne Anledning, et Forlig blev opsat og underskrevet af Gunde Rosenkrantz, Mogens Arenfeld, Henrik Mund og Erik Rosenkrantz. Gunde Rosenkrantz forlangte derpaa, at Oluf Daa skulde være tilfreds med Forliget, men Daa afslog dette Forlangende: der var intet Forlig sluttet, det, der var blevet opsat, var kun et Forslag til et Forlig, der ikke kunde være forpligtende for ham, han havde ikke tiltraadt det og ikke underskrevet det[1]. Sagen blev nu bragt for Højeste-Ret, idet Gunde Rosenkrantz anlagde Sag mod Oluf Daa, Stævningen imod ham er dateret 2. Februar 1664. Oluf Daa anlagde Kontra-

---

[1] Allerede den 20. September 1663 skriver Daa i et Indlæg, at der havde været forhandlet mundtlig med Rosenkrantz om Forlig, Jordebøger og Skjøder vare ikke tilstede, men man troede Gunde Rosenkrantz's Ord og hans Skrivers Beretning om det tilbudte Jordegods.

søgsmaal imod Rosenkrantz, Stævningen imod ham er dateret 18. April 1664. Den 28. Juli 1664 faldt Højeste-Rets Dom, der lyder saaledes:

»Citation: Udi den Sag Oluf Daa til Holmegaard cit. Kommissarierne over Gunde Rosenkrantz's Opbud anl. det Værgemaal, som for^{ne} Rosenkrantz for afg^{ne} Axel Brahe og umyndige Børn paa nogen Tid under Hænder havt haver.

Dom: Efterdi det er Børnegods, som Oluf Daa søger Betaling for, og det er vitterligt, at Gunde Rosenkrantz haver havt samme Børnegods under Værgemaal og deraf nydt den Rettighed, imedens han det administrerede, som en Formynder efter Recessen tilkommer, er her for Retten afsagt, at Gunde Rosenkrantz bør at betale til Oluf Daa Sex tusinde, to Hundrede, tredive og to Rdlr., som er den Summa, hvilken Gunde Rosenkrantz paa Axel Brahes Værgemaal efter i Rette lagte Dokumenter skyldig bliver, med sin paaløbende Rente indtil Betalingen sker, og bør samme Betaling efter Oluf Daa's egen Vedtagelse og Samtykke for Højeste-Ret udi gode Løsøre eller i godt Jordegods af Gunde Rosenkrantz's at ske, og Gunde Rosenkrantz pligtig med samme Betaling Oluf Daa at fornøje inden sex Uger fra denne Doms Dato at regne, eller og stande til Rette derfor efter kongelige om Gjæld udgangne Forordninger, dog de 500 Rdlr., for hvilke Oluf Daa haver annammet Sten Brahes Haandskrift i Betaling, udi ovenbemeldte Summa at kortes.«

Oluf Daa havde to Grunde til at vise sig umedgjørlig ligeoverfor Rosenkrantz. Den første var den, at han mente, at der ikke var Sikkerhed for, at hvad Rosenkrantz og hans Kommissærer tilbød at betale ham med, virkelig var de Summer værdt, hvortil det var sat. »Kan man,« skriver han i et Indlæg til Højeste-Ret den 12. Juni 1664, »betale umyndige Børns Værgemaal med Gjæld og det uvis Gjæld,

istedenfor rede Penge indvise dem at søge en Restants hos hans Bønder paa 870 Rdlr., give dem andres Transporter, som ere uvisse og i tredie til fjerde Haand transporteret paa 678 Rdlr.?« Daa vilde ikke tage imod 70 Tdr. Hartkorn à 55 Rdlr. Td. ud af 97 Tdr. Hartkorn, som Rosenkrantz vilde tage af Hans Friis til Klausholm for en Obligation, han kunde ikke nøjes med en Fortegnelse over dette Gods, han maatte vide nøjere Besked, om det var frit eller behæftet. Det Børnegods, der krævedes udlagt, var 17—18000 Rdlr. værdt, Daas Børns Part var ved 9000 Rdlr. Rosenkrantz og hans Kommissærer bestred Daas Indvendinger, de mente, at Tilbudene vare forsvarlige, saavel Løsøret taxeret rigtigt som Jordegodset godt.

Den anden Grund, Daa havde, var af en alvorligere Karakter. Han paastod, at Opbudet imod Recessens Ord ikke var gjort itide og at det derfor var ulovligt. Før sit Opbud havde Rosenkrantz solgt, afhændet og pantsat Ejendomme til Brødre, Slægt, Venner og Bekjendte; Daa anslaar Værdien heraf til 70—80,000 Rdlr. Han paastod, at af en Jordebog paa 536 Tdr. Hartkorn, som efter Opbudet var fremlagt, »deraf skal næppe findes en Bondegaard eller et Gadehus frit i det Gods, at kunne komme nogen til Betaling videre end dem, som det før er pantsat, saa er da i de Maader i Jordegodset Intet af det der bydes.« Fremdeles med Hensyn til Registreringen af Løsøret, at det var for højt taxeret, der var meget unyttigt, »kan ikke stort bidrage til Gjældens Afbetaling,« det var noget Skrableri. Endelig, at Registreringen paa Gjælden vel var ungefær 1 Tønde Guld, men omtrent 50,000 Rdlr. vare ikke anførte.

Rosenkrantz skriver i et Indlæg til Retten 9. Juli 1664 med Hensyn til Afhændelsen og Pantsættelsen af sit Gods til Brødre, Svogre, Slægt og Venner, hvilken han indrømmer: »saa veed Gud, at der jeg mit Gods

pantsatte[1], tænkte jeg Intet mindre end mit Gods at opbyde, var og den Gang saa vederhæftig, som maaske Oluf Daa ikke denne Stund er, havde ogsaa tilbage saameget, Oluf Daa sin Betaling med kunde ske, som øjenskelig er[2]. Hvad andre mine Kreditorer er angaaendes, hvis Prokurator Oluf Daa synes, dog ikke tror efter Fuldmagt, men mig mere til Fortræd at beskæmme, ville agere. dem formoder jeg saaledes mig at have erbødet imod, endnu erbyder, en Del saaledes haver kontenteret, og hver fremdeles endnu erbyder, saaledes at forholde, at jeg ikke aleneste hos Posteriteten vil have et ærligt Navn og Rygte, men endogsaa hos alle dem, som ikke ville ved Umildhed tvinge til Umulighed, med mig skulle blive tilfreds, saa Oluf Daa udi det Fald kunde have det rolig og til forgjæves bevæger sit urolige Sind.« Men Daa forsikkrer, at Afhændelsen eller Pantsættelsen til Slægtningene var sket i September 1662, altsaa nogle Maaneder før Rosenkrantz gjorde Opbud, »som jeg det haver hørt paa Opbudet og Brevene derom seet,« og dermed havde Rosenkrantz fornøjet sine Slægtninge, medens der ingen Formue var til at Umyndige »kan erlange eller geraade til deres eget.«

Paastanden om, at Rosenkrantz's Opbud var ulovligt, havde Daa fastholdt hele Tiden. Den 23. November 1663 havde Rosenkrantz i Aarhus skrevet et Brev til sin »Hjærte Kjære Broder« med Forslag om Forlig. Paa Foden af Brevet skrev Daa samme Dag i Aarhus Svaret til sin »Allerkjæreste Hjærtens Broder,« at han ikke kunde resolvere sig, før han havde seet, hvad Rosenkrantz havde beholdt af sin Formue »til dette dit ulovlige Opbud.«

---

[1] Sin Gaard Vindinge pantsatte Gunde Rosenkrantz til sin Broder Jørgen, som overtog den 1663, men snart efter overdrog til sin Hovedkreditor Margrethe Finke, Dr. Jørgen Fiurens Enke.

[2] Svensk ögonskenlig.

Den 26. November 1663 brugte han det samme Udtryk i et Brev til Kommissærerne, i Indlæg til Højeste-Ret af 12. Juni 1664 forlangte han Kjendelse om Opbudet var efter Recessen. Rosenkrantz forlangte sig paa sin Side frikjendt for Daa's »injuriøse, indiskrete, haarde og ubetænksomme Beskyldninger.«

Højeste-Ret dømte altsaa Rosenkrantz til at betale Oluf Daa 6232 Rdlr., det var den samme Sum, som Jakob Lindenow havde faaet ved Forlig med Rosenkrantz. Daa fik ikke sin Fordring paa 9000 Rdlr. opfyldt. Det drejede sig fra Først af om 18,000 Rdl., de Umyndige tabte ved Gunde Rosenkrantz's Opbud c. 5,500 Rdlr. I Værgepenge var der blevet udbetalt c. 15,000 Rdlr.[1] Højeste-Ret gav Rosenkrantz kun sex Uger til at betale Pengene i, Retten gav ham ingen Dilation, som han havde ønsket. Højeste-Ret gav ingen Kjendelse om, at Opbudet var ulovligt. Men i de Ord, med hvilke Dommen begynder, synes at ligge en skaansomt udtalt Mening om, at Administrationen af de Umyndiges Midler ikke var ledet som den burde have været det. Betalingen skulde ske i godt Løsøre eller godt Jordegods, under Gunde Rosenkrantz's da værende Omstændigheder kunde denne Passus af Dommen let have givet Anledning til nye Processer.

Endnu skal jeg nævne, hvilke Mænd der sad i Retten den 28. Juli 1664 og dømte i denne Sag. De vare: Kantsleren Peter Reedtz, Niels Trolle, Ivar Krabbe, Henrik Rantzau, Erik Kragh, Ove Skade, Hans Nansen, Henrik Ernst, Willem Lange, Rasmus Winding, Peter Scavenius, Jens Lassen. Af disse 12 Dommere, 6 adelige, 6 borgerlige, var kun 1 ikke født i Danmark, nemlig Henrik Ernst.

Oluf Daa fik ikke Pengene udbetalte sex Uger efter at

---

[1] Indlæg af O. Daa af 26. September 1663. Et andet Sted siger Daa, at Rosenkrantz til Værgemaal og Rostjeneste havde oppebaaret 12—16,000 Rdlr..

Dommen var falden, heller ikke sex Uger senere. Om han nogensinde fik dem udbetalte, veed jeg Intet om. Den 13. November 1664 skrev Daa et Brev til Gunde Rosenkrantz om denne Sag og han fik da følgende Svar:

Monsieur Daae.

Felicité et bonheur vous sart [?] Din schriffelse daterit udi Kiøbenhaffn den 13. Nov. er mig behendigett udi Stockholm den 28. eiusdem. Huoraff jeg forstendiges, att domb, som mellom os aff den høyeste [Ret] udi Kiøb. bleff affsagt, tilholder mig att betale dig om 6 uger. Daa som min leilighed icke var der att tagen beschreffuen, thi efter de bud, ieg fra hoffue fick dagen forinden ieg reiste bort, var ikke tid att toffue for lenge. Vestigia n. me terrebant. Lode Ieg samme domb udi sin tilbørlig respect och er gerne, som Ieg altid haffuer verit, uden nogen domb erbødig Dig att betale, mens dersom du haffuer bekommit nogen domb paa umulighed, daa hører dett gud allene till att giøre umulighed til mulighed, er daarlighed att esche dett och umildhed att dømmis dertill. Ieg tuiler paa, om de høylerde dommere, som allermest omgaais med rente och des rentes rente, schulde ved all deris konst kunde bringe saadan een summa penge till veye udi saa stackit een tid, och dog, nulla habita ratione impossibilitatis tantæ, cuius tamen in omni jure nulla est obligatio, att dømme mig till saadan een summa penge. Intentionen kand ingen dømme att verre hermed att hielpe dig, som intett kunde schee och ingen periculum haffde verit in ulteriore mora, mens alleniste att ruinere mig eller beschemme. Maa ieg icke klage offr saadanne domme, daa maa ieg sucke offr dem. Saadan umulige domme kand intet obligere mig eller hielpe dig, mens snarere forhindre, mens mitt egit redlig gemøtt, det obligerer mig och erindrer om min schyldighed, som ieg som een erlig mand schall efterkomme med tiden, och endnu erbiuder dig den betaling udi huis jordegods, som er dig udlagt (och om nogen forseelse kand verre udi een gaard, som Ieg dog neppe tror, saa er dett commiss. schyld imod min villie, saa kand dett rettis) och siden udi Løsøret, som er dig tilbeste endnu eller udi penge derfor med tid och termin att betale. Dersom du nages derued och du enten selff, din søn

---

[1] Dette Aktstykke bevares i Geh. Archivet, det ligger sammen med Rosenkrantz's Brev til Rigsraaderne.

eller nogen paa dine vegne vilde møde udi Malmøe, hvor Ieg residerer och herfra nu er paa min reegse (gud verre loffet mine sager vell forrettet), haabis der inden stackit tid att komme och dig dett strax vell auisere, dersom du endnu vell till billighed schall du bliffue uden all schade, huis icke er Ieg her landz log og rett undergiffen, och endog Ieg udi din schriffelse till min hustro trues med den strengeste rett, saa kand Ieg troe, att du er best vant till den udi Danmark, huor den strengeste rett mest gelder, di fleste domme och processer driffuis efter, mens andre stedze kalde de[t] summum jus, summam injuriam, fordomb holdtis dett effter de gamble Keisers regell: Placuit in omnibus rebus præcipuam esse justitiæ æquitatisque quam sricti juris rationem. Ieg haffuer baade tilforn hafft ord for att vilde giort, forstaait rett och dømbt rett, mens siden dommerne nu udi Verden er bleffuen haglede [1] och rentenerer, saa gelder huerken mit votum eller forstand, mens ieg haabis att hvad rett ieg bliffuer sagt med, huad rett ieg bliffuer sagt effter och sagt for, daa schall ieg dimonstrere att ieg haffver giort rett, tilboden rett och erbiuder mig till rett. Och som ieg endnu venter dette samme fra dig, haabis Ieg endnu att vi kommer till rette med hver andre. Imidlertid beder ieg gerne du intet vilde blasmere mig enten med ond eller haarde schriffelser, thi ieg formoder min hustro intett haffuer schreffuitt dig andet till end een fornufftig och bedrøffuit dame vell anstaar, haffuer du udstanden ditt onde, och er kommen udi dit fæderneland igen, och du befinder dig vell der, daa tack gud, och bedrøff nu intett den bedrøffuede, [som] saa maa undvige mit, efterad Ieg dett haffuer hiulpett att redde med børns blod och formue, nu icke pladz der for den eniste tillbage, dett er nu saa gudz villie. Ieg vider den dag ieg haffde saa megit att betyde udi Danmark som du, gud giffue dett gaar dig huer dag io bedre och bedre, och alle vore saa vell tillfridz udi deris sind udi Danmark som Ieg er, mine uvenner kunde intett giore mig verre end jagit mig hen huor ieg lider vell, och lade giore pasquiller om mig. Mens ieg vider, att ieg leffuer den dag, att de skall saa bliffue betald, att jeg schall øncke dem. Gud hielpe os alle. Vale.

Gunde Rosenkrandts.

Stockholm den 29. Nov.
1664.

---

[1] haglede, som bære Messe-Hagel, sigtende til Erkebiskop Hans Svane? eller skal der læses højlærde? Ordet er skrevet utydeligt.

Dette Brev har jeg ofte gjennemlæst, før jeg kjendte den Sag nøjere, om hvilket det drejer sig, og det faldt mig altid noget vanskeligt at forstaa det paa rette Maade. Man kan ikke sige, at det er skrevet i en venlig Tone ligeoverfor de Mænd, med hvilke Rosenkrantz havde siddet sammen i Højeste-Ret, og det maa vist indrømmes, at der gaar en vel fordringsfuld Tone igjennem det. Det er som om Gunde Rosenkrantz vilde, at Højeste-Ret i Betragtning af hans daarlige Omstændigheder burde have dømt ham anderledes end den havde gjort. Desto mere slog det mig at læse følgende Yttring i et af Oluf Daas Indlæg for Retten, dateret den 18. Juli 1664. Daa siger: »Velbaarne Gunde Rosenkrantz muligt kan stole som han haver Aarsag til for andre paa sin Autoritet og den Respekt, der man en stor Senator Regni for andre her for Retten besynderlig bør. Men saa gjør det Ondt igjen, af ham at være truet og ilde tiltalt ligesom man var strax om Æren; lige Trudsler og Undsigelser tager man ikke gjerne op i mange gode Folks Paahør, især deleshed for den høje siddende Ret.«

Og dog falder Tankegangen i dette Gunde Rosenkrantz's Brev ganske godt sammen med Tankegangen i andre Skrifter fra hans Haand.

Der er nu først Meddelelsen om hans Opbud. Der er vist ikke Mange, der paa Rosenkrantz's Tid have ladet et saadant Aktstykke trykke. Men der var vist heller ikke Mange paa hans Tid, der vilde have givet det den Form, som han har benyttet. Det er aftrykt i Tillæget efter en Afskrift[1], — den trykte Original er næppe mere bevaret, — saa

[1] Afskrift i ny kgl. Saml., 4°, Nr. 2093. — Meddelelsen om Opbudet er dateret den 28. Decemb. 1662, den blev trykt i Retorsionen. Men hvorfor optrykte Rosenkrantz ikke i dette Skrift sit »Tilbud« af 23. December 1663, som gik i Enkeltheder og oplyste om det Forhold, i hvilket han stillede sig til de enkelte Fordringer?

at Læseren kan gjøre sig bekjendt med det. Det indeholder dels moralske Betragtninger over det Spørgsmaal, hvorledes Kreditorer bør behandle deres Skyldnere, dels en Forklaring af, hvorledes Krigens Ulykker have ramt ham, hvor store Tidernes Vanskeligheder ere. Han forsikkrer, at han er en ærlig Mand, som ikke har gjort sig skyldig i nogen malus dolus, Kreditorerne kunne være visse paa, at han vil opfylde sine Forpligtelser. Som Tiderne ere, er det ikke muligt at rejse Penge. Det henstilles derfor, at Kreditorerne ikke alle ville være haarde, men give Dilation, til Gud vil forbedre Tiderne for ham og for hele Riget. Sine Løftesmænd og dem, som intet Pant have, tilbyder han, om de end paa en kort Tid for hans Skyld skulle lide Skade eller Fortræd, naar hans Vilkaar i Fremtiden blive bedre, det være sig enten ved Kjøb eller Donation eller Handel eller Arv, at betale og oprette al den Skade, som de have lidt for hans Skyld, efter den Akkord, som de slutte med ham. De, som ikke tage imod dette hans oprigtige og gode Tilbud og derfor lide Skade, de maa tilskrive dette deres egen Haardhed. Det er ikke hans Tanke, ved Underfundighed eller Bedrageri at befri sig fra sine Kreditorer, ved dette sit snarere Tilbud end Opbud vil han forbinde sig imod alle, der endnu give Henstand.

Alt dette klinger meget smukt. Men det maa dog vist forundre at læse denne Forklaring af et Opbud og af Boets Ordning paa en Tid, da, saa at sige, Alle vare i Nød for Penge, og det kom an paa at bjærge saa mange Penge som muligt eller at faa Retten til dem paa enhver Maade sikkret[1].

---

[1] I et Forslag (paa stemplet Papir) dateret 30. August 1663 til et Forlig med Licentiat Rudolf Gerlach skriver Gunde Rosenkrantz: »Jeg endnu herved som tilforn og alle mine Dage protesterer

I Indledningen taler han om de Kreditorer, som havde søgt ham efter den strengeste Proces til Indmaning og havde erhvervet en Dom derfor, »for hvilken Dom jeg vel bærer den Respekt, jeg bærer for den Højeste-Ret i Danmark, men stiller dog ind til den allerhøjeste Guds Dom i Himmelen og alle deres fornuftige Betænkende, som kunne læse og forstaa Recessens klare Ord, som jeg har funderet og grundet mit Opbud paa.«

Saa er der Rosenkrantz's Apologi. Den er sikkert skreven omtrent paa samme Tid som Brevet til Reedtz, altsaa i Sommeren 1665, som den nu kjendes er den udateret. Den er skreven paa Latin, altsaa tænkt henvendt til Læsere i alle Lande, og i dette Sprog bevæger Rosenkrantz sig, som tidligere fremhævet, med større Lethed end naar han skriver paa Dansk. Der er da ogsaa en vis Flugt i Skriftet. De gamle latinske og græske Forfattere citeres, der moraliseres fra Først til Sidst. Skriftet indeholder vigtige Bidrag til Rosenkrantz's Historie. Opgaven er fornemmelig at vise, hvor store hans Fortjenester ere af Konge og Fædreland, og paa hvilken slet Maade der vises ham Gjengjæld herfor[1]. Det er en panegyrisk Lovtale over sig selv, Rosenkrantz har forfattet, og den, som læser denne Lovtale igjennem uden at kjende nøjere til hans Forhold i de sidste Aar, han levede i Danmark, vil sikkert føle sig tiltalt af hans Fremstilling og give ham Ret: »Jeg, en Rosenkrantz, jeg, Gunde Rosenkrantz, kunde ikke tage

derimod, at jeg ved nødtvungen Opbud aldrig søger mig min Gjæld at undslage, saalænge jeg ved Ubillighed ikke trænges til Umulighed, men Enhver redeligen efter billige og mulige Akkorder og Dilation vil redeligen kontentere, fast mindre Nogen at bedrage.« Breve til den danske Adels Historie i st. kgl. Bibliothek, Fasc. 53, Nr. 125.

[1] Tyge Becker har givet et ganske kort Udtog for dette sidste Punkts Vedkommende.

imod den store Forhaanelse, der blev vist mig, jeg har handlet rigtigt i under saadanne Forhold at forlade mit Fædreland.«

Men, kan man nu i Et og Alt stole paa hvad Gunde Rosenkrantz siger? Utvivlsomt ville Nogle svare benægtende paa dette Spørgsmaal. De ville sige, at der ikke kan være Tvivl om, at den sande Grund til at han forlod Danmark var den, at han maatte unddrage sig sine Kreditorers Forfølgelser og den Skam, det vilde have været for ham, dersom de havde brugt imod ham Begrebet »Maning,« hvilket omtrent er saa meget som Gjældsfængsel, og at han, for at dække sin Undvigelse, anførte en hel anden Grund: at man krænkede hans Ære og hans Navn, hvilket han ikke burde taale. Og de ville kunne anføre saavel Jens Juels som den svenske Formynderregjerings Yttringer, en Notits i Theatrum Europæum fra 1677[1]: »han var kommen i Gjæld, hvilket man troede var den egentlige Grund til at han rejste bort,« og enkelte Udtalelser fra en senere Tid som Vidnesbyrd om, at man har antaget, at han undveg til Sverig paa Grund af Gjæld[2]. En saadan Opfattelse tør jeg dog ikke slutte mig til, thi der er saa meget Godt og Ædelt ved Gunde Rosenkrantz, at jeg ikke kan faa mig til at tro, at han har spillet en Komedie. Men jeg holder rigtignok for, at Gunde Rosenkrantz ikke har sagt Alt, hvad der burde eller kunde være sagt. Og Grunden hertil tror jeg er den, at han mere og mere har, hvis jeg

[1] Theatrum Europæum, T. IX., S. 1288.

[2] Thomas Broderus Bircherod (f. 1661, d. 1731), Om ulykkelige Lærde: »Gunde Rosenkrantz maatte rømme til Sverig for Gjæld 1664.« Gl. kgl. Saml., 4⁰, Nr. 3018 b. Klevenfeld har gjort følgende Bemærkning til sin meget korte Notits om Gunde Rosenkrantz i sine Samlinger til den danske Adels Historie (i Geh. Archivet): »den rette egentlige Aarsag [til Flugten] er ubekjendt, dog er det at tro, at han har været i stor Gjæld og har frygtet for sine Kreditorer.«

maa bruge det Udtryk, skruet sig op til en Højde, hvorfra han ikke længere blev istand til at se paa Tingene paa en jævn, rolig Maade.

Da jeg sigter Gunde Rosenkrantz for ikke at være ganske paalidelig, maa jeg nævne, hvorpaa jeg grunder denne Paastand. Han omtaler i sit Brev til Reedtz og i sin Apologi, at han ikke kunde faa sit Tilgodehavende paa Skatkammeret ordnet, men det er paavist, at der dog er gjort Afregning med ham i December 1662, og han har selv i et Indlæg af 21. Juli 1664 sagt, at han havde faaet Løfte af Skatkammeret paa 2000 Rdlr. Forholdet til Pariser-Kjøbmanden omtaler han ikke paa rette Maade. En Gave, Kongen skjænkede ham 1661[1], omtaler han slet ikke. Han siger, at han i 1663, da han pantsatte sit Gods, var vederhæftig og ikke tænkte paa at gjøre Opbud. Men det er vist, at hans Formues-Omstændigheder da allerede i sex Aar havde været i Uorden. Han kunde ikke fra 1657 betale Odense Hospital Renterne af en laant Kapital. Han havde i Aaret 1648 skjænket Helsingborg Hospital 200 Rdlr., Kapitalen stod hos ham, han forrentede den, men efter 1658 betalte han ingen Renter[2]. Under Kjøbenhavns Belejring solgte han 7000 Lod Sølv for halvfjerde Tusinde Rigsdaler. Af en kongelig Ordre fra Juni 1661 ses det, at han »tidt og ofte« havde tilkjendegivet [for Kongen] sine slette Vilkaar og Tilstand. Han var, før han gjorde Opbud, i Borg og Gjæld, det synes efter Alt hvad der foreligger at være en sikker Sag. Er Falliten dog kommen ham uventet, maa han rigtignok have været en ubetænksom Husholder, for at bruge et mildt Udtryk.

Da Gunde Rosenkrantz havde sendt sit ovenfor af-

---

[1] Se Side 221.

[2] E. Follin, Helsingborgs Historia, Upsala 1851, S. 140.

trykte Brev til Rigsraaderne, blev der skrevet to Svar. De ere kun bevarede i Afskrifter og de ere anonyme[1]. Efter Formen at slutte ere de forfattede af en Kollega i Højeste-Ret, Forfatteren taler stadig om »Broder Gunde.« Som anonyme Breve bør de behandles med en vis Forsigtighed, men der staar Noget i dem, hvis Sandhed kan dokumenteres, og det er derfor sandsynligt, at Forfatteren har vidst i det mindste nogen Besked om Gunde Rosenkrantz's Forhold.

Rosenkrantz faar alvorligt Svar for sin Omtale af

---

[1] Gammel Afskrift i ny kgl. Saml., Folio, Nr. 1376. Brevene ere aftrykte i Odin Wolffs Journal for Politik etc., 1821, I., S. 101—17. Wolff kalder Svarene »et forklarende Gjenmæle, paa en vis Maade, fra Regjeringens Side.« Skulde det forholde sig rigtigt, at Regjeringen har ladet Svarene skrive, vilde jeg antage, at der maa tillægges dem ikke ringe Troværdighed. — Mest graverende for Gunde Rosenkrantz er den Beskyldning i disse Breve, at han 1657 udtog af Kalø Len Soldater til sit (eller sin Søns) Regiment, men beholdt de Penge, han skulde udbetale dem. Ovenfor er det meddelt, at Rosenkrantz har fortalt, at han havde Tilladelse af Kongen til at udtage disse Soldater, han fik ikke det hele Mandskab, 300 Mand, men kun 140. Hvilken kan den rette Sammenhæng være hermed? I Antegnelserne til Kalø Lens Regnskab for 1656—57 og i Besvarelserne herpaa berøres dette Regiment, men det er ikke muligt, af de faa Notitser at faa et tydeligt Hele frem. Der gjøres Udsættelse paa, at der er ført til Udgift 1000 Rdlr., som Kommissærerne havde bevilget Lensmanden (det er Gunde Rosenkrantz) til hans Søns Regiment, uden at nogen Ordre er vedlagt. Der svares, at Kommissærernes Ordre og Bevis herpaa skal blive fremlagt. Det omtales, at sal. Oberst Rosenkrantz's Bestallingsbrev formelder om et Regiment til Fods 1080 Mand stærkt, og at der fordredes Intet andet af Hs. Majestæt end for 600 Mand Hverver-Penge, paa hver Person 4 Rdlr., beløber 2400 Rdlr., som naadigst formodes maa godtgjøres efter K. M. udgivne Bestallingsbrev. Det hedder: disse 1000 Rdlr. er Velb. Gunde Rosenkrantz til Regimentet at betale, eftersom ingen Rigtighed om Rullen kan forskaffes. Antegnelserne ere daterede Rentekammeret 20. November 1660. Kongerigets Archiv.

Højeste-Rets Medlemmer og af Kongen, og skarp Tiltale, fordi han er rømmet fra Land og Rige. Han skildres som »en Banquerotterer.« det siges om ham, at han med de Pensioner, Len og Benaadninger, han havde havt, burde været en rig Mand, »dersom han havde Forstand at menagere. Men det haver været Broder Gundes Fordærvelse, at han har villet paa Borg tilhandle sig Alt det, som Nogen havde at sælge. Item, annammet alle de Penge paa Rente, som han kunde opspørge, og naar Betalingen skulde endelig ud for hvad Gods han havde kjøbt, eller Rentepenge skulde betales, saa maatte han sælge det igjen for en Rigsdaler, som han selv havde givet to Rigsdaler for. Saa at hverken hans Pensioner eller Len har kunnet forslaa imod den store Skade, som han gjorde sig selv med saadan og anden daarlig Husholdning.« Der siges: »det kunde jo aldrig skikke sig, at Kongelig Majestæt eller Raadet skulde sidde paa Bænke med den, hvis Ære, Tro og Love stode til et falsk Pant hos alle Rentenerere, Kjøbmænd, Kræmmere, Bryggere, Bagere, Gejstlig og Verdslig, Præster og Bønder, og var saaledes Lovforvunden og capite deminutus, at der resterede aldeles Intet i hans Infami uden Baand og Fængsel... Her løber hver Mand med hans adelige Ære, gode Tro og Love udi deres Lommer.«

Gunde Rosenkrantz nævner som Aarsager til, at han var bleven pekuniært ødelagt, den skadelige Krig, Plyndring af Fjenderne, de Allierede havde ruineret ham, han havde maattet bære haarde Kontributioner under militær Exekution. Han omtaler ikke med et Ord, at han ogsaa selv har været Aarsag til sin Ruin. Men den Maade, paa hvilken hans Pengeforhold skildres i Svaret til Broder Gunde, tyder paa, at han, som man nu vist vilde sige, har drevet Svindel, og at mislykkede Spekulationer have bidraget til hans Fallit. De Udtryk, som ere brugte i Svaret, ere meget graverende for ham. Der er maaske

brugt Overdrivelse, der er maaske en Del, som kunde være sagt noget mildere. Men desværre, saa Meget forenede sig til at gjøre hans Stilling uholdbar. Og dog vilde han hellere dø end give efter.

Thi det er Hovedsagen: det forlangtes af Rosenkrantz, at han skulde søge sin Afsked som Assessor i Højeste-Ret. Dertil svarede han Nej, og tog den Beslutning at rejse bort fra sit Fædreland. Grundene til Forlangendet vare, saaledes staar det for mig, først den Omstændighed, at han ikke var vederhæftig, dernæst »de Højeste-Rets Domme som vare afsagte over ham.« Ordene i Christian den Femtes danske Lov 1—5—1: »Dommere skulle være vederhæftige« kjendtes vel ikke i den Form 1664, men Forestillingen om, at en Dommer maa være vederhæftig, den kjendtes baade dengang og tidligere[1]. Det samme Lovsteds Ord, at »Dommere skulle være uberygtede Dannemænd,« kunde ikke finde Anvendelse paa Gunde Rosenkrantz, men Indlægene og Dommene for Retten vare kompromitterende for ham. Det maa baade Retten og Rettens øverste Præsident, Kongen, have følt. Gunde Rosenkrantz kunde umulig efter disse Begivenheder vedblive at sidde i Højeste-Ret. Og hvad vilde være sket, dersom Rosenkrantz havde fulgt Anmodningen og havde søgt sin Afsked? Han havde ingen Statsforbrydelser begaaet, som Kongen kunde have tiltalt ham for. Han stod maaske i Gjæld til Staten, men Kongen havde ganske bestemt ingen Forfølgelse rejst imod ham for Gjældens Skyld, Frederik den Tredie havde ikke gjort ham nogensomhelst Fortræd. Rosenkrantz's Virksomhed i det offentlige Liv vilde være bleven afsluttet strax eller snart efter, han vilde kunne

---

[1] Se Birkeretten, 1623, Artikel 4; Forordningen af 14. Maj 1636, Artikel 3, som gik over i Recessen af 1643, 2—6—18.

have tilbragt sin sidste Levetid i Stilhed, forsaavidt hans Kreditorer havde ladet ham i Ro.

Frederik den Tredie har i Virkeligheden vist Gunde Rosenkrantz Naade og Velvilje. 1655 tilstod Kongen ham paa hans Ansøgning om at ville lade hans Børn vederfares nogen kongelig Naade, at hans Sønner i Betragtning af den tro Tjeneste, han havde vist saavel Kongens Fader som Kongen selv og Landet, maatte til deres Studeringer og andre adelige Exercitier »nyde og bekomme Prælaturam Decani og Archidecani udi Lunde Kapitel med hvis andet Kannike- og Præbende-Gods sammesteds, saa og det Kannonikat Hørning udi Aarhus Kapitel, som deres Fader nu haver, og nyde det efter deres Faders dødelige Afgang, eller naar han det til dem at afstaa tilsinds vorder.« Af dette Lunde Domkapitels Gods foretog Gunde Rosenkrantz et Mageskifte: over 80 »Hemman« imod Alerup Gaard med 13 ganske ringe Bønder. Kapitlet protesterede, da det mistede nogle Tusinde Rigsdaler ved Mageskiftet. Kongen blev underrettet om denne Ubillighed, men ved sin Svoger, Kantsleren Christian Thomesen Sehested, skal Rosenkrantz have sat igjennem, at Mageskiftet blev Kapitlet paatvunget[1]. 1661, den 21. Juni, fik Gunde Rosenkrantz »af synderlig Gunst og Naade, saa og for villig og tro Tjeneste, som Os Elskel. Gunde Rosenkrantz Os i mange Aar gjort haver og herefter gjøre maa og skal« en aarlig Pension af 1000 Rdl. Det var maaske til Erstatning, fordi Rosenkrantz omtrent paa samme Tid maatte fratræde Skanderborg Len. Men den 9. Juni 1661 blev der udfærdiget et Skjøde paa Gods i Kalø Amt for 21212,½ Rdl. 35½ Sk., som blev Gunde Rosenkrantz

[1] Fremstillet i et Brev af Generalguvernør Gustav Otto Stenbock til den svenske Konge — udateret, men fra Aarene 1660 — udgivet i M. Weibull's Skånska Samlingar, 1874, S. 63-65.

givet, skjænket og foræret[1].« Denne Gave er berørt i Svaret til Broder Gunde. Det var Velvilje, at Kongen, efterat Rosenkrantz havde gjort Opbud, lod ham vedblive at være Medlem af Højeste-Ret. Og da det kom saavidt, at Rosenkrantz maatte give Slip paa sin Dommerværdighed, saa var det Velvilje, Frederik den Tredie viste imod ham, at han ikke uden Videre afskedigede ham, men valgte den smukke Fremgangsmaade, at lade hans nære Slægtninge tale ham til Rette og formaa ham til at trække sig tilbage.

Der er to Spørgsmaal, som jeg skal fremdrage paa dette Sted. Først: Hvorfor opfyldte Hannibal Sehested og Gabel ikke Rosenkrantz s Ønske om, at hans pekuniære Mellemværende med Regjeringen kunde blive bragt i fuldstændig Orden, et Mellemværende, om hvis Enkeltheder desværre ingen nærmere Oplysning kan gives. Rosenkrantz taler selv herom i største Almindelighed: »mine Prætentioner«, han nævner nogle Tusinde Rigsdaler, som det, det drejede sig om. Sehested og Gabel vare naturligvis fornærmede, bliver der svaret, det var Vrede og Fjendskab, som gjorde dem uvillige til at hjælpe den forpinte Mand under hans elendige Forhold. Jeg kan ikke slutte mig til en saadan Opfattelse. Heller ikke vil jeg tro, at det var en dansk Adelsmand, som skulde plages. Jeg tør ikke benægte Muligheden af, at Sehested og Gabel kunne have været uvenlig stemte imod Rosenkrantz, men naar jeg ser denne Sag i Sammenhæng med mange andre lignende, tænker jeg mig, at en anden Forklaring kan fremsættes.

Det er nemlig noget af det Bedroveligste ved Tiden.

---

[1] Denne Notits er tagen fra en Protokol over Kongens afhændede Jordegods i Danmark og Norge 1652—70 i Kongerigets Archiv. Se om denne Gave nedenfor S. 221.

at se den Uret, Staten kom til at begaa imod mangfoldige Mennesker, fordi den dels ikke kunde betale dem hvad den skyldte dem, dels ikke kunde faa sine Undersøgelser om saadant Mellemværende tilendebragte. Men Staten var paa en vis Maade uskyldig, thi der krævedes Umuligheder af den. Archiverne vrimle af Vidnesbyrd om, hvorlænge Embedsmænd ofte maatte vente, inden de kunde faa deres Løn udbetalt, og hvor besværligt det mange Gange var at tilvejebringe Penge. Jeg skal nævne et Par Exempler, tagne fra den højere Verden.

Den 31. Marts 1662 blev der udstedt Ordre til Rentemestrene Sten Hondorf, Mogens Friis, Christoffer Gabel og Henrik Møller: der var ingen Midler tilstede at sende Hannibal Sehested, der var paa Ambassade-Rejse, de skulde betale de Summer, som Sehested skaffede tilveje hos Kongens residerende Kommissærer og Faktorer eller paa hans egen Kredit hos andre Kjøbmænd uden Riget. Et saa vigtigt Stats-Ærinde, som denne Ambassade var, kunde Staten kun betale ved at gjøre Gjæld! Generallieutenant Jørgen Bjelke havde gjort store Udlæg for Kongen under Krigen i Norge. Summen voxede Aar efter Aar, tilsidst til henimod 100,000 Rdl. Bjelke gjorde det ene Forsøg efter det andet paa at faa Pengene udbetalte, men han havde kun ringe Held med sig. Han havde 1661 gjort Forslag om en Maade, paa hvilken Indtægterne af Statens Jordegods kunde flyde rigere. De fandt ikke Bifald, og han mente nu, at have faaet »dem paa Skatkammeret« til Uvenner. Kongen forsikkrede ham (1669), at der ikke var vederfaret ham nogen Unaade, Kongen havde ogsaa stadig vist ham personlig Opmærksomhed[1]. Niels Lykke til Elved-

[1] R. Nyerup har i Nye danske Magazin, II, S. 129 fl. meddelt Udtog af »Jørgen Bjelkes Akter,« men de pekuniære Forhold ere ikke medtagne udførlig.

gaard vilde gjøre Opbud. Forinden skulde han have Rentekammerets Erklæring om, at han Intet skyldte Kongen. Han skrev den 22. Marts 1665 et Brev til Hannibal Sehested herom, det bestemtes, at Generalprokuroren skulde undersøge Forholdet, men Lykke fik aldrig noget endeligt Svar[1]. Hofprædikanten Matthias Foss havde, efter hvad han fortæller i en Ansøgning dateret 12. August 1665, i fem Aar ikke faaet sin Løn udbetalt. Da der skulde betales Prindsessestyr i Anledning af Prindsesse Anna Sofies Formæling, krævedes der Skat af Højesterets-Assessor Lic. jur. Peter Lassen. Skatten blev eftergivet ham, thi han oplyste 1666, at Kongen havde befalet ham 1660 at komme til Kjøbenhavn fra Randers, i sex Aar havde han levet paa sin egen store Bekostning, han havde ingen Bestallings-Brev, langt mindre nogen Betaling modtaget. Højesterets-Assessorerne Mag. Willem Lange og Rasmus Winding oplyste ligeledes, at de hverken havde modtaget Bestalling eller Gage[2]. I December 1666 blev der paa Rentekammeret gjort Afregning med Peter Reedtz om Løn, som han havde tilgode; i Februar 1668 havde han endnu ikke faaet sit Tilgodehavende udbetalt, og Reedtz var dog Kantsler, det er saa meget som Justits- og Kultusminister, han var Justitiarius i Højeste-Ret. Kantsler for Universitetet, af Statens Embedsmænd var han den tredie fornemste.

Et Vidnesbyrd om noget af det Arbejde, der var at udføre i Rentekammeret, er en Ordre til Rentemestrene Sten Hondorf, Mogens Friis og Christoffer Gabel af 8.

---

[1] Brevet er aftrykt hos Vedel Simonsen, Elvedgaards Historie, I., S. 153 fl.

[2] Prindsessestyrs Regnskabet for Chursachsen og Gottorp i Kongerigets Archiv.

December 1660[1]; de skulde underrette Dr. Peter Scavenius, bestalter Generalprokurør, om alle Antegnelser og Restancer, »som i en og andens Regnskab ere fundne eller i indkommende findes kan: Lensmænd, Forpagtere, Toldere, Stiftsskrivere, Byfogder, Land- eller Krigs-Kommissærer, Borgmester og Raad i Kjøbstæder, Konsumptionsforvaltere, Skattens Oppebergere, Tiende Register, og andet saadant, Hofstaten, Holmen, Tøjhuset, Klædekammeret, Proviantbuset, Bryggerset, samt andre Leverancers eller nogen Slags Bygnings Regnskab, Afregninger paa Rentekammeret eller Krigs-Kommissærerne, Assignationer, Kronens Godses Udlæg, Mageskifter herefter, Kjøbmænds Regnskaber for nærværende saavelsom forrige Krigstiders Leverancer og Betalinger, saa at Generalprokurøren kan søge Kongens og Kronens Ret.« Der var ganske vist Renteskrivere i anseligt Antal i Rentekammerets Kontorer til at udføre det Grove af et saa omfattende Revisions-Arbejde, men dettes Omfang var stort, og Rentemestrene maa have havt meget at bestille med at afgjøre, hvad der skulde henvises til Generalprokurøren. Der maatte gaa Aar hen, før Alt kunde blive bragt nogenlunde i Orden. 1668 udtalte Peter Scavenius sig om Vanskelighederne ved Forretningerne med Restancernes Indfordring, han ønskede, at Kantsleren, Peter Reedtz, og Statholder Gabel med Rentemestrene maatte befales at fornemme om alle Restancers Beskaffenhed, hvori de bestaa, hvad der skal betales, og paa hvad Maade de forderligst kunne indfordres. Det var et trangt Arbejde at bringe Orden i Restancerne, og Orden i Finantserne.

Om nu ogsaa Gunde Rosenkrantz trængte til at faa sit Mellemværende ordnet, saa er det jo muligt, at Skat-

---

[1] Kongerigets Archiv, originale Breve til Enkelte. Ordren er paraferet af Hannibal Sehested.

kammeret mente, at der var Andre, der trængte ligesaa meget som han. Og det er jo muligt, at de gjorde den Betragtning gjældende: de, som allerede have faaet Noget, maa vente med at faa Resten, indtil andre, som hidtil Intet have faaet, have opnaaet at faa Noget. Og det var netop Tilfældet med Rosenkrantz. Kom saa dertil, at Regjeringen havde Penge tilgode hos Ansøgerne, som disse ikke kunde betale, saa kunde den Omstændighed atter volde nogen Vanskelighed for at faa Mellemværendet ordnet tilfredsstillende. Og dette var ogsaa Tilfældet med Rosenkrantz.

Der er to Aktstykker, som jeg her maa berøre[1]. Det første er dateret 7. Juni 1661, en kongelig Ordre til Rigens Skatmester Hannibal Sehested af følgende Indhold: Eftersom Os Elsk. Gunde Rosenkrantz Os tidt og ofte hans slette Vilkaar og Tilstand haver tilkjendegivet og Vi derpaa naadigst haver resolveret, hannem paa en Gang udi Alt for 20,000 Rdl. Os mindst belegne Gods og derhos 1000 Rdl. aarlig Pension saaledes at benaadige, at han derimod de 6000 Rdl. ham tilforn aarligen af Os tilsagt var, igjen skulle afstaa, saa er Vores naad. Vilje og Befaling, at I dette straxen lader foretage, og efterse, udi hvis Os mindst belegne Gods hannem for 20,000 Rdl. kunde anvises og tilskjødes, saa og den aarlige Pension paa 1000 Rdl. vores Kgl. Brev at udfærdige, paa det Vi med dets videre Sollicitation ikke videre skulle molesteres, men hannem dermed en Gang for alle at kontentere, som I hannem paa Vore Vegne haver at formelde, — derefter tales om Dispensation for en Anmodning om Landsdommeriet i Jylland, hvortil Willem Lange skal emplojeres. Det andet Aktstykke er Skatkammerets Brev om denne Sag til Gunde Rosenkrantz dateret 20. Juni 1661. Som

---

[1] Rentekammerets Expeditions-Protokol 1661.

ovenfor anført blev det i disse Aktstykker omtalte Gods tilskjødet Gunde Rosenkrantz i Kalø Amt. Det var altsaa givet Gunde Rosenkrants tilkjende, at Kongen for Fremtiden ikke tog imod Sollicitationer fra ham, og at han ikke mere kunde vente sig nogen Pengehjælp fra Kongens Side. Dette var en kongelig Naades-Sag, Mellemværendet mellem Skatkammeret og Gunde Rosenkrantz var seet fra dennes Standpunkt idetmindste for en Del en Rets-Sag.

Det andet Spørgsmaal drejer sig om Gunde Rosenkrantz's Besøg hos Hertugen af Holsten, som vistnok er faldet i Begyndelsen af Aaret 1664. Det er meget muligt, at der i denne Sag blev gjort ham Uret, at man gjorde en Elefant af en Myg. Han kan godt imod sit Ønske paa Gjennemrejse være bleven nødsaget til at tage imod en Indbydelse af Hertugen. Men Stemningen i Danmark imod Hertugen var en saadan, at enhver Tilnærmelse til ham maatte blive optagen ilde. Rosenkrantz siger selv i sin Memoire fra 1660: »Fyrsten af Holsten er ikke en Smule bedre end Svensken.« Er Frederik den Tredie bleven vred paa Rosenkrantz, fordi han opholdt sig paa Gottorp Slot, saa er jeg tilbøjelig til at se deri et Vidnesbyrd om Kongens Uvilje mod den holstenske Hertug og om hans Utilfredshed med, at en af hans Raader modtog Opmærksomhed af denne sin Fjende, men ikke et Vidnesbyrd om, at Kongen tillagde Gunde Rosenkrantz nogen politisk Betydning, der kunde blive farlig. Mogens Friis berører ikke i sin Fremstilling, at han har omtalt for Rosenkrantz, hvor misfornøjet Kongen var med Besøget i Gottorp, denne Sag blev heller ikke bragt paa Bane den Dag, Friis opfordrede Rosenkrantz til at søge sin Afsked fra Højeste-Ret, derimod blev det omtalt under en foregaaende Samtale. Har Friis omtalt Indtrykket af dette Besøg som en Forberedelse til det alvorligere Ærinde, han senere havde at udføre?

Gunde Rosenkrantz's Fallit voldte hans Familie adskilligt Bryderi, især hans Brødre Jørgen og Erik. Herom kan jeg meddele Følgende.

Den 27. Marts 1658 udstedte Gunde Rosenkrantz en Obligation for en Sum af 766 Rdlr., som han havde laant af Professor ved Kjøbenhavns Universitet Hans Zoega, Broderen Jørgen Rosenkrantz gik i Kaution for Laanet og forpligtede sig til, hvis Betingelserne ikke bleve overholdte, at ville inddrage i et ærligt Herberg her i Landet, hvor det af Zoega eller hans Arvinger blev forlangt, og der holde et ærligt adeligt Indlager. Zoega transporterede Obligationen til sin Svoger Niels Hansen Resen den 24. Juli 1658. Et mindre Beløb af Laanet blev tilbagebetalt. men det største stod hen og blev forrentet. I Marts 1664 blev Jørgen Rosenkrantz »overilet af Niels Hansen Resen med flere min Broders Kreditorer for større Kapitaler end jeg i saadan Hast var god for at betale.« Laanet blev nu opsagt paa lovmæssig Maade. Den 25. Januar 1665 fik Jørgen Rosenkrantz et Brev fra Resen med Opfordring om, at han »inden i Morgen Middag vil forføje sig udi Peder Tømmermands Gaard paa Amager Torv her i Staden og der efter egen Forskrivelse holde et ærligt adeligt Indlager, indtil han ham for hans Fordring har fornøjet og kontenteret.« Jørgen Rosenkrantz protesterede: han havde gjort Opbud, der var sket Lodtrækning, Resen havde faaet sin Lod, Resen maatte i ethvert Tilfælde holde sig til Boet og ikke til hans Person[1]. Striden blev endt ved en Højeste-Rets-Dom af 29. Juli 1665.

Den 18. September 1666 døde Mandrup Brahe til Torbenfeld. Han var en Søn af Otto Brahe til Krogholm og Torbenfeld og Mette Rosenkrantz, Søster til Gunde Rosenkrantz's Frue Pernille Rosenkrantz. Arven efter

---

[1] Højeste-Rets-Domskoncepter 1665 i Geh. Achivet.

Mandrup Brahe gav Anledning til adskillig Brevvexling og Vidtløftighed. Den 14. Marts 1667 fik Oluf Brockenhus og Oluf Rosenkrantz kongelig Befaling om at begive sig til Torbenfeld og der i de Interesseredes eller deres Fuldmægtiges Nærværelse opbryde Boet og Alting saaledes registrere og taxere, saa at de Vedkommende deraf kunde have Rigtighed[1]. Den 28. Marts udfærdigedes følgende kongelige Skrivelse til de to Kommissærer: Kongen har bragt i Erfaring, at Gunde Rosenkrantz paa sin Hustrus Vegne havde Fordring at gjøre paa nogen Arv efter afgangne Mandrup Brahe; af denne Arv skulde de sekvestrere 2040 Rdlr. »for hvilken Summa Os er ved de tilforordnede Kommissarier i Henning Powisks Stervbo gjort Udlæg i bemeldte Gunde Rosenkrantz's Haandskrift udgiven den 18. Juni 1661, og af Henning Powisk som Forlover indfriet;« Forretningen skulde fremsendes til Skatkammeret[2].

Fru Birgitte Trolle, Enke efter Mandrup Brahe, indgav et Andragende til Kongen dateret 18. Juli 1667: Kongen havde arresteret 2040 Rdlr., som Gunde Rosenkrantz havde arvet efter hendes Mand, men Mandrup Brahe havde 2444 Rdlr. tilgode fra den Tid han var Hofjunker, denne Sum var tilfaldet hende paa Skiftet saa nær som 244 Rdlr., der tilfaldt Gunde Rosenkrantz, hvilke Penge hun bad om maatte blive hende udbetalte. Sagen fik imidlertid et andet Udfald. Jørgen Rosenkrantz gjorde Fordring paa Gunde Rosenkrantz's Arv efter Mandrup Brahe og fik Højeste-Rets-Dom herfor, og den 27. September 1667 udgik en Ordre til Hugo Lützow til Backendorf og Markvor Rodsten til Elkjær af følgende Indhold: Jørgen Rosenkrantz havde indstævnet for Højeste-Ret den For-

[1] Sjællandske Tegnelser.

[2] Sjællandske Tegnelser.

retning, som Kommissarierne O. Brockenhus og O. Rosenkrantz havde foretaget i Mandrup Brahes Bo, og erlanget Dom for at være berettiget til den Andel af Arven, som med Rette burde og kunde tilfalde hans Broder Gunde Rosenkrantz efter Mandrup Brahe, de skulde sørge for, at Jørgen Rosenkrantz vederfores hvad Ret var efter den faldne Højeste-Rets-Dom.

Den 23. Oktober 1667 blev der truffet det Forlig, at Fru Birgitte Trolle skulde en Gang for alle afkjøbe Jørgen Rosenkrantz hans Broder Gunde Rosenkrantz's Lod samt »min Prætention, jeg videre havde,» saaledes at Birgitte Trolle eller hendes Arvinger skulde give Jørgen Rosenkrantz eller hans Arvinger til den 11. Juni 1668 førstkommende i rede Penge 3350 Rdlr. in specie, eller derimod at indfrie hans Haand og Segl, hvor han det begjærer her i Landet, og derforuden Hans Arnfeld Jørgensens Brev paa 500 Rdlr. Kapital, som Velb. Tage Høeg, Mandrup Parsberg og Frederik von Buch er tilkjendt at betale med Rente og Omkostning, hvilket Jørgen Rosenkrantz havde vedtaget at annamme for 650 Rdlr., »hvorimod al min Prætention paa min Broders Arv efter Sl. Mandrup Brahe fuldkommen hermed og for alle Tider er ophævet;« Birgitte Trolle faar fuld Raadighed over Gunde Rosenkrantz's Arv som om det var hendes egen rette Arv, hun forpligter sig til at betale for al den Gjæld, som Gunde Rosenkrantz kunde bekomme i Boet imod sin Arv, efterdi Jørgen Rosenkrantz har faaet fuldt Udlæg og Betaling udi Jordegods og Løsøre. Dette Dokument er underskrevet af S. Mandrup Brahes Enke, Birgitte Trolle, Jørgen Rosenkrantz, Korfits Trolle (Birgitte Trolles Broder og hendes Lavværge). Til Vitterlighed have underskrevet Oluf Rosenkrantz, Jørgen Reedtz, Hugo Lützow, Markvor Rodsten.

Jørgen Rosenkrantz søgte kongelig Konfirmation paa

dette Forlig, Frederik den Tredie konfirmerede det den 13. Januar 1668[1].

Denne Mandrup Braheske Arv kommer igjen paa forskjellig Maade. Den 2. December 1667 befaledes Oluf Brockenhus og Oluf Rosenkrantz for 1173 Rdlr., som Gunde Rosenkrantz var bleven Kongen skyldig, at gjøre Anvisning til Indførsel fremfor nogen Anden i det bedste Jordegods eller Løsøre, som var ham tilfaldet i afgangne Mandrup Brahes Formue[2]. Den 11. December 1668 fik Sten Bilde til Kjærgaard, Ridder, en kongelig Bevilling af følgende Indhold: Sten Bilde har ved foregaaende Dom og Indførsel gjort sig berettiget til en Fordring paa 1253 Rdlr. udi den Arv, som Gunde Rosenkrantz paa sin Hustrus Vegne kunde arve efter afgangne Mandrup Brahe; han havde hidtil Intet kunnet bekomme, Kongen tillod ham nu, at han maatte lade arrestere alt det Gods og den Formue tilhørende Gunde Rosenkrantz, som kunde opspørges, samt af den Arv, som kunde tilfalde ham eller hans Hustru, der ej ved Pant eller i anden Maade var behæftet. Denne Bevilling blev konfirmeret den 13. Juni 1672[3].

I Aaret 1672 døde Hedvig eller Helvig Rosenkrantz, Søster til Gunde Rosenkrantz's Hustru, Enke efter Borkart Rud til Otteslev og Sæbygaard (d. 1647). Der tilfaldt Gunde Rosenkrantz Arv efter hende, men om denne Arv opstod en Proces, som førtes imellem Erik Rosenkrantz, Jørgen Krabbe[4] og Klaus Daa paa den ene Side, og

[1] Sjællandske Tegnelser med Indlæg 1667—1668, Sjællandske Registre 1668.

[2] Det originale Brev om denne Sag findes i det st. kgl. Bibliothek. Breve til den danske Adels Historie, Fasc. 53, Nr. 117. Kongens Underskrift og Parafentens Navn ere afrevne.

[3] Klevenfelds Samlinger til den danske Adels Historie i Geh. Archivet.

[4] Jørgen Krabbe var gift med Jytte Thott, Datter af Otto Thott til Næs og Dorothea Rosenkrantz, Søster til Gunde Rosenkrantz.

Jørgen Rosenkrantz paa den anden. Højeste-Ret fældede Dom i Sagen den 11. Juli 1673: Jørgen Rosenkrantz havde Gunde Rosenkrantz's strenge Forskrivelse paa al den Arv, ham, hans Hustru og Børn kunde tilfalde efter hans Hustrus Søster[1], han havde Kongens Konfirmation herpaa, der var faldet Højeste-Rets-Domme i lige Tilfælde, Kongen havde befalet Kommissarier, som skulde have Tilsyn med, at Jørgen Rosenkrantz efter sit Brevs Indhold fik tilbørlig Fyldest og Udlæg, Jørgen Rosenkrantz burde derfor nyde og beholde samme Arv efter sal. Fru Helvig Rosenkrantz, og Vederparterne betale den paa Processen billig anvendte Bekostning indtil Højeste-Rets-Dommen blev taget beskreven.

Saadanne Arvestridigheder vare ikke noget Ualmindeligt for den Tid, dem finder man i Mængde. De ere Vidnesbyrd om den usalige Trættekjærhed, der herskede, ikke mindst i den adelige Stand, især maaske fordi Formues-Forholdene vare saa indfiltrede og Rethaveriet derved ret kom til at blomstre. Men disse Rosenkrantziske Sager kunne ogsaa være Vidnesbyrd om, hvorledes Formues-Forholdene kom til at fortrædige nære Slægtninge.

Den 17. Juli 1666 skrev Jørgen Rosenkrantz et Brev til Kongen, i hvilket han klagede ynkelig over sin sørgelige økonomiske Forfatning. Han skriver: »saa stor som min Prætention er hos min Broder for nogen Anden, saa stor er min Forsikkring af ham paa Prioritet for nogen Anden, og dog fast ikke at lide paa, uden Eders Maj. vil bevise mig naadigst den særlige Naade, saadan hans Forsikkring og min Prioritė at konfirmere. Medfølgende Kontrakt udviser hvad Breve jeg haver af ham. Dersom Statholder Gabel og Sekretær Schumacher maa befales den med Originalerne

---

[1] Sml. Vedel Simonsen, De danske Ruder, II., Odense 1845, S. 233.

at konferere, da skal de derefter kunne referere, hvor billigt det er jeg begjærer.«

Til Oplysning om denne Jørgen Rosenkrantz's Sag skal jeg meddele Følgende[1].

Jørgen Rosenkrantz søgte kongelig Konfirmation paa følgende Pantebreve. Gunde Rosenkrantz til Skaarupgaard udstedte i Viborg den 6. Oktober 1662 et Dokument, hvorved han erklærede at være Jørgen Rosenkrantz skyldig 10,763 Rdlr. 14½ Sk. in specie paa Afregning anlangende Kjøbet af Vindinge, at forrentes med 6 p. C. til førstkommende Mauritii Dag 1663. Som Sikkerhed stillede han med sin Frue, Fru Pernille Rosenkrantz, »hvis Arv vi og vores Børn kan have at forvente efter min k. Hustrus Sødskende Fru Helvig, Fru Christence, Fru Edel og Jomfru Margrethe, naar den kan falde og saasnart enten af dem ved den timelige Død afgaar, lige efter den Maade, som jeg tilforn den 20. Februar 1661 hannem forsikkret haver.« Samme Dag udstedte Gunde Rosenkrantz til Skaarupgaard fem Obligationer til sin Broder, tre hver paa 2000 Rdlr., en paa 1000 Rdlr. og en paa 500 Rdlr., at tilbagebetales den 11. Juni 1663 med 6 p. C. Rente. hvis ikke, da at forrentes aarlig med 6 p. C.; han og hans Hustru havde med velberaad Hu som Sikkerhed stillet »hvis Arvekjøb, Pant eller Gave Gods vi og vore Børn nogen Tid kunne have at forvente.«

Den 20. Februar 1661 udstedte Gunde Rosenkrantz til Vindinge et Skadesløsbrev til Jørgen Rosenkrantz, denne havde godsagt og udsat sin Haand paa adskillige Steder, til Erik Grubbe for 1000 Rdlr., til Otte Lindenow et Brev paa 770 Rdlr., et andet paa 500 Rdlr., »foruden hvis Skade han kunde lide paa Vindinge Kjøb, om det uformodentlig efter denne besværlige Tids Tilstand skulde

[1] Kilden er Sjællandske Registre 1667—1668.

sælges ringere end det hannem er solgt og skjødet, efter mit Skadesløs-Brevs videre Formelding, som jeg hannem derpaa givet haver, dateret Kjøbenhavn 11. Oktober 1660;« som Sikkring stilles al den Arv, »som vi eller vore Børn kan have at formode os efter forn. min k. Hustrus Søster.«

Alle disse Pantebreve vare underskrevne af Gunde Rosenkrantz, Fru Pernille Rosenkrantz og deres Søn Jakob Rosenkrantz. Pantebrevene bleve konfirmerede af Kongen den 22. November 1667.

Jørgen Rosenkrantz's ovenfor nævnte Brev til Kongen dateret 17. Juli 1666 begynder saaledes:

»Eders Kgl. Majestæts vanlige Clemence giver mig Mod, min allernaadigste Herre og Konning min Tilstand at aabenbare, som min ulykkelige Broder haver sat mig udi, hvilken [ɔ: min Tilstand] er nu fast mere at beklage end beskrive, og derfor mest at beklage, for jeg haver lidt saa vel, og maa nu for hans Skyld lide saa ilde, og derfor ikke at beskrive, for jeg kan blive skamrød udi denne Nød, jeg derover skikkes udi for Nogen at aabenbare[1].«

For at forstaa dette Udbrud af Jørgen Rosenkrantz, er det nødvendigt at erindre, at Gunde Rosenkrantz i sin Bekjendtgjørelse af 28. December 1662 gav sine Kreditorer Løfte om, at, naar hans Vilkaar blev bedre, »det være sig ved hvad Middel det og være kunde, enten Kjøb, Donation, Handel eller Arv, da at betale og oprette al den Skade, som de kunde for mig lide.« Men da Kreditorerne senere

---

[1] Indlæg til sjællandske Tegnelser. — I Pontoppidans danske Atlas fortælles, IV., S. 347, at Gaarden Skaarupgaard af onde Mennesker blev nedreven og plyndret, medens Gunde Rosenkrantz var ude af Landet. Hvorledes forholder det sig hermed? Gunde Rosenkrantz var Ejer af denne Gaard. I et af Oluf Daas Indlæg forekommer der nogle temmelig skarpe Yttringer om Rosenkrantz's Forhold til denne Ejendom ved Opgjørelsen af hans Bo.

meldte sig, viste det sig, at f. Ex. Jørgen Rosenkrantz kunde fremlægge Dokumenter, i hvilke Gunde Rosenkrantz den 6. Oktober 1662 havde givet ham Pant i forventet Arv[1]. At her maatte opstaa Misfornøjelse og at skarpe Ord maatte falde, er klart. Frederik den Tredie konfirmerede Jørgen Rosenkrantz's Pantebreve, det vidner om, at han ikke har været uvenlig stemt imod alle af Familien Rosenkrantz.

Men Gunde Rosenkrantz's Forfølgere Tyskerne, hvor ere de? Hannibal Sehested, Oluf Daa, Mogens Friis, Erik Rosenkrantz, de vare ikke Tydskere. »Tydskerne« vare saa langt fra hans Fjender, at Tydskeren Kørbitz var ham »en længe bekjendt Ven,« og Holsteneren Hans v. Ahlefeldt var hans »fortroede gode Ven.« Hans Schack, som Gunde Rosenkrantz skal have lagt sig ud med, finder jeg kun nævnet en eneste Gang i de Aktstykker, jeg har havt for mig angaaende Rosenkrantz's egne Sager, nemlig i den, som drejer sig om hans Forhold til Landskrone Hospital. Og Christoffer Gabel, Rosenkrantz's »bittreste Fjende,« ham holdt Rosenkrantz for »sin gode Ven,« indtil han ikke kunde opnaa ved ham at faa et pekuniært Mellemværende mellem sig og Staten ordnet. Er det nu retfærdigt, i denne sidst nævnte Sag at søge Vidnesbyrd for at Gabel i Spidsen for Tydskerne forfulgte og chikanerede Rosenkrantz? Jeg tror det ikke[2].

---

[1] Sml. Oluf Daas Yttring ovenfor S. 203.

[2] I Maj 1664 skrev Gunde Rosenkrantz's Broder, Jørgen Rosenkrantz, Hofmester ved Sorø-Akademi, hvis Pengeforhold vare i en næsten ligesaa ulykkelig Forfatning som hans Broders, en Supplik til Kongen i Anledning af en Fordring, Kreditorer havde paa ham. I denne samme Anledning skrev han et Brev til Erik Kragh, og bad ham konferere med Gabel om denne Sag: han er forsikkret om, at Rigens Skatmester Hannibal Sehested og Rentemester Gabel »ere mine gode Venner, dersom min højtærede

Saa er der blevet talt om, at Dronning Sofie Amalie var let at indtage imod en dansk Adelsmand, at Kongen ved hendes Indflydelse blev stemt imod Rosenkrantz. Der er blevet talt om, at det tydske Parti var enigt om at hade denne Mand, om en lang og meget sindrig udtænkt Kabale, ved hvilken det lykkedes at styrte ham. Om denne Fortælling er det mig ikke muligt, at fremdrage et eneste bekræftende Vidnesbyrd. Her er der et af de ofte mødende Tilfælde, hvor den historiske Undersøgelse maa standse af den simple Grund, at den fuldstændige Mangel paa sikkert Materiale gjør Undersøgelsen umulig[1].

Men vilde en Undersøgelse herom være nødvendig? Ere disse Forsikkringer om Tydskernes Kabale imod Gunde Rosenkrantz fremkomne paa en saadan Maade og fremsatte af saadanne Mænd, at der bør fæstes Tillid til dem? Hertil svarer jeg: Nej, paa ingen Maade. Alene det, at tale om en Kabale for at styrte Gunde Rosenkrantz, vidner om meget ringe Kjendskab til Rosenkrantz's Forhold ved Aaret 1664. Han var da en Mand uden nogensomhelst

---

Broder taler med dem, da veed jeg de hjælper mig nok til Retten.« Indlæg til sjællandske Tegnelser i Geh. Archivet. Gabel var altsaa ikke uvenlig stemt mod Familien Rosenkrantz.

[1] Der tillægges Gunde Rosenkrantz et Skrift: Det ukjendte Land (flere Afskrifter ere bevarede, den i Uldallske Samling i st. kgl. Bibl. Nr. 391, har vistnok tilhørt Willum Worm). Det er en Satire rettet imod Danmark og Forholdene der, skrevet efter 1664, men skrevet i en saa uklar Form, at meget af den er aldeles uforstaaeligt. De Personer, der sigtes til eller nævnes tydelig, ere Frederik den Tredie, Svane, Mogens Friis, Erik Kragh, Christoffer Gabel. Denne sidste omtales paa følgende Maade: »Der ere stadselige høje Bygninger, og de Folk, som ere af nogen Værdighed, lader sig sjelden komme i Tale uden ved Supplikatzer, hvilke blive oprakte til dem paa Høtyve eller nette Gafler, men var Gaflen ikke lang nok, kom Supplikatzen tilbage igjen.«

politisk Indflydelse. det er ganske meningsløst, at tænke sig en Sammensværgelse af Statens fornemste Personer smedet, for at faa ham fjærnet fra Højeste-Ret. Gunde Rosenkrantz indtog heller ikke paa nogen Maade i Aaret 1664 en saadan Stilling i den danske Adelstand, at den vilde blive ramt følelig ved en haard Optræden imod ham.

Hverken Rasmus Nyerup eller Tyge Becker have vidst nøjagtig Besked, og saa have de digtet. Det er Fantasi, naar Becker skriver: »Gabel og Schack søgte bestandig efter en Lejlighed til at gjøre Rosenkrantz mistænkt og synes desuden at have ærgret ham, hvor de kunde, og dertil især at have benyttet hans Pengeforlegenhed, der tildels rejste sig af, at Regjeringen ikke betalte ham hvad han havde tilgode.« Det er Fantasi, naar Becker skriver: »Uagtet de [ɔ: Gabel og Schack] ikke udtrykkelig beskyldes derfor, synes det dog af alle Omstændigheder rimeligt, at de enten lode endel Fordringer paa ham opkjøbe af deres Kreaturer, som derpaa gik ham stærkt til Livs, eller at de i det mindste have bevæget hans Kreditorer hertil.« Det er heller ikke sandt, naar Becker fortæller, »at Rosenkrantz, skjøndt han skyldte 60,000 Rdlr. bort, kunde tilsvare Enhver sit, selv hvis han blot havde faaet sit Tilgodehavende af Regjeringen, vilde han have kunnet gjøre dette.« Tallet 60,000 Rdlr. kan Becker kun kjende fra Rosenkrantz's Brev til Reedtz, i det nævnes en saadan Sum, men efter Skatkammerets Paastand var Rosenkrantz Staten den Sum skyldig, medens hans Tilgodehavende hos Staten, efter hvad han selv har skrevet, kun beløb sig til nogle Tusinde Daler. Det er Fantasi, at Gabel holdt Rosenkrantz hen med Løfter, medens han lod Kreditorerne pine ham. Det er Fantasi, at Kongens Uvilje imod Rosenkrantz steg fra Skridt til Skridt, saa at han tilsidst besluttede ikke mere at ville se ham, og overdrog Gabel, at sørge for at fjærne ham fra saadanne Steder, hvor Kongen

kunde træffe ham. Der er ikke anført og der kan ikke anføres endog blot Spor af Bevis for saadanne Paastande. Det kan vel undskyldes, at Beckers Fremstilling af Gunde Rosenkrantz's Forhold ikke er nøjagtig, fordi han har havt et utilstrækkeligt Materiale for sig. Men det kan ikke undskyldes, at han alligevel har digtet en saa usandfærdig Historie som den, der, siden hans Afhandling kom frem i Orion, under hans Navns Auktoritet er bleven fastslaaet i vor Historie.

Gunde Rosenkrantz er ikke nogen ret klar og hel sympathetisk Skikkelse. Han var ingen fast Karakter, han var vistnok en god Mand, en kjærlig Familie- og Husfader, men ikke nogen udpræget, mandig Personlighed. Han var en Theoretiker, en Grubler. Han hørte hjemme i Studerekammeret, men ude paa Livets store Skueplads slog han ikke til, især ikke i en Tid, der i saa mange Retninger var saa brydsom som den var, paa hvilken han tilbragte sine sidste Aar i Danmark. Enden blev ikke Begyndelsen lig. Da Ulykkerne kom, kunde han ikke holde sig oppe, da viste han, at han var en svag Mand, men Svagheden hos ham slog over til Trods, der grundede sig paa en ikke ringe Egoisme.

Han var en stor Ræsonnør, en stor Moralist, en stor Enthusiast, og han besad mange af de gode Sider, som kunne være egne for saadanne Karakterer. Han ræsonnerede over Statens Anliggender og gjorde det paa en Maade, som i mange Henseender røber et forstandigt og sundt Blik. Han ræsonnerede for sine adelige Standsfæller i Haab om at vinde dem for sine Anskuelser, men han fik dem ikke med sig. Thi han trættede dem og gjorde dem kjede af sig, det fortæller han selv. I al hans Ræsonneren kom Moralen med. Men de, han talte til, og de, der læste hans Afhandlinger, kunde have udbrudt om disse »discours

éternels de sagesse et d'honneur:« »c'est trop, c'est trop de la moitié!« Har han i sin mundtlige Udvikling ført en lignende velment, men ofte saa endeløs Tale som i sin skriftlige, da kan det maaske ikke undre, at læse denne Yttring i det ene Brev til Broder Gunde: »Jeg har aldrig hørt et geheim Consilium kom fra Broder Gunde, men alt hans Væsen var noget Pedanteri, hvormed han mere turberede end forbedrede Affærerne.« Trods al denne Ræsonneren og Moraliseren forplumrede han sig i Sager, der laa lige for hans Fod, hans egen Økonomi, saa faldt han. Men istedenfor at denne Mand, som altid har Moralisternes Ord paa Læben, som idelig taler om Guds Ord og om hvad der er christeligt, med oprigtig, christelig Ydmyghed nu gav efter, saa forplumrede han sig endnu mere ved at bryde den Ed, han i Herrens Navn havde tilsvoret sin Konge. Saa traadte Enthusiasten ret frem. Som saadan havde han vist sig som en ærlig, oprigtig Patriot. Men da Katastrofen kom, løb den enthusiastiske Begejstring for Familiens Navn, for dens Hæder, for hans egen høje Stilling, for hans egne Offre af med ham, saa skjød han sin egen Broders Raad til Side og gjorde sig til en Landflygtig, da glemte han sine egne vise Ord, at det er uklogt, ikke at skikke sig i Tiderne, som ville have deres frie Løb og ikke ville føje sig efter os[1].

Ingen har bedre end Gunde Rosenkrantz selv talt om sig som Enthusiasten. Det er i Anledning af Regimentet, han hvervede 1657. Folk sagde, fortæller han i sin Apologi, at han vilde indsmigre sig hos Kongen. Den Beskyldning afviser han kort. Men Folk sagde ogsaa, at det var Galmands Handling af ham, at oprette Regimentet — mon overhovedet, eller paa den Maade paa hvilken det skete? —, og Rosenkrantz anstiller nu en Undersøgelse,

---

[1] Se ovenfor S. 45.

om Ord som amentia, insania kunde anvendes paa ham. Han siger: har jeg været amens, saa har min Fædrelandskjærlighed foraarsaget det, og jeg har ikke vidst det; har jeg været insanus, saa har jeg ikke vidst, at jeg var insanus, Kjærligheden har gjort det, og naar Kjærligheden har Magten, saa veed man ingen Ting, ligesaalidt som den Blinde da kan se.

Det er jo en aaben, men meget karakteristisk Bekjendelse. Hans Fædrelandskjærlighed skal Historien tilvisse berømme, saavelsom hans gode Hjærtelag for at gjøre Offre for Fædrelandets Vel. Men ved Siden af Patrioten staar Fantasten.

I sin latinske Apologi siger han, at den Beslutning han tog, at forlade sit Fædreland hellere end taale den Forhaanelse, der blev udvist imod ham, at den var hæderlig (honestum). En saadan Betragtning kan billiges, naar den kommer frem, medens Sindet endnu er kogende og ophidset. Men i et Værtshus i Odesjø[1], nærved Grenna, ophængte Gunde Rosenkrantz en Tavle med en Indskrift i gyldne Bogstaver, i hvilken han takkede Rigsdrost, Grev Pehr Brahe, fordi denne fast daglig havde gjort ham tilgode i Stockholm i tre Aar og ligeledes nu paa Rejsen gjennem hans Grevskab[2]. Denne Indskrift er dateret 18. November 1669, i det sjette Aar af hans Landflygtighed, »der var frivillig og hæderlig for Fædrelandet (honestum pro patria).« Er det Tale af en fornuftig, en klog Mand?

Gunde Rosenkrantz synes aldrig at have forstaaet den rette Sammenhæng i Begivenhederne i hans Liv i Sommeren 1664 og i den nærmeste Tid forinden. han har til det Sidste fastholdt den Mening, at han var en af sine Fjender

---

[1] Vistnok Odeshög, tæt ved Vettern, Nord for Grenna.

[2] Den 1. Oktober 1671 skrev Korfits Braem denne Indskrift af paa Stedet. Se hans Rejsedagbog i Thottske Samling 4°, Nr. 1926. Indskriften er aftrykt hos Hofman.

forfulgt Mand, en uskyldig Lidende. 1673 udkom i Lund en opbyggelig Bog forfattet af hans Frue, Pernille Rosenkrantz: Guds Børns Tro og Tillid som forlader sig paa Retfærdigheds Konge[1]. Det er en vel skreven Bog, Forfatterinden har besiddet en klar Aand og en for den Tid sjelden Fremstillings-Evne. Gunde Rosenkrantz har føjet en Efterskrift til, i hvilken han paa en smuk Maade takker sin Hustru for et mangeaarigt trofast Samliv i Kjærlighed og Hengivenhed. Denne Efterskrift er dateret »af mit af Gud beskikket Pathmo udi Helsingborg den 13. November 1673.« Rhetorikeren og Bibelmanden møder atter frem. Ordene Rosenkrantz, Tornekrantz, Ærekrantz, Rosengaard, Tornegaard og Ordet Gud møde atter og atter. Han havde været i Naade og Konsideration hos sine Konger som hans Forfædre for nogle Hundrede Aar siden, Mand efter Mand, saa fandtes den paa ham med Ære og Reputation. »Men udi saadanne glædelige Rosens Tider, at tro paa Gud, haabe paa Gud, at holde fast paa Gud med Bøn og Taksigelse, er Intet højt at berømme udi et Guds Barn, som kjender Gud: men den Tid Gud han begyndte Anno 1657 da lidet og lidet at række sin Haand ud imod mig og tilstede Fanden og onde Mennesker at røre mig og mit efter sin faderlige Forsyn, nu min Formue ved ulykkelig Krig og andre bedrøvelige derpaa følgende Aarsager [sic!] er fra kommen, mister derpaa det ene yndige, dydige og lydige Barn efter det andet, bliver vanartige Hjærter og Raad imod mig og Magt over mig undergiven, og derved mister Kgl. Naade og endelig maa vandre af mit Fædreland udi fremmede Land . . . agter jeg og alle Guds Børn vores Tornekrantz langt højere end en smuk og vellugtende Rosenkrantz, som kan forvisne og maa forvisne.« Stakkels

---

[1] Et Exemplar af denne Bog bevares i Karen Brahes Bibliothek i Odense. Forfatterindens Fortale er dateret Stockholm 24. Juni 1666.

Gunde Rosenkrantz! Han var tilvisse en Ulykkelig, som man maa føle Medlidenhed med.

Om Gunde Rosenkrantz's Liv i Sverig og om de Forhold, under hvilke han levede der, er hidtil saagodtsom Intet fremkommet i Literaturen. Han døde i Helsingborg 1675.

Gunde Rosenkrantz's Portræt er stukket af Albert Haelwegh efter et Maleri af Abraham Wuchters. I den latinske Underskrift kaldes Rosenkrantz »Præfectus Calöensis,« følgelig er Stikket udført før April 1660[1]. Dette Portræt ligner ikke Faderens, den lærde Holgers, med de ædle Linier, det alvorlige, tankefulde Udtryk. Gundes Ansigt er noget vulgært og ubetydeligt, ingen karakteristisk Ejendommelighed. Dog synes det mig, at man ligesom faar en Forestilling om, at der bag de noget svulmende Kinder og de tæt sluttede Læber er samlet en Mængde Ord, som Gunde er rede til at udtale, sikker paa Rigtigheden af sine Tanker.

Fortællingen om Grunden til, at Gunde Rosenkrantz 1664 flygtede fra Danmark til Sverig: at han blev forfulgt af det tydsksindede Hofparti, der vakte Frederik den Tredies Uvilje imod ham, er ikke sand. Fortællingen om denne Flugt bør ikke mere have Plads i noget Skrift om Danmarks politiske Historie. Fortællingen hører hjemme i Personal-Historien, der kan den gjøres til Gjenstand for en historisk Undersøgelse, men fuldt saa meget for en psychologisk.

---

[1] Sml. ovenfor S. 12. Portrætet er beskrevet hos A. Strunk, Samlinger til et Catalog over Portraiter af Danske etc. Kbh. 1865, S. 515, Nr. 2407; det er gjengivet i Træsnit (men vendt til forkert Side) i Bache's Danmarks. Norges og Sverigs Historie, IV., Kbh. 1873, S. 49 (lige efter Karl Gustav og Erik Dahlberg, foran Jochum Gersdorf).

Tillæg.

1.

Gunde Rosenkrantz's Forslag om Forstrækning til Krigens Førelse 1657.

Efftersom nu fast icke, mere tuilesz, att, io mange gode fornemme *patriöter*, schulle findisz, som sig sit fæderne landz store nød och fare, io lader gaa till hiertte, och der for aff hiertens *affection*, sin gode Herre och Kongis omhue, med sin effne och formue *secunderer*, udi disse besuerlige och nødtrengede tider. Mensz end ocsaa erre forsikrede, att mange dereffter kon lengesz och attraaer, saadan sin velmeente *affection*, udi verk att stille thi der spørgis nu fast aff mange effter intet andit, end att dett motte dem kon bliffue *proponerit:* Huilkett huorledis sche schall, att dett nogen fynd kand haffue stor mact paaligger, och derfor mig siunis Vnd. disse smaa puncter, bør att tages udi god opact.

I.

Att dett bliffuer *proponcrit*, med dett allerførste, den stund nøden er udi døren, Smedisz mensz Jernit er varmbt, och *affect*erne erre endnu till dett gode hidzige och fyrige.

II.

Och dett ingenlunde ved nogen offenlig mode, huor di villige och uvillige, huilke Gud schee loff erre faae, de som nogen *consideration* eller videre henseende till dett gemene, iblant dem som seer kon for føderne, erre iblant huerandre, och offr alt dette, *in multitudine confusio*.

III.

Mensz, først effter min ringe betenckende schall dett *proponeris* udi raadstuen aff H. Rigens Hoffmester, [som allerede ocsaa eengang nogit om formeldit er, som hand dertill ochsaa selff aff een god och fornufftig *affection,* godvilligen och *reput*eerligen med sit egit exempell er *inclinerit;*] for Rigens raad sambtlig, och dett med de *motiver,* och *rationibus* som aff hansz egit gode hiertte och fornufftig betenkende kunde optenckisz och udforisz.

Synderlig kunde denne *occasion arriperis,* att Dettloff von Alefeldt holsteinsche Raad, lod sig forliude udi Hansz Kl. M. høyborne Herres, søns barsell, end udi H. K. M. egen *presens,* till een Deel Hansz K. M. Vnderdanigste raad, om een synderlig och extraordinarie hielp adelen udi Holsten, schulle ville giøre cronen och Juland udi synderlighed som derisz angrensende, nar di fornumme adelen och stenderne her udi rigett tillige *resolution* sig at ville bequemme: och osz her udi rigett aff dem, udi *affection* eller hielp imod sin Herre och Konge, och kierre fædere land, att offrvindis, var ringe æhre eller *reputation,* foruden att dersom voris hielp tilsammen leggisz, nogenledisz *conjunctis viribus,* osz den pasz vell kunde forsikre.

IV.

Nar her Canceler, H. Rigensz Mars, och den storste Deell, om icke alle som dog forhaabisz saadan *proposition,* kender, nødvendig for vor fæderne land, redlig *reputer*lig och berømmelig for den som sambtøcker, er ey att tuile paa di io selff strax *præsenter*er sig till dett baade med raad och exempell att hielpe till att fuldriffue, huer effter sin effne och førmue som hans egen hierte och *affection* tilsiger.

V.

Siden schulle nogen aff Rigensz raad, huem Hansz Kl. M. dertill vill betroe, *deputer*is till med adelen derom herudi byen att *conferere* Och dett saaledis.

Att de først tale med, een, to, och saa hen, fornemme huad *affection* och *inclination* di her till kunde haffue, och dett først hosz dem ey andit er att *præsum*ere hosz, att dett kunde bliffue alle bekend: holde dem for att Hansz Kl. Mt. enn deel sin adels velvillig *affection* naadigste var kommen

for ørne och sinde, som hand udi synderlig naade optager, och derfor haffde *commiter*ede disse hansz raad och mend, med dennom derom att *conferere* och fornemme saadan deris. egen gode *affectioner*ede, imod Hansz Kl. M., och deris kiere fædene landz frelse, tilbud. Hansz Kl. M., begerede udi disse maader ingen nogit att biude eller forreschriffue, ey heller haffde naadigste paa saadan middell, sig giort nogen betenkning, var icke enn deell hansz adels egen gode *affection*, imod Hans Kl. M. och deris k. fæderne land egen godvillige Vnderdanigste tilbud var bleffuen bekend: Tuilede derfor intet paa att enn huer god *patriot* io selff fornufftig *considerer*er, sin fæderne landz nød, och hielptrengende tilstand. voris finders mact och grumhed, saa ocsaa huor ringe Hansz Kl. M. med sin faderlig omhue formotte med dette landz indkombst, sine finder att imodstaa uden Hs. Kl. M. undersatter och tro tienere saadan Hansz Kl. M. iffrig och faderlig omhue ville aff sin egen middell tillige med, till deris egen frelse *secundere*. Forsikre dem derhosz ved sin raad och gode mend tilbud, om hansz Kl. M. hyldeste och naade, saadan imod Hsz. Kl. M. och deris k. fæderne land *affection* igien nar Gud bedre tid giffuer, imod alle och enn huer effter enn huer stand och *meriter* udi Kl. naade att ihukomme.

VI.

Saa forsikrett om nogle, och di fleste, och foruden mange andre udi alle *provincierne*, alle de adelspersoner fast, udi mit lhen boe som med saadan aff it gott hierte *affectioner*ede *assistence* schulle vnderd. *præsent*ere att hansz Kl. M. icke alleniste deraff schulle haffue naadigste behag, mens endocsaa forvndre, huor it gott hierte kand formaa saa megit offr eens pung, och faa dett her ud, som huerken mact eller schyldighed kand udrette hosz den som end er megit rigere. Saa siger Jeg forsikrett om nogle, paa it vis sted her udi byen lade tale udi ligemaader ved nogle aff Rigens raad, till lhensmendene, huilke Jeg ey tuiler, io alle bequemmer sig till dett som nødigt, dem selff nøttigt och *reput*erligt, huilke ligesom de fornufftig och finligen [?] imod een huer vide sig att *comport*ere udi sit lhen, io mange deris hierter schulle vinde och dertill kunde *dispon*ere, och de saa andre igien aff deris køndige, slect och venner, udi ligemaade udi saadan nødvendige betenckende føre. Thi saadan it verk, vill ingenlunde udi een ijll udi een stor forsamblig, med mange paa eengang fuldriffuisz. mens med stor limfeldighed føyelse och gemotters kendelse, thi

ellers schulle mand sig selff snarere prostituere, och den gode *intention* slett *perturb*ere.

Och endog dette samme siunis kon snack, som intet bliffuer aff, saa suarer jeg, nar dett bliffr forsøgt, och intet følger effter, maa dett hede och bliffue snak, ellers maa *opinion* om snack intet forhindre gode Karlis oprictig nottig, ia nodvendig *intention*.

VII.

Dette daa bract udi genge, vill vell tagisz udi act, att huad Vndsettning enten med Verben penge, munition eller proviant som tilsigis, att dersom den nu icke strax behøffuis eller trengis till, dog *oblig*ere sig att verre ferdig med den, nar nogen findtlig mact enten formodis, befroctis, eller scheer. Och efferdi di fleste gaar paa verbing till hest heller fodz paa deris egen pung och bekostning, schulle huad een huer sig tilbiuder udi naade optages aff Hansz Kl. M. och med berømmelse aff riges raad antages. Mens dersom icke nogle vare som samme folk tillige paa nogen tid ville vnderholde, 1, 2 eller 3 maaneder huer effter sin effne. kunde de anmodis om, att efftersom dett var att befrøcte, att vi schulle bekomme mere folk, end vi kunde vnderholde, och borgerstanden eller bonden, dermed udi denne tid att besuerge, er ey raadeligt, helst om mand ocsaa nogen Hielp aff dem ville formode, som visseligen scheer nar adelen dem med it gott exempell forregaar. Derfor var raadeligt mand deris frivillig tilbud med berommelse och tak anname, mens forholde dem derhosz att de som icke redepenge, *proviant* eller andit till landsens *defension* forstracte, di ville verbe dismiedre folk, och dett der imod paa nogen kort tid selff vnderholde indtill mand landfolkit kunde bringe udi nogen øfflse och god *postur* till att imodstaae sine finder med.

VIII.

Adelen saaledis *dispon*erede och om deris *secours* forsikrede, schulle de andre stender, dett forstendiges, och een huer Kiøbsted ved een af Rigens Raad udi dett stifft med lhensmandden udi dette lhen, udi ligemaader med victige och fornufftige *rationibus* dertill beuegis: Saa er gandsche ingen tuill di io selff sig dertill godvilligen *resolv*erer, som Jeg haffuer selff hørt och fornummit aff manges erlig udi den stand

patriots mund, att nar di fornam, adelen udi di maader sig och sine middell att angribe, di ocsaa att schulle komme deris schyldighed ihu, aff it *affectione*rede hierte imod sin Konge och fæderneland. Och effter som de erre dog plictige deris aarlig schatter och anden rettighed att udgiffue, schulle dett synderlig ocsaa tages udi act, att hos dem eller intet *impone*ris, mensz kon att een huer aff sin egen *affection* effter sin formue, offr sin ordenlig schyldighed, disse *extraordinarie* tiders tilstand ville betencke och *considerere* och derfor tillige med adelen sin Konge og fæderne land, med penge eller *munition* ia endocsaa med *credit,* (paa god forsikring) enden rigett att *secundere*, huorimod deris tillbud med berommelse och taksigelse schulle optagisz, och om Kl. naade och gunst igien forsikris.

IX.

Capittuelerne och de allene aff *professoribus* och de geistlige som penge haffuer paa rente, effterdi faa eller ingen giffuer sin rette formue an, mensz doller den och saa fast *in publico malo soli fœlices,* udi dett andre for dem maa *contribue*re till deris frelse aff di penge mand er dem selff schyldig, schulle udi ligemaader ved een aff Rigens Raad udi dett stifft med lhensmanden der sammested, om adelens och borgeschabs *resolution* forstendigesz, dem derhosz beflitte med beueglige *rationibus,* till sig icke ringer end di andre udi *affection* imod deris Konge och fædereland att lade befinde, helst de som lige ved adelen saadan *beneficia* aff Kl. naade niuder och derfor icke mindre sømmeligt end berømmeligt, de med adelen, borgerschabet, med it gott exempell forre gaar, som udi lige maader igien om Kl. naade och gunst schulle forsikrisz.

Bonden er udi saa maader ingen hielp hosz att forvente, som haffuer nochsom udi aarlig schatter och landgild, daglig anden tynge och arbeid. Findisz dog vell sommetid een rig Knabe aff fogder och rige bønder paa landit som baade kand och med god omgang aff lhensmanden var vell till den tieniste att *dispone*re som ocsaa kunde nogit hielpe.

Till dette att bringe till Vey och udi Verk hosz adelen, er ingen bedre eller victigere *motive,* end udi raadstuen aff Rigens Raad giørisz begyndelse paa dem selff, att een huer runtomkring och runtud siger huad hand kand eller vill giøre: Jeg vill forsikre Vi schulle faa effterfølgere. Mensz Jeg ved vell att denne maneer att hielpe paa er mange [?] imod, som mener mand schall gaa effter t[ønde] korn, den maneer behager

mig ocsaa, om mand giffuer nogit deraff som forslager, udi dett ringeste 1 Rdl. aff huer td. korn mand haffuer uden geld, thi ellers forslager dett intet, thi di fattige er fleste, och dog *affectionere*de och *resolvere*de, ligner intet deris hierte och gemøt imod deris pung. Mensz herhosz er denne *incommoditet*, att der schulle bliffue flere der schulle giøre sig geld end døllie sin geld. Derhosz kand paa den maner her intet sluttis, førind stenderne forsamblisz, och derom tiltalisz, Mensz nu raader een huer att giøre huad hand vill aff sit, och di som icke erre tilstede, ville de siden følge effter, staar dett till dem, ville di icke saa kand dett intet bliffue ringere end dett er. Herhosz er att acte att der er mange som intet godz haffr uden huisz lhene di aff Kl. naade besidder, saa schulle di daa verre fri, som dog nu erre erbødig att giøre lige ved den som haffuer een halfftønde guldz formue.

Ja siger du di vill vist haffue nogit derfor igien, enten betaling nar vi faar fred, eller godz udi pant? Ja di vill haffue tak och berømmelse, och den bør dem, di vill niude deris frelse och frihed vnder den Konge di haffuer sorett, och den kand di ey anderledisz haabe eller verre forsikrett paa, och derhosz haffuer di den erlig *ambition*, att di ville verre kend for dett di erre, och ingen deel som ingen vill *recommende*re, sig selff ville *recommende*re, med derisz børn, som er dem kierere end sig selff.

Jeg siger icke att vi schulle forlade osz paa denne hielp, och icke videre tencke paa anden, och sikere ordre udi disse *extra ordinarie* besuerlige tider, med *soldatescens* udi synderlighed, (huorom videre till sin tid) Vnderholdning, altid att verre *parat* imod finlig indfald, som dog vill effter Kl. Mt. och Rigens raad beraad och anordning aff alle stender udi rigett som een nødvendig schyldighed vedtagesz.

Gud beuare voris gode offrighed
Gud giffue osz gode raad att finde och folge
Gud giffue redlig, lydige och modige hierter.

Aftrykt efter Originalen (Renskrift) i ny kongelig Samling, 4°, Nr. 1037 b i det store kongelige Bibliothek, se ovenfor S. 23.

2.

Gunde Rosenkrantz's Opbuds-Dokument. 1662.

Det er hos alle Folk vdi Naturens och Gudz Lov grundet, en Algemeen Ræt, at betalle det Mand er schyldig.

Och enddog denne Rett aff ehn deel haarde dommere och Lærde saavidt *extenderis*, at de ey achte fornøden eller billighed gemesz, at giørre nogen Vnderscheedt imellomb modvillige och bedragelige *Creditorer*, och de som ved Gudz vredis Haand, sær ved Krig, sær ved Ildz eller Vandz Nød, erre forarmede: det heder dog: Solve quod debes, betaell huad du er schyldig.

Saa findis der dog andre medlidende Christne Gemytter, som holder det iche allenniste imod den Christen Kierlighed, saa det ehnne Mennische det andet er schyldig, mens end ochsaa imod all Rett och billighed, ingen Vndersched udi saadan v-lige tilfald at giørre, imod Gudz v-trychelige befalling, ved saadan paa det haardeste *process*, att bedrøffue den Bedrøffuede.

Mens ieg lader det saa aff mig v-*disput*eret, och v-*decid*eret, effterdi ehn Huer dog forholder sig effter den Aand de regierris aff.

Dog alligevell finder ieg ingen aff alle dem, som den haardeste Rett merre for dierris egen *privat* Nytte, end det gemeene beste (som ey staar udi nogen faaes Rigdomb och velstand, mens udi alles eller de fleestis *Conversation)* forszuarer, aff dem siger ieg findis der dog Ingen saa haarde eller v-forschammede, udi dieris Meeninger, at de kunde eller torde nechte at io en oprichtig och trofast schyldener, fornemmelig den, som ved Ildz, Vandz, eller Krigs Nød, er kommen fra sin Formue, jo bør at giffuis *dilation* och *Respit* sin Gield at betalle, fast mindre findis det Ret eller billigheed gemeesz (som nu her udi Riget brugeligt er) aff alle sinne *Credit*orer paa ehn tid at trengis och offuerilles.

Huorforre Øffrigheeden billigen den Myndighed in *Jure Civili* tilladis ved dierris *edicta* och *rescripta moratoria* at forrekomme v-billige *Creditorers Exaction*er och *Ulpianus* siger: det er en Dommeres Kald och Embede, saadan haardhed at forrekomme, aff Keyszer *Justiniano* udi ligemaader stadfæst.

Huilchet vi udi det Rommersche Rige altid fornehmer at haffue verret *practic*eret, och udi Synderlighed *observerit*

strax effter den *Gennerall* udi Riget sluttede Fred, huor da offuer alt ehn aff dierris fornehmste ombhu haffuer verret, at som Vnderszaatterne aff Findernis vold befried, saa at en huer nu med fred vnder sit Figentræ kunde sicherligen bygge och boe, de arme och ælendige *Debitor*es tillige och saa imod haarde och uden ald Medlidenhedt *Creditor*es kunde forszichres *per indulta moratoria*, nu *Capita*ler paa nogle Aar ey at opschriffue nu end paa somme steder aff Rentten at efftergiffuis. Mens omb Rentte paa Rente tallis der indtet om, huor saadanne v-billige begierringer, udi de elendige Tider holdis for Barbarische och v-Christelige, och huor der iche nogen formodes saa v-Christelig at schulle findis, som det ville begierre. Thi huad Rett och Schin haffuer det en Renttenerer forsticher sinne gieldz breffue, och fordølger iche alleeneste for sin fiende, mens end ochsaa for sin øffrigheed, giffuer der lidet eller intet aff, giør iche merre Ret der aff, end som et gierigt hiertte pleyer at giørre, och dog nu saaledis engster den ved huis formue och Liff hans [Goedz] forszichred fra fiendens vold och Haand er befriett. Huad Billighed, ja huad Ræt er det?

Huad Gudz Aand dømmer om saadan haardhed, læres os udi det Euangelio, som os forreholdis huert Aar (om det ellers noget frugted) och aff vorres forfædre er *ordinerit* om den haarde *Creditor*, som nyligen aff sin Herre benaadiget (som vi aff vorre Finders gevalt) til Tackszigelsze, det første hand greb till, var, at haffue sin betrengde Medbroder udi Fængszell, indtill Hand betallede. Jeg troer dersom hand haffde spurt endeell aff disze tiders Rentenerer til Raadz de haffde bifaldet hans v-milde *Action* och sagd: det er ret, hui betaller hand iche? Lad ham da lide paa Kropen. Ja ieg vill troe de schulle iche giffue bedre domb offuer hans børn, endog de der udi varre v-schyldige. Menz Gudz dom falt den gang anderledis, den haarde och strenge Karll, som bleff Sielff for sin v-mildhed kiendt till Fængsell och Jern.

Retszindig øffrighed der forre her udi Riget, saavelsom det Rommersche haffuer befunden, imod haarde *Creditor*er som huerchen aff Christen Kierlighed eller Medlidenheed, sig haffuer kundet lade offuertalle, eller ochsaa bevege aff sinne *debitor*ers enten schade eller goede tilbud, huor ved de dog udi frembtiden kunde bliffue uden schade, *beneficium cessionis bonorum* som en billig och ret betalling, efftérszom det er at *præsum*ere at ingen erllig och oprigtig mand bruger saadan *extremis remediis* uden hand tilforn ved sinne *Creditor*ers haardhed *ad*

*extrema reduce*rit. Mens naar fornehme folch glemmer all Kierlighed och Billighed, och vill tuinge sin Medbroder vnder Ærres fortabelsze till V-muelighed, da kand io det som Landz Loven holder for Ræt, och med andre folch tillader som Ræt, ey udi sig sielff, holdesz for v-Lovligt, fast mindre for v-rett, och der for til saadant *Juris beneficium* foruden all Suig och Vnderfundighed at haffue sin tilflugt, och søge der udi Redning. Thi er det billigt och ret, sit Liff naar det med Gevalt éffterstræbis, ved en andens Liff at befrie, som dog inted Mennische igien kunde giffue, da er det ey V-ret sin Ærre imod haarde och uden all Medlidenhed *Credito*rer at befrie ved sit Godz, om en[d] med en Andens lidelig Schade, som dog er mueligt en anden gang at oprette: Fornehmeligen naar disze och effter følgende Aarszager der till tuinger, och disze derhos tilbud scheer.

1. Naar en ærllig mand, der for faa Aar siden aff Gud begaffuet med en anszeelig formue, at hand af sin aarlig Indkombst iche alleniste kunde leffue *reputer*lig sin stand gemesz, men end ochsaa iche allenniste med sin Gield at forrentte, endda tillige *Capita*len afflege och goedz uden sin *incommoditet* kiøbe, huilchet hannom nu frakommen, eller mercheligen forringet, iche allenniste ved den schadelige Krig (som *Potentater* imellom kunde komme, och iche uden Vnderszaatternis schade och forderffuelsze kunde førres eller fuldendis) Mens end ochsaa ved disze Aars beszuerlige V-fredz Tilstand aff Finden plyndred, aff *Allierte ruinerit* och forderffuet, endnu ved haarde *Contributioner* vnder *Militar*ische *Execution* saaledis *grave*ris, at det er v-mueligt tillige at vdgiffue, och sin gield at forrentte, fast mindre *Capitallen* at betalle. Thi Goedz kand mand ey der till selge, sin *Credit* med at holde och forloffuere for besuerring at befrie. Ingen vill kiøbe sig udi denne tid huor ingen Penge eller handell er udi Landet merre besuerring till, end hand haffuer aff sit eget goedz, som hand dog ynscher sig sielff en Kiøbmand till, och vill der nogen kiøbe, saa er det ey uden for halffue værd sig at berige med en andens V-Lyche, den enne kand ey hielpe den anden neppe sig selff. Thi entten er hand iche sin formue selff megtig hosz Andre vdszatt, och iche kand uden at ængste sin Ven bekomme, och endda indtet dem verre visze eller udi det at hans Goedz er saa *ruine*rit och *grave*rit at det till hans fornødenhed effter saadan en deell *Credito*rers haardhed, dog iche alle (thi ieg haffuer hos en deell imod mig allerstørste fornufft och billighed at kiende och berømme, och findis mig der forre desto rede-

ligere imod dem at handle at verre *oblig*eret) at de huerchen vilde bedage, end der de haffde goede forloffuere, ey ville haffue goedz udi Pant, uden for halff værd, fast mindre sig der ved lade betalle, det heder hos dem effter den strengeste Lov, betall eller hold Maning, eller uden all Vndschyld lid effter forordningen. Ja de escher endda iche allenniste Rentte paa Rentte som Jøder och saa gruer for udi denne tidt, mens heelle Enchende Rixdaller *in Specie* som iche findis *Courant* her udi Riget till fornødenheed som tilforn verret haffuer, eller lader de sig nøye med gangbarre Myntt, maa mand giffue dennem paa ehn daller 4 6 ja 8 sk. Huilchet er *Prodilatoriis* som udi andre Lande er, brugeligt, her 10 12 eller 14 *pro Cento*. Endeligen leffuer vi udi de Tider, effter den tilstand offuer all Verden er, at mand maa ideligen frychte sig for Fienders Geualt och Indfald, huilchet dersom saa scheede (som Gud forbiude och naadeligen afvende) da erre vi udi Jydland, huor all min ringe formue er, *jure belli* quit, och dog maa gielden med Rentte paa Rentte betaalle, dette er nu ved Mande minde scheed atschillige gange, kunde endnu (som Gud naadeligen affvende) schee: Brendt Barn redis for Ild. Effter lige der for en Deel strenge *Credito*rers haarde *Procedu*rer denne Tidz beszuerlige tilstand, imod huilchet alt ieg find er ingen Trøst, hielp eller om bedre forhaabning, derszom en *Creditori* tilladis at bruge sin yderste och scharpeste R^e^tt, som fordum allenniste var optencht och brugelig imod bedragelige och vanartige *Debitores* end ochszaa imod oprigtige och redelige Gemytter der vilde och kunde med tiden betalle: Huo kand da kiende eller dømme v-rett eller v-billigt at den betrengde reder sig ved yderste Middell som Loven tillader, end och udi ynschelig och udi disze Riger fordum gyldene tider, som er *per cessionem bonorum* effterszom det er at *præsume*re at en oprigtig erllig och reputeerlig Mand iche søger sig *per extrema* vden *ad extrema per extreme iniqvos redigerit* at befrie, udi synderlighed naar *dolus mal*us iche er der hos: Som et huert erligt gemyt udi sinne tancher, fast merre udi Gierningen at beschyldes for haffuer Affschye till, som ved effterfølgende tilbud schulle bekrefftis.

Først huo szom vill giffue mig *Dilation* och effter venlig forhandling sig lade bequeme til Billighed og Mueligheed effter disze tiders tilstand, indtill Gud vill tiderne bliffue bedre for mig och det heelle Rige, da loffuer ieg och tilsziger mig saaledis imod dem at forholde, at de schulle kiende, at dette opbud er imod mit hierte, och haffde vell førre mig til største

Profit det kunde haffue giort, och endnu iche giorde om andre der til iche trengde ved dieris haarde sind och hiertter, och der med forhindrer at betee mig imod billige och *discre*te *Credito*rer med Rættens Affleggelse som ieg burde och ynschede.

Dernest loffuer ieg udi synderligheed mine Forloffuere, och de som Pant haffuer, om de endschiønt for min Schyld kunde lide paa en stachet tid nogen schade eller fortræd (som vaar v-formodeligt effter min tilstand, den tid de loffuede for mig) da erbyder ieg mig udi Frembtiden, naar mine Vilkor kunde bliffue bedre, det verre sig ved huad Middel det och verre kunde, enten kiøb, *Donation*, Handell eller Arff, da at betalle och oprette all den Schade, som de kunde for mig lide, effter den *Accord* de med huer andre der om oprette kunde, mens huo som imod saadanne oprichtige och goede tilbud ey tager, och der offuer lider Schade, haffuer sin egen Haardheed at tilschriffue.

Och Aarszagen at ieg dette saa vittløfftig vdfører, er for Alle at tillkiende giffue, at ingenlunde min *Intention* er ved nogen Vnderfundighed eller Bedrageri fra mine *Credito*rer at befrie, som Gud ved at iche haffue noget Rum udi mit gemyt, mens fast merre ved dette mit merre tilbud end opbud, at *oblige*re mig imod alle som effter disze Tiders tilstand ville giffue endnu *Dilation*. Huis iche, er den strengeste Lov for dem, da er aff Øffrigheden der imod giffuen Lov for mig. Actum Hafniæ den 28. Decembris 1662.

Aftrykt efter en (ikke god) Afskrift fra det 17. Aarhundrede i ny kongelig Samling, 4°, Nr. 2093, i det store kongelige Bibliothek, se ovenfor S. 208.

Tilføjelser og Rettelser.

S. 55, Anm. 1. Erkebiskop, Hertug Frederiks Bryllup med Sofie Amalie er sat til 1. Oktober 1643. Denne Dag for Brylluppet anføres i J. L. Wolfs Diarium sive Calendarium perpetuum, 1648. S. 594, og paa Titelbladet af et Bryllups-Digt af Kuno Dionysius: Amores Baltici Fortunopoli Stormariorum Calend. Octobr. 1643 celebr., trykt i Slesvig. Lackmann har ogsaa denne Datum. Winkelmann derimod har den 8. Oktober, medens Slange, Holberg og de fleste nyere Forfattere anføre den 18. Oktober. Se Kønigsfeldt, Geneal. hist. Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter, Kbh. 1856, S. 63—64. Mulig er ingen af disse Datoer den rigtige. I Theatrum Europæum, V., S. 178, omtales, at Bruden kom til Glykstad den 10. Oktober, og i Jac. Francii Histor. Beschreib. aller merkw. Geschichten, Herbstmesse 1643—Ostermesse 1644, Frkf. a. M. 1644, S. 31 nævnes, at Brylluppet fandt Sted den $^{15}/_{25}$ Oktober 1643, Kl. 3—5.

— 59, Anm. 3. I Hans Svanes Diarium siges, at Niels Jørgensen døde den 1. Februar 1642 »expletis vitæ annis 78, mense uno et diebus duobus.« Han maa da være født 1564. Men i den latinske Gravskrift over Niels Jørgensen i Domkirken i Lund staar der, at han er født 1. Januar 1564 og døde 1. Januar 1619, altsaa blev han 55 Aar gammel. Joh. Corylander, Berättelse om Lunds Domkyrka, Utg. af Mart. Weibull, Lund 1884, Afsnittet »Lunds domkyrkas grafskrifter,« S. 130. Hvilken af disse to Angivelser er den rette? Under Gravskriften læses et Epigramma funebre underskrevet P. W. D. ɔ. Petrus Winstrupius Doctor; Winstrup blev 1638 Biskop i Lund.

— 60, Anm. 2. Brevvexlingen i Anledning af Prinds Christians Valg til Thronfølger er nu meddelt til Danske Magazin af P. W. Becker og trykt i dette Tidskrifts fjerde Række, 6. Bd. S. 43 ff.

S. 63, Anm. 1. Den samme Kilde er benyttet af G. L. Wad, Personalhistor. Tidsskrift, I., S. 263.

— 66, L. 16 f. n. Her kunde være tilføjet, at Zwergius nævner tre tydske Hofprædikanter hos den udvalgte Prinds Christian og hans Gemalinde: Mag. Johannes Bewerlin, Mag. Gotfr. Gesius, og Hr. Ludvig Braun, — men ingen danske. Zwergius, Det siellandske Cleresie, S. 609 ff.

— 74, L. 1. »Hofraad« Adam Henrik Pentz var 1646 Hofmester for Christian den Fjerdes Søn Grev Valdemar Christian, da denne rejste til Tydskland for at gaa i kejserlig Tjeneste. Instruktionen for Pentz udstedt i denne Anledning er udgiven i Nye danske Magazin, VI., S. 176 ff. af L. Engelstoft efter et Udkast i det daværende Kancelli-Archiv, den er paa Dansk.

— 77, L. 7. F. J. Barstorf var i andet Ægteskab gift med Bente Urne, Enke efter Henrik Willumsen Rosenvinge. Danmarks Adels-Aarbog 1885, S. 68.

— —, L. 8 f. n. »Hans Diepholt von den Rottfelser« var en Søn af Ernst Abraham von Dehn fra Sachsen, gift med Anna Rothfelsser, deraf det sammensatte Navn. Ernst Abraham var en Tid i Christian den Fjerdes Tjeneste, han døde 1645. Sønnen Hans Diepholt døde 1665 paa sit Gods i Sachsen Helffenberg; han var gift med Ermegaard Wind. Gauhe, Deutsches Adels-Lexicon, II., S. 409. Sml. dog Kneschke, Geneal.-hist. Adelslexicon, II., S. 442.

— 87, Anm. 1. Holk, læs: Holck.

— 92, L. 8. Johan Lauremberg har allerede i sine 1652 udkomne Schertz-Gedichte fremhævet (og satiriseret over) Lysten til at optage franske Moder og til at blande franske Ord og Udtryk i sin Tale i Modersmaalet. Se: L. Daae, Johan Lauremberg, Christiania 1884, S. 45 ff.

— —, L. 12. Da Frederik den Andens Datter Anna, gift med Jakob den Sjette af Skotland, i Aaret 1590 blev kronet i Edinburgh, var Fransk Hjælpesprog, da hun ikke kunde Skotsk og Skotterne ikke forstod Dansk eller Tydsk. Slange, I., S. 37.

— —, L. 18 f. n. Biblithek, læs: Bibliothek.

— —, L. 17 f. n. Frederik den Tredies her anførte Valgsprog: Chacun à son tour, læses paa en Stok med Aarstallet 1660 som bevares paa Rosenborg. P. Brock. Rosenborg Slot, Kbh. 1884, S. 86.

S. 92. Anm. 3. Christian den Fjerdes Valgsprog er skrevet af ham selv 1584, 12. August i hans ottende Aar, ikke som anført 1587. Se Slange, übers. von Schlegel, I., S. 63.

— 94, Anm. 1. Et fransk Brev fra Oluf Daa til Frederik den Tredie dateret 15/25 février 1657 er trykt hos F. Hammerich, Christiern II. i Sverig og Carl Gustav i Danmark, Kbh. 1847, S. 262.

— 123, L. 3. Den brandenborgske Resident i Kjøbenhavn, Kammerjunker Friderich v. Brandt, nævner 1670 Sofie Amalies »Had til Gabel.« Danske Magazin, IV. R., 6. Bd., S. 78.

— 144, L. 5. Hele Digtet »Icon nobilium« er nu udgivet af C. F. Bricka i Danske Magazin, IV. R., 6. Bd., S. 57 ff.

— 156, L. 7. Krigsfornøder, læs: Krigsfornødenheder.

— 176, L. 4. Restorsion, læs: Retorsion.

— 204, Anm. 1. Gunde Rosenkrantz nævnes »til Vindinge« i et Dokument af 1661 (se S. 229), »til Skaarupgaard« i Dokumenter fra 1662 (se S. 228, 229), »til Vidinge« i Højeste-Rets-Dommen over Korfits Ulfeld 1663 (se S. 136), medens det efter et Dokument af 1660 ser ud, som om Vindinge allerede var solgt til Jørgen Rosenkrantz i dette Aar. Ejendomsforholdet lader sig derfor ikke nøjagtig udrede efter de her anførte Aktstykker. — Lin. 3 f. n. læs: overdrog den.

— 34, L. 11. I Personalhist. Tidsskr. V, S. 312 ff. (1884, udk. 1885) har G. L. Wad udgivet et Brev fra Niels Banner, 1651, indeholdende en Liste paa Gjæster, som han ønskede indbudte til sit Bryllup med Anna Katharina Schult, hvilket Bryllup Kongen gjorde (sml. ovenfor S. 68). Listen indeholder Rigsraadets 23 Medlemmer, 88 Adelsmænd foruden Rentemestre, Over-Sekretærer, alle Hofjunkere og Kancelli-Herremænd, alle med deres Fruer og Jomfruer, samt 10 særskilt nævnte Fruer.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 03 08 11 008 1